BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
FONDO FORENSE
31
7 C
5

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] M. O. ad simpliciter usum 1828

Digitized by Google

M. FRIDERICI CHRISTIANI

BAUMEISTERI

AUGUSTI GYMNASII GORLICENSIS
Rectoris & Societatis latinæ Jenenſis
Membri Honorarii

INSTITUTIONES PHILOSOPHIÆ RATIONALIS

Methodo WOLFII adornatæ.

EDITIO QUINTA VENETA
Poſt XV. WITTEMBERGENSEM
AUCTIOR ET EMENDATIOR.

VENETIIS, MDCCXCII.
TYPIS ANTONII ZATTA.
Superiorum Facultate, ac Privilegio.

Digitized by Google

PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

QUas vides, Lector Benevole, inſtitutiones philoſophiæ rationalis, nullam aliam ob cauſſam, ſcito, in lucem emitti, quam ut auditorum meorum precibus fiat ſatis, ipſorumque commodis inſerviatur. Diu ſcilicet multumque ab auditorum nonnullis rogatus ſum, ut, quæ plures per annos hac in Academia explicavi præcepta logica, typis exſcripta, cum ipſis communicarem. At ego reluctari, nihil precibus loci relinquere, cunctari mecum conſtitui. Nihilominus nonnullis commotus rationibus, tandem, quid quid hujus eſt, Tuo, Lector Benevole, ſubmittendum judicio putavi. Quare, ſi Tua intereſt, cauſſas mei inſtituti plenius noſſe, patienter rogo me audias.

Quinque amplius ſunt anni, cum, poteſtate philoſophiam docendi ab ampliſſimo Sapientum Ordine perbenigne mihi conceſſa, mei copiam facere occœpi, docendoque juxta, ac diſputando vires ingenii periclitari.

Ex quo quidem tempore, ipſe ſcio, quam impenſe in id dederim operam, ut rerum meaſ rum ſat agerem, ſtudiumque partibus meis rite defungendi, & patronis, & commilitonibus, comprobarem. Neque conatibus defuit omnis ſucceſſus. Ea enim mihi obtigit felicitas, ut probos nec indiligentes nactus fuerim auditores, quorum frequentia & prolixa erga me benevolentia, exſtimulatus ... in eo elaboravi unice, ut ipſorum commodis & ſtudiis conſulerem. Proinde omnes philoſophiæ partes auditoribus, ſolidioris eruditionis cupidis, quam fieri potuit enodatiſſime, continentique nexu, hucdum tradidi, ſecutus ducem, vel Wolfium, vel ejuſdem epitomatorem, Thummigium. Quorum licet uterque ſatis ſolide ſcripſerit, neuter tamen inſtitutiones ſatis commode concinnaſſe videtur. In prælectionibus vero academicis inſtituendis non modo videndum eſt, quam bene ſit ſcriptus liber, quem explicamus, ſed quoque quam commode. Ad Wolfii Logicam, formæ minoris, patrio conſcriptam ſermone, quod attinet, eam libere profiteor, uſibus prælectionum academicarum minus, quam optaverim, inſervire, idque ob has potiſſimum rationes. Primo confectus eſt libellus lingua vernacula, cujus vero cum ſint prorſus imperiti ii, qui ab exteris ad nos delati

ti regionibus, ſcholis philoſophicis interſunt, horum, patet, non omnino nullam, in ſcholis philoſophicis aperiundis, eſſe habendam rationem. Deinde, quamvis, germanicam Wolfii Logicam in latinum converſam ſermonem, ſciam, ordinem tamen in ea paulo accuratiorem, regularumque majorem numerum, & explicationem uberiorem, recte deſiderare cum compluribus aliis mihi videor. Quæ niſi ſuppleantur, in auditorum calamum dictando, dictandi autem labor quam eſt moleſtus? Facile ex memoria effluunt, fructusque adeo, qui in docendo intenditur, ſæpenumero ne quidquam ſperatur. Thummigii Logica, quæ in ipſius inſtitutionibus philoſophiæ Wolfianæ reperitur, brevior eſt, quam ut ſufficiat ad intelligentiam recte inſtruendam, &, quia brevior eſt, obſcuritatis quoque a non paucis, quo jure, nunc non diſpiciam, incuſatur. Sed quorſum hæc? Ut intelligatur, nec vanæ gloriolæ ſtudio, nec inconſulto ſcripturiendi pruritu, nec denique inſolentiori aliorum labores carpendi libidine me inductum eſſe ad præſentes inſtitutiones luci publicæ exponendas. Unice hic me habuiſſe meorum auditorum rationem quibus, ſcito, ſi inſtitutum meum probatum fuerit, mei me laboris numquam pœnitebit votoque deſtinationes reſpondebunt. Evidentiæ,

quæ

quæ deſideratur in compluribus philoſophiæ inſtitutionibus, rationem ubique habui, & , ut perſpicuitati conſuleretur, exemplis regulas abſtractas illuſtravi. Poſitiones, quas enucleavi, & demonſtrationibus communivi, & ita connexui, ut ex altera, altera intelligi facile explicarique poſſit. In compluribus Wolfium, quem expoſui huedum, ſecutus ſum, ita tamen, ut, ubi Wolfius humani quid paſſus videbatur, ab ipſo fecerim ſeceſſionem. Nonnulla quoque, quæ Wolfius in Logica majori parcius attigit, uberius excuſſi. Quo refero doctrinam de *probabilitate*, quam, pro inſtituti mei ratione & ſcopo præſenti, copioſe ſatis explanavi. Hæc fere ſunt, Lictor Benevole, quæ Te hac in præfatiuncula neſcire nolui. Vale, & meis conatibus fave, MDCCXXXV. X. Cal: Octobr.

CON-

CONSPECTUS CAPITUM IN PHILOSOPHIA HAC RATIONALI CONTENTORUM

CAPUT *Præliminare* I. agit *de philoſophia in genere*. pag. 1
CAP. II. *De partibus & diviſione philoſophiæ*. 16
Sequuntur *Logicæ Prolegomena* in quibus *natura & indoles Logicæ* exponitur,

LOGICÆ THEORETICÆ.

CAP. I. Agit *de notionibus ſive ideis*. 29
CAP. II. *De uſu vocum ſive terminorum circa notiones*. 52
CAP. III. *De definitionibus*. 63
CAP. IV. *De diviſionibus*. 77
CAP. V. *De judiciis & propoſitionibus*. 81
CAP. VI. *De ratiocinatione & ſyllogiſmis*. 99
CAP. VII. *De ſyllogiſmis minus ordinariis, itemque de conſequentiis immediatis*. 121

LOGICÆ PRACTICÆ.

CAP. I. *De veritate in genere*. 153
CAP. II. *De oppoſitis veritati, falſitate, errore, præjudiciis, & fallaciis*. 137
CAP. III. *De veritate certa, & variis modis ad eam perveniendi*. 120
CAP. IV. *De veritate probabili*. 171
CAP. V. *De meditatione legitime inſtituenda, & veritate per eam inveſtiganda*. 185
CAP. VI. *De modo libros legendi & dijudicandi*. 196
CAP. VII. *De modo alios convincendi*. 203
CAP. VIII. *De modo alios confutandi*. 209
CAP. IX. *De modo ſeſe defendendi*. 215
CAP. X. *De modo diſputandi*. 217

NOI RIFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA

Concediamo Licenza a *Antonio Zatta* Stampator di Venezia di poter riſtampare il Libro intitolato M. *Friderici Chriſt. Baumeiſteri &c. Inſtitutiones Philoſophiæ &c. riſtampa*, oſſervando gli ordini ſoliti in materia di Stampe, & preſentando le Copie alle Publiche Librarie di Venezia, e di Padova.

Data li 12. Giugno 1788.

{ *Girolamo Aſcanio Giuſtinian K.*
(*Zuanne Vallareſſo*.
(*Franceſco Peſaro K. Proc.*

Reg. in Lib. a Carte 260. al Num. 2435.

Marcantonio Sanfermo Segr.

IN-

INSTITUTIONES
PHILOSOPHIÆ RATIONALIS.

CAPUT PRÆLIMINARE.
De Philoſophia in genere.

§. I.

LOGICAM ceteraſque philoſophiæ partes meis auditoribus explicaturus; permagni, puto, intereſſe, ut ſub initium ſtatim diſtincte tradatur & enodate, quid ſit *philoſophari*, quidve item ſibi velit *homo philoſophus*, & qua denique re *philoſophia* ab omnibus aliis rebus internoſcatur. Conſtat enim, complures, ſi qua de re alia, de philoſophia certe falſos ſibi minuſve diſtinctos formare conceptus. Quo fit, ut ignorata interiore philoſophiæ indole & præſtantia, eam, aut in minimis ponant & contemnant prorſus, aut ſegnius certe, quam par erat, languidiuſque tractandam, arbitrentur.

§. 2. Ut vero, quid ſit *philoſophia*, facilius quiſque intelligat, attendi volo ad triplicem illam humanam cognitionem, quam & experientia nos condocet, & philoſophi in ſcriptis ſuis identidem exponunt. Deprehendimus ſcilicet per experientiam, nos *aut* ea, quæ ſunt vel fiunt, noſſe, ignoratis tamen eventuum cauſis, *aut* cauſas etiam & rationes eorum, quæ ſunt vel fiunt, intelligere, *aut* quanti-

tates denique rerum & menſuras, vireſque item cauſarum perſpectas habere.

§. 3. Cognitio eorum, quæ ſunt vel fiunt, ſive, ut brevius dicam, cognitio factorum, dicitur *cognitio hiſtorica*, nonnunquam etiam *vulgaris*, propterea quod eamdem cum eruditiſſimo quoque inficeta plebs & vulgus habet communem.

Exempl. Sic e. gr. novit eruditorum quilibet, ceram, igni admotam, liquefieri; novit id quoque vulgus. Quo quidem in caſu, intelligis, eruditi æque ac vulgi notitiam eſſe *hiſtoricam*. Eſt enim hæc cognitio tantum facti alicujus & eventus notitia.

§. 4. Quidquid eſt vel fit, id rationem debet habere ſufficientem, ex qua intelligi queat & explicari, cur potius ſit, quam non ſit; cur fiat potius, quam non fiat; cur fiat hoc modo, nec alio.

Scholium. Hæc quidem propoſitio, poſtulamus nunc merito, ut a quovis nobis concedatur, uberius eamdem demonſtraturi, cum ad ontologiam fuerit perventum. Conf. interim Wolfii *Ontologia lat.* §. 30. & Cl. M. Carpzovii *Diſſert. de Principio ration. ſuffic.* Jenæ 1726. habita.

Nota. Ceterum ſcito, hic ideo hanc propoſitionem præmitti a nobis & præſtrui, ut, quid ſit cognitio philoſophica, §. ſubſequente explicanda, plenius intelligatur.

§. 5. Cognitio rationis ſufficientis, ex qua concipi poteſt, cur aliquid potius ſit, quam non ſit; cur fiat potius, quam non fiat; *brevius*: Cognitio cauſarum dicitur *cognitio philoſophica*.

Exempl. Sic e. e. gr. cum Cajus non modo, cometam comparere, novit, ſed rationes quoque & cauſas perſpicit, cur cometa conſpiciatur potius, quam non perſpiciatur, cur appareat hoc tempore, hocque modo, nec alio: tum vero Cajus dicitur cognitione hujus eventus philoſophica gaudere.

§. 6. Cognitio quantitatis rerum appellatur *mathematica*.

Exem-

Exempl. Si quis, e. gr. caloris quantitatem & determinatum gradum in hoc illove caſu definire novit; tum vero illum caloris cognitione mathematica inſtructum eſſe dicimus.

Not. Expoſitis nunc & præfultis definitionibus triplicis cognitionis humanæ, id nunc operam dabimus, ut quaſdam ex iis poſitiones deducamus, demonſtremuſque illas, antequam ad ipſam philoſophiæ notionem enodandam nos accingamus. Præſtruantur enim, oportet, riteque communiantur illæ propoſitiones, quæ ſubſequentibus poſſunt inſervire.

§. 7. Hiſtorica cognitio ope ſenſuum acquiritur.

Demonſtr. Cum enim per ſenſus nobis repræſentemus res, in organis noſtris ſenſoriis mutationem producentes (per def. ſenſ.), adeoque res exiſtentes; cognitio autem rerum exiſtentium, ſive rerum, quæ ſunt, vel fiunt, dicatur *cognitio hiſtorica* (§. 3.): intelligitur nos ope ſenſuum pervenire ad cognitionem hiſtoricam, ſive, quod idem eſt, ope ſenſuum acquiri cognitionem hiſtoricam.

§. 8. Ex quo conficitur, hiſtoricam cognitionem eſſe infimum cognitionis humanæ gradum.

Demonſtr. Cum enim cognitio hiſtorica acquiratur ope ſenſuum (§. 7.): palam eſt, cognitionem hiſtoricam non alia, quam jam cognita, ſupponere, ex quibus, tamquam ex ſuis principiis, longa ratiociniorum ſeries, derivari debeat. Infimus itaque cognitionis humanæ gradus eſt cognitio hiſtorica, quia inferior in cognoſcendo gradus excogitari nequit.

§. 9. Quamvis vero cognitio hiſtorica ſit infimus cognitionis humanæ gradus (§. 8.), fundamentum tamen cognitionis philoſophicæ, cognitio hiſtorica recte exiſtimatur.

Demonſtr. Cognitio philoſophica eſt cognitio rationis rerum, quæ ſunt, vel fiunt (§. 5.). Cum vero, vel me non monente, intelligas, ratio-

nem & cauſas factorum reddi non poſſe, niſi ipſa noveris facta: palam eſt, cognitionem philoſophicam ſupponere cognitionem factorum. Cognitio factorum dicitur cognitio hiſtorica (§. 3.). Ergo cognitio philoſophica ſupponit cognitionem hiſtoricam; Ergo cognitio hiſtorica recte pro fundamento cognitionis philoſophicæ habetur.

§. 10. Efficiuntur hinc, neceſſaria conſecutione, tres poſitiones, ad quas, tamquam ad conſectaria, volo attendi.

Cor. I. Intelligitur ex his, cognitionis hiſtoricæ inſignem eſſe uſum in diſciplinis philoſophicis; id quod, per ſingulas eundo, uberius commonſtrare poteramus. Sed longum hic nimis foret, & ab inſtituto noſtro alienum.

Cor. II. Planum hinc fit, cur experientia dudum pro matre omnis philoſophiæ a peritiſſimo quoque ſit habita.

Cor. III. Apparet ex dictis, cognitionem hiſtoricam a philoſophaturo non prorſus eſſe contemnendam, ſed ipſi præfultæ aſſerta cetera ſuperſtruenda.

Schol. Pluribus de diſtinctione cognitionis hiſtoricæ, in *communem* & *arcanam*, in recitationibus noſtris coram agetur.

Not. Hactenus de cognitione hiſtorica; Nunc, ut ordine procedatur, quaſdam poſitiones, oportet explicemus, de cognitione philoſophica.

§. 11. Nullum objectum, quodcumque etiam fuerit, eſt ejuſmodi, quin ejuſdem cognitio philoſophica dari poſſit.

Demonſtr. Cum enim omnium rerum detur ratio ſufficiens (§. 4.); quarumcumque etiam rerum rationes ſufficientes noſſe, per ſe non eſt impoſſibile. Cum vero cognitio rationis ſufficientis rerum dicatur *cognitio philoſophica* (§. 5.): intelligitur, nullum objectum, quodcumque etiam fuerit, eſſe ejuſmodi, quin ejuſdem cognitio philoſophica dari poſſit.

§. 12.

§. 12. Qui cognitione philoſophica inſtructus eſt, non ipſas modo res vel veritates cognoſcat, oportet, ſed veritatum quoque rerumque nexum perſpicere debet.

Demonſtr. Cum enim cognitio philoſophica ſit cognitio cauſarum ſive rationum (5.): conſequens eſt, ut, qui cognitione gaudet philoſophica, debeat relationem illam, quæ eſt cauſas inter & effecta, perſpicere. Illa relatio rerum ad ſe invicem, vi cujus unum eſt cauſa alterius, dicitur a philoſophis *nexus*. Ergo qui gaudet cognitione philoſophica, nexum rerum veritatumque oportet, perſpiciat.

§. 13. Ex quo conficitur, ad cognitionem philoſophicam acquirendam non ſolos ſufficere ſenſus, ſed requiri vel maxime rectam rationem.

Demonſtr. Cum enim ope ſenſuum acquiramus tantum cognitionem hiſtoricam (§. 7.), adeoque iiſdem facta tantum vel res exiſtentes cognoſcamus (§. 3.); cognitio autem philoſophica non in factis ſive rebus exiſtentibus acquieſcat, ſed, longius progreſſa, cauſas quoque & rationes rerum ſufficientes rimetur (§. 5.): manifeſtum eſt, ad cognitionem philoſophicam non ſolos ſufficere ſenſus. Quia præterea omnis, qui cognitione philoſophica gaudet, veritatum vel rerum nexum perſpicit, (§. 12.) facultas autem nexum rerum vel veritatum perſpiciendi dicitur *ratio*, palam eſt, ad cognitionem philoſophicam vel maxime requiri rationem.

§. 14. Qui veritates cognoſcit philoſophice, eaſdem demonſtrare novit.

Demonſtr. Cum, qui philoſophice veritates cognoſcit, cognoſcit earum cauſas & rationes (5.): conſequens eſt, ut, qui philoſophice veritates novit, eaſdem ex ſuis principiis & cauſis deducere legitime queat. Veritates ex ſuis principiis & cauſis legitimo nexu deducere, eſt eadem demonſtrare (per defin.). Ergo qui philoſophice veritates novit, eaſdem poteſt demonſtrare.

§. 15. Nunc intelligis demum, quid ſit *philoſophari*. Philoſopharis ſcilicet de objecto A, ſi objecti A cognitionem habueris philoſophicam.

§. 16. Quicumque itaque de aliqua re philoſophatur, ejus rei, de qua philoſophatur, rationes & cauſa debet noſſe.

Demonſtr. Cum enim *philoſophari* nihil ſit aliud, quam cognitione gaudere philoſophica (§. 15.); cognitio vero philoſophica requirat, ut cauſas rerum & rationes perſpiciamus (§. 5.): intelligitur luculentiſſime, quid ſit, quod, illum, qui de aliqua re philoſophatur, illius rei, de qua philoſophatur, rationes & cauſas perſpicere debere, aſſeveremus.

§. 17. Per ſe omnino poſſibile eſt, de omnibus rebus philoſophari.

Demonſtr. Cum enim nullum objectum ſit ejuſmodi, quin ejuſdem dari queat cognitio philoſophica (§. 11.); philoſophari autem nihil aliud ſit, quam cognitione gaudere philoſophica (§. 15.): intelligis poſſibile omnino eſſe in ſe; de omnibus rebus philoſophari.

Siccine, inquies, de myſteriis fidei etiam philoſophari poſſumus? Abſit. Dixi *in ſe poſſibile eſt* de omnibus rebus philoſophari. Quodcumque adeo *in ſe* poſſibile eſt, & *per ſe* nullam involvit contradictionem; id vero, cave, putes, nobis, ſive intellectui humano, ſtatim poſſibile eſſe. Quamvis intellectus humanus, ſuis, at exiguis, circumſcriptus limitibus, non omnium rerum rationes ſufficientes inveſtigare queat: inveſtigari tamen & cognoſci omnium rerum cauſæ poſſunt, niſi ab intellectu humano, certe divino. Quo ipſe vides, noſtra theſi neutiquam ſtatui, de myſteriis fidei nos philoſophari vel poſſe, vel debere. Sunt enim myſteria fidei ejuſmodi veritates, quarum rationes ſufficientes Deus ab intellectu humano inveſtigari & perſpici noluit. Quarumcumque autem rerum rationes ſufficientes Deus comprehendi noluit, de iis philoſophari nec licet, nec

poſ-

poſſibile quidem eſt homini finitoque ejus intellectui.

§. 18. Hinc liquet, nec res theologicas, nec juridicas, nec medicas, nec ceteras, ad quamcumque ſpectantes artem, eſſe hujuſmodi, quin de iis philoſophari, non ſit in ſe poſſibile.

Hanc itaque ob cauſam vvolfius in *Log. lat.* §. 31. ait, poſſibilem eſſe philoſophiam juris, medicinæ, artium quarumcumque. Neque enim in juriſprudentia, neque in medicina, neque in cæteris denique artibus, debet deeſſe ratio ſufficiens eorum, quæ ibi fiunt.

Ex his porro decidi poteſt quæſtio illa, quam ab eruditis, memini, in medium prolatam: Num quædam philoſophia ſutoria, aut agraria ſit poſſibilis.

§. 19. Conficiuntur porro ex præſtructis ſequentes propoſitiones, tamquam conſectaria.

Corol. I. Qui philoſophatur, debet nexum veritatum perſpicere (§. 12. 15.)

Corol. II. Qui philoſophatur, non ſolis ſtare debet ſenſibus, ſed rectam rationem vel in primis in ſubſidium adhibeat (§. 13. 15.)

Corol. III. Qui philoſophatur, veritates ſuas demonſtret, neceſſe eſt (§. 16.)

§. 20. Planum nunc hinc fit, quid ſit *philoſophia*. Priuſquam vero ipſam philoſophiæ notionem evolvam, rationem haberi volo duplicis illius acceptionis vocis *philoſophiæ*, quæ eruditis eſt perquam familiaris. Sumitur ſcilicet 1. vox *philoſophiæ* ab eruditis *objective*, & *ſyſtematice*, 2. *ſubjective* & *habitualiter*.

Exempl. Duplex hic ſignificatus vocis *philoſophiæ* niſi ſollicite obſervetur; dici vix poteſt, quanta oriatur philoſophiæ notionis confuſio, quam eruditiſſimi perraro evitarunt.

§. 21. *Philoſophiam*, *objective & ſyſtematice* conſideratam definimus cum Cel. Hollmanno, per *doctrinam vel ſcientiam*, *ratione ſola cognitam*, *quæ id*,

quod homini, in quocumque ſtatu ſpectato, ad felicitatem ſuam promovendam, vel ſciendum, vel agendum eſt, diſtincte traditur.

Hæc definitio reperitur tum in Diſſert. Hollmanni *de genuina philoſophiæ notione*, §. IX. & X. tum *introductione in univerſam philoſophiam in prolegomen.* §. XIX.

Schol. Hanc autem acceptionem, qua *philoſophia* complexum veritatum philoſophicarum, ex ratione cognitarum, vel ſeriem rationum ſufficientium inter ſe connexarum, denotat, eruditis non eſſe infrequentem, luculentius multo copioſiuſque in ipſis commentationibus ſum commonſtraturus.

§. 22. *Philoſophia*, *ſubjective*, & *habitualiter* ſpectata, eſt nihil aliud, quam habitus, rerum vel veritatum rationes ſufficientes & cauſas inveſtigandi & perſpiciendi. *Habitus* autem rerum cauſas vel rationes ſufficientes cognoſcendi, conſiſtit in promptitudine illa, qua quis minore tempore vel minore labore, quam alias requirebatur, plurium rerum cauſas noſcere & reddere poteſt. Qui autem habitu gaudet rerum rationes ſufficientes & cauſas inveſtigandi, illum dicimus *philoſophum*.

Schol. Non nunc id agemus, ut operoſius in ultima vocis *philoſophi*, vel *philoſophiæ* incunabula inquiramus, neque noſtra multum refert, enumerari hic nomina tituloſque omnes, quibus philoſophia, vel a priſcis philoſophis, vel a recentioribus, fuit identidem inſignita. Quæ ſciri hic annotarique merentur, ea verboſe ſatis eleganterque expoſita invenies in Cel: Heumanni *Actis Philoſophorum*. *Part. I. Cap. II.* item *Part. II. Cap. IV.* conf. *Obſerv. Hal. T. VI. Obſ.* XXXI. In ipſis noſtris prælectionibus, cum de vocis *philoſophiæ* origine, tum de varia philoſophiæ denominatione & acceptione, quantum ſatis eſt, exponetur.

§. 23. Philoſophia, *ſubjective* conſiderata, recte quoque dici poteſt habitus cognitionis philoſophicæ. De-

Demonſtr. Cum enim philoſophia, *ſubjective* conſiderata, ſit habitus, rerum rationes & cauſas cognoſcendi (§. 22.); cognitio vero rationum ſive cauſarum dicatur *cognitio philoſophica* (5.): palam eſt, philoſophiam, *ſubjective* conſideratam, recte dici poſse habitum cognitionis philoſophicæ.

Not. Hinc vides, noſtram philoſophiæ definitionem apprime convenire cum illa Cel. Reuſchii. Hic enim in *Syſtem. Leg.* §. 50. *philoſophiam* definit per habitum cognitionis philoſophicæ, & *philoſophum* dicit eſse illum, qui habitu gaudet cognitionis philoſophicæ.

§. 24. Philoſophia itaque, & philoſophica cognitio a ſe invicem omnino multum differunt.

Demonſtr. Cum enim philoſophia ſit habitus cognitionis philoſophicæ (§. 23.); habitus autem cognitionis philoſophicæ & actualis cognitio philoſophica, omnium confeſſione, differant: efficitur hinc ipſam philoſophiam & philoſophicam cognitionem a ſe invicem differre.

§. 25. Non ille itaque ſtatim eſt vocandus philoſophus, qui hujus alteriuſve objecti cognitione philoſophica gaudet.

Demonſtr. Cum enim philoſophus ſit ille, qui habitu gaudet, rationes rerum ſufficientes & cauſas perſpiciendi (q. 22.); conſequens eſt, ut philoſophus debeat eſse inſtructus habitu cognitionis philoſophicæ (§. 4.) Habitus autem cognitionis philoſophicæ & ipſa cognitio philoſophica differunt (§. 24.) Ergo qui cognitione philoſophica unius alteriuſve objecti gaudet, non illum ſtatim dicimus gaudere habitu cognitionis philoſophicæ. Ex quo colligitur, non illum ſtatim eſse vocandum philoſophum, qui cognitione philoſophica unius alteriuſve objecti gaudet.

Quemadmodum ille, qui nonnulla fidei doctrinæque cæleſtis capita animo tenet, non ideo ſtatim dicitur Theologus, cum ad Theologum requiratur habitus, aſserta ſua confirmandi, & ab adverſariorum exceptionibus vindicandi, uti recte monet Heben-ſtreit

ſtreit in *Syſtem. Theolog. Part. I. Prolegom.* Ita illum cave, ſtatim dicas philoſophum, qui unius alteriuſve rei cauſas perſpicit. Ecquis ſutorem, vel quemcumque alium opificem, diceret philoſophum, cum unius alteriuſve rei cauſam reddere poſse audiret?

§. 26. Philoſophus debet habitu aſserta ſua demonſtrandi eſse inſtructus.

Demonſtr. Cum philoſophus gaudeat habitu, veritatum rationes & cauſas perſpiciendi (§. 22.); ille autem, qui veritatum rationes & cauſas cognoſcit, ſive philoſophatur (§. 19.) debeat veritates ſuas demonſtrare (§. 19. III.) conſequens eſt ut quicumque vult eſse philoſophus, debeat habitu aſserta ſua demonſtrandi gaudere.

§. 27. Philoſophus itaque gaudeat, neceſse eſt, ſcientia.

Demonſtr. Per *ſcientiam*, rigoroſe ſic dictam, intelligimus habitum aſserta ſua demonſtrandi. Cum vero philoſophus gaudere debeat habitu aſserta ſua demonſtrandi (§. 26.): oppido patet philoſophum debere gaudere ſcientia.

Cor. Inde nunc intelligitur, non incommode philoſophiam, *ſubjective* conſideratam, ab illuſtri Wolfio definiri per ſcientiam poſſibilium, quatenus eſse poſsunt. (conf. *Log. Lat.* §. 29.) Quæ quidem definitio nihil aliud innuit, quam philoſophiam eſse illam habitualem mentis noſtræ perfectionem, qua veritates demonſtrare, ſive, qua veritatum cauſas & rationes ſufficientes perſpicere poſsumus. Pluribus egi de definitione hac Wolfiana in *Philoſophia mea definitiva, Def. IV.*

§. 28. Philoſophus aſserta ſua certis & indubitatis principiis ſuperſtruere debet.

Demonſtr. Cum philoſophus veritates demonſtrandi habitu gaudeat (§. 26.); *demonſtrare* autem ille veritates vel aſserta dicatur, qui eadem ex principiis certis & indubitatis nexu legittime catenato deducit

(per

(per def. demonſtr.): facile intelligitur, philoſophum omnia aſſerta ſua principiis certis & indubitatis ſuperſtruere debere.

Schol. Quid ſint principia indubitata, alibi explicatur; a nobis tamen exponetur fuſius in prælectionibus noſtris. Referuntur inter principia indubitata, 1. definitiones, 2. axiomata & propoſitiones identicæ, 3. experientiæ. De quibus ſuo loco ſigillatim.

§. 29. Ex his ſic diſputatis, nunc pateſcit, qua methodo philoſophus in tradendis veritatibus uti debeat. Is nimirum in tradendis veritatibus, vel etiam in cogitando, philoſopho ordo eſt obſervandus, ut principia certa & indubitata præmittantur & præfulciantur, & ex his nexu legitimo cetera aſſerta deducantur.

Demonſtr. Cum enim philoſophus id vel maxime operam dare debeat, ut aſſerta ſua principiis certis & immotis ſuperſtruat (§. 28.): ſequitnr, ut philoſophus vel in cogitando, vel in tradendis veritatibus, eum obſervare debeat ordinem, ubi certa præſtruuntur, & fundamenti loco ſubſternuntur principia, & ex iis legitimo nexu cetera aſserta derivantur.

Not. Cum vero inter principia certa referantur definitiones, axiomata, & experientiæ (§. 28.): intelligis, quid ſit, quod philoſophus in ſcriptis, vel in doctrinis aliis debeat præmittere vel definitiones, vel axiomata, vel indubias denique & certas experientias.

§. 30. In ordine itaque, quo philoſophus in tradendis veritatibus utitur, ea ſunt præmittenda, per quæ ſequentia intelliguntur.

Demonſtr. Cum enim ordo, quo in tradendis veritatibus philoſophus utitur, poſtulet, ut principia certa & indubitata præfulciantur & præmittantur (§. 29.); principia autem demonſtrandi dicantur ejuſmodi propoſitiones, ex quibus aliæ veritates concipi queunt & intelligi (per def.): ſequitur, ut in ordi-

ordine, quo philoſophus in tradendis veritatibus utitur, debeant ea præmitti, per quæ ſequentia intelliguntur.

§. 31. Ordo, quo philoſophus in dogmatibus tradendis utitur, porro requirit, ut nullus admittatur terminus, niſi qui accurata definitione fuerit jam ante explicatus.

Demonſtr. Ubi ea ſunt præmittenda, per quæ intelligi debent ſequentia; ibi non temere utendum eſt terminis, niſi fuerint illi per definitiones legitime determinati. Fac enim, te terminos adhibere, vel prorſus non definitos, vel definitione minus accurata expoſitos; tunc eorum ſignificatus vel obſcurus plane erit, vel ambiguus certe minuſque determinatus. Sic autem, dic quæſo, quomodo ſubſequentia intelliges? Jam vero, cum in ordine, quo utitur philoſophus in tradendis veritatibus, ea ſint præmittenda, per quæ intelligi debent ſequentia (§. 30.): conſequens eſt, ut ordo, quo philoſophus in dogmatibus tradendis utitur, vel maxime requirat, ut nullus omnino admittatur terminus, niſi qui accurata definitione fuerit jam ante explicatus.

Schol. Hanc vero theſim cum temperamento quodam, nec ſine omni limitatione, accipi volo. Cave putes, requiri id ad ordinem, quo philoſophus utitur, ut omnes, notiſſimi licet, & ſimpliciſſimi termini definiantur. Ita enim nullus foret definiendi finis. Termini itaque, qui per experientiam & ſenſum communem ſatis noti ſunt & fixi, ſæpius ſine definitione a philoſopho aſſumuntur. De quo infra pluribus diſputabitur, ubi de *analyſi notionum* exponendi locus erit.

§. 32. Ordo, quo philoſophus in tradendis dogmatibus utitur, dicitur, *methodus philoſophica*.

§. 33. Ad methodum itaque philoſophicam requiritur.

Corol. I. Ut nullus terminus aſſumatur, niſi vel accurate definitus, vel experientia jam determinatus, aliunde notus (§. 31. 32.)

Co-

Corol. II. Ut ratiocinia non niſi a principiis certis deducantur (§. 29. 32.) adeoque concluſiones demonſtrative probentur (§. 14.)

Corol. III. Ut ea præmittantur, per quæ ſequentia intelliguntur (§. 30.)

§. 34. Ex ill. Wolfii commentatione de *Methodo mathematica* patet, ad methodum mathematicam requiri,

Corol. I. Ut nulli termini vagi & indeterminati admittantur, ſed non niſi illi, qui per definitiones legitimas ſunt accurate determinati.

Corol. II. Ut principia certa ponantur, ex iiſque concluſiones rite & demonſtrative deducantur.

Corol. III. Ut præmittantur ea, unde cetera intelliguntur & demonſtrantur. Hinc propoſitionem vocat Wolfius ſupremam methodi mathematicæ legem, quam ubique vult ſancte cuſtodiri.

Not. Clar. Etmullerus in *Artic. generali de veris & falſis philoſophis* eadem fere cum Wolfio de methodo mathematica ſentit. *Methodus*, inquit, p. 60. *mathematica, quam animam ſtudiorum voces, licet pluribus odioſum ſaltem verbum ſit, hiſce tribus abſolvitur legibus:*

Cor. 1.) *Ut nihil in terminis ambiguum linquatur, ſed ſigula per definitiones apte & rigide determinentur.*

Cor. 2.) *Ratiocinationes non niſi a certis principiis & evidentibus deducantur.*

Cor. 3.) *Omnis concluſio demonſtrative probetur, nec in demonſtrationibus in formam ſyllogiſticam impingatur,*

Not. Cl. Hagne in *libro de methodo mathematica* pag. 75. præcipuam methodi mathematicæ regulam eſſe dicit, *ut principia ſemper antecedant, principiata autem ſequantur*. Hinc definit illam per ejuſmodi ordinem veritates tractandi, ubi a principiis progredimur continuis ratiociniis ad principiata ſive concluſiones.

§. 35.

§. 35. Ex his patet, methodi mathematicæ eaſdem eſſe leges, quæ ſunt methodi philoſophicæ.

Demonſtr. Cum enim ad methodum mathematicam requirantur hæc tria, 1. ut nullus admittatur terminus, niſi accurate definitus; 2. ut principia præſtruantur certa, ex quibus concluſiones nexu legitimo derivari queant: 3. ut præmittantur ea, per quæ intelliguntur & demonſtrantur ſequentia (§. 34.); iiſdem vero legibus abſolvatur methodus philoſophica (§. 33.): conſequens eſt, ut eædem ſint leges methodi mathematicæ, quæ ſunt methodi philoſophicæ.

§. 36. Unde recte colligitur, methodum mathematicam eſſe cum philoſophica eamdem.

Demonſtr. Eædem leges methodi conſtituunt *eamdem* methodum. Philoſophicæ & mathematicæ methodi leges ſunt eædem (§. 35.): Ergo methodus mathematica & philoſophica eſt una eademque methodus.

§. 37. Philoſophus in tradendis veritatibus uti debet methodo mathematica.

Demonſtr. Cum philoſophus in tradendis veritatibus ejuſmodi debeat adhibere ordinem, quo 1. nullus admittitur terminus, niſi accurate definitus (§. 31.), 2. quo ex principiis certis & indubitatis aſſerta deducuntur (§. 29.), 3. ubi ea denique præmittuntur, per quæ ſequentia intelliguntur (§. 30.), hæc tria autem conſtituant methodum mathematicam (§. 34.): palam eſt, philoſophum in veritatibus tradendis uti debere methodo mathematica.

Not. Poterat hoc theorema etiam ita demonſtrari. Ordo, quo utitur philoſophus in tradendis veritatibus, eſt *methodus philoſophica* (§. 31.); methodus philoſophica cum mathematica eſt eadem (§. 36.): Ergo ordo, quo utitur philoſophus, debet eſſe *methodus mathematica*.

Not. De methodo mathematica, quæ alias dicitur quoque *methodus demonſtrativa ſeu geometrica*, item *methodus naturalis*, *methodus ſcientifica*, *methodus eru-*

rudita & ſyſtematica, *methodus rationis*, *methodus philoſophica*, in recitationibus noſtris copioſius agetur. Hactenus de methodo; qua philoſophus uti debet. Nunc, quo ſtilo in dogmatibus tradendis uti debeat philoſophus, paucis diſpiciemus.

§. 38. *Stilus philoſophicus* appellatur illud dicendi ſcribendive genus, quo uti debet philoſophus in tradendis dogmatibus.

§. 39. Præcipua lex ſtili philoſophici eſt hæc propoſitio: In ſtilo philoſophico vel maxime eſt ratio habenda perſpicuitatis.

Demonſtr. Cum enim philoſophus in tradendis veritatibus id agere debeat; ut 1. nullum terminum vagum, & ambiguum admittat, ſed omnes terminos legitime & accurate definiat (§. 31.), 2. ut ea præmittantur, per quæ ſequentia intelligi & explicari poſſunt (§. 30.): colligimus inde, philoſophum nihil omnino in tradendis veritatibus admittere debere, niſi quod ſufficienter intelligatur. Ubicumque vere nihil admitti debet, niſi quod ſufficienter intelligatur; ibi potiſſimum habenda eſt ratio perſpicuitatis. Ex quo intelligitur, in ſtilo philoſophico, vel in primis rationem eſſe habendam perſpicuitatis.

§. 40. Hinc efficiuntur hæ poſitiones:

I.) Quidquid perſpicuitati officit, id omne ex ſtilo philoſophico eliminandum merito exiſtimatur. 2. In ſtilo philoſophico cuilibet voci & cuilibet phraſi conſtantem eſſe ſignificatum tribuendum, ex his pateſcit. 3. Manifeſtum eſt, omnem ornatum, qui ſermonis perſpicuitati officit, ex ſtilo philoſophico eſſe proſcribendum.

Not. Non ideo vero philoſophorum ſtilum volumus eſſe barbarum, horridum, incultum, & ab omni prorſus elegantia alienum. Cum elegantia ſermonis perſpicuitati nullam vim infert; ſed ad eamdem potius multum confert: tantum abeſt, ut eam negligi velimus a philoſopho, ut commendemus etiam eam maximopere. Si vero accidat, ut accidit ſæpenumero,

ro, ut perſpicuitati elegantia officiat: tum vero philoſopho perſpicuitatis, quam elegantiæ potior habenda eſt ratio.

CAPUT II.

De partibus, & diviſione Philoſophiæ.

§. 41.

CUM Philoſophia, *ſyſtematice* ſumpta, ea tradat, quæ homini, in quocunque ſtatu ſpectato, ad felicitatem ſuam promovendam, vel ſcienda vel agenda ſunt (§. 21.) intelligitur, veritates nonnullas in philoſophia, ſyſtematice ſumpta, eſſe ejuſmodi, ut eaſdem, felicitate potituri, ſcire tantum debeamus; nonnullas vero eſſe ejuſmodi, ut actiones noſtras dirigant & conforment ad veram felicitatem aſſequendam.

§. 42. Illa pars philoſophiæ, quæ veritates, ad felicitatem ſcitu neceſſarias, complectens, fundamenta & motiva praxeos tantum tradit, actiones autem humanas liberas non dirigit immediate ad felicitatem, dicitur *theoretica*. Illa vero philoſophiæ pars, qua præcepta ſupeditantur, quibus actiones noſtræ conformantur & diriguntur ad veram felicitatem, ſive, quæ applicatio theoriæ ad praxin in primis docet, dicitur *practica*.

§. 43. Objecti itaque, in quo philoſophia, ſyſtematice conſiderata, occupatur, natura requirit, ut philoſophia diſpeſcatur in *theoreticam* ſive *contemplativam*, & *practicam* ſive *activa* (§. 41. 42.)

Eſt hæc philoſophiæ diviſio antiqua non minus, quam adæquata, propterea quod omnia, quæ philoſophiæ ambitu comprehenduntur, ad alterutram harum partium referri poſſunt. Quæ Cel. Heumannus in *Act. philoſ. Tom. I. p.* 100. contra hanc diviſionem monuit, omnem philoſophiam practicam eſſe, arbitratus, ea a nobis in recitationibus commemorabuntur, & confutabuntur.

§. 43.

§. 43. Objecti itaque, in quo philoſophia, ſyſtematice conſiderata, occupatur, natura requirit, ut philoſophia diſpeſcatur in *theoricam* ſive *contemplativam*, & *practicam* ſive *activam* §. 41. 42.

Eſt hæc philoſophiæ diviſio antiqua non minus, quàm adæquata, propterea quod omnia, quæ philoſophiæ ambitu comprehenduntur, ad alterutram harum partium referri poſſunt. Quæ Cel. Heumannus in *Act. philoſ. Tom. I. p.* 1000. contra hanc diviſionem monuit, omnem philoſophiam practicam eſse, arbitratus, ea a nobis in recitationibus commemorabuntur & confutabuntur.

Quid de diviſione philoſophiæ veterum in inſtrumentalem & principalem, itemque de diſtinctione philoſophiæ in ſectariam & electivam exiſtimandum ſit, a nobis coram copioſius exponetur.

§. 44. Philoſophia theoretica vel circa res, ex materia concretas, vel circa res, ab eadem ſejunctas, verſatur.

Demonſtr. Cum, quæcumque ex ratione cognoſcimus, ſint vel materialia, vel immaterialia (per princ. ontolog.), philoſophia autem theoretica tantum ea tradat, quæ ad contemplationem rationis ſpectant (§. 42.): manifeſtum eſt; philoſophiam theoreticam, vel circa res materiales, vel immateriales, verſari.

§. 45. Partes philoſophiæ theoreticæ præcipuæ ſunt philoſophiæ naturalis ſeu phyſica, & pneumatologia ſive doctrina de ſpiritibus.

Demonſtr. Cum philoſophia theoretica verſetur vel circa materialia, vel immaterialia (§. 44.); ad materialia autem referantur corpora; conſequens eſt, ut philoſophiæ theoreticæ pars ſit doctrina de corporibus. Scientia corporum, ſive eorum, quæ per corpora ſunt poſſibilia, dicitur *philoſophia naturalis*, ſive *phyſica*. Ergo philoſophia naturalis ſive phyſica eſt pars aliqua philoſophiæ theoreticæ. Porro, cum ad immaterialia referantur ſpiritus; ſcientia autem

ſpirituum & affectionum ejus dicatur *pneumatologia*: intelligitur, pneumatologiam eſſe etiam partem philoſophiæ theoreticæ. Ergo phyſica & pneumatologia ſunt præcipuæ partes philoſophiæ theoreticæ.

Sch. Quia vero phyſica corpora contemplatur; pro corporum, ſpeciatim ſpectatorum, diverſitate in varias diſpeſcitur partes. Hinc enim exſurgit 1. *Meteorologia*, ſ. ſcientia eorum, quæ in atmoſphæra generantur, e. gr. pluvia, iris, &c. 2. *Oryctologia*, ſive ſcientia foſſilium, 3. *Hydrologia*, ſive ſcientia aquarum 4. *Phytologia*, ſeu ſcientia vegetabilium, ſive plantarum. Hæc phytologia autem comprehendit & *Botanologiam*, ſive ſcientiam herbarum & *Dendrologiam*, ſive ſcientiam fructuum & arborum, 5. *Phiſiologia*, quæ eſt ſcientia corporis animati. Et quia omnes mutationes corporum habent finem aliquem, cumque omnes res naturales rationes agnoſcant, a finibus atque uſibus, quos Deus intendit, deſumtas: enata eſt hinc peculiaris diſciplina, quæ dicitur *teleologia*, quæ eſt ſcientia finium in rebus naturalibus. Hactenus de phyſica, ſive ſcientia rerum materialium, ejuſque partibus ſpecialibus.

Cum pneumatologia ea contineat, quæ nobis de ſpiritibus ex rationis lumine innoteſcunt; ad ſpiritus autem, ratione cognitos, pertineat Deus atque anima: oritur hinc peculiaris diſciplina, quæ dicitur *theologia naturalis*, ſive ſcientia de Deo ejuſque attributis & operibus. Item hinc emergit alia quædam ſcientia, quæ dicitur *pſychologia*, ſive ſcientia de anima ejuſque affectionibus & operationibus. Quia vero, quæ de anima cognoſcimus, vel ex experientia novimus, vel ratiociniorum ope ex experientia deducimus; oritur hinc *pſychologia empirica* & *rationalis*.

Sch. Cum denique & res materiales & immateriales habeant quædam communia, & in quibuſdam conceptibus perpetuo conveniant: oritur hinc diſciplina aliqua, quæ ea generatim pertracta, quæ rebus ma-

materialibus cum immaterialibus ſunt communia. Atque hæc dicitur *philoſophia prima*, ſive metaphyſica ſtricte talis, in qua veritates univerſaliſſimæ & notiones communiſſimæ diſtincte exponuntur. Adjecit hic VVolfius peculiarem diſciplinam, quam *coſmologiam* vocant, qua ea, quæ mundo generatim ſpectato tribui debent, explicantur, eamque refert ad metaphyſicam, qua quatuor ſcientiæ comprehenduntur, (*a*) ontologia, (*b*) coſmologia, (*c*) pſychologia, cum empirica, tum rationalis, (*d*) theologia denique naturalis.

§. 46. Ad philoſophiam practicam, ſive ad illam philoſphiæ partem, qua præcepta traduntur, quibus voluntas noſtra in eligendo bono, & fugiendo malo, dirigitur, referuntur

(α) *Philoſophia practica univerſalis*; quæ ceteris ſcientiis moralibus præſtruitur, & generaliſſima actionum hominis liberarum contemplatur. Poterat etiam dici *metaphyſica philoſophiæ moralis*, propterea quod in ea generaliores notiones morales enodantur.

(β) *Ethica*, quæ eſt ſcientia dirigendi actiones hominum liberas in ſtatu naturali, quatenus vivunt extra ſocietatem civilem:

(γ) *Jus naturæ*, quo praxis officiorum docetur, ſive quo exponitur, ad quaſnam actiones ſimus obligati, & quænam contra, actiones ſint omittendæ.

(δ) *Politica*, quæ eſt ſcientia dirigendi actiones hominum liberas in ſocietate civili.

(ε) *OEconomia*, quæ eſt ſcientia dirigendi actiones hominum liberas in ſocietatibus ſimplicibus. Sunt autem ſocietates ſimplices, conjugalis, paterna & herilis.

Schol. Placet hic diſtinctio Hollmanniana philoſophiæ practicæ, quæ pro diverſitate finis, diverſas conſtituit diſciplinas practicas. *Practica*, inquit, *philoſophia, prout actiones noſtras ad felicitatem noſtram, vel intrinſecam, vel extrinſecam dirigere docet, atque circa hanc, vel id, quod juris, vel quod pruden-*

tiæ eſt, *tradit*, *in ethicam*, *ſeu philoſophiam moralem*, *juriſprudentiam & politicam dirimitur*. Conf. *Diſſertatio poſter. ipſius de Reformat. philoſ.* *. *VII. p.* 13. *& ſeqq.* Ad diſciplinas practicas, nihil obſtat, quominus Logicam, ſive philoſophiam rationalem quoque referamus. Hæc enim docet, quomodo intellectu noſtro, ad cognoſcendam veritatem fugiendoſque errores, recte uti debeamus, adeoque, uti vides, immediate & ſine circuitione ad praxin & felicitatem noſtram tendit.

Not. Hæ ſunt potiſſimæ philoſophiæ partes, quas ſuo complectitur ambitu. De ordine vero, quo harum quæque pertractanda, has velim notes poſitiones.

Corol. 1. Is generatim in diſciplinis philoſophicis perdiſcendis ordo obſervandus, ut ea præmittantur, quæ intelligendis reliquis ſubſerviunt (§. 30.). Quocirca

Corol. 2.) Logica primo omnium loco pertractanda eſt, quia tradit regulas, quibus dirigitur intellectus in cognoſcendis veritatibus reliquis.

Corol. 3.) Metaphyſica, ſive philoſophia prima, præmittenda eſt philoſophiæ morali.

Corol. 4.) Metaphyſica præmittenda quoque eſt phyſicæ.

Corol. 5.) Ipſæ autem partes metaphyſicæ ita collocentur, ut primo quidem loco ontologiam, ſecundo coſmologiam, tertio pſychologiam, quarto denique theologiam naturalem tradamus.

Rationes harum poſitionum ſpeciatim reddemus in prælectionibus noſtris, ubi quæ de ſpeciali ordine ceterarum diſciplinarum monenda ſunt, quoque adducemus.

PHI-

PHILOSOPHIÆ RATIONALIS
SIVE LOGICÆ
PROLEGOMENA

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

§. 47.

PRiuſquam, quid ſit Logica, intelligi poteſt, adferamus, neceſse eſt, nonnullas propoſitiones, ceteris, quæ dicentur, rectius concipiendis maxime ſubſervituras.

§. 48. Experientia ſenſuſque communi condocefacti, novimus, nos naturali quadam, vel verum cognoſcendi, vel illud dijudicandi; vel rationes denique conficiendi, ſive ratiocinandi, dote eſſe inſtructos.

§. 49. Naturalis hæc judicandi ratiocinandique facultas ipſa exercitatione & uſu crebriori ita perficitur a nonnullis, ut non modo, quid in quaque re veri ſit, perſpiciant, verum quoque, quale illud ſit, judicare queant.

§. 50. Cum mens noſtra vel cognoſcit quidpiam, vel de eodem judicat; tum vero illa, oportet, regulis quibuſdam dirigatur in cognoſcendo vero. Quidquid enim, inquit Croſa in *Log. Lat. p.* 1. recte ac ſecus cadere poteſt, id legibus, neceſſe eſt, ſubjaceat, quarum ad normam exactam probetur, taleque comperiatur, quale eſt.

§. 51. Si qui naturalem judicandi ratiocinandique facultatem uſu & crebriori exercitatione ita perfecerunt, ut & verum cognoſcere; & illud dijudicare queant; tum ipſis tribuimus *Logicam naturalem*. Ut ita *Logica naturalis* nihil aliud ſit, quam naturalis noſtra judicandi ratiocinandique vis, uſu & exercitatione quomodocumque polita; ſive, ut VVolfius definit, *Logica naturalis* nihil eſt aliud, quam

 diſpo-

diſpoſitio quædam naturalis, exercitio communi ad habitum deducta, dirigendi operationes mentis ſeu facultatem cognoſcitivam in cognoſcenda veritate. Conf. *ipſius Log. Lat. p.* 109.

§. 52. Datur omnino Logica naturalis.

Demonſtr. Cum enim experientia doceamur, nos naturali quadam judicandi facultate gaudere, & illam naturalem judicandi dotem ita nos poſſe perficere, ut verum a falſo internoſcere poſſimus (§. 48.); illa autem naturalis judicandi vis exercitatio perfecta dicatur *Logica naturalis* (§. 31.): manifeſtum eſt, dari omino *Logicam naturalem*.

Schol. Pluribus hanc propoſitionem exemplis communiemus & illuſtrabimus in prælectionibus noſtris, & quid exiſtimari debeat de diviſione Logicæ naturalis *in connatam & acquiſitam*, diſputabimus.

§. 53. Qui Logica utuntur naturali, in cognoſcendo vero regulis quibuſdam dirigantur neceſſe eſt.

Demonſtr. Cum enim, qui Logica naturali utuntur, verum vel cognoſcant, vel dijudicent, (§. 1.); mens autem noſtra nihil cognoſcere aut dijudicare queat, niſi quibuſdam dirigatur regulis (§. 59.): apparet, eos, qui Logica utuntur naturali, etiam ſecundum certas agere regulas.

§. 54. Quamvis vero, ope Logicæ naturalis, judicia aut ratiocinia conficientes, nonnullis regantur regulis (§. 53.): iſtæ tamen regulæ ab iis, qui ſecundum Logicam naturalem rationes ſubducunt, non diſtincte perſpiciuntur.

Demonſtr. Qui enim Logica gaudent naturali, ii habitu quidem gaudent verum cognoſcendi, illudque internoſcendi a falſo (§. 51.). Sed ille habitus ſive promtitudo acquiritur uſu & exercitatione crebriori (§. 49.) adeoque, qui ſecundum Logicam naturalem, vel judicant, vel ratiocinantur, ii vere quidem perſæpe judicant, vel ratiocinantur. Sed cum, ob ſimilitudinem exemplorum, ita judicent, nec aliter: mirum non eſt, ipſos in judicando & ratio-

ratiocinando confuſe admodum noſſe regulas, ſecundum quas vel judicent, vel ratiocinentur.

Exempl. Fit ita ſæpenumero, ut agamus ſecundum certas quaſdam regulas, quamvis eaſdem non diſtincte perſpiciamus. Sic e. gr. quilibet ruſticorum quotidie actiones ſuas inſtituit ſecundum legem imaginationis: quamvis, quid ſit lex imaginationis, prorſus ignoret. Idem accidit iis, qui crebriori exercitio naturalem judicandi facultatem ita perfecerunt, ut & verum dijudicare, & legitime quoque ratiocinari poſſint. Hi, ſecundum caſus ſimiles agentes, agunt ſecundum regulas ratiocinandi, iis licet nondum diſtincte perſpectis. Rem illuſtrabimus exemplo. Fac, Cajum, non eruditum illum quidem, ſed Logica tamen naturali inſtructum, in exemplo quodam, ſibi jam noto, obſervaſſe, in hoc ſyllogiſmo eſſe nexum nullum, conſequentiam nullam:

O. homicidium eſt vitium,
N. avaritia eſt homicidium,
E. N. avaritia eſt vitium.

Fac porro, alium Cajo occurrere ſyllogiſmum, qui huic in forma apprime ſimilis, eſt e. g.

O. corpus eſt ſubſtantia,
N. ſpiritus eſt corpus,
E. N. ſpiritus eſt ſubſtantia.

tum Cajus, recordatus priorem ſyllogiſmum; concluſionem legitime inferri, negabit; regula tamen, contra quam hoc in ſyllogiſmo peccatur, in exemplo a Cajo *confuſe* tantum perſpicitur. Si enim quis regulas *diſtincte* cognoſcit, is cum ad caſus ſpeciales fit applicatio, eaſdem indicare poteſt. & ſpeciatim numerare.

§. 55. Ex quo conficitur, illos, qui ſola Logica naturali ſunt contenti, ſæpiſſime labi poſſe & errare.

Demonſtr. Cum enim, qui ſecundum Logicam naturalem, vel judicant, vel ratiocinantur, regulas judicandi ratiocinandive confuſe tantum perſpiciant (§. 54.): fit, ut in exemplo quodam ſpeciali quid

pro vero regulisque generalibus conformi habeant, quod iisdem tamen repugnet, & contra. Ut adeo intelligi queat, illos, qui ſola Logica naturali ſunt contenti, i. e. qui ſolo uſu & exercitatione judicandi facultatem perfecerunt (§. 51.), ſæpenumero labi, & contra leges ratiocinandi identidem peccare.

Sch. Idem ſcilicet accidit iis, qui ſola Logica naturali contenti ſunt. Id quod etiam illis obſervamus evenire, qui ſolo uſu linguam aliquam didicerunt: Hi enim ſermones regulis convenienter inſtituere minime poſſunt. Cum vero, nulla uſi inſtitutione, regulas linguæ, vel prorſus non, vel obſcure certe & confuſe admodum norint; & majori errandi periculo ſunt expoſiti, quam quidem illi, qui regulas loquendi diſtincte perſpiciunt, & rationem ſermonis ex regulis, diſtinctius cognitis, reddere poſſunt.

§. 56. Si quis regulas, quibus mens in cognoſcenda veritate dirigatur) §. 50.), diſtincte perſpicit, ſigillatimque eas in caſu quopiam ſpeciali indicare poteſt; tum ipſi tribuimus *Logicam artificialem*. Ut ita Logica artificialis, *ſyſtematice* conſiderata, nihil aliud ſit, quam ejuſmodi diſciplina, qua regulæ & præcepta diſtincte traduntur, quibus intellectus noſtri operationes, in cognoſcenda & dijudicanda veritate diriguntur. *Logica* autem *artificialis*, *ſubjective* & *habitualiter* ſpectata, eſt nihil aliud, quam ſcientia ſive habitus regulas diſtincte perſpiciendi & applicandi, quibus intellectus operationes in veritate inveſtiganda & dijudicanda diriguntur.

Not. Non operoſius hic in prima vocis *Logices* originem inquiremus, neque, quibus alias titulis hæc utiliſſima diſciplina inſigniri ſoleat, multis exponemus, ea, quæ hic ſciri merentur, in ipſis prælectionibus noſtris commemoraturi. Id unum, noſtra refert, hic adferri, Logicam vocari quoque philoſophiam rationalem, propterea quod ipſa eſt ea diſciplina, quæ vel maxime occupatur in hoc, ut regulas

gulas, ad rationis culturam promovendam ſpectantes, exponat.

Schol. Logica artificialis κατ' ἐξοχὴν dicitur *Logica*, cum, judice quidem Mullero, philoſopho Lipſienſi; Logica naturalis ne Logicæ quidem nomen mereatur. De quo coram copioſius.

§. 57. Si quis gaudet habitu, regulas, quibus intellectus operationes in cognoſcenda veritate diriguntur, in caſibus obviis applicandi: tunc ipſi tribuimus *Logicam utentem*. Si quis vero tantummodo regulas, quibus facultas noſtra cognoſcendi & judicandi conformatur, novit; nec transfert illas ad praxin: tum ipſi tribuimus *Logicam docentem*.

§. 57. Ex his intelligis, recte Logicam artificialem appellitari a nonnullis diſtinctam explicationem, ſive explicatam effigiem Logicæ naturalis.

Demonſtr. Cum enim in Logica artificiali diſtincte exponantur regulæ (§. 56.), quas, ſola utentes Logica naturali, confuſe tantum & obſcure novimus (§. 54.): dubitari non poteſt, Logicam artificialem recte dici explicationem diſtinctam, ſive effigiem explicatam Logicæ naturalis.

§. 59. Hinc conficiuntur quædam propoſitiones tamquam conſectaria.

Corol. I. Logicam artificialem a naturali non eſſentialiter differre, ex his plus ſatis liquet.

Corol. II. Hinc colligi poteſt, Logicam artificialem multum antecellere Logicæ naturali.

Corol. III. Conficitur hinc, in Logica artificiali debere deduci regulas ex natura mentis humanæ ejusque modo agendi.

Corol. IV. Intelligis denique, quid ſit, quod eruditum, negemus, unice poſſe eſſe contentum Logica naturali, ſed illi adhuc adjungendam eſſe, ajamus, Logicam artificialem.

Not. Sunt quidam, qui, ut omnem omnino Philoſophiam, ita Logicam quoque peroſi, exiſtimant, non opus eſſe; ut quis præcepta Logica, quæ vocant

tricas

tricas ſcholaſticas, animo teneat, ſolam ſufficere Logicam naturalem, clamitant. At nihil dicunt aliud, quam hoc, non opus eſſe, ut diſtinctam rerum cognitionem nobis acquiramus; non opus eſſe, ut rationem colamus; non opus denique eſſe, ut poſſimus rationem ſufficientem reddere judiciorum noſtrorum, eorumdemque fundamenta aliis ſigillatim explicare. At, narraſſe hæc, eſt jam confutaſſe. Miſerum eſt, utor verbis cel. Croſæ, pauca noſſe, ſed profecto miſerius eſt, nec ea pauca quidem ita noſſe, ut, te non erraſſe, certo ſcias.

§. 60. Logica artificialis, *ſyſtematice* conſiderata, optime ita pertractatur, ut diſpeſcatur in partem *theoreticam* & *practicam*.

Demonſtr. Cum enim in Logica artificiali, *ſyſtematice* conſiderata, præcepta debeant tradi & regulæ, quibus intellectus noſtri operationes dirigi debeant in veritate invenienda & dijudicanda (§. 56.) intelligitur, Logicam artificialem, ſyſtematice conſideratam, optime ita diſponi, ut prima quidem parte operationes mentis earumdemque natura explicentur, ſubnexis generalioribus judicandi ratiocinandique regulis; altera vero parte tradatur modus ſpecialior, operationes mentis ita dirigendi, ut veritas inveniri facile & dijudicari legitime queat. Illam partem Logices vocamus partem *theoreticam*, hanc *practicam*.

§. 61. Hinc intelligitur denique, non ſine ratione & veteres, & recentiores, hanc iniiſſe rationem Logicam tractandi, ut partem theoreticam ſecundum tres mentis operationes diſponant.

Demonſtr. Cum enim Logica artificialis ſit explicata effigies Logicæ naturalis (§. 58.), inter effigiem autem alicujus rei & rem, ut ita dicam, *effigiatam* exacta debeat deprehendi convenientia ſive ſimilitudo: manifeſtum eſt, inter Logicam naturalem & artificialem exactam debere reperiri ſimilitudinem. Jam vero non plures, quam tres mentis operatio-

nes

nes per naturam ſunt poſſibiles. Aut enim mens noſtra ſimpliciter rem apprehendit eamdemque ſibi repræſentat; aut de eadem aliquid vel affirmat, vel negat, repræſentationes vel combinando, vel dividendo; aut denique ex duobus vel pluribus judiciis nova eruit judicia, ſive ratiocinatur. Ergo Logica artificialis recte ſecundum has tres mentis operationes diſponitur, ut ſcilicet (α) doctrina de ideis ſive notionibus, explicetur, (β) de judiciis ſive propoſitionibus, (γ) de ratiociniis ſive ſyllogiſmis agatur.

Not. Uſus Logices rectius percipiuntur, quam enarrantur. Tam multiplex profecto Logices uſus eſt, ut verbis ſatis exprimi non poſſit. Omnia commoda, quæ ex diligentiori rationis cultura in te redundant, a Logicæ pertractatione tibi polliceri poteris. Plures & ſpecialiores uſus Logices coram explicaturi ſumus.

L O-

LOGICÆ PARS I. THEORETICA SIVE DE TRIBUS MENTIS OPERATIONIBUS.

CAPUT I.

De Notionibus.

§. 62.

PRima mentis noſtræ operatio eſt *ſimplex rei perceptio*, ſive notio. Eſt autem notio nihil aliud, quam quæcumque objecti repræſentatio in mente ſine affirmatione & negatione.

Not. Cur hic de ideis agamus, ratio in promptu eſt. Cum enim in Logica theoretica tres mentis operationes exponi debeant (§. 61.), philoſophum autem ejuſmodi uti deceat ordine, ubi ea præmittantur, per quæ ſequentia poſſint intelligi (§. 10.): vides, a ſimplicioribus eſſe progrediendum ad magis compoſita.. Jam vero nulla ſimplicior mentis operatio eſt, quam repræſentatio alicujus rei, (in judiciis enim jam combinantur vel ſeparantur ideæ, in ratiociniis combinantur plura judicia.) Ergo ab ideis in tractatione Logices eſſe ordiendum, patet. VVeiſium itaque, ab enunciatione orſum, neſcio, qua ratione defendere queam.

Schol. Notio dicitur alias quoque, *idea*, *conceptus*, *ſimplex apprehenſio*, itemque *perceptio*, &c: Dum vero notionem per repræſentationem objecti in mente defi-

definimus; quæri poterat, quid per repræſentationem nobis velimus. *Repræſentationem* autem definimus per aſſimilationem eorum, quæ ſunt extra ens in eodem. Hanc definitionem exemplis repræſentationis in ſpeculo, in imagine, in ſtatua denique, illuſtrabimus in commentationibus noſtris. Conf. Hagen *de Methodo mathem.* p. 153.

Schol. Alii alio modo ideam ſive notionem definiendam putant; alii, *ideæ* vocabulum tam clarum eſse, exiſtimant, ut definitione nulla indigeat. Cell. Hollmann. definit cum Syrbio *ideam* per exemplar rei in cogitante. Vid. *Inſtit. Log.* p. 85.

Not. Obſerves denique velim, nos, cum ideam definimus per repræſentationem objecti *ſine affirmatione & negatione*, confutatum ire illos, qui negant ideam, in qua nihil vel affirmetur, vel negetur. Conf. Crouſazii *Log.* p. 8. Equidem non negaverim, ſimplicem objecti apprehenſionem in caſibus perpluribus conjunctam eſse cum affirmatione, & negatione. A teneris enim, quod ajunt, unguiculis conſuevimus immediate a perceptione de re percepta judicium ferre. Quo fit, ut, cum rem aliquam animo nobis repræſentamus, eodem fere tempore de eadem judicandi ratiocinandique habitum nobis comparemus. Exinde autem non conficitur, nullam omnino dari notionem ſive perceptionem ſimplicem, in qua nihil vel affirmetur, vel negetur. Sed de his plura coram.

§. 63. Per experientiam deprehendimus, nos quædam ita percipere ſive repræſentare nobis, ut poſſimus ea ab aliis rebus internoſcere.

Exempl. Sic e. gr. quando colorem rubrum percipis, tunc illum ita percipis, ut poſſis illum a nigro, albo, cæruleo, &c. diſtinguere.

§. 64. Cum rem quampiam ita percipimus vel nobis mente repræſentamus, ut eam poſſimus ab aliis rebus diſcernere; tunc dicimus ejus rei, quam ab aliis diſtinguimus gaudere *notione* ſive *idea clara*. Ut

ita

ita *idea* ſive *notio clara* nihil aliud ſit, quam ejuſmodi repræſentatio rei, vi cujus poſſumus rem repræſentatam ab aliis rebus dignoſcere.

Cor. Sic ideam claram coloris nigri habes, cum colorem nigrum potes ab albo & aliis coloribus diſcernere. Idea item clara odoris roſæ gaudes, cum poteris odorem roſæ ab odore vel hyacinthi vel alterius cujuſdam floris diſtinguere.

§. 65. Hinc intelligis, hoc clariorem eſſe ideam quo plura potes in objecto repræſentato diſtinguere.

Exempl. Clarior e. gr. fit idea avis, in aere volitantis, quanto propius accedit illa viſui, ut diſtingui poſſit ab alia ſpecie avium.

§. 66. Ad claram ideam ſive notionem alicujus rei obtinendam requiritur uſus ſenſuum, cum attentione conjunctus.

Demonſtr. Cum enim tum demum claram alicujus rei notionem ſive ideam poſſideas, cum potes rem repræſentatam ab aliis rebus internoſcere (§. 64.); ad id vero, ut rem repræſentatam ab aliis rebus diſcernamus, requiratur modo, ut ſenſus adhibeantur cum attentione (per exper.): palam eſt, ad claram ideam ſive notionem alicujus rei obtinendam requiri uſum ſenſuum cum attentione conjunctum.

§. 67. Hoc itaque clarior evadet idea, quo pluribus ſenſibus rem quampiam perceperis.

Demonſtr. Hoc eſt clarior idea, quo plura potes in objecto repræſentato diſtinguere (§. 65.). Cum vero ſine dubio in objecto plura diſtinguamus, ſi pluribus ſenſibus unam eamdemque rem perceperimus, quam ſi paucioribus: intelligitur, hoc clariorem alicujus rei evadere ideam, quo pluribus aliquam rem uſurpaveris.

Schol. Hinc regula philoſophorum: Ad tot ſenſus res, quam clarius vis percipere, eſt redigenda, ad quot redigi poteſt. Quam quidem regulam, legimus, Iſaacum obſervaſſe. Hic, ut Jacobum ab Eſavo diſtingueret, omnes, quos poterat, adhibebat.

Fal-

Fallebatur tamen, quia viſum, præcipuum omnino ſenſum, adhibere non poterat. Hactenus de idea clara.

§. 68. Quemadmodum, experientia edocti, novimus, nos quædam ita nobis repræſentare, ut poſſimus ab aliis rebus eadem diſcernere (§. 63.), ita quoque, eadem magiſtra, ſcimus, nos ſæpenumero revera rem aliquam repræſentare nobis quidem, ſed ita, ut eamdem nequeamus ab aliis rebus ſufficienter dignoſcere.

Exempl. Hanc experientiam Cel. *Bulfingerus* in *Epiſtolis Amoebæis de Harmonia præſtabilita*, §. 6. ſequentibus verbis confirmat: *Statue te*, inquit, *in medio centum oratorum, in ambitu circuli æqualibus intervallis diſtributorum, & voce alta, ſed æquali, ſermones habentium. Percipies omnium voces, nulla enim ratio eſt, cur alteram magis quam alteram, percipias, & nihil tamen intelliges*, i. e. non poteris loquelam Sempronii a voce Titii dignoſcere. *Fac, unus eorum utatur tubo ſtentorio, & reliqui pergant, ut ante, vel impone reliquis ſilentium, aut jube, ut ſubmiſſe admodum loquantur, centeſimus vero pergat alta, ut prius, voce, percipies clare, quæ dicet*, i. e. diſtinguere centeſimi vocem ab aliorum vocibus poteris.

Not. Plura exempla, quæ evincunt, nos ſæpius rem percipere, & tamen nihil poſſe in re percepta diſtinguere, in prælectionibus ipſis adferemus.

§. 69. Ejuſmodi repræſentatio, qua rem repræſentatam non poſſumus ab aliis diſcernere, dicitur *idea* ſive *notio obſcura*.

Exem. Tales ſunt notiones illorum, qui in ſtatu lethargi verſantur, item infantum, recens natorum, hominumque bene potorum.

§. 70. Vides nunc, ideam ſive notionem recte diſtingui in ideam claram & obſcuram.

Demonſtr. Cum enim per experientiam deprehendamus, nos quædam ita nobis repræſentare, ut ab aliis.

aliis rebus poſſimus dignoſcere. (§. 63.); nonnulla autem ita, ut plane non poſſimus ab aliis rebus diſcernere (§. 68.), ejuſmodi autem repræſentatio, qua rem quampiam poſſumus ab aliis rebus internoſcere, dicatur *clara idea* (§. 64.); ejuſmodi contra repræſentatio, qua rem repræſentatam non poſſumus ab aliis rebus diſcernere, dicatur *obſcura idea* (§. 69.); palam eſt, diſpeſci recte ideam in claram & obſcuram.

Schol. Dari vero gradus obſcuritatis, itidem hinc pateſcit. Hoc clarior fit ea, quo plura quis in objecto diſtinguit (§. 65.). Fieri itaque poteſt, ut Cajus in re quapiam plura, ope ſenſuum, diſtinguat, quam Titius. Tunc Titius, in relatione ad Caji ideam, habebit ideam obſcuram. Sed hæc obſcuritas dicitur *relativa*. Obſcuritas autem *abſoluta* idearum in eo conſiſtit, cum rem quidem nobis repræſentamus, ſed illam rem *prorſus non* poſſumus ab aliis rebus diſtinguere.

§. 71. Hinc intelligitur, cavendum eſse, ne exiſtimes, alteri ſtatim quoque eſse obſcuram ideam ejus rei, de qua tu obſcuram nullamque claram, habes.

Not. Quo ipſo patet, præcipitanter nimis judicare illos, qui obſcuritatem ſui ingenii modulo menſi, id omne obſcurum in ſe eſse, clamitant, quod ipſi non capiunt.

§. 72. Idea obſcura fit clara ope attentionis.

Demonſtr. Ponas, te objecti A habere ideam obſcuram; tunc objectum A ab aliis rebus non dignoſces, in eoque nihil diſtingues (§. 69.). Fac vero, te attendere objecto A, tunc objecti A magis tibi conſcius eris, quam alterius cujuſdam objecti (per defin. Attent.) Si vero objecti A tibi magis conſcius eris, quam alterius cujuſdam objecti; tunc objectum A ab aliis objectis diſtingues. *Conſcii* enim dicimur nobis eſse rerum extra nos poſitarum, cum eas ab aliis rebus diſtinguere valemus. Cum objecta A ab aliis rebus noſti dignoſcere; tunc objecti A habes

ideam

ideam claram (§. 65.). Ergo attentione efficitur, ut idea obſcura evadat clara.

§. 73. Hinc conficitur, neglecta attentione ideas claras fieri obſcuras.

Schol. Obſcuritatis ideo cauſam non immerito plerumque quærunt philoſophi in mente noſtra ipſa, cum ſcilicet rem aliquam non attente ſatis conſideramus: id quod accidit hominibus, affectu abreptis, in meditatione alia occupatis, aut unico actu nimis multa ſibi repræſentantibus.

§. 74. Cum rem aliquam ita nobis repræſentamus, ut eam ab aliis rebus poſſimus diſcernere: tunc aut characteres notasque, ad rem ab aliis rebus dignoſcendam ſpectantes, poſsumus ſigillatim nobis repræſentare, aut minus.

Exempl. Fac e. g. Cajum ſibi mente repræſentare *legem*; tunc fieri poteſt, ut Cajus non modo diſcernat utcumque *legem* ab aliis rebus, ſed notas quoque characteriſticas ſigillatim ſibi repræſantet, eaſdemque ſpeciatim enumerare queat, quibus *lex* ab omnibus aliis rebus diſtinguatur. Fac porro, Titium colorem rubrum ſibi repræſentare; tunc illum quidem ab aliis rebus diſcernet, ſed characteres & notas ſigillatim ſibi mente ſiſtere non poterit, quibus color ruber ab omnibus aliis rebus diſcernatur.

§. 75. Ejuſmodi repræſentatio, qua non modo rem repræſentatam ab aliis rebus diſcernimus, ſed notas quoque characteriſticas, quibus res repræſentata ab aliis rebus diſcernatur, ſpeciatim nobis repræſentamus, eaſdemque mente diſtinguimus, dicitur *notio* ſive *idea diſtincta*, quæ nihil aliud eſt, quam repræſentatio notarum rei alicujus characteriſticarum.

Exempl. Sic e. gr. Cajus notionem diſtinctam *legis* mente ſibi format, cum novit, legem eſse normam, ſecundum quam quis actiones ſuas conformare obligatur. Hinc Cajus ſigillatim ſibi mente repræſentat ſpeciatimque enumerat characteres, quibus lex ab aliis diſcernatur.

§. 76. Ejuſmodi repræſentatio, qua rem quamdam ab aliis objectis poſſimus quidem diſcernere, ſed notas nullas ſive characteres poſsumus nobis ſigillatim repræſentare, dicitur *notio* ſive *idea confuſa*.

Corol. Sic colorem rubrum diſcernere quidem potes ab aliis rebus. Cum vero, experientia teſte, characteres nullos ſigillatim tibi mente repræſentare poſſis, quibus color ruber ab aliis rebus dignoſcatur; coloris rubri habes ideam confuſam.

§. 77. Idea ſive notio clara recte dividitur in ideam diſtinctam & confuſam.

Demonſtr. Cum rem repræſentatam ab aliis rebus diſcernimus, idea gaudemus clara (§. 63.). Quia vero, quum rem ab aliis diſcernimus, aut ita eamdem diſtinguimus ab aliis, ut characteres inſimul, quibus res repræſentata diſtinguitur ab aliis, ſpeciatim enarrare queamus, aut minus (§. 74.) patet, nos, cum idea gaudemus clara, aut ſpeciatim notas rei repræſentatæ characteriſticas nobis poſse repræſentare, aut minus. Ejuſmodi repræſentatio, qua notas & characteres ſpeciatim nobis repræſentamus, quibus res repræſentata ab aliis rebus diſcernatur, dicitur *idea* ſive *notio diſtincta* (§. 75.). Ejuſmodi autem repræſentatio, qua notas characteriſticas ſigillatim nobis præſentare non poſſumus, dicitur *idea* ſive *notio confuſa* (§. 76.) E. recte ideam claram in diſtinctam & confuſam diſpertiri patet.

Corol. Sunt, qui ideas claras & diſtinctas pro ſynonymis habent, ſine dubio ſignificatione grammatica harum vocum decepti. Ex dictis autem patet, & *Carteſium* & *Leibnitium* non ſine ratione ſufficiente claram ideam in diſtinctam & confuſam diſtinxiſse. Quæ enim in ſe diverſa ſunt, diverſis quoque terminis enunciari debent.

§. 78. Cum ideam diſtinctam de objecto quodam habes; tunc de notis characteriſticis, objectum illud totale conſtituentibus illudque ab aliis rebus diſcernentibus, habes ideam claram. Cum vero de objecto

quo-

quodam habueris ideam confuſam, tunc de notis characteriſticis, objectum repræſentatum conſtituentibus, illudque ab omni alia re diſcernentibus, habes ideam obſcuram.

Demonſtr. Cum alicujus rei ideam ſive notionem diſtinctam habueris; tunc potes notas characteriſticas, rem repræſentatam conſtituentes illamque ab aliis rebus diſcernentes, ſigillatim tibi repræſentare eaſdemque diſtinguere (§. 75.). Si vero quid potes ab alio diſtinguere; tunc idea gaudes clara (§. 64.) E. qui objectum aliquod *diſtincte* ſibi repræſentat, de notis ſive characteribus objectum repræſentatum conſtituentibus, claras poſſideat ideas, neceſſe eſt.

Porro, cum ideam habueris confuſam alicujus objecti, tunc notas, objectum repræſentatum conſtituentes, illudque ab aliis rebus diſcernentes, non potes ſigillatim tibi repræſentare eaſdemque diſtinguere (§. 76.); repræſentatio vero, qua quid ita tibi mente ſiſtis, ut non poſſis idem ab aliis rebus internoſcere, dicitur *idea obſcura* (§. 69.). E. qui rei alicujus habebit ideam confuſam, de notis, rem iſtam conſtituentibus, habebit ideam obſcuram.

Not. Hinc intelligis, quid ſit, quod philoſophi diſtinctionem perceptionis totalis ex claritate perceptionum partialium, ajant, oriri; Item, quod iidem ideam confuſam objecti totalis, affirment, ex obſcuritate idearum partialium ortum trahere. Porro hinc planum fit; creſcere diſtinctionis gradum, creſcente claritate in perceptionibus partialibus.

§. 79. Hinc intelligis, attentionem ad ideas diſtinctas acquirendas vel in primis facere.

Demonſtr. Cum enim, ſi rei cujuſdam volueris habere ideam diſtinctam, notas ejus rei clare tibi repræſentare debeas (§. 78.); ad claram autem ideam acquirendam ſit neceſſaria attentio (72.): palam eſt, attentionem itidem requiri ad ideas diſtinctas acquirendas.

§. 80. Si diſtinctam objecti notionem habueris;

tunc illam poteris per voces cum altero communicare.

Demonſtr. Cum diſtinctam objecti cujuſdam notionem habes, tunc characteres & notas rei ſigillatim tibi potes repræſentare (§. 75.). Cum vero hi characteres peculiaribus gaudeant ſuis nominibus, intelligis, eoſdem poſſe enumerari aliis & per terminos indicari.

Exempl. Præcipuum hoc criterium notionis diſtinctæ exiſtimo, ſi quis ea, quæ cogitat diſtincte, ſpeciatim enumerare poteſt. Fit quidem multis de cauſis, ut nonnulli, diſtinctis licet gaudeant notionibus, vel plane non, vel difficulter certe, viva voce ſenſa animi exprimere poſſint. At hujus quidem rei rationem dedi in programmate, *de eruditis, qui ſenſa animi exprimere neſciunt.* Vitemb. 1734. Fac, e. gr. Cajum diſtincta notione *ſpei* gaudere. Tunc quæſitus, quomodo *ſpes* ab aliis affectibus differat; enumerare poterit notas, affectum *ſpei* ab aliis affectibus diſcernentes.

§. 81. Quidquid nobis ſenſibus repræſentamus, id confuſe nobis repræſentamus, ut adeo philoſophi recte affirment, repræſentationes ſenſuales, qua tales, eſſe confuſas.

Demonſtr. Senſus nobis repræſentant res exſiſtentes (per exper.). Quæcunque vero exſiſtunt, ea ſunt variis multiplicibuſque circumſtantiis, vel temporis, vel loci, vel perſonæ, characterem diſtinctivum non conſtituentibus, involuta. Hinc vides, quid ſit, quod ſenſus, nimis multa nimiſque compoſita ſimul repræſentantes, notas diſtinctivas ſigillatim nobis non ſiſtant. Repræſentatio, qua notæ rei repræſentatæ characteriſticas ſigillatim nobis ſiſtere non poſſumus, dicitur *confuſa* (§. 76.). E. palam eſt, quidquid nobis ſenſibus repræſentamus, id nobis repræſentamus confuſe.

Exempl. Sentis naribus e. gr. odorem roſæ, ſentis oculis colorem nigrum, audis ſonum campanæ; ſed

cum

cum odorem roſæ, tum colorem nigrum, ſonum item campanæ, confuſe tibi repræſentas. Non enim notas & characteres ſigillatim tibi repræſentare potes, per quos odor roſæ ab odore hyacinthi; itemque color niger ab albo diſtinguatur.

§. 82. Criterium notionis confuſæ eſt; cum eam per voces cum aliis communicare non poſſumus.

Demonſtr. Cum is, qui confuſam rei cujuſdam habet notionem, ejus rei notas & characteres *obſcura* ſibi repræſentat (§. 78.), in obſcura autem repræſentatione plane nihil diſtinguere queamus (§. 69.): manifeſtum eſt, eum, qui confuſam rei cujuſdam notionem habet, notas rei repræſentatæ characteriſticas alteri ſigillatim enumerare non poſſe. Si enim enumeraret, eas diſtingueret. Ut itaque recte criterium notionis confuſæ conſtituamus id, cum quis eam ope terminorum alteri explicare nequit.

Exempl. Fac, e. gr. te rogatur, ut enarres notas characteriſticas, quibus odor roſæ ab odore aliorum florum differat: eaſdem enarrare non poſse; tunc certiſſime tibi perſuadere potes, te habere notionem confuſam odoris roſæ. Idemque accidit iis, qui poſſunt quidem colorem album a nigro diſcernere, cæco autem nato non poſſunt ope verborum explicare diſtincte, quomodo albus color a nigro internoſci debeat.

§. 83. Hinc eſt, ut ſi cum altero debet communicari idea confuſa, objectum, cujus habetur notio confuſa, alterius ſenſibus objiciatur ſive illi oſtendatur.

Exempl. Si quis e. gr. nunquam odorem roſæ naribus percepiſſet, & alter odoris hujus ideam in altero excitare velit: tum roſa eſſet alterius naribus offerenda. Sic in animo ejus excitabitur odoris roſæ idea confuſa. Verbis enim numquam efficies, ut alter, quomodo odor roſæ ab aliis odoribus diſtincte ſcire queat.

§. 84. Ex his denique intelligi poteſt, quid ſit lumen mentis humanæ, & quid ſibi velit locutio iſta: *Oritur lumen in mente mea*.

§. 85. Per *Lumen*, in mundo obvium, intelligitur illud, quod efficit, ut objecta externa circumjecta a ſe invicem diſtinguere poſſimus.

§. 86. Lumen itaque mentis humanæ conſiſtit in ſtatu clararum & diſtinctarum idearum.

Demonſtr. Cum mens in ſtatu clararum vel diſtinctarum idearum verſatur; tunc ipſa res repræſentatas diſtinguere poteſt (§. 64.). Adeoque ſtatus idearum clararum & diſtinctarum abſolvit id, quod vocamus lumen mentis humanæ (§. 85.

Corol. Oriri itaque 1.) lumen in mente noſtra patet, cum vel ex obſcuris ideis fiunt claræ, vel ex claris diſtinctæ.

Corol. 2.) Vides hinc, creſcente cognitione rerum clara & diſtincta, creſcere lumen mentis.

Corol. 3.) Exiſtimari hinc poteſt, in quonam conſiſtant tenebræ mentis: Cum ſcilicet mens in objectis perceptis nihil diſtinguere poteſt, tunc ipſi tribuimus *tenebras*. Jam vero, cum in ſtatu notionum obſcurarum alterum ab altero diſtinguere nequeamus (§. 69.), patet, ſtatu obſcurarum idearum abſolvi tenebras mentis.

§. 87. Per experientiam deprehendimus, nos, cum notas rei cujuſdam characteriſticas nobis repræſentamus, aut omnes notas nobis ſiſtere, quæ ſufficiunt, ad rem repræſentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore diſcernendam, aut tantummodo quaſdam, quæ non ſufficiunt ad rem repræſentatam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu, & tempore diſtinguendam.

§. 88. Ejuſmodi repræſentatio, qua notas ſufficientes ad rem repræſentatam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu, & tempore diſcernendam, ſigillatim mihi mente ſiſto, dicitur *notio completa*. Ejuſmodi vero repræſentatio, qua quaſdam tantum notas, nec

nec ſufficientes illas ad rem repræſentatam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore diſtinguendam; dicitur *notio incompleta*.

Exempl. Si e. gr. de ſpiritu has notas characteriſticas allegaveris, quod ſit α) ſubſtantia, β) intellectu prædita, γ) voluntate prædita; tunc recenſes notas characteriſticas, ſpiritum ab aliis rebus diſcernentes, adeoque formas tibi notionem ſpiritus *diſtinctam* (§. 75.). Quia vero hæ notæ characteriſticæ, de ſpiritu recenſitæ, ejuſmodi ſunt, ut ſufficiant ad ſpiritum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore diſtinguendum; nihil enim, præter ſpiritum, eſt intellectu & voluntate præditum: vides, te notionem ſpiritus habere *diſtinctam completam*. Fac vero, te notas tantum quaſdam de Deo recenſere, e. gr. Deus eſt ſubſtantia intelligens; tunc habes notionem Dei *incompletam*. Sunt enim notæ hæ characteriſticæ non ſufficientes ad Deum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore diſcernendum. Anima enim noſtra itemque angelus eſt etiam ſubſtantia intelligens.

§. 89. Idea diſtincta recte dividitur in completam & incompletam.

Demonſtr. Idea diſtincta eſt repræſentatio ejuſmodi, qua notas characteriſticas, quibus res repræſentata ab aliis rebus dignoſcitur, ſigillatim nobis mente ſiſtimus (§. 75.). Cum vero per experientiam deprehendamus, nos aut omnes notas, quæ ſufficiunt, ad rem repræſentatam ab omnibus aliis rebus in omni caſu & ſtatu, diſtinguendam, nobis repræſentare, aut ſaltem quaſdam notas, quæ non ſufficiunt, ad rem repræſentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu & ſtatu, diſcernendam (§. 87.), ejuſmodi autem repræſentatio, qua notas, ad rem repræſentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, & ſtatu & tempore, internoſcendam, ſufficientes nobis repræſentamus, dicatur *idea completa* (§. 88.); ejuſmodi autem repræſentatio, qua non-

nullas tantum notas, ad rem repræſentatam, ab omnibus aliis rebus diſcernendam, inſufficientes, nobis mente ſiſtimus, dicatur *idea incompleta* (§. 88.): intelligitur, ideam diſtinctam recte dividi in completam & incompletam.

Not. Leibnitius quidem omnem ideam diſtinctam, putavit, eſſe completam. At Wolfius, receſſione hic a Leibnitio facta, ideam diſtinctam diſtinxit in completam, & incompletam, idque jure meritoque optimo.

§. 90. Experientia docet, nos, cum notas characteriſticas, rem repræſentatam conſtituentes, ſigillatim nobis repræſentamus; aut rurſus poſſe novos characteres harum notarum nobis ſpeciatim repræſentare, aut minus.

Exempl. Sic e. gr. ſi tibi notionem *ſpiritus* formaveris diſtinctam; tunc potes notas ſive characteres, ſpiritum ab omnibus aliis rebus diſtinguentes, tibi ſigillatim mente ſiſtere, dum noſti, ſpiritum eſſe 1) *ſubſtantiam*, 2) *intellectu* præditam, 3) *voluntate* gaudentem.

Not. Harum notarum, quibus ſpiritum ab aliis rebus internoſcis, aut novas rurſus notas allegare potes, aut minus, i. e. aut noſti rurſus, quid ſit *ſubſtantia*, *intellectus*, itemque *voluntas*, aut non noſti.

§. 91. Si objectum A ita nobis repræſentamus, ut non modo notas characteriſticas, quibus objectum A ab aliis rebus diſcernitur, ſpeciatim enumerare queamus, ſed novas quoque notas notarum nobis ſigillatim mente ſiſtamus; tunc dicimur objecti A gaudere *idea adæquata*. Sin minus id poſſumus, tunc dicimur ejuſdem habere ideam *inadæquatam*.

§. 92. Unde intelligitur, ideam diſtinctam recte dividi in *adæquatam* & in *inadæquatam*.

Demonſtr. Cum idea gaudemus diſtincta tunc notas characteriſticas ſpeciatim nobis repræſentare poſſumus (§. 75.). Cum vero notas characteriſticas

rei

rei cujuſdam nobis repræſentamus, tunc aut. harum notarum characteriſticarum novas rurſus notas allegare poſſumus, aut minus (§. 90.) In illo caſu habes *idem adæquatam*, in hoc *inadæquatam*. E. idea diſtincta dividitur recte in *adæquatam* & in *inadæquatam*.

§. 93. Quo longius itaque in enumerandis & allegandis novis notarum notis potes progredi, hoc ſit adæquatior idea (§. 92.).

§. 94. Idea adæquata oritur ex idea diſtincta notarum characteriſticarum.

Demonſtr. Cum adæquata gaudemus idea: tum notarum characteriſticarum notas poſſumus nobis ſigillatim repræſentare eaſdemque enumerare (§. 92.). Si vero notas rei poſſumus nobis ſigillatim repræſentare, tunc rei *ideam* habemus diſtinctam (§. 75.). E. ideam adæquatam tum acquirimus, cum notarum characteriſticarum idea diſtincta gaudemus, ſive, quod idem eſt, idea adæquata oritur ex idea diſtinctam partium ſive notarum characteriſticarum.

§. 95. De omnibus rebus ideas adæquatas formare nobis non poſſumus.

Demonſtr. Cum adæquata idea oriatur ex idea diſtincta notarum characteriſticarum, objectum totale conſtituentium (§. 94.); de omnibus autem rebus ideas diſtinctas formare nobis nequeamus, quia objecta, ſenſibus expoſita, confuſe nobis repræſentamus (§. 81.); manifeſtum eſt, omnium rerum adæquatas ideas formari non poſſe.

§. 96. Formatio idearum adæquatarum dicitur philoſophis *analyſis notionum*.

Corol. Dicitur autem formatio idearum adæquatarum ideo *analyſis orationum*, quia, ſi formas ideas adæquatas, partes ſive notas rei repræſentatæ rurſus in ſuas partes ſive notas reſolvis (§. 91.) more anatomicorum, qui corpus humanum in ſuas ſolvunt partes, & partes rurſus in partes diſſecant, minima quæque ſollerter pertentantes;

§. 97.

§. 97. In analyſi notionum non poſſumus in infinitum progredi.

Demonſtr. Cum ad ideas plene adæquatas mens hominum pertingere nequeat, & in idearum adæquatarum formatione limites quaſi nobis conſtituantur (§. 95.); analyſis autem notionum abſolvitur idearum adæquatarum formatione (§. 95.), palam eſt, in analyſi notionum nos non poſſe in infinitum progredi,

Corol.). Neque opus eſt ſemper, ut eo uſque in notionis analyſi progrediamur, quouſque poſſumus. Cum 1) ad notas characteriſticas in analyſi notionum perveneris, quæ ſunt cuique claræ; non eſt, quod eas amplius reſolvas.

Cor. 2.). Cum ad ejuſmodi notas in notionum analyſi perventum fuerit, in quibus ob ſimplicitatem ſuam nihil amplius diſcernere licet; tunc analyſis notionum ſiſti poterit.

Cor. 3.) Cum finem fueris aſſecutus, cujus gratia inſtituitur notionum analyſis; finis autem eſt vel explicatio, vel demonſtratio: tunc in evolvendis notis characteriſticis poteris ſubſiſtere. Plura de his coram.

Nota. Hactenus de differentia idearum formali ſive de diverſo modo ideas formandi. Quæ differentia conſpicua eſt in hoc ſchemate.

	Idea	
	clara	obſcura
	diſtincta	confuſa
1)	completa	incompleta
2)	adæquata	inadæquata

§. 98. Ad differentiam nunc notionum materialem accedimus. Eſt autem *differentia notionum materialis*, ea quæ a materia earumdem ſeu a re repræſentata deſumitur.

Schol. Atque hoc reſpectu ideæ a nonnullis diſtinguuntur in ideas α) *ſubſtantiarum*, β) *accidentium* ſive *modorum* γ) *relationem*, Quam triplicem dif-

differentiam in prælectionibus ipſis ſumus expoſituri, aliam nunc idearum differentiam materialem ſubjungentes. Ideæ ſcilicet, ratione objecti ſive rei repræſentatæ optime dividi poſſe videntur in ideas *ſingulares* ſive *individuales*, & in ideas *abſtractas* & *univerſales*. Quæ differentia ut rectius queat intelligi ad ſequentia attendi volo.

§. 99. Quidquid exſiſtit, ſive ſenſu percipimus, id vocamus *ſingulare* ſive *individuum*.

Exempl. E. gr. Hæc menſa, hic Cajus, quem video, hic Titius, quem loquentem audio, ſunt *individua*.

§. 100. Individuum omnimode eſt determinatum.

Demonſtr. Quidquid ſenſibus percipimus, id variis nimiſque multis circumſtantiis involutum & veſtitum obſervamus. Quod ſub variis nimiſque multis circumſtantiis conſiderari poteſt id vocamus *omnimode determinatum*. E quidquid ſenſibus percipimus, id omnimode eſt determinatum, ſive in eo ita jam omnia adſunt, ut non plures circumſtantiæ ſive determinationes accedere queant, quamdiu debet manere hæc res. Quidquid ſenſibus percipimus, eſt *individuum* (§. 99.). E. vides, individuum eſſe omnimode determinatum.

Exempl. Sic e. g. *hic* Cajus, quem vides, eſt individuum. Occurrunt in *hoc* Cajo tam multæ circumſtantiæ & determinationes, quæ efficiunt, ut Cajus præciſe ſit hic Cajus, ut non plures accedere queant, quamdiu debet eſſe hic Cajus. Si enim vel minima acceſſerit determinatio, quæ antea non aderat, tunc aliud individuum emergit.

§. 101. Intelligis nunc hinc,

Cor. 1.) Quid ſit, quod nonnulli individuum definiant per ejuſmodi quid, quod non habet ſui ſimile. Veteres appellabant individua, quorum unumquodque conſtat ex proprietatibus, quarum collectio numquam in aliquo alio eadem eſſe poteſt. Porphyr. in *Iſag. Cap.* XXX. §. XVI.

Cor.

Cor. 2.) Vides in quo conſiſtat principium individuationis. Eſt illud nihil aliud, quam complexus omnium iſtarum proprietatum & determinationum, quæ efficiunt, ut aliqua res præciſe hæc res ſit, nec alia.

§. 102. *Idea individualis* eſt ejuſmodi repreſentatio, qua individuum nobis mente ſiſtimus, ſive eſt repræſentatio rei cujuſdam exſiſtentis (§. 99.).

§. 103. Idea individualis ſiſtit nobis nimis multas circumſtantias omnimodaſque determinationes.

Demonſtr. Cum idea individualis ſit repræſentatio individui ſive rei exſiſtentis (§. 102.), individuum autem omnimode ſit determinatum (§. 100.), patet, ideas individuales nobis ſiſtere omnimodas determinationes.

§. 104. Quamvis vero individua ſive res ſingulares ſub omnimodis circumſtantiis vel determinationibus ſpectari poſſint (§. 100.) iiſdemque alterum individuum ſemper ab altero diſcernatur; per experientiam tamen deprehendimus, in nonnullis determinationibus ſimiles eſſe res ſingulares, in nonnullis vero diſſimiles.

§. 105. Quæ individua ſunt ſimilia, ad eamdem claſſem referimus, quam *ſpeciei* nomine appellamus. Recte hinc *ſpecies* definitur per ſimilitudinem individuorum,

Exempl. Sic e. gr. ſumas Cajum, Titium, Sempronium, & plura alia individua. Hæc deprehendes, vel ratione ætatis, vel ſtaturæ, vel ſtirpis, vel pietatis, vel veſtium, vel aliarum denique circumſtantiarum, differre; in hoc vero perpetuo convenire, obſervabis, quod corpore organico & anima rationali gaudeant, quodque adeo ſint *homines*. Hinc claſſem entium conſtituimus, cui *hominis* nomen imponimus; atque hinc apparet, cur notio *hominis* ſpeciem conſtituat.

§. 106. Hinc intelligitur, notionem ſpeciei non ingredi, niſi quod individua inter ſe communia habent.

§. 107.

§. 107. Quod ſi plures ſpecies inter ſe conferimus, eaſdemque obſervamus, in quibuſdam determinationibus ſive proprietatibus inter ſe ſimiles eſſe; tunc illa ſimilitudo ſpecierum claſſem quandam ſuperiorem conſtituit, quæ ſpecies illas ſub ſe complectens *genus* vocatur.

Exempl. Sic e. gr. homines conſtituunt certam entium ſpeciem, item equi, leones, canes, &c. Hæ omnes ſpecies, quamvis in quamplurimis inter ſe differant, in quibuſdam tamen ſunt ſimiles & conveniunt. Id ſcilicet commune habent leones, boves, homines, canes, &c. quod 1.) *vivant*, 2.) quod, *ſentiant*, adeoque genus entium conſtituant, quod *animalis* fert nomen, *Animal* enim id omne vocatur, quod vivit & ſentit.

§. 108. *Notiones univerſales* ſunt notiones, quibus ea repræſentantur, quæ rebus pluribus communia ſunt.

Exempl. Sic notio *hominis*, item notio animalis ſunt notiones univerſales, quia per ideam hominis ſiſtitur nobis id, quod pluribus individuis, e. gr. Cajo, Petro, Titio, Sempronio, &c. commune eſt, & per ideam animalis ſiſtitur id, quod pluribus ſpeciebus, exempl. grat. leoni, equo, homini, commune eſt.

§. 109. Notiones ſpecierum & generum ſunt notiones univerſales.

Demonſtr. Cum, qui notionem ſpeciei habet, id ſibi debeat repræſentare, quod pluribus individuis commune eſt (§. 105.), &, qui notionem generis ſibi format, id ſibi repræſentet, quod pluribus ſpeciebus eſt commune (§. 107.); ejuſmodi autem notiones, quibus ea repræſentantur, quæ pluribus rebus ſunt communia, dicantur *notiones univerſales* (§. 108.): palam eſt, notiones ſpecierum & generum eſſe notiones univerſales.

§. 110. Notiones ſpecierum & generum formantur abſtractione.

De-

Demonſtr. Cum notiones ſpecierum tibi formas, tunc eas tibi tantum repræſentare debes determinationes, in quibus individua conveniunt (§. 105.), adeo quaſdam determinationes in individuo non debes ſimul conſiderare, eas ſcilicet omittis, in quibus individua non perpetuo ſunt ſibi ſimilia. Cum unum abſque altero conſideramus, tunc dicimur *abſtrahere*. E. qui vult notiones ſpecierum ſibi formare, ille debet illa ſibi formare ope abſtractionis. Porro cum notiones generum ita nobis formemus ut eas tantum determinationes conſideremus, in quibus ſpecies plures conveniunt (§. 107.) facile patet, notiones generum formari tum, cum quaſdam determinationes, in quibus ſpecies non conveniunt, omittimus. Quod cum fieri ſine abſtractione nequeat; manifeſtum eſt, notiones quoque generum formari per abſtractionem.

§. 111. Notiones fiunt univerſales ex ſingularibus mediante abſtractione.

Demonſtr. Notiones univerſales ſunt notiones, quibus ea repræſentantur, quæ rebus pluribus ſunt communia (§. 108.): Notiones autem individuales ſive ſingulares ſunt, quibus individuum, adeoque res omnimode determinata (§. 100.) nobis ſiſtitur (§. 102.); ex notionibus itaque ſingularibus fieri tum univerſales, patet, cum quaſdam determinationes, in individuo occurrentes, omittis, eaſque tantum conſideras, quæ ſunt ſimiles. Cum vero quaſdam determinationes, in perceptione individui obvias, non conſideramus, ſimileſque tantum nobis repræſentamus: tunc dicimur ab iis, quas non conſideramus, *abſtrahere*: Hinc eſt, ut notiones univerſales ex ſingularibus fieri mediante abſtractione, affirmemus.

Poterat hæc propoſitio ita quoque demonſtrari: Notiones generum & ſpecierum ſunt notiones univerſales (§. 109.); jam vero notiones generum & ſpecierum formantur abſtractione (§. 110.): manifeſtum

ſtum hinc eſt, notiones univerſales formari ope abſtractionis.

Corol. Hinc factum eſt, ut philoſophi notiones univerſales vocent quoque *abſtractas*. Tales ſunt notiones *hominis*, *ſubſtantiæ*, *entis*, &c.

§. 112. Ex præſtructis intelligis nunc, genera & ſpecies non exſiſtere, niſi in individuis.

Demonſtr. Quidquid exſiſtit, id vero omnimode determinatum, & multiplicibus variiſque circumſtantiis involutum eſt (per experient.). Cum vero notio *ſpeciei* non omnimodas determinationes ſub ſe comprehendat, ſed eas tantum, quæ in individuis ſunt ſimiles (§. 105.); conſequens eſt, ut ſpecies non actu exſiſtat, ſive, ut Wolfius enunciat, *ens, cui ea ſola inſunt, quæ notioni ſpeciei reſpondent, exſiſtere nequeant*. Quia vero notionem ſpeciei nihil ingredi poteſt, niſi quod individua communia habent (§. 106.), adeoque omnia ea, quæ in ſpecie continentur, in ſingulis individuis dantur: palam eſt, ſpecies non exſiſtere, niſi in ſingulis individuis. Porro cum generis notio ea comprehendat, quæ ſunt ſpeciebus communia (§. 107.); ſpecies autem non exſiſtunt, niſi in individuis (per demonſtrata): rurſus oppido patet, genus non exſiſtere, niſi in individuis.

Exempl. Sumas e. gr. notionem *hominis*, tamquam ſpeciei. Ad eam conſtituendam requiruntur hæ determinationes, 1) corpus organicum, 2) cum eo connexa anima rationalis. Nullum autem actu exſiſtit ens, quod tantum has duas determinationes in ſe comprehendat, prætereaque nullas, quia individua iſta, quæ hominum claſſem conſtituunt, pluribus aliis determinationibus gaudent, ad notionem *hominis*, qua talis, conſtituendam non pertinentibus.

§. 113. Hinc vides 1) omnibus ſingularibus ineſſe univerſalia, genera enim & ſpecies exiſtunt in individuis (§. 112.) notiones autem generum & ſpe-

ſpecierum ſunt univerſales (§. 110.) . E. omnibus individuis ſive ſingularibus ineſſe univerſalia, patet, 1) Recte affirmari, individuum eſſe fundamenta generis & ſpeciei.

§. 114. Plus eſt in individuis, quam eſt in ſpecie.

Demonſtr. Cum in individuis omnimodas deprehendamus determinationes & circumſtantias (§. 100.); notionem autem ſpeciei eæ tantum determinationes ingrediantur, quæ in individuis ſunt perpetuo ſimiles (§. 106.) : facile vides, ad notionem ſpeciei non omnes determinationes, quæ ſunt in individuo, requiri, ſed tantum ſimiles, & inter ſe convenientes. Ex quo intelligitur, plus eſſe in individuis, quam eſt in ſpecie.

Exempl. Sic. e. gr. in his individuis, Pietro, Cajo, Titio; omnimodas determinationes & proprietates animadvertis. Potes in Petro ætatem, ſtaturam, veſtes, eruditionem, locum, in quo commoratur, & plura alia, quæ efficiunt, ut Petrus ſit Petrus, conſiderare; quæ vero omnes determinationes non ſunt in ſpecie, ſcilicet in notione hominis. Ad hanc enim formandam nihil requiritur amplius, quam anima rationalis, cum corpore organico conjuncta.

§. 115. Plus eſt in ſpecie, quam in genere.

Demonſtr. Cum notionem *generis* determinationes conſtituant, quæ in ſpecie tantum ſunt ſimiles (§. 107.): patet, non omnes determinationes, in ſpecie occurrentes, requiri ad notionem generis conſtituendam. Adeoque plures, vides, determinationes reperiri in ſpecie, quam in genere.

Exempl. Sic e. gr. plures requiruntur determinationes ad notionem *hominis*, tamquam ſpeciei, conſtituendam, quam ad notionem *animalis*, tamquam generis. Ad hominis enim notionem non modo requiruntur *vita* & *ſenſio*, ſed quoque anima *rationalis*, cum corpore organico connexa. Ad notionem autem animalis requiritur *vita* & *ſenſio*. Plura itaque, patet, adeſſe debere in ſpecie, quam in genere.

§. 116.

§. 116. Ex his intelligis nunc, quid ſit, quod philoſophi ajant,

Corol. 1.) a determinata ſpecie non concludi debere ad genus,

Corol. 2.) genus cum ſua ſpecie non poſſe reciprocari,

Corol. 3.) non omne id, quod repugnat ſpeciei, ideo repugnare generi, quamvis, quod repugnat generi, idem repugnet quoque ſpeciei.

Not. Hæc ultima aſſertio, familiaris philoſophis, vel ideo notanda eſt, quod contra hanc in controverſiis recentioribus identidem peccatum, memini: id quod in prælectionibus cumulatius demonſtratum dabimus. Sic e. gr. repugnat homini, tamquam ſpeciei *irrationale* eſſe. Ideo vero nondum repugnat animal' in genere. Contraria autem ratione concludere poſſum, repugnat animali in genere, ſine ſenſione eſſe: Ergo etiam homini.

Rationes autem harum poſitionum, quas tamquam conſectaria, ex præſtructis deduximus, reddemus coram.

Schol. Ceterum ex his omnibus vides, quomodo intelligi debeat regula illa, a nonnullis philoſophis recentioribus ita enunciata: Quo minorem habet idea comprehenſionem, eo majorem habet extenſionem. *Comprehenſionem* autem vocat auctor artis cogitandi illam conſiderationem determinationum ſive circumſtantiarum, quæ ad ideam aliquam conſtituendam concurrunt. Cum vero quoque conſideretur ſubjectum, cui illæ determinationes attribui poſſint, hoc ſubjectum vocat *extenſionem*. Regula itaque hæc hoc ſibi vult: in quacumque idea pauciores adſunt determinationes, illa idea poteſt ad plura ſubjecta extendi, quam ea, in qua ſunt plures. E. gr. idea *Petri* comprehendit omnimodas & multiplices determinationes; hinc eſt, ut idea *Petri* non poſſit extendi & applicari ad alia ſubjecta. Idea vero *hominis* non comprehendit tam multas de-

determinationes, quam idea *Petri*; hinc idea *hominis* latius patet & ad plura extenditur. Idea *animalis* pauciores porro comprehendit determinationes, quam idea *hominis*; hinc idea *animalis* ad plura applicari poteſt, quam conceptus ſive idea *hominis*. De his plura in commentationibus.

§. 117. Determinationes illæ, quibus una ſpecies ab alia ſub eodem genere differt, vocantur *differentia* ſpecifica.

Exempl. Sic. e. g. *τὸ rationale* eſſe, eſt differentia ſpecifica hominis; per rationalitatem enim homo ab omnibus aliis ſpeciebus, ad idem genus relatis, poteſt diſtingui, e. g. ab equis, leonibus, canibus, quæ omnes ſpecies ſub eodem genere, ſcilicet conceptu *animalis*, comprehenditur.

§. 118. Ex his omnibus nunc pateſcit, ideas vel formari per ſenſationem, vel per abſtractionem.

Demonſtr. Cum ideæ, ratione objecti, ſint vel individuales, vel univerſales (§. 89.); idea autem individualis per ſenſationem formetur (§. 99. 102.); ideæ vero univerſales acquirantur abſtractione (§. 111.): ideas omnes, patet, vel per ſenſationem formari vel per abſtractionem.

Schol. Additur a nonnullis tertius modus ideas formandi, per *arbitrariam* ſcilicet *combinationem*. Nimirum, quemadmodum ad notiones abſtractas pervenimus, omittendo nonnulla, per quæ individuum eſt omnimode determinatum: ita quoque determinationes cogitando combinare poſſumus, quæ ſunt diverſæ, & a ſe invicem ſeparatæ, &, quod hoc modo eſt determinatum, alio modo poſſumus determinare. Sic e. gr. ſi notionem *intellectus perfectiſſimi*, item *montis aurei* tibi formas; tunc illam formas per arbitrariam combinationem. Cum enim jam nobis, quid ſit *intellectus*, item, quid ſit *perfectiſſimum*; tunc ita has ideas cogitando conjungis, ut una prodeat, ſcilicet notio *intellectus perfectiſſimi*.

Not. De his notionibus, per arbitrariam combinatio-

nationem formatis, hoc velim obſerves. Si vis noſſe, num notiones, per arbitrariam combinationem formatæ, ſint poſſibiles, adeoque veræ; tunc ad idearum, quæ conjunguntur, nexum attendendum. Si ideæ, quas combinas, ſibi contradixerint; tunc notiones ſunt impoſſibiles, e. g. notio *reipublicæ Atheorum, mundi aurei, ligni ferrei*. Si vero non repugnaverint inter ſe; tunc dicuntur notiones poſſibiles, notio *intellectus perfectiſſimi*.

Not. Hæc de triplici methodo notiones formandi. Nunc paucis adhuc de eo, quomodo ideæ meliorentur & deteriorentur, (*ſit venia verbis barbaris*,) acturi ſumus.

§. 118. Ideæ *meliorantur*, ſi ex ideis obſcuris fiunt claræ, & ex claris diſtinctæ.

§. 120. Ideæ *meliorantur* potiſſimum attentione.

Demonſtr. Ideæ fiunt claræ ex obſcuris, & ex claris fiunt diſtinctæ, ope attentionis (§. 72. 79.). Atqui vero, cum ideæ meliorentur tunc, cum ex ideis obſcuris fiunt claræ, & ex claris diſtinctæ (§. 119.), patet, ideas meliorari ope attentionis.

Not. Ad meliorandas ideas vel maxime conducit quoque crebrior repetitio, ſive ſi ſæpius nobis rem repræſentaverimus. Quo enim crebrius iteraveris repræſentationes, eo fiunt clariores, adeoque meliorantur (§. 119.)

§. 121. Deteriorari itaque ideas, ex his intelligitur

Corol. 1. neglecta repetitione & repræſentatione iterata.

Corol. 2. neglecta attentione, &c.

Corol. 3. quando rem non ſatis diu nobis repræſentamus. De quo plura in ſcholiis noſtris.

CAPUT II.

De uſu vocum ſive terminorum circa notiones,

§. 122.

QUas nobis formamus notiones, cum aliis communicare ſolemus per *voces*. Cautione hinc opus eſt circa voces, ne vel aliis obſcuri fiamus, vel plane non intelligamur. Logicæ itaque officium eſt, ut, eadem ratione, qua conceptus ſive ideas noſtras in veritatis cognitione dirigit, regulas exponat, ad quas, oportet, conformentur, ſi ea, quæ cogitamus, indicare rite voluerimus.

§. 123. *Voces* nihil ſunt aliud, quam ſigna ſono articulato prolata, mentis noſtræ conceptus indicantia. *Signum* autem id omne vocatur, quod præter ſui ideam excitat in animo ſimul ideam alterius rei. Voces, quibus notiones indicantur, dicuntur alias quoque *termini*.

Not. Verba & *voces* ſunt diſtinguenda a ſe invicem, ſecundum nonnullos. Verba ſunt ſigna, quæ ſono articulato proferri poſſunt, & comprehendunt quoque ea, quæ ſcripta ſunt; *Voces* vero ad ſonos, actu prolatos, eoſque articulatos extendi, conſtat.

§. 124. Voces ſunt ſigna conceptuum arbitraria.

Demonſtr. Per experientiam diſcimus, eoſdem conceptus a diverſis gentibus per diverſas voces indicari. Ex quo intelligitur, inter voces, tamquam ſigna conceptuum (§. 123.), & inter conceptus ipſos, tamquam res ſignatas, nullum reperiri nexum neceſſarium. Ejuſmodi autem ſigna, quæ nullum habent nexum neceſſarium cum reſignata, dicuntur *ſigna arbitraria*. Ut ita manifeſtum hinc fiat, voces eſſe ſigna conceptuum arbitraria, ſive, ab arbitrio noſtro dependere, qua quemque conceptum voce deſignare velimus.

§. 125.

§. 125. *Intelligere mentem* alterius dicimus, cum eoſdem conceptus cum alterius verbis conjungimus, quos alter cum iiſdem conjungit.

§. 126. Cum ad alios verba facimus, tunc ideo voces adhibemus, ut alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

Not. Hanc propoſitionem, quam nemo non ultro concedit, aſſumimus hic, tamquam axioma ſine ulla demonſtratione.

§. 127. Cum qualibet voce debet conceptus eſſe conjunctus.

Demonſtr. Cum enim voces ſint ſigna (§. 123.), ſignum autem non poſſit eſſe ſignum, niſi ipſi reſpondeat ſignatum: quia præter ſui ideam debet ideam alterius cujuſdam rei in animo excitare (§. cit.): palam eſt, voces ſemper relationem habere ad conceptus, iiſdem ſignificatos, adeoque cum qualibet voce conceptum eſſe conjungendum.

Exempl. Poterat hæc propoſitio ita quoque demonſtrari. Ponas, verba adhiberi, cum quibus nullum quoque conceptum cum iiſdem conjunget, adeoque te, verbis ſine mente utentem, non intelliget (§. 125.). Cum vero ideo verba adhibeamus, ut alii nos intelligant (§. 126.): conſequens eſt, ut verbis debeamus nos abſtinere, cum quibus nullus eſt conceptus conjunctus.

§. 128. Ex ſcholis itaque philoſophorum proſcribendas eſſe voces, mente caſſas, hinc poterit intelligi.

Demonſtr. Cum enim cum qualibet voce conceptus conjungendus (§. 127.), voces autem illæ, cumquibus, nullus conceptus eſt conjunctus, dicantur *voces mente caſſæ*, ſive *ſoni ſine mente*: liquet, voces mente caſſas, ſive ſonos ſine mente, non eſſe adhibendos, ſed ex philoſophorum ſcholis & ſcriptis proſcribendos.

Schol. Ejuſmodi vocabula, quibus nulla notio, nullaque ſententia ſubjecta eſt, vocabant veteres

pliſtri & ſcyndaphus, ex Clemente Alexandrino, *Stromat. Lib. VIII.* diſcimus. Termini autem ii, cum quibus nos putamus conceptum aliquem conjungere, revera autem nullum conjungimus, dicuntur *notionem deceptricem* ſignificare. Cum enim quis ſibi videtur habere notionem aliquam, licet omnino nullam habeat, eamque voce quadam indicat; tum terminus *notionem deceptricem* ſignificat, ipſe autem *terminus* vocatur *inanis*. Sic e. gr. multi, cum memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, videntur ſibi intelligere, quid dicant. Cum vero voci huic, *receptaculum*, nulla idea reſpondeat, ſi ad animam transferatur; vides, terminum hunc eſſe terminum inanem, & ſignificare notionem deceptricem, vel potius ſignificare nullam notionem.

§. 129. *Terminus obſcurus* eſt, cui adhæret notio obſcura.

§. 130. Si itaque uſus fueris terminis obſcuris, cum ſenſa animi exprimere vis, tunc alter mentem tuam non intelligit.

Demonſtr. Cum terminos obſcuros adhibueris; tunc alter, ſi quam cum iis notionem conjungit, obſcuram certe cum iis combinabit (§. 129.). In obſcura autem notione nihil diſtinguere poſſumus (§. 69.) Ergo alter, qui obſcuram notionem cum terminis tuis obſcuris conjungit, rem ſignificatam agnoſcere atque ab aliis diſcernere minime poterit, neſcietque adeo, quidnam ſit illud, quod voce obſcura prolata ſignificatur. Si vero ignorat, quænam ſit res illa, quæ terminis obſcuris tuis ſignificatur; non poterit eamdem in ſe notionem, auditis terminis obſcuris, excitare, quam cum iis jungis tu, qui uteris erga alterum terminis obſcuris, adeoque te non intelliget (§. 125.).

Not. Hic obſerves, obſcuritatem in ſermone eſſe conceptum relativum, qui vel ad loquentem ſcribentemve, vel audientem legentemve poteſt referri. Nonnunquam termini eorumdemque coordi-

natio

natio ejuſmodi ſunt, ut, modo attentio adhibeatur, cuivis clari ſint. Nonnunquam vero ita ſunt comparatæ voces, ut ex iis nullus poſſit erui ſenſus, omni licet adhibita diligentia. Atque hæc obſcuritas oritur 1. ex verbis mente caſſis, notionemque deceptricem indicantibus (§. 128.). Tales ſunt termini nonnullorum Fanaticorum & Paracelſiſtarum, e. gr. *Microcoſmetor*, *Bithnimalca*, &c. 2. oritur obſcuritas in vocibus ex combinatione ejuſmodi terminorum, qui in ſe & ſeorſum ſpectati, conceptum aliquem omnino habent, qui vero, addita alia voce, plane evaneſcit.

Exempl. Sic. e. g. hi termini *ferrum* itemque *lignum* conceptum ſenſumque omnino ſecum habent conjunctum. At combina has duas voces, *ferrum ligneum*, oppido omnis tollitur ſignificatus. Plura exempla ex nonnullis philoſophorum ſcriptis in ipſis prælectionibus adducam, commemoraturus inſimul cauſas, cur plebeji non modo homines, ſed eruditi quoque tam frequenter vocibus mente caſſis, terminiſque inanibus & obſcuris utantur. De vocibus mente caſſis legatur Werenfels de *Logomachiis Eruditorum Cap. VI.* §. 4.

§. 131. Terminis ſeu vocibus obſcuris, in explicandis animi ſenſibus notionibuſque communicandis, abſtinendum eſt.

Demonſtr. Si terminos adhibueris obſcuros, tunc alii te non intelligent (§. 130.). Cum vero hoc fine ad ad alios verba faciamus, ut alii nos intelligant (§. 126.), intelligitur, a vocibus ſive terminis obſcuris eſſe abſtinendum.

§. 132. Cavendum porro eſt, ne ſub una voce comprehendamus plures uno conceptus.

Demonſtr. Cum ideo voces vel terminos adhibeamus, ut intelligamur (§. 126.), alii autem tum demum nos intelligant, cum eumdem cum vocibus conjungunt conceptum, quem nos conjungimus (§. 125.): patet, non debere plures uno conceptus ſub

una voce comprehendi. Fac enim, te ſub una voce plures comprehendere ſignificatus; tunc alter dubius erit, qualis potiſſimum ſit eligendus, adeoque fieri poterit, ut non eumdem combinet conceptum cum voce tua, quem tu conjungis, atque ita te non intelligat.

Not. Hanc propoſitionem pluribus illuſtrabimus exemplis in prælectionibus, oſtendemuſque inſimul, quam multæ ex eo, cum plures conceptus ſub una voce latent, oriantur lites, & quanta inde prodeat confuſio.

§. 133. Quia vero plures dantur res, quam verba, fit ut perſæpe voces occurrant, quibus non unus, ſed plures conceptus comprehenduntur. Atque in hoc caſu philoſophi eſt, determinare, quemnam ipſe jungat voci huic illive conceptum.

§. 134. *Terminus fixus* eſt, cui notio invariata conſtanter reſpondet; *vagus* autem *terminus* eſt, cui non conſtanter invariata reſpondet notio. Ille vocatur alias *determinatus*, hic *indeterminatus*.

§. 135. Ex quo elicitur hæc propoſitio: Philoſopho ſunt evitandæ voces vagæ & indeterminatæ, & non niſi adhibenda vocabula fixi ſignificatus.

Demonſtr. Cum enim voces vagæ ſive indeterminatæ ſint ejuſmodi, ut iiſdem non conſtanter invariata reſpondeat notio (§. 134.); facile vides, ſi voces vel terminos vagos & indeterminatos adhibueris, legentem audientemve ignorare, quemnam potiſſimum cum voce adhibita velis conceptum conjungi, adeoque vix, vel ne vix quidem, eumdem cum voce conceptum combinabit, quem ut conjungis, & ita te non intelliget (§. 125.). Cum vero vocabula ita uſurpare debeamus, ut alter nos intelligat (§. 126.): conſequens eſt, ut a vocibus vagis & indeterminatis abſtinendum ſit, & ejuſmodi termini ſint adhibendi, qui ſunt determinati fixique ſignificatus.

Exempl. Contra hanc cautionem identidem peccatur.

tur. Sic e. gr. cum nonnulli definiunt philoſophiam per notitiam rerum divinarum & humanarum; tunc ubi vocabulo vago *notitia*, lectorem in incerto relinquunt. Si enim quis quærat, qualis hic intelligatur *notitia*, num hiſtorica, vel philoſophica, vel mathematica, num certa, vel probabilis; tunc per ipſam vocem certus non fiet lector, quænam harum intelligatur. Rectius itaque vocabulum determinatum *ſcientiæ* adhibetur, quo ſignificatu certus deſignatur habitus demonſtrandi.

§. 136. Termini itaque æquivoci ſunt ex ſcholis philoſophorum proſcribendi.

Demonſtr. Cum termini æquivoci ſunt ejuſmodi voces, quæ pluribus rebus tribuuntur, ſed ſignificatione diverſa: patet, terminos æquivocos eſſe vagos & indeterminatos (§. 134.). Cum vero termini vagi & indeterminati neutiquam adhiberi debeant (§. 135.); manifeſtum eſt, terminos æquivocos eſſe ex philoſophorum ſcholis proſcribendos.

Schol. Termini æquivoci appellantur alias *homonymi*, & opponuntur *univocis*, qui ſunt fixi ſignificatus, & notionem invariatam conſtanter ſignificant (§. 134.), ut, terminus *aer*. Veteres terminum ipſum univocum vocabant *univocum univocans*. Sed rem, quæ termino univoco deſignabatur, dicebant *univocum univocatum*. Eodem modo terminos æquivocos vocabant *æquivoca æquivocantia*, res autem terminis æquivocis ſignificatas, appellabant *æquivoca æquivocata*. Addebant terminum *analogum*, quem medium obtinere locum, ajebant, inter univocum & æquivocum terminum. Analogum dividebant in *analogum proportionis* & *attributionis*. Illud eſt, cum unum nomen generale uti competit primario, alteri autem ſecundario ob ſimilitudinem quamdam. Sic terminus *ridere* eſt *analogum proportionis*. Proprie & primario competit *tò* ridere homini, improprie & ſecundario competit quoque pratis & tempeſtati. *Analogum attributionis* vocabant, cum nomen eſt commu-

munem, ſed ratio ſecundum illud nomen eſt diverſa. Sic terminus *ſanus* tribuitur primario animali, ſecundario urinæ, at ob diverſam rationem. Præterea hic occurrit *terminus paronymus*. Paronyma definiunt veteres Logici, quæ denominationem habent ab aliquo, a quo differunt caſu, ut *pius* a *pietate*. Hæc tria terminorum apud veteres conſtituunt, quam vocant, *doctrinam antepraedicamentorum*. In altera claſſe reperiuntur termini *univerſales* & *ſingulares*. *Terminus univerſalis* eſt, qui notionem exhibet univerſalem (§. 108.), ex. gr. *homo animal*; alias quoque dicitur *terminus communis*. *Terminus ſingularis* eſt, qui notionem exhibet ſingularem, individualem (§. 102.) *Petrus*, *Cajus* &c. Hæc claſſis terminorum conſtituit apud veteres doctrinam *prædicabilium*. In tertia denique claſſe collocant veteres terminos *prædicamentales* & *tranſcendentales*. Comprehendunt autem termini prædicamentales notiones ſubſtantiæ, quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, paſſionis, loci, temporis, ſicut & habitus. De quibus omnibus, itemque de poſtprædicamentis, plura in commentationibus coram diſſeram.

§. 137. *Synonymia* dicitur ſignificatus idem terminorum; ipſi autem termini, qui eumdem habent ſignificatum, dicuntur *Synonyma* ſive *termini ſynonymici*.

Exempl. ex. gr. *gladius*, *enſis*, cum unum idemque ſignificant inſtrumentum, ſunt *ſynonyma*, ſive *termini ſynonymici*.

§. 138. *Terminus* dicitur *proprie* ſumi tamdiu quamdiu eidem notio illa tribuitur, cui indigitandæ deſtinatus eſt. Notio autem, qua ſiſtitur nobis res, cui ſignificandæ terminus aliquis deſtinatur, ſignificatum proprium conſtituit.

Exempl. e. g. tamdiu terminus *fluminis proprie* ſumi dicitur, quamdiu hoc termino aqua ſignificatur, quæ in alveo ſuperius aperto propria gravitate profluit. Et *fluminis* ſingificatus proprius eſt, ſi voce *flumi-*

fluminis ejuſmodi notio in te excitatur, qua per flumen aquam in alveo ſuperius aperto propria gravitate profluentem intelligis.

§. 139. Hinc intelligamus licet, *ſignificatum* vocis cujuſdam *improprium* eſſe, cum terminus a ſignificatu proprio transfertur ad deſignandam rem aliam, cui alias terminus proprius ſuppetit, idque ob ſimilitudinem, inter ambas res obviam. Atque hoc in caſu terminus dicitur impropriè ſumi, & vocatur *translatus* itemque *metaphoricus*.

Exempl. Si ex. gr. terminum fluminis tranſtuleris ad ſermonem, ita ut, verbi gratia, dicas: *orationis flumen*, tum vox *fluminis improprie* ſumitur.

§. 140. Voces itaque improprias inter terminos vagos & indeterminatos eſſe referendas, ex dictis intelligis (§. 134. 139.).

§. 141. Caveat itaque ſibi philoſophus, ne terminis impropriis & metaphoricis utatur in exprimendis animi cogitationibus.

Demonſtr. Cum a terminis vagis & indeterminatis abſtinendum eſſe, merito exiſtimet philoſophus (§. 135.), impropriæ autem voces & metaphoricæ inter terminos vagos & indeterminatos referendæ ſint (§. 140.): palam eſt, minus uſurpari debere a Philoſopho voces improprias & indeterminatas.

Poſſum quoque hoc theorema ita demonſtrare. Terminos adhibemus, ut alii nos intelligant (§. 126.). Si vero voces improprias adhibemus; tunc ejuſmodi adhibemus voces, ſub quibus plures una conceptus latent, proprius ſcilicet alter, alter improprius. Adeoque eveniet, ut ſi vocibus uſus fueris impropriis, alter conceptum proprium cum vocibus tuis conjungat. Cum tu tamen cum iiſdem conjungas improprium, non itaque eumdem cum voce conceptum combinabit, quem tu vis cum eadem conjungi, adeoque te non intelliget (§. 125.)

Not. Oratoribus relinquimus verborum translationes, eoſdemque facile patimur audientium animos

ſuis

ſuis ſchematibus, tropis & figuris demulcere. At philoſophus, certos animos de veritatibus redditurus, ab omnibus ejuſmodi verborum lenociniis, ambitioſius conquiſitis, abſtinet. Conf. Bergeri *Præfat. ipſius diſſertat. præmiſſa, de proprio dicendi genere*.

Quantum veritatum & eruditionis incrementis nimium translate dicendi ſtudium obfuerit ſemper, erudite exponit Cl. Gottſchedius, philoſophus Lipſienſis, in *Diſſert. de Fonte vitiorum humanorum*, p. 8. Lipſ. hab. 1724.

§. 142. *Terminus* nobis dicitur *familiaris*, quem intelligimus, etſi ad notionem, ipſo ſignificatam, animum non advertamus.

Not. Tales ſunt omnes illi termini quibus in ſermone quotidiano vulgo utimur. Id enim per diuturnum uſum conſequimur, ut, nominibus auditis, certæ quædam ideæ, vel nobis non animadvertentibus, in animo excitentur.

Exempl. Sic e. g. terminus *galant* multis uſque eo evaſit familiaris, ut eodem identidem utantur & notionem quoque aliquam cum eodem conjungant; ſed obſcuram ſæpe, ita ut ipſi neſciant, quid ſibi velint hoc termino, ſi interrogati notionem cum eodem conjunctam aliis enumerare debent.

§. 143. Ex his exiſtimari poteſt, quid ſit *uſus* loquendi. Uſurpatio ſcilicet terminorum familiarium (§. 142.) & proprie ſumtorum (§. 138.), conſtituit *uſum loquendi*. Hinc uſus *loquendi* recte definitur per ſignificatum vocum, in communi ſermone proprium.

Exempl. Ex. gr. in communi ſermone vox *luminis* ſumitur pro omni eo, quod circumjecta corpora diſtinguere facit (§. 85.). Uſus igitur loquendi fert, ut voci *luminis* notio tribuatur, qua illud repræſentatur quod efficit, ut circumjecta corpora diſtinguere queat.

§. 144. Uſum itaque loquendi obſervat, qui cum voci-

vocibus ejuſmodi notiones connectit, quibus repræſentantur res, per eas voces in communi ſermone indicatæ.

Schol. Uſum loquendi diſtinguunt philoſophi in *civilem* & *technicum*. Ille eſt, cum voces in communi ſermone ad commercia vitæque uſus adhibent homines, inter ſe conſociatione conjuncti. Hic eſt, quando vocabula adhibentur in ſcientiis & artibus ad notiones cum aliis communicandas.

§. 145. Philoſophus in adhibendis terminis ſemper debet reſpicere ad uſum loquendi, nec a recepto vocum ſignificatu recedere.

Demonſtr. Cum ita a philoſopho voces adhiberi debeant, ut intelligatur (§. 125.): facile vides, ejuſmodi terminos eſſe adhibendos, qui communi ſermone ſunt recepti, alias non intelligetur. Porro, cum a vocibus impropriis & metaphoricis philoſophus ſe abſtinere (§. 141.), adeoque proprie ſumptos terminos uſurpare debeat; intelligitur, philoſophum in uſurpandis terminis ad uſum loquendi attendere debere. Uſus enim loquendi abſolvitur ſignificatu vocum, qui in communi ſermone proprius eſt (§. 143.)

Exempl. Ex. gr. ſi philoſophus vocem *extenſi* ita determinaret, ut per extenſum omne illud intelligeret, quod limitibus eſt circumſcriptum, quodque eſt finitum; tunc ab uſu loquendi ſine neceſſitate recederet. Si quis autem in ſignificatum vocis, quem ipſi tribuit uſus loquendi, inquirere velit, illi, oportet, cogitet varios caſus, in quibus voce illa utimur. Sic exem. grat. ſi quæris ſignificatum vocis *rationis*, quem ipſi uſus loquendi tribuit, attendas ad eos caſus, in quibus rationem adeſſe dicimus; item attendas ad caſus oppoſitos, in quibus rationem adeſſe negamus; ut conſtet ita, quænam ſint ea, ob quæ rationem adeſſe affirmemus. Cum itaque deprehendamus, nos quod ratio adſit, inde cognoſcere, quod futura

cum

cum præſentibus connectere, atque actionum noſtrarum, propoſitionum item conſequentias perſpicere queamus; eam autem nondum adeſſe affirmemus, ſi modo præſentia, & quæ ſunt ante pedes, contueamur: manifeſtum eſt, voce rationis ex uſu loquendi eam ſignificari perfectionem ſive facultatem mentis humanæ, vi cujus poſsumus connexiones rerum perſpicere.

§. 146. Combinatio plurium terminorum conſtituit *ſermonem* ſive *orationem*.

Schol. Sub finem annotabimus potiores quaſdam termini acceptiones & diviſiones Ariſtotelicorum, ut & horum ſermo nobis ſit familiaris. 1. Terminum diſtinguunt in *categorematicum* & *ſyncategorematicum*. Ille eſt, qui propoſitionis ſubjectum vel prædicatum per ſe conſtituere poteſt, ſine neceſsaria cum alio conjunctione. Ex. gr. *Homo diſcit*. *Terminus ſyncategorematicus* eſt, cui ad conſtituendum vel ſubjectum, vel prædicatum, neceſsaria eſt alterius termini adjunctio. Tales termini ſunt *adjectiva*, *adverbia*, *præpoſitiones*, *conjunctiones*, *interjectiones*, item *omnes caſus obliqui*, e. gr. *valde*, *bonus*, *ad*, ſunt termini ſyncategorematici. Addunt nonnulli *terminum mixtum*; e. gr. *nemo*, i. e. *nullus homo*, *nihil*, i. e. *nulla res*. 2. Terminus diſtinguitur in terminum *complexum* & *incomplexum*. Terminus *incomplexus*, aliis *ſimplex* quoque dictus eſt, qui unica voce conſtat, ex. gr. homo. Terminus *complexus* eſt, qui pluribus, quam una voce, conſtat, e. gr. *lapis calidus*. 3. *Terminus* dividitur in *finitum* & *infinitum*. Ille eſt, qui certum quid ſignificat ſine expreſsa negatione. e. gr. homo. Hic eſt, qui indefinite rem ſignificat, e. gr. non homo. 4. Terminus diſtinguitur in *abſolutum* & *comparatum*. Terminus *comparatus* eſt, qui exhibet notionem, ſine relatione ad aliam ideam, non intelligibilem. Sic e. gr. ſi dixero, Goliath eſt *major* reſpectu ſcilicet Davidis; tum non poſsum intelli-

gere,

gere, quomodo Goliath *major* dicatur, niſi ſimul tibi repræſentas Davidem vel alium quemcumque, cujus reſpectu major appellatur. Terminus *abſolutus* eſt, qui intelligi poteſt ſine relatione ad alterum terminum, e. g. *homo*. 5. Terminus diſpeſcitur in *abſtractum* & *concretum*. Ille eſt, qui affectionem ſine ſubjecto denotat, e. gr. *pietas*. Hic eſt, qui affectionem, & ſubjectum, cui affectio competit, ſimul ſignificat, e. gr. *pius*. 6. Terminus diſtinguitur in terminum *materialiter* ſumtum, & *formaliter* acceptum. Nonnunquam ſcilicet ſumitur terminus aliquis pro litteris & ſyllabis, ex quibus conſtat, ita ut præponi queat, *hæc vox*, *hoc vocabulum*. Quam acceptionem termini veteres vocant *ſuppoſitionem* termini *materialem*, e. gr. ſi dicis: *virtus* eſt generis fœminini, item *virtus* eſt biſyllabum; tunc vox *virtus* accipitur in *ſuppoſitione materiali*. *Formaliter* accipitur terminus, cum terminus ſumitur pro idea quadam ſive notione, quæ termino ſignificatur, cum e. gr. dico: *virtus* eſt habitus, item *virtus* nos felices reddit; tunc terminus *virtus* nos felices reddit; tunc terminus *virtus* accipitur in ſuppoſitione formali.

Reliquas diviſiones, aut exigui uſus, aut ex ipſis vocibus facile intelligendas, aut ex uſu frequentiori cognitas, aut in antecedentibus expoſitas, hic reticemus.

CAPUT III.

De Definitionibus.

§. 147.

Definitio eſt notio rei diſtincta completa, ſermone ſive oratione expreſſa. Ipſe terminus vel res, quæ definitur, dicitur *definitum*.

Not. Hactenus actum eſt de ideis, *Cap. I.* itemque

que de ſignis idearum ſive terminis. *Cap.* II. Cum vero idea completa, terminis expreſſa, vocetur *definitio*; intelligitur, doctrinæ de ideis itemque terminis, commodiſſime doctrinam de definitione ſubjungi.

§. 148. Ex definitione definitionis patet, in definitione debere recenſeri notas characteriſticas, definitum ab aliis rebus diſcernentes.

Demonſtr. Cum definitio ſit notio rei definitæ diſtincta, ſermone ſive oratione expreſſa (§. 147.) notio autem diſtincta tum adſit, cum recenſentur ſigillatimque ſiſtuntur notæ characteriſticæ, rem repræſentatam ab aliis rebus internoſcentes (§. 75.): patet, in omni definitione recenſeri debere notas characteriſticas, rem definitam ab aliis rebus internoſcentes.

o. 149. Ex quo porro colligitur, non omnium rerum ideas, quas hominum intellectus capit, definitione poſſe ab hominibus declarari.

Demonſtr. Cum definitio ſit notio diſtincta, ſermone expreſſa (§. 147.); omnium autem rerum diſtinctæ notiones haberi nequeant (§. 81.), analyſiſque notionum in infinitum inſtitui non poſſit (t.97.): apparet hinc ratio, cur omnium rerum ideas, quas hominum capit intellectus, ab homine definitione poſſe declarari, negamus.

Not. Quemadmodum vero non opus eſt, ut analyſin notionum in infinitum inſtituamus (§. 97.): ita quoque non opus eſt aliquando definitione, cum ſæpius confuſa rei notio nobis ſufficiat. Nimiam itaque φιλο τίαν ſive exceſſum in definiendo veterum rejicimus, inter quos fuiſſe, accepimus, qui ne olus quidem citra definitionem emturi videri volebant.

§. 150. Non autem ſufficit, qualeſcumque notas characteriſticas in definitione enumerare, ſed ejuſmodi omnino notæ characteriſticæ in definitione recenſeri debent, quæ ſufficiunt, ad rem definitum ab

om-

omnibus aliis rebus, in omni caſu, in omni ſtatu & tempore, diſcernendam.

Demonſtr. Cum definitio ſit notio rei completa (§. 147.); notionem autem completam tum demum de re aliqua nobis formare cenſeamus, cum rem ita nobis repræſentamus, ut notas characteriſticas ejuſmodi nobis ſigillatim ſiſtamus, ſpeciatimque enumerare queamus, quibus repræſentata ab omnibus aliis, in omni caſu, ſtatu & tempore, poteſt diſtingui (§. 88.): manifeſtum eſt, in definitione ejuſmodi notas ſive characteres eſſe recenſendos, quibus res definita ſive definitum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, in omni ſtatu & tempore, poteſt diſcerni.

§. 151. Hinc conſequitur illud, notas, in definitione recenſitas, debere eſſe ejuſmodi; ut:

Corol. 1. Aliis rebus, præter definitum, non conveniant.

Corol. 2. Conveniant omnibus ac ſingulis ſub definito comprehenſis, vel ſpeciebus, vel individuis.

§. 152. Definitio dicitur *latior* ſuo definito, ſi ejuſmodi notas characteriſticas exhibet, quæ aliis rebus, præter definitum, conveniunt. Definitio vero *anguſtior* dicitur ſuo definito, ſi ejuſmodi notas ſiſtit, quæ non omnibus, ſub definito comprehenſis, competunt.

Exempl. Sic ex. gr. ſi definires *Deum* per ſubſtantiam intelligentem, tunc definitio latior eſſet ſuo definito, quia notæ hæ, de Deo recenſitæ, poſſunt ad plura extendi, quam ad Deum. Animæ enim, & Angeli, ſunt etiam ſubſtantiæ intelligentes. Si vero *hominem* definires per animal eruditum, tunc hæc definitio eſſet anguſtior ſuo definito, quia non ad omnia individua, ſub ſpecie *hominis* comprehenſa, poteſt applicari.

§. 153. Definitio non debet eſſe latior, neque anguſtior, ſuo definito.

Demonſtr. Cum in definitione non debeant ejuſmo-

di notæ recenſeri, quæ aliis rebus, præter definitum conveniant (§. 151.); ejuſmodi autem definitio, in qua notæ recenſentur, quæ aliis rebus, præter definitum, conveniunt, ſit *latior* ſuo definito (§. 152.); nonſequens eſt, ut definitio non debeat eſſe latior ſuo definito.

Not. Porro, cum in omni definitione ejuſmodi notæ enumerari debeant, quæ omnibus, ſub definito comprehenſis, conveniunt (§. 151.); illa autem definitio, in qua notæ exhibentur, quæ non omnibus, ſub definito comprehenſis, conveniunt, dicatur *anguſtior* ſuo definito (§. 152.): palam eſt, definitionem non debere eſſe anguſtiorem ſuo definito.

§. 154. Definitio debet eſſe adæquata ſuo definito.

Demonſtr. Cum definitio neque latior, neque anguſtior eſſe debeat ſuo definito (§. 153.): nihil aliud relinquitur, quam, ut definitionem debere adæquatam ſuo definito eſſe, affirmemus.

Schol. Poterat hæc propoſitio ita quoque demonſtrari. Concipe tibi definitum, tanquam totum, & ipſam definitionem, ſive complexum notarum characteriſticarum, totum conſtituentium, tamquam partes. Jam vero cum omnes partes ſimul ſumptæ ſint ipſum totum (per princ. ontol.): omnes partes ſimul ſumtæ debent eſſe toti æquales. Alias enim totum ſibi ipſi eſſet inæquale (quod abſurdum.) Ex quo conficitur, notas characteriſticas, tamquam partes rei definitæ, ſimul ſumtas, debere eſſe æquales toti ſive definito, ſive, quod idem eſt, definitionem debere eſſe adæquatam ſuo definito, i. e. debere æque late patere, quam ipſum definitum.

§. 155. Hinc intelligis, definitionem cum definito debere reciprocari ſive eſſe reciprocam.

Demonſtr. Cum definitio debeat eſſe adæquata definito (§. 154.), notæque adeo characteriſticæ, in definitione recenſitæ, debeant æque late patere, ac definitum ipſum (§. 153.): intelligis, notas characteriſticas poſſe in locum definiti ſubſtitui, & defini-

tum

ſum rurſus poni poſſe loco notarum characteriſticarum. Quo in caſu definitio cum ſuo definito reciprocatur. Ut adeo recte philoſophi præcipiant, definitionem cum ſuo definito reciprocari debere.

Exempl. Sic e. gr. potes dicere, omnis *ſpiritus* eſt ſubſtantia, intellectu & voluntate prædita, &, omnis ſubſtantia, intellectu & voluntate prædita, eſt ſpiritus.

§. 156. Hinc manifeſtum fit, definitionem & definitum eſſe revera *eadem*.

Demonſtr. Cum enim definitio cum definito ſuo ita commutari poſſit, ut definitio in locum definiti, ſalva omni mutatione, poſſit ſubſtitui: patet, definitionem & definitum eſſe revera *eadem*. *Eadem* enim dicuntur, quæ ſibi mutuo poſſunt ſubſtitui (*per princ. metaphyſ.*).

§. 157. Cui itaque convenit definitio, eidem quoque convenit definitum.

Demonſtr. Quia definitio & definitum ſunt eadem (§. 156.): palam eſt, omni illi, cui convenit definitio, definitum quoque competere debere (*per princ. identit.*

Not. Ex hac propoſitione ceteras quoque, huc pertinentes, philoſophorum regulas intelligis: Cui convenit definitum, eidem quoque convenit definitio: Cui non convenit definitio, eidem nec convenit definitum: Cui non convenit definitum, eidem nec convenit definitio.

§. 158. Definitionem non debent ingredi modi ſive accidentia.

Demonſtr. *Modi* ſive *accidentia* ſunt ejuſmodi affectiones ſive prædicata, quæ rei alicui non conſtanter & perpetuo inſunt (*per princ. Ontol.*), adeoque modi ſive accidentia non ſufficiunt, ad rem aliquam, ab omnibus aliis rebus, *omni tempore*, diſcernendam. Cum vero in definitionibus ejuſmodi notæ debeant recenſeri, quæ rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in *omni tempore*, diſtinguunt (§. 150.): intelligi-

ligitur, definitionem non ingredi debere modos ſive accidentia.

Exempl. Sic ex. gr. falſa eſſet definitio, ſi hominem definires per animal *eruditum*. *Eruditum* eſſe eſt accidens hominis, eidemque eruditio non conſtanter ineſt, adeoque per eruditionem homo ab omnibus aliis rebus, in omni tempore non poteſt diſtingui.

§. 159. Ex quo conficitur, in definitione recenſeri debere eſſentialia & attributa rei definitæ.

Demonſtr. Cum in defininitione notæ enumerari debeant, quæ ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni tempore diſcernendam (§. 150.) conſequens eſt, ut in definitione enumerari debeant notæ, quæ rei definitæ perpetuo & conſtanter inſunt. Ea vero, quæ rei perpetuo & conſtanter inſunt, quæque rationem ſui ſufficientem in eſſentia rei habent, dicimus *attributa*, *eſſentialia* (*per princ. Metaphyſ.*). Ergo patet, in definitionibus attributa ſive eſſentialia enumerari debere, per quæ res definita ab omnibus aliis rebus in omni tempore poteſt diſtingui.

§. 160. In definitionibus uti debemus terminis claris.

Demonſtr. Definitio eſt idea diſtincta, oratione expreſſa (§. 147.). Cum vero idea tum demum ſit diſtincta, cum notas characteriſticas nobis clare repræſentemus (§. 78.): conſequens eſt, ut in definitionibus notas characteriſticas clare nobis repræſentare debeamus, ſive ita, ut eaſdem poſſimus a ſe invicem diſcernere (§. 64.). Hinc ſequitur, ut in recenſendis notis characteriſticis ejuſmodi terminis uti debeamus, quibus reſpondet notio clara. Terminus, cui adhæret notio clara, dicitur *clarus*. Ergo in definitionibus uti debemus terminis claris.

§. 161. Quo ipſo intelligis, definitiones non debere eſſe obſcuras.

§. 162. Ad claritatem definitionum multum confert,

fert, ſi termini, definitionem ingredientes, prius definiantur & rite determinentur.

Demonſtr. Si enim terminos, definitionem ingredientes, jam antea definiviſti; tunc de terminis, definitionem ingredientibus, diſtinctam ideam habes (§. 147.), adeoque non poſſunt non quoque termini definiti eſſe clari. Ut ita intelligas, ad claritatem definitionum multum conferre, ſi termini, definitionem ingredientes, fuerint ante rite explicati.

Schol. Quod quidem, ſi unquam, in ordine certe ſyſtematico, obſervari debet; obſervavit quoque id ipſum præ ceteris cel. Wolfius, qui in toto ſuo ſyſtemate ita definitiones diſpoſuit, ut notas partiales, in definitionibus ſubſequentibus occurrentes, prius accurate definiverit. Sic ex. gr. cum Wolfius *mundum* definit in *Coſmolog. Lat.* p. 48. per ſeriem entium finitorum, tam ſimultaneorum, quam ſucceſſivorum, inter ſe connexorum; definivit jam antea in *Ontologia* §. 337. quid ſit *ens finitum*, item, quid ſit *ens ſimultaneum* & *ſucceſſivum*, explicavit in *Ontolog.* §. 569. quid ſint *connexa*; definivit §. 10. *Ontolog.* Ut adeo mirer, poſſe Wolfianas definitiones, in quibus termini occurrentes ſemper explicantur in antecedentibus, a nonnullis accuſari obſcuritatis. Conf. *Præfatio Philoſophiæ meæ definitivæ præmiſſa*.

Not. Quouſque autem in definiendis terminis, definitionem ingredientibus, debeas progredi; diſcere potes ex iis, quæ de analyſi notionum diſputavimus. (§. 97.)

§. 163. Definitio non debet idem per idem explicare.

Demonſtrat. Cum enim definitio ſit idea diſtincta (§. 147.): conſequens eſt, ut definitio, idem per idem explicans, ſit definitio nulla. Dum enim idem per idem explicatur, non notæ characteriſticæ definiti ſigillatim enumerantur, quia notæ characteriſticæ rei alicujus, & res ipſa, a ſe invicem differre debeat.

Exempl. Exemp. grat. ſi nonnulli ſcholaſticorum definiunt *quantitatem* per accidens, a quo res dicitur *quanta*, tunc cum termino *quantus* eamdem notionem confuſam jungunt, quam *quantitati* tribuunt, nullas vero recenſent notas characteriſticas, per quas quantitas agnoſcitur. Idem enim eſt, ac ſi dicerent, *quantitas eſt*, cum res eſt quanta, i. e. quantitas eſt quantitas.

Schol. Hinc tamen probe obſerves, definitionem identicam nonnunquam legitime adhiberi; cum ſcilicet terminus concretus fuerit in antecedentibus definitus, & in ſubſequentibus terminum abſtractum ita definiveris, ut terminus concretus, ab abſtracto deſcendens, definitionem abſtracti ingrediatur; tunc nihil peccatur. Sic e. gr. ſi definiviſti *ſapientem* per illum, qui eligit optimum, & huic definitioni ſtatim ſubjungis hanc, *ſapientia* eſt perfectio mentis, qua quis eſt ſapiens, tunc hæc definitio, identica licet ſit, admitti poteſt in ordine ſyſtematico. Idem enim eſt, ac ſi diceres: *ſapientia* eſt perfectio mentis, qua quis eligit optimum. Wolfius definit in *Ontol. Lat. p.* 496. *ens verum* per ejuſmodi ens, in quo datur veritas. Hæc definitio merito exploderetur, niſi §. præced. definiviſſet *veritatem* (metaphyſ. ſcil.) per ordinem eorum, quæ enti conveniunt.

§. 164. Vides hinc, definitiones, per ſynonyma non eſſe admittendas.

Demonſtr. Qui definitiones per ſynonyma format, ille terminos adhibet, qui habet eumdem ſignificatum cum definito (§. 147.), adeoque definitiones ſynonymicæ idem per idem explicant. Cum vero definitio non debeat idem per idem explicare (§. 163.) intelligitur, definitiones per ſynonyma non eſſe admittendas.

Exempl. Exemp. grat. definitio *infiniti* per id, quod nullos habet fines, eſt ſynonymica. Infinitum enim eſſe, & carere finibus ſunt ſynonyma grammaticalia.

§. 165.

§. 165. Ex quo porro apparet, definitum minus ingredi debere definitionem.

Demonſtr. Si enim definitum ingreditur definitionem; tunc definitum per definitum explicas, adeoque idem per idem definis. Cum vero definitio, idem per idem explicans, ſit nulla nec admitti debeat (§. 163.): liquet, definitum minus ingredi debere definitionem.

§. 166. Cavendum eſt, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rurſus per ipſum definitum.

Demonſtr. Terminis, qui definitionem ingrediuntur, recenſeri debent notæ characteriſticæ, ſufficientes ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore, diſcernendam (150.), adeoque termini, definitionem ingredientes, definitum plenius & clarius explicare debent. Si itaque terminos, qui definitionem ingrediuntur, & definitum explicare debent diſtinctius, explicas rurſus per definitum; tunc revera definitum per definitum explicas, adeoque formas definitionem identicam. Cum vero ejuſmodi definitio, quæ idem per idem explicat, ſit definitio deceptrix, aut potius nulla, nec debeat admitti (§. 163.): apparet hinc ratio, cur cavendum eſſe affirmemus, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rurſus per ipſum definitum.

Exempl. Ex. gr. ſi quis *ſapientiam* per habitum eligendi optimum definit, & *tò eligere optimum* explicat ita, ut, *eligere optimum*, nihil aliud eſſe, dicat, quam *ſapienter agere:* tunc contra hanc regulam peccat. Re enim ipſa definitio ſapientiæ ita ſe habebit: *ſapientia* eſt habitus ſapienter agendi. En definitionem identicam!

§. 167. Cum terminus, definitionem ingrediens, per definitum explicatur, dicitur *committi circulus in definiendo*. Hinc Wolfius *circulum* in definiendo dicit eſſe vitium, quo in definitionem admittitur terminus, cujus definitionem ingreditur definitum.

Nota. Exemplum circuli vitioſi habes in obſervatione præcedenti. Cur vero hoc vitium dicatur circulus, ratio in aprico eſt, uberiuſque in recitationibus coram demonſtrabitur.

§. 168. Circulus in definiendo ſollicite eſt evitandus.

Demonſtr. Cum enim cavendum ſit, ne terminos definitionem ingredientes, per definitum explicemus (§. 166.); tum autem, cum terminos, definitionem ingredientes per definitum explicamus, *circulum* committamus (§. 168.) palam eſt, circulum in definiendo eſſe ſollicite vitandum.

§. 169. In definitionibus non uti debemus terminis vagis, indeterminatis & impropriis, ſive metaphoricis, ſed utendum eſt terminis propriis & fixis.

Demonſtr. Cum philoſophus in omni omnino ſermone uti debeat terminis propriis (§. 141.) itemque fixis (135.), adeoque translatos & vagos terminos reſpuat (§. citat.), multo magis in definiendo utendum eſt terminis fixis & propriis, & improprii vagique ſunt ex definitionibus excludendi. In definitionibus enim condendis id intendimus, ut aliis ſignificemus, quomodo res definita ab omnibus aliis rebus, in omni caſu & tempore, poſſit diſcerni (§. 150.) requiritur itaque, ut nos alii definientes intelligant. Cum vero ab aliis vix vel ne vix quidem intelligamur, ſi terminis impropriis, & vagis uſi fuerimus (§. 141.): intelligitur, in definitionibus eſſe adhibendos terminos proprios & fixos, vagoſque & improprios ex iiſdem eſſe proſcribendos.

Schol. Si terminus metaphoricus, ſive improprius, in definitione quadam adhibetur, tunc debet antea definitione explicari, & ita a ſenſu æquivoco liberari. Ex. gr. Wolfius definit *legem* per normam, ſive regulam, ſecundum quam actiones noſtras conformare obligamur; Utitur Wolfius voce metaphorica *normæ*, ſive *regulæ*. Sed recte utitur, quia, quid ſit *norma*, ſive *regula*, in ſyſtemate ſuo jam determinavit.

vit. Per *normam* enim nihil aliud intelligit, quam propoſitionem, quæ determinat actiones noſtras, i. e. quæ aliquid vel agendum, vel fugiendum dictitat.

§. 170. In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto ſignificatu.

Demonſtr. Cum philoſophus ſine neceſſitate ab uſu loquendi & recepto verborum ſignificatu recedere non debeat (§. 145.): definitiones quoque ita inſtruat, ut terminos adhibeat in iiſdem, qui uſu loquendi ſunt recepti.

§. 171. In definitionibus abſtinendum eſt a terminis, qui negationem inferunt; ſive, quod idem eſt, definitio negativa non eſt toleranda.

Demonſtr. Cum in definitionibus clarius debeamus characteres evolvere, quibus definitum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu & tempore, internoſcatur (§. 150.): debemus per definitionem declarare, quid res ſit. Cum vero, ſi negativis uſi fuerimus definitionibus, non dicamus, quid res ſit, ſed quid res non ſit, patet, finem definitionis in definitionibus negativis non obtineri, adeoque definitiones negativas pro definitionibus non eſſe habendas.

Schol. Fit tamen perſæpe, ut ob intellectus noſtri imbecillitatem poſitiva rei attributa perſpicere nequeamus. Hinc tolerandæ nonnunquam definitiones negativæ, ſed N. B. in caſu, ubi verſamur in evolvendis notis characteriſticis notionum contradictorie & immediate oppoſitarum, tertium aliquod non admittentium. Hoc enim in caſu, explicato contradictorie oppoſito uno, alteri tribuunt characteres contradictorie oppoſito. Sic ex. gr. *ens compoſitum & ſimplex* ſunt ſibi ita oppoſita, ut tertium aliquod non admittant. Si igitur explicaſti ens compoſitum per ejuſmodi ens, quod conſtat partibus, a ſe invicem iſtinctis, ſed inter ſe connexis; poteris ens ſimplex definire per illud ens, quod non habet partes: id quod non licet, ſi verſatus fueris in terminis, qui non ſunt contradictorii. Abſurde definires *hominem*

quod

quod non ſit angelus. Inter angelum enim & hominem multa adhuc dantur tertia.

§. 172. In accurata definitione genus & differentia ſpecifica requiritur.

Demonſtr. In omni definitione enumerantur characteres, qui cæteris tantum competunt ſpeciebus rerum, adeoque ſignificare debent, quomodo ſpecies altera ab altera differat (§. 148.). Cum vero inter hos characteres ſemper quidam deprehendantur, qui ſunt communes rei definitæ cum aliis ſpeciebus, adeoque ſpecierum exprimant ſimilitudinem, intelligitur, nonnulla attributa, in definitione recenſita, *genus* exprimere (§. 107.) Cum etiam ejuſmodi characteres allegari debeant, quibus res definita, tamquam ſpecies ab omnibus aliis ſpeciebus dignoſcitur (§. 150. manifeſtum eſt, definitionem quoque conſtare debere differentia ſpecifica (§. 117.)

§. 173. Definitio diſpeſcitur cum a veteribus tum a recentioribus philoſophis, in *nominalem & realem*. Eadem hac utuntur appellatione cum veteres tum recentiores; at aliud quid illi per definitionem nominalem, & realem intelligunt; aliud vero quid hi per definitionem nominalem, & realem indicant.

§. 174. Per definitionem *nominalem* intelligimus ejuſmodi definitionem, qua enumerantur notæ ſive attributa, quæ ſufficiunt ad rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore diſtinguendam.

Schol. Ariſtotelici per definitiones nominales intelligebant grammaticas vocum explicationes. Huc referebant (α) *etymologiam*, qua in vocis definiendæ originem & ſtirpem inquiritur; (β) *ſynonymiam*, qua aliæ idem ſignificantes voces adducuntur; (γ) *homonymiam*, qua affertur multiplex vocis ſignificatio. Itaque veterum definitio nominalis, quam ὀνοματ-λογίαν quoque appellitabant, reſpondebat ſemper quæſtioni; *quid vox ſignificet?* Sed ipſorum definitio realis rem ipſam exhibebat, adeoque reſpondebat

quæ-

quæſtioni: *quid res ſit?* Ejuſmodi autem definitionem nominalem, ſive vocum explicationem, relinquimus Grammaticis, cum in definitionibus nominalibus formandis philoſophus id agere debeat, ut notas recenſeat, quæ declarant ſignificatum termini definiti. Sic ex. gr. definitio nominalis *ſpiritus* eſt, cum vocem *ſpiritus* ita determinas, ut per *ſpiritum* nihil aliud intelligas, quam ſubſtantiam intellectu & voluntate præditam.

§. 175. *Realis definitio* recentioribus eſt notio diſtincta, quæ exponit rei definitæ geneſin, ſeu modum, quo fieri vel formari poteſt. Wolfius ita eam definit: *realis definitio* eſt, quæ exponit modum, quo aliquid fieri poteſt. Conf. *Log. Lat.* §. 194.

Exempl. Sic ex. gr. Wolfius *triſtitiæ* definitionem realem ſuppeditat in *Pſychol. empir. lat.* p. 470. cum eam definit per affectum, qui in nobis oritur ex opinione rei præſentis, quam nobis confuſe, tamquam malum haud parvum repræſentamus. In hac enim definitione exponitur, quomodo oriatur in nobis triſtitia, adeoque modum, quo fieri poteſt in nobis triſtitia, explicat.

Not. Dicitur alias hæc definitio realis *definitio generica*, quia rei geneſin ſive ortum, & cauſas exponit.

§. 176. Definitiones nominales ſunt arbitrariæ.

Demonſtr. In definitione nominali recenſentur attributa, rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu & tempore, diſtinguentia (§. 174.). Cum vero unius rei plura dentur attributa (*per princip. Metaphyſ.*) patet, definitiones nominales a variis varie formari poſſe, adeoque eſſe arbitrarias, ſive, quod idem eſt, in cujuſvis poſitum eſt arbitrio, quodnam ex pluribus attibutis allegare velit.

Not. Poteſt quis aliud aliudve rei definitæ attributum in definitione enumerare; modo attributum enumeratum (α) ſit ejuſmodi, ut ſufficiat ad rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernendam. (β)

Digitized by Google

Sit attributum aliquod, ex quo cetera, quæ rei definitæ competunt, legitimo nexu deduci poſſunt. Cave itaque, putes, alteram ſtatim errare & labi, ſi non eadem tecum definitione nominali fuerit uſus.

§. 177. Ex indole definitionis nominalis patet; non omnia attributa & characteres, qui rei definitæ competunt, eſſe enumerandos; modo ea recenſeantur prædicata, quæ ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernendam, & ex quibus cetera deduci poſſunt.

Schol. Cavendum verum eſt, ne exiſtimemus, quempiam omnia ea rei attributa vel negare prorſus, vel in dubium vocare, quæ in definitione non enumerantur. Contra hanc cautionem peccari ſubinde video, cum controverſias Wolfianas lego. Sic ex. gr. cum Wolfius *animam* definit per ſubſtantiam, quæ ſit prædita vi repræſentativa univerſi, pro ſitu corporis organici; hanc definitionem ex eo capite impugnari memini, quia nulla in eadem mentio fit libertatis. Itaque Wolfium negant admittere libertatem animæ, quia ipſa definitio animæ libertatem nullam adferat. De his plura coram.

§. 179. Ex his intelligi poteſt

Cor. α. Omnia finita poſſe definiri realiter, quia omnia habent ortum, qui ortus inveſtigari poteſt.

Cor. β. Realem definitionem de Deo dari non poſſe.

Cor. λ. Ad realem definitionem formandam requiri, ut cauſas objecti inquiramus, ut, quid earum quælibet ad hoc producendum contulerit, deſpiciamus.

Cor. δ Hinc patet, cur plurimarum rerum nullas habeamus definitiones reales. Cum enim cauſas & ortum plurimarum rerum ignoremus; mirum non eſt, multarum rerum nullas dari a nobis poſſe definitiones reales.

§. 179. A definitione differt *deſcriptio*. Sicut in definitione notæ characteriſticæ enumerari debent, quæ ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus,

bus, in omni caſu & tempore diſcernendam (§. 150.); ita contra in deſcriptione notæ allegantur, quæ rei deſcriptæ non perpetuo & conſtanter, ſed ad tempus competunt, ut adeo *deſcriptio* nihil aliud ſit, quam notio rei diſtincta, incompleta oratione expreſſa.

Exempl. Ex. gr. Si dico, *atramentarium* eſt vaſculum ligneum, in menſa conſtitutum, & continens liquorem nigrum, ducendis lineis & litteris aptum; tunc atramentarium deſcribo. Notæ enim hæ atramentario non perpetuo competunt. Deſcriptiones ſunt individuorum; quæ autem definiuntur, abſtracta ſunt, & maxime in claſſe ſpecierum conſtituuntur.

CAPUT IV.

De Diviſionibus.

§. 180.

Quemadmodum ens aliquod, ex pluribus partibus compoſitum, generatim *dividere* dicimus, ſi ſi illud reſolvimus in ſuas partes; ita logice quoque ideam aliquam totalem, & plures determinationes complectentem, dividere ſolemus, ſi illam reſolvimus in ideas ſuas particulares. Univerſe itaque & generalius *diviſionem* definimus per reſolutionem totius in partes ſuas. Id ipſum, quod dividitur & in partes ſuas diſtribuitur, dicitur *diviſum*. Ipſæ autem partes, in quas diviſum reſolvitur, dicuntur *membra dividentia*.

Schol. Doctrinæ de definitionibus ſubjungunt cum veteres tum recentiorum nonnulli caput de diviſionibus; idque jure meritoque optimo. Diviſiones enim nihil aliud ſunt, quam definitiones novæ, ſecundum certas modificationes partium totius formatæ. Si ens aliquod compoſitum & extenſum in

ſuas

ſuas partes reſolvimus, tunc illa diviſio dicitur *phyſica*: Si vero ideam aliquam univerſalem in ſuas particulares ideas; ſi genus in ſuas ſpecies reſolvimus: tunc illa diviſio nominatur *mentalis* ſive *logica*. De qua in præſenti capite. Num & quale diſcrimen inter *diviſionem*, *diſtinctionem* & *partitionem* reperiatur, uberius coram definietur.

§. 181. Diviſio a numero membrorum dividentium diverſas ſortitur denominationes. Quæ duobus conſtat membris, dicitur *bimembris* ſive *Dichotomia*; quæ tribus conſtat membris appellatur *trimembris* ſeu *Trichotomia*, quæ quatuor habet membra, dicitur *quatrimembris* ſive *Tetrachotomia*; & ſic porro.

Not. Exempla *dichotomias*, *trichotomias*, *tetrachotomias* adferam in ipſis lectionibus.

§. 182. Si membra dividentia dividimus rurſus in novas partes; dicimur *ſubdividere*.

Exempl. Ex. gr. Cum *conſcientia* dividitur in rectam & erroneam; recta autem conſcientia diſtinguitur in certam & probabilem, ſubdividere dicimur. Quid ſit *condiviſio*, apparebit ex iis, quæ in recitationibus hoc loco adferam.

§. 183. Cum diviſionem, eſſe totius ſive compoſiti reſolutionem in ſuas partes, dixerimus (§. 180.): patet, ut eſt compoſitum, ſive totum, ita quoque eſſe ejus diviſionem. Jam vero; cum totum variis ſub relationibus conſiderari poſſit, oriuntur hinc variæ ſpecies diviſionis.

Exempl. 1. *Totum univerſale* ſive *genus in ſpecies ſuas* dividitur, e. g. *animal* eſt vel homo, vel brutum. 2. *Totum eſſentiale in partes eſſentiales phyſicas*, e. gr. *homo* dividitur in animam & corpus. 3. *Totum integrale* ſeu *corporeum* dividitur in partes ſuas quantitativas, e. gr. *corpus humanum* diſpeſcitur in caput, truncum & artus reliquos. 4. *Totum poteſtativum*, ſive quod conſtat variis potentiis, ſive facultatibus, dividitur in ſuas realitates,

tates, e. gr. *anima* in varias facultates, verb. grat. ſenſus; imaginationem, memoriam, attentionem, abſtractionem, &c. Addunt hic philoſophi diviſionem *ſubjecti* in ſua accidentia, ſeu modos, ex. gr. omnis *homo* eſt vel pius, vel impius, item *accidentis* per ſua ſubjecta, e. gr. *pœna æterna* eſt vel diabolorum, vel hominum damnatorum: porro *effectus* per ſuas cauſas, e. gr. *religionis chriſtianæ impugnatio alia* ex ignorantia, *alia* ex malitia eſt; *cauſæ* denique per ſuos effectus, e. gr. aliud *verborum Dei* hominum mentes terret, ut lex, aliud eaſdem ſolatur, ut evangelium. Res aliqua etiam per *objecta* ſua diſtribuitur, e. gr. aliud *gaudium* eſt ob creaturas, aliud ob Deum.

§. 184. Membra dividentia, ſimul ſumta, debent eſſe adæquata diviſo, i. e. diviſum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra dividentia ſimul.

Demonſtr. Diviſum conſideratur ut totum; membra autem dividentia ut partes ſimul ſumtæ (§. 180.) Cum autem omnes partes debeant eſſe æquales toti (*per princ. Ontolog.*) membra dividentia debent quoque adæquare diviſum; ſive diviſum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra dividentia ſimul ſumta.

Schol. Alii hanc propoſitionem ita enunciant: *Membra diviſionis debent exhaurire totum diviſum.* Alii ita: *Diviſum & membra dividentia, ſub disjunctione ſimul ſumta, debent eſſe reciproca.* Falſa hinc diviſio eſſet, ſi *omne animal* diſtingueres in hominem, brutum & plantam. Diviſum enim minus contineret, quam omnia membra dividentia ſimul ſumta. Planta enim non continetur ſub conceptu animalis. Ceteræ regulæ bonæ diviſionis continentur his poſitionibus: *Membra dividentia ſibi repugnant*, *nec unum eorum debet continere alterum.* Hæc regula a nonnullis Logicorum ita proponitur: *Membra dividentia nunquam coincidere debent.* Con-

tra

Exempl. Exemp. grat. ſi nonnulli ſcholaſticorum definiunt *quantitatem* per accidens, a quo res dicitur *quanta*, tunc cum termino *quantus* eamdem notionem confuſam jungunt, quam *quantitati* tribuunt, nullas vero recenſent notas characteriſticas, per quas quantitas agnoſcitur. Idem enim eſt, ac ſi dicerent, *quantitas eſt*, cum res eſt quanta, i. e. quantitas eſt quantitas.

Schol. Hinc tamen probe obſerves, definitionem identicam nonnunquam legitime adhiberi; cum ſcilicet terminus concretus fuerit in antecedentibus definitus, & in ſubſequentibus terminum abſtractum ita definiveris, ut terminus concretus, ab abſtracto deſcendens, definitionem abſtracti ingrediatur; tunc nihil peccatur. Sic e. gr. ſi definiviſti *ſapientem* per illum, qui eligit optimum, & huic definitioni ſtatim ſubjungis hanc, *ſapientia* eſt perfectio mentis, qua quis eſt ſapiens, tunc hæc definitio, identica licet ſit, admitti poteſt in ordine ſyſtematico. Idem enim eſt, ac ſi diceres: *ſapientia* eſt perfectio mentis, qua quis eligit optimum. Wolfius definit in *Ontol. Lat.* p. 496. *ens verum* per ejuſmodi ens, in quo datur veritas. Hæc definitio merito exploderetur, niſi §. præced. definiviſſet *veritatem* (metaphyſ. ſcil.) per ordinem eorum, quæ enti conveniunt.

§. 164. Vides hinc, definitiones, per ſynonyma non eſſe admittendas.

Demonſtr. Qui definitiones per ſynonyma format, ille terminos adhibet, qui habet eumdem ſignificatum cum definito (§. 147.), adeoque definitiones ſynonymicæ idem per idem explicant. Cum vero definitio non debeat idem per idem explicare (§. 163.) intelligitur, definitiones per ſynonyma non eſſe admittendas.

Exempl. Exemp. grat. definitio *infiniti* per id, quod nullos habet fines, eſt ſynonymica. Infinitum enim eſſe, & carere finibus ſunt ſynonyma grammaticalia.

§. 165.

§. 165. Ex quo porro apparet, definitum minus ingredi debere definitionem.

Demonſtr. Si enim definitum ingreditur definitionem; tunc definitum per definitum explicas, adeoque idem per idem definis. Cum vero definitio, idem per idem explicans, ſit nulla nec admitti debeat (§. 163.): liquet, definitum minus ingredi debere definitionem.

§. 166. Cavendum eſt, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rurſus per ipſum definitum.

Demonſtr. Terminis, qui definitionem ingrediuntur, recenſeri debent notæ characteriſticæ, ſufficientes ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore, diſcernendam (15e.), adeoque termini, definitionem ingredientes, definitum plenius & clarius explicare debent. Si itaque terminos, qui definitionem ingrediuntur, & definitum explicare debent diſtinctius, explicas rurſus per definitum; tunc revera definitum per definitum explicas, adeoque formas definitionem identicam. Cum vero ejuſmodi definitio, quæ idem per idem explicat, ſit definitio deceptrix, aut potius nulla, nec debeat admitti (§. 163.): apparet hinc ratio, cur cavendum eſſe affirmemus, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rurſus per ipſum definitum.

Exempl. Ex. gr. ſi quis *ſapientiam* per habitum eligendi optimum definit, & *tò eligere optimum* explicat ita, ut, *eligere optimum*, nihil aliud eſſe, dicat, quam *ſapienter agere:* tunc contra hanc regulam peccat. Re enim ipſa definitio ſapientiæ ita ſe habebit: *ſapientia* eſt habitus ſapienter agendi. En definitionem identicam!

§. 167. Cum terminus, definitionem ingrediens, per definitum explicatur, dicitur *committi circulus in definiendo*. Hinc Wolfius *circulum* in definiendo dicit eſſe vitium, quo in definitionem admittitur terminus, cujus definitionem ingreditur definitum.

Nota. Exemplum circuli vitioſi habes in obſervatione præcedenti. Cur vero hoc vitium dicatur circulus, ratio in aprico eſt, uberiuſque in recitationibus coram demonſtrabitur.

§. 168. Circulus in definiendo ſollicite eſt evitandus.

Demonſtr. Cum enim cavendum ſit, ne terminos definitionem ingredientes, per definitum explicemus (§. 166.); tum autem, cum terminos, definitionem ingredientes per definitum explicamus, *circulum* committamus (§. 168.) palam eſt, circulum in definiendo eſſe ſollicite vitandum.

§. 169. In definitionibus non uti debemus terminis vagis, indeterminatis & impropriis, ſive metaphoricis, ſed utendum eſt terminis propriis & fixis.

Demonſtr. Cum philoſophus in omni omnino ſermone uti debeat terminis propriis (§. 141.) itemque fixis (135.), adeoque translatos & vagos terminos reſpuat (§. citat.), multo magis in definiendo utendum eſt terminis fixis & propriis, & improprii vagique ſunt ex definitionibus excludendi. In definitionibus enim condendis id intendimus, ut aliis ſignificemus, quomodo res definita ab omnibus aliis rebus, in omni caſu & tempore, poſſit diſcerni (§. 150.) requiritur itaque, ut nos alii definientes intelligant. Cum vero ab aliis vix vel ne vix quidem intelligamur, ſi terminis impropriis, & vagis uſi fuerimus (§. 141.): intelligitur, in definitionibus eſſe adhibendos terminos proprios & fixos, vagoſque & improprios ex iiſdem eſſe proſcribendos.

Schol. Si terminus metaphoricus, ſive improprius, in definitione quadam adhibetur, tunc debet antea definitione explicari, & ita a ſenſu æquivoco liberari. Ex. gr. Wolfius definit *legem* per normam, ſive regulam, ſecundum quam actiones noſtras conformare obligamur; Utitur Wolfius voce metaphorica *normæ*, ſive *regulæ*. Sed recte utitur, quia, quid ſit *norma*, ſive *regula*, in ſyſtemate ſuo jam determinavit.

vit. Per *normam* enim nihil aliud intelligit, quam propoſitionem, quæ determinat actiones noſtras, i. e. quæ aliquid vel agendum, vel fugiendum dictitat.

§. 170. In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto ſignificatu.

Demonſtr. Cum philoſophus ſine neceſſitate ab uſu loquendi & recepto verborum ſignificatu recedere non debeat (§. 145.): definitiones quoque ita inſtruat, ut terminos adhibeat in iiſdem, qui uſu loquendi ſunt recepti.

§. 171. In definitionibus abſtinendum eſt a terminis, qui negationem inferunt; ſive, quod idem eſt, definitio negativa non eſt toleranda.

Demonſtr. Cum in definitionibus clarius debeamus characteres evolvere, quibus definitum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu & tempore, internoſcatur (§. 150.): debemus per definitionem declarare, quid res ſit. Cum vero, ſi negativis uſi fuerimus definitionibus, non dicamus, quid res ſit, ſed quid res non ſit, patet, finem definitionis in definitionibus negativis non obtineri, adeoque definitiones negativas pro definitionibus non eſſe habendas.

Schol. Fit tamen perſæpe, ut ob intellectus noſtri imbecillitatem poſitiva rei attributa perſpicere nequeamus. Hinc tolerandæ nonnunquam definitiones negativæ, ſed N. B. in caſu, ubi verſamur in evolvendis notis characteriſticis notionum contradictorie & immediate oppoſitarum, tertium aliquod non admittentium. Hoc enim in caſu, explicato contradictorie oppoſito uno, alteri tribuunt characteres contradictorie oppoſito. Sic ex. gr. *ens compoſitum & ſimplex* ſunt ſibi ita oppoſita, ut tertium aliquod non admittant. Si igitur explicaſti ens compoſitum per ejuſmodi ens, quod conſtat partibus, a ſe invicem iſtinctis, ſed inter ſe connexis; poteris ens ſimplex definire per illud ens, quod non habet partes: id quod non licet, ſi verſatus fueris in terminis, qui non ſunt contradictorii. Abſurde definires *hominem*

quod

quod non ſit angelus. Inter angelum enim & hominem multa adhuc dantur tertia.

§. 172. In accurata definitione genus & differentia ſpecifica requiritur.

Demonſtr. In omni definitione enumerantur characteres, qui cæteris tantum competunt ſpeciebus rerum, adeoque ſignificare debent, quomodo ſpecies altera ab altera differat (§. 148.). Cum vero inter hos characteres ſemper quidam deprehendantur, qui ſunt communes rei definitæ cum aliis ſpeciebus, adeoque ſpecierum exprimant ſimilitudinem, intelligitur, nonnulla attributa, in definitione recenſita, *genus* exprimere (§. 107.) Cum etiam ejuſmodi characteres allegari debeant, quibus res definita, tamquam ſpecies ab omnibus aliis ſpeciebus dignoſcitur (§. 150. manifeſtum eſt, definitionem quoque conſtare debere differentia ſpecifica (§. 117.)

§. 173. Definitio diſpeſcitur cum a veteribus tum a recentioribus philoſophis, in *nominalem & realem*. Eadem hac utuntur appellatione cum veteres tum recentiores; at aliud quid illi per definitionem nominalem, & realem intelligunt; aliud vero quid hi per definitionem nominalem, & realem indicant.

§. 174. Per definitionem *nominalem* intelligimus ejuſmodi definitionem, qua enumerantur notæ ſive attributa, quæ ſufficiunt ad rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu & tempore diſtinguendam.

Schol. Ariſtotelici per definitiones nominales intelligebant grammaticas vocum explicationes. Huc referebant (α) *etymologiam*, qua in vocis definiendæ originem & ſtirpem inquiritur; (β) *ſynonymiam*, qua aliæ idem ſignificantes voces adducuntur; (γ) *homonymiam*, qua affertur multiplex vocis ſignificatio. Itaque veterum definitio nominalis, quam ὀνοματολογίαν quoque appellitabant, reſpondebat ſemper quæſtioni; *quid vox ſignificet*? Sed ipſorum definitio realis rem ipſam exhibebat, adeoque reſpondebat

quæ-

quæſtioni: *quid res ſit?* Ejuſmodi autem definitionem nominalem, ſive vocum explicationem, relinquimus Grammaticis, cum in definitionibus nominalibus formandis philoſophus id agere debeat, ut notas recenſeat, quæ declarant ſignificatum termini definiti. Sic ex. gr. definitio nominalis *ſpiritus* eſt, cum vocem *ſpiritus* ita determinas, ut per *ſpiritum* nihil aliud intelligas, quam ſubſtantiam intellectu & voluntate præditam.

§. 175. *Realis definitio* recentioribus eſt notio diſtincta, quæ exponit rei definitæ geneſin, ſeu modum, quo fieri vel formati poteſt. Wolfius ita eam definit: *realis definitio* eſt, quæ exponit modum, quo aliquid fieri poteſt. Conf. *Log. Lat.* §. 194.

Exempl. Sic. ex. gr. Wolfius *triſtitiæ* definitionem realem ſuppeditat in *Pſychol. empir. lat.* p. 470. cum eam definit per affectum, qui in nobis oritur ex opinione rei præſentis, quam nobis confuſe, tamquam malum haud parvum repræſentamus. In hac enim definitione exponitur, quomodo oriatur in nobis triſtitia, adeoque modum, quo fieri poteſt in nobis triſtitia, explicat.

Not. Dicitur alias hæc definitio realis *definitio generica*, quia rei geneſin ſive ortum, & cauſas exponit.

§. 176. Definitiones nominales ſunt arbitrariæ.

Demonſtr. In definitione nominali recenſentur attributa, rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu & tempore, diſtinguentia (§. 174.). Cum vero unius rei plura dentur attributa (*per princip. Metaphyſ.*) patet, definitiones nominales a variis varie formari poſſe, adeoque eſſe arbitrarias, ſive, quod idem eſt, in cujuſvis poſitum eſt arbitrio, quodnam ex pluribus attibutis allegare velit.

Not. Poteſt quis aliud aliudve rei definitæ attributum in definitione enumerare; modo attributum enumeratum (α) ſit ejuſmodi, ut ſufficiat ad rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernendam. (β)

Sit

Sit attributum aliquod, ex quo cetera, quæ rei definitæ competunt, legitimo nexu deduci poſſunt. Cave itaque, putes, alterum ſtatim errare & labi, ſi non eadem tecum definitione nominali fuerit uſus.

§. 177. Ex indole definitionis nominalis patet; non omnia attributa & characteres, qui rei definitæ competunt, eſſe enumerandos; modo ea recenſeantur prædicata, quæ ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernendam, & ex quibus cetera deduci poſſunt.

Schol. Cavendum verum eſt, ne exiſtimemus, quempiam omnia ea rei attributa vel negare prorſus, vel in dubium vocare, quæ in definitione non enumerantur. Contra hanc cautionem peccari ſubinde video, cum controverſias Wolfianas lego. Sic ex. gr. cum Wolfius *animam* definit per ſubſtantiam, quæ ſit prædita vi repræſentativa univerſi, pro ſitu corporis organici; hanc definitionem ex eo capite impugnari memini, quia nulla in eadem mentio fit libertatis. Itaque Wolfium negant admittere libertatem animæ, quia ipſa definitio animæ libertatem nullam adferat. De his plura coram.

§. 179. Ex his intelligi poteſt

Cor. α. Omnia finita poſſe definiri realiter, quia omnia habent ortum, qui ortus inveſtigari poteſt.

Cor. β. Realem definitionem de Deo dari non poſſe.

Cor. λ. Ad realem definitionem formandam requiri, ut cauſas objecti inquiramus, ut, quid earum quælibet ad hoc producendum contulerit, deſpiciamus.

Cor. δ Hinc patet, cur plurimarum rerum nullas habeamus definitiones reales. Cum enim cauſas & ortum plurimarum rerum ignoremus; mirum non eſt, multarum rerum nullas dari a nobis poſſe definitiones reales.

§. 179. A definitione differt *deſcriptio*. Sicut in definitione notæ characteriſticæ enumerari debent, quæ ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus,

bus, in omni caſu & tempore diſcernendam (§. 150.); ita contra in deſcriptione notæ allegantur, quæ rei deſcriptæ non perpetuo & conſtanter, ſed ad tempus competunt, ut adeo *deſcriptio* nihil aliud ſit, quam notio rei diſtincta, incompleta oratione expreſſa.

Exempl. Ex. gr. Si dico, *atramentarium* eſt vaſculum ligneum, in menſa conſtitutum, & continens liquorem nigrum, ducendis lineis & litteris aptum; tunc atramentarium deſcribo. Notæ enim hæ atramentario non perpetuo competunt. Deſcriptiones ſunt individuorum; quæ autem definiuntur, abſtracta ſunt, & maxime in claſſe ſpecierum conſtituuntur.

CAPUT IV.

De Diviſionibus.

§. 180.

Quemadmodum ens aliquod, ex pluribus partibus compoſitum, generatim *dividere* dicimus, ſi ſi illud reſolvimus in ſuas partes; ita logice quoque ideam aliquam totalem, & plures determinationes complectentem, dividere ſolemus, ſi illam reſolvimus in ideas ſuas particulares. Univerſe itaque & generalius *diviſionem* definimus per reſolutionem totius in partes ſuas. Id ipſum, quod dividitur & in partes ſuas diſtribuitur, dicitur *diviſum*. Ipſæ autem partes, in quas diviſum reſolvitur, dicuntur *membra dividentia*.

Schol. Doctrinæ de definitionibus ſubjungunt cum veteres tum recentiorum nonnulli caput de diviſionibus; idque jure meritoque optimo. Diviſiones enim nihil aliud ſunt, quam definitiones novæ, ſecundum certas modificationes partium totius formatæ. Si ens aliquod compoſitum & extenſum in

ſuas partes reſolvimus, tunc illa diviſio dicitur *phyſica*. Si vero ideam aliquam univerſalem in ſuas particulares ideas; ſi genus in ſuas ſpecies reſolvimus: tunc illa diviſio nominatur *mentalis* ſive *logica*. De qua in præſenti capite. Num & quale diſcrimen inter *diviſionem*, *diſtinctionem* & *partitionem* reperiatur, uberius coram definietur.

§. 181. Diviſio a numero membrorum dividentium diverſas ſortitur denominationes. Quæ duobus conſtat membris, dicitur *bimembris* ſive *Dichotomia*; quæ tribus conſtat membris appellatur *trimembris* ſeu *Trichotomia*, quæ quatuor habet membra, dicitur *quatrimembris* ſive *Tetrachotomia*; & ſic porro.

Not. Exempla *dichotomias*, *trichotomias*, *tetrachotomias* adferam in ipſis lectionibus.

§. 182. Si membra dividentia dividimus rurſus in novas partes; dicimur *ſubdividere*.

Exempl. Ex. gr. Cum *conſcientia* dividitur in rectam & erroneam; recta autem conſcientia diſtinguitur in certam & probabilem, ſubdividere dicimur. Quid ſit *condiviſio*, apparebit ex iis, quæ in recitationibus hoc loro adferam.

§. 183. Cum diviſionem, eſſe totius ſive compoſiti reſolutionem in ſuas partes, dixerimus (§. 180.): patet, ut eſt compoſitum, ſive totum, ita quoque eſſe ejus diviſionem. Jam vero; cum totum variis ſub relationibus conſiderari poſſit, oriuntur hinc variæ ſpecies diviſionis.

Exempl. 1. *Totum univerſale* ſive *genus in ſpecies ſuas* dividitur, e. g. *animal* eſt vel homo, vel brutum. 2. *Totum eſſentiale in partes eſſentiales phyſicas*, e. gr. *homo* dividitur in animam & corpus. 3. *Totum integrale* ſeu *corporeum* dividitur in partes ſuas quantitativas, e. gr. *corpus humanum* diſpeſcitur in caput, truncum & artus reliquos. 4. *Totum poteſtativum*, ſive quod conſtat variis potentiis, ſive facultatibus, dividitur in ſuas realitates,

tates, e. gr. *anima* in varias facultates, verb. grat. ſenſus; imaginationem, memoriam, attentionem, abſtractionem, &c. Addunt hic philoſophi diviſionem *ſubjecti* in ſua accidentia, ſeu modos, ex. gr. omnis *homo* eſt vel pius, vel impius, item *accidentis* per ſua ſubjecta, e. gr. *pœna æterna* eſt vel diabolorum, vel hominum damnatorum: porro *effectus* per ſuas cauſas, e. gr. *religionis chriſtianæ impugnatio alia* ex ignorantia, *alia* ex malitia eſt; *cauſæ* denique per ſuos effectus, e. gr. aliud *verborum Dei* hominum mentes terret, ut lex, aliud eaſdem ſolatur, ut evangelium. Res aliqua etiam per *objecta* ſua diſtribuitur, e. gr. aliud *gaudium* eſt ob creaturas, aliud ob Deum.

§. 184. Membra dividentia, ſimul ſumta, debent eſſe adæquata diviſo, i. e. diviſum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra dividentia ſimul.

Demonſtr. Diviſum conſideratur ut totum; membra autem dividentia ut partes ſimul ſumtæ (§. 180.) Cum autem omnes partes debeant eſſe æquales toti (*per princ. Ontolog.*) membra dividentia debent quoque adæquare diviſum; ſive diviſum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra dividentia ſimul ſumta.

Schol. Alii hanc propoſitionem ita enunciant: *Membra diviſionis debent exhaurire totum diviſum.* Alii ita: *Diviſum & membra dividentia, ſub diſjunctione ſimul ſumta, debent eſſe reciproca.* Falſa hinc diviſio eſſet, ſi *omne animal* diſtingueres in hominem, brutum & plantam. Diviſum enim minus contineret, quam omnia membra dividentia ſimul ſumta. Planta enim non continetur ſub conceptu animalis. Ceteræ regulæ bonæ diviſionis continentur his poſitionibus: *Membra dividentia ſibi repugnent, nec unum eorum debet continere alterum.* Hæc regula a nonnullis Logicorum ita proponitur: *Membra dividentia nunquam coincidere debent.* Contra

tra hanc regulam peccatur, cum *bonum* omne diſtribuitur in honeſtum, utile & jucundum. Membra enim dividentia ſibi non repugnant, ſed coincidunt, & de ſe invicem affirmari poſſunt: Omne enim *honeſtum* eſt etiam utile & jucundum. 2. *Diviſio nihil contineat obſcuritatis, adeoque termini evitentur, nihil ſignificantes*. 3. *Tot membra dividentia conſtituantur, quot ipſa rei diviſæ naturæ ſuppeditat*. 4. *Hinc neque ſuperſtitioſe nimis inhærendum dichotomiis cum Ramiſtis, neque numerus membrorum dividentium eſt nimium multiplicandus*. Idem enim, inquit Seneca, vitii habet nimia, quod nulla diviſio. 5. *Diviſio non faciat ſaltum*. Hinc 6. *cavendum maxime eſt, ne, ſi membra contradictorie oppoſita opponantur, deinceps loco termini negativi, ſubſtituatur terminus poſitivus, non perfecte æquipollens*. Contra hanc regulam peccant illi, qui omne *ens* diſtinguunt in *materiale* & *ſpiritum*; Debebant enim termino τὸ *materialis* oppenere τὸ *immateriale*. Sed loco hujus termini negativi ſubſtituunt terminum affirmativum *ſpiritus*, qui tamen termino negativo *immaterialis* non perfecte æquipollet. Non enim omne immateriale eſt ſpiritus; id quod uberius commonſtratur in Metaphyſicis. Ceterum rationes harum regularum ſpeciatim in prælectionibus ſumus enumeraturi.

CAPUT V.

De Judiciis, & Propoſitionibus,

§. 185.

CUM mens noſtra conjungit duas ideas, aut eaſdem ſeparat, *judicare* dicitur. *Judicium* itaque, pro ſecunda mentis operatione ſumtum, eſt nihil aliud, quam idearum conjunctio, vel ſeparatio.

ctio. Ideas autem ſecum invicem *jungimus*, ſi, unam ideam alteri non convenire, ſeu repugnare, cogitamus.

Not. Hactenus autem de prima mentis operatione, de ſimplici, ſcilicet, apprehenſione, ſive de nuda idearum formatione. Quia vero non modo res nobis ſimpliciter repræſentamus, ſed ideas formatas quoque inter ſe ita conferimus, ut videamus, num duæ ideæ inter ſe conveniant aut non conveniant; & præterea, percepto vero ambarum idearum nexu, illas inter ſe conjungimus, ordinis ratio exigit, ut nunc hanc idearum combinationem, vel ſeparationem, exponamus.

§. 186. Ut vero definitio judicii clarior evadat, exemplum luculentius adferemus. Si ex. grat. mens judicat, Deum eſſe æternum: tum 1. ideam *Dei* cum idea *æterni* confert; ut perſpiciat, num duæ hæ ideæ inter ſe conveniant, an non, 2. quando mens utriuſque ideæ convenientiam animadvertit, has duas ita inter ſe conjungit, ut ſtatuat, Deum eſſe æternum.

§. 187. Judicium, verbis expreſſum, dicitur, *propoſitio*, vel *enunciatio*. A Cicerone, & Ramo vocatur *axioma*.

§. 188. *Affirmare* dicimus, ſi unam ideam alteri convenire ſignificamus, ſive, ſi unam ideam alteri repugnare judicamus, ſive, ſi unam notionem ab altera removemus.

Exempl. Ex. gr. Si ſignificas, ideam *æterni* convenire ideæ *Dei*; tunc affirmas, Deum eſſe æternum. Si vero ideam *æterni* ideæ *mundi* repugnare judicas; negas, mundum eſſe æternum.

§. 189. Ex quo patet, omne judicium eſſe vel affirmativum, vel negativum.

Demonſtr. Cum omne judicium conſiſtat in idearum conjunctione vel ſeparatione (§. 185.); ideas autem tum conjungamus & ſeparemus, cum, unam

alteri convenire, cogitamus, vel minus (185.): conſequens eſt, ut in omni judicio vel ideam unam alteri convenire, vel non convenire, cogitemus. In illo caſu affirmas; in hoc negas (§. 188.). Ergo omne judicium eſt vel affirmativum, vel negativum.

§. 190. In omni judicio debet adeſſe res, de qua affirmatur, vel negatur, & debet quoque adeſſe aliquid, quod affirmatur & negatur.

Demonſtr. Cum in omni judicio conjungamus, vel ſeparemus ideas (185.); conjungere autem ideas tum demum dicamur, cum unam ideam alteri convenire cogitamus (§. 185.), ſive, quod idem eſt, cum unam ideam alteri tribuamus, & ideas ſeparemus, cum unam alteri repugnare cogitemus, ſive, quod idem eſt, cum unam ideam ab altera removeamus: conſequens eſt, ut in omni judicio debeat aliquid adeſſe, cui vel tribuatur notio altera, vel abs quo removeatur eadem. Ergo in omni judicio debet adeſſe aliquid, de quo aliquid affirmetur, vel negetur (§. 188.)

Not. Porro cum unum alteri tribuere nequeas, vel ab eodem removere, niſi quid adſit, quod tribuas, aut removeas; evidens eſt, in omni quoque judicio debere aliquid adeſſe, quod affirmetur, vel negetur (§. 188.)

§. 191. Illud, de quo aliquid vel affirmatur, vel negatur, dicitur *ſubjectum*; id vero, quod affirmatur, vel negatur, appellatur *prædicatum*.

§. 192. Ut adeo nunc intelligas, in omni judicio debere adeſſe ſubjectum & prædicatum (§. 190. 191.) & quia omnis propoſitio ſive enunciatio eſt judicium expreſſum (§. 187.): evidens eſt, ad omnem quoque propoſitionem ſubjectum & prædicatum requiri, ſive terminum, quo res iſta enunciatur, de qua judicatur, & terminum, quo determinatur, quid rei vel conveniat, vel non conveniat.

Not.

Not. Subjecta & prædicata propoſitionum vocantur quoque *propoſitionum extrema*, quia ab initio & fine poſitæ propoſitiones terminant.

§. 193. Præter ſubjectum & prædicatum in omni quoque propoſitione debet adeſſe *copula*.

Demonſtr. Quia in omni enunciatione judicium meum ſignifico (187.); in omni autem judicio notiones vel conjunguntur, vel ſeparantur (§. 185.): conſequens eſt, ut in omni propoſitione voce quadam opus ſit, per quam notionum nexus vel ſeparatio indicetur. Vox illa, quæ ſubjectum prædicato conjungit, ſive, quæ nexum ſubjecti & prædicati indicat, dicitur *copula*. Ergo ad omnem propoſitionem præter ſubjectum & prædicatum requiritur copula.

Not. Copula autem ſive terminus, qui nexum ſubjecti & prædicati indicat, eſt *Vox eſt*. Cui ſi particula *non* præfigitur, indicatur notionum ſeparatio. Ille terminus *eſt* aut ponitur expreſſe nonnunquam, aut latet. In illo caſu habes *copulam explicitam*, in hoc *implicitam*; ex. gr. *Deus eſt æternus*, copula hic adeſt explicita, ſed, ſi dicis: *Deus omnia conſervat*, copulam latere vides, Propoſitio enim reſolvi ita debet: Deus eſt conſervans omnia.

Copula a veteribus præterea dividitur in *copulam ſecundi adjecti & tertii adjecti*. Illa eſt, cum terminus *eſt* nullum prædicatum poſt ſe habet, ſed notat tantum rei exiſtentiam, ex. gr. *Deus eſt*. Si vero *Vox eſt* prædicatum poſt ſe habuerit, quod cum ſubjecto conjungit; dicitur *copula tertii adjecti*, ex. gr. *Deus eſt æternus*.

§. 194. Quæ propoſitiones expreſſum ſubjectum, prædicatum & copulam habent, dicuntur *logicæ* & *perfectæ*; *imperfectæ* autem dicuntur & *crypticæ*, in quibus vel ſubjectum, vel prædicatum, vel copula latent.

Schol. Huc referuntur quoque propoſitiones illæ, in quibus nihil de altero vel affirmatur, vel nega-

tur, quamvis nexus vocabulorum grammaticus obſervetur, quas vocant *non logicas*. Tales ſunt propoſitiones *optativæ*, *imperativæ*, *precativæ*, *interrogativæ*, *exclamativæ*, &c.

§. 195. Varias propoſitionum ſpecies triplici illa notiſſimaque quæſtione, *quæ*? *qualis*? *quanta*? evolvunt philoſophi. Ad quæſtionem, *quæ ſit propoſitio?* reſpondendum præcipiunt, quod ſit vel *ſimplex*, vel *compoſita*. Ad quæſtionem, *qualis eſt propoſitio*? reſpondent, quod ſit vel *affirmativa*, vel *negativa*. Ad quæſtionem denique, *quanta eſt propoſitio*? reſponderi volunt, eſt vel *univerſalis*, vel *particularis*, vel *ſingularis*. De ſingulis ſigillatim & diſtincte.

§. 196. *Propoſitio ſimplex*, quæ *categorica* quoque dicitur, eſt, in qua prædicatum, ſine ulla conditione adjecta, de ſubjecto enunciatur.

Exempl. Ex. gr. Hæc propoſitio: *Deus eſt æternus*, eſt propoſitio categorica. Sine ulla enim conditione de Deo prædicatum *æterni* enunciatur. *Propoſitionem ſimplicem* vocant quoque illam, quæ uno ſubjecto, & unico prædicato conſtat.

§. 197. Propoſitio *compoſita* illa eſt, in qua vel plura ſimul ſubjecta locum habent, vel prædicata.

Exempl. Ex. gr. *Deus eſt æternus & omnipotens*. *Liberalitas & temperantia ſunt virtutes*. Hæ propoſitiones ſunt compoſitæ, quia in prima ſunt plura prædicata, in altera vero plura ſubjecta.

Not. Ad propoſitiones compoſitas referunt: 1. propoſitionem *hypotheticam* ſive *conditionalem*, 2. *disjunctivam*, 3. *copulativam*. De ſingulis ſigillatim.

§. 198. Propoſitio *conditionalis* ſive *hypothetica* eſt, in qua prædicatum tribuitur ſubjecto ſub addita aliqua conditione.

Exempl. Ex. gr. *Si Deus eſt ens ſapientiſſimum eligit optimum*; eſt propoſitio hypothetica ſive conditionalis. De hac propoſitione hypothetica duas has ob-

obſerves regulas. 1. *Conditio nihil ponit in eſſe*, i. e. quod ſub conditione eſſe dicitur, illud nondum, ſine illa adjecta conditione eſſe, exiſtimandum eſt. Ex. gr. Si Cajus diligens eſt, erit doctus. Si quis inde, omiſſa conditione, inferret: Cajus erit doctus; contra hanc regulam peccaret. 2. *Conditio impoſſibilis habet vim negandi*. Ex. gr. ſi effeceris, ut heri fiat hodie, hæredem te opum mearum inſtituam, i. e. non te inſtituam hæredem.

Schol. Cel. Wolfius recte exiſtimat. *Log. Lat. pag.* 228. omnes propoſitiones categoricas tacitam hypotheſin involvere. Cum enim nihil ſit ſine ratione ſufficienti (§. 3.): debet quoque ſemper vel in ſubjecti natura, vel extra ejuſdem naturam deprehendi ratio, cur prædicatum ei vel competat, vel non. Ratio illa, ob quam prædicatum ſubjecto convenit, dicitur *hypotheſis*; illud autem, quod ob illam rationem ſubjecto tribuitur, dicitur *theſis*. Unde eſt, ut, *hypotheſin* & *theſin* omni propoſitioni ineſſe, indicent accuratiores philoſophi. Conf. Heineccii *Element. Log. p.* 39. Ex gr. ſi dixeris, *Deus eſt æternus*, habes propoſitionem categoricam (§. 169.). Ratio vero debet adeſſe, cur dicas potius, *Deus eſt æternus*, quam, *Deus non eſt æternus*.

§. 199. *Propoſitio disjunctiva* eſt, ubi ex pluribus prædicatis unum tribuendum eſſe ſubjecto, affirmatur, ſed, quodnam eorum tribui debeat, non determinatur.

Schol. Eſt hæc definitio Cel. Wolfii in *Log. Lat. pag.* 282. Hanc propoſitionis disjunctivæ definitionem ſequenti illuſtrabimus exemplo. Exempl. gr. ſi quis dixerit: *aut anima eſt ens ſimplex*, *aut compoſitum*; tunc alterum horum prædicatorum animæ tribuendum eſt. Quodnam vero tribuendum ſit, non determinatur. Prædicata, quæ in propoſitione disjunctiva ſibi repugnant, dicuntur *membra disjuncta*. De his propoſitionibus ſequentes notes regulas.

1. *Plena eſſe debet membrorum disjunctorum enumeratio*. Unde falſa eſt ſequens propoſitio: *Aut peccatum eſt ens creatum, aut increatum*. Datur enim adhuc ens introductum. 2. *Membra disjuncta ſibi debent ita eſſe oppoſita, ut ſimul conſiſtere non poſſint*. Falſa hinc eſſet propoſitio: *Actio aut eſt pia aut decora*.

§. 200. Propoſitio *copulativa* eſt, ſi ſubjectum & prædicatum ita connectuntur, ut vel utrique ſubjecto ſigillatim poſſit tribui idem prædicatum, vel eidem ſubjecto poſſint tribui ſingula prædicata.

Exempl. Ex. gr. *Deus eſt & omnipotens & omniſcius*.

§. 201. Cum propoſitiones formamus, tunc modum perſæpe determinamus, quo prædicatum ſubjecto conveniat, vel non conveniat. Quod cum fit, dicuntur propoſitiones iſtæ *modales*.

Exempl. Tales modi ſunt quatuor: 1. *neceſſe eſt*, 2. *contingit*, 3. *poſſibile eſt*, 4. *impoſſibile eſt*. Ex. gr. *neceſſe eſt, mundum, ſole ſplendente, illuſtrari*. *Contingit, nonnullos, qui philoſophiæ operam dant, in Atheiſmum prolabi*. *Poſſibile eſt, Titium ægrotare*. *Impoſſibile eſt, ut Scriptura ſacra errores nobis tradat*.

§. 202. Propoſitiones adhuc conſiderandæ ſunt *exponibiles*. Sunt autem propoſitiones *exponibiles* ejuſmodi propoſitiones, quæ ob particulas quaſdam aliquam involvunt difficultatem, & multiplicitatem, ut per aliquot alias propoſitiones explicari debeant, ſi illis ſua conſtare debet claritas.

Not. Ad exponibiles referuntur, 1. *propoſitiones excluſivæ*, 2. *exceptivæ*, 3. *reſtrictivæ*, 4. *comparativæ*.

§. 203. *Propoſitio excluſiva* eſt, in qua difficultatem & multiplicatum ſenſum adferunt particulæ excluſivæ.

Sunt autem particulæ excluſivæ, *ſolus*, *unicus*, *ſolum*,

lum, *tantum*, *dumtaxat*, &c. Exempl. grat. *ſola fides juſtificat*, eſt propoſitio excluſiva.

Exempl. Excluſiva eſt vel excluſi ſubjecti, vel excluſi prædicati. Illa eſt, ubi particula excluſiva refertur ad ſubjectum, exempl. grat. *ſola fides juſtificat*. Hæc eſt, in qua particula excluſiva refertur ad prædicatum. Exemp. grat. Cajus *tantum* calumniari novit, i. e. nihil aliud didicit, quam artem calumniandi.

De excluſiva notamus hanc regulam: *excluſiva non excludit quodvis*, *ſed tantum oppoſita*, ex. gr. ſi dicimus: *ſola fides juſtificat*, non excludimus hoc ipſo meritum Chriſti aut gratiam Dei, ſed tantum bona opera. Sed hæc de excluſiva.

§. 204. *Propoſitio exceptiva* eſt, in qua particulæ exceptivæ difficultatem per ſenſum multiplicatum adferunt.

Not. Sunt autem particulæ exceptivæ: *præter*, *niſi*, *præterquam*, *excepto*, &c. Ex. gr. *Omne ens*, *præter Deum*, *eſt contingens*, eſt propoſitio exceptiva. Quomodo exponantur cum excluſivæ, tum exceptivæ, in lectionibus ipſis demonſtrabitur.

§. 205. *Propoſitio reſtrictiva* eſt, in qua particulæ reſtrictivæ multiplicatum ſenſum ob difficultatem inferunt.

Exempl. Sunt vero particulæ *reſtrictivæ* vel *limitativæ*: *quatenus*, *quia*, *in quantum*, *quod attinet ad*, *quoad*, &c. Ex. gr. *Homo*, *quoad animam*, *eſt incorruptibilis*.

Not. Propoſitiones reſtrictivæ diſtinguuntur in propoſitiones *ſpecificativas*, & *reduplicativas*. De quibus ſpeciatim in recitationibus.

§. 206. *Propoſitio comparativa* eſt; in qua particula aliqua comparativa ſubjecti prædicatique relationem ad ſe invicem efficit.

Particulæ autem comparativæ ſunt *magis*, *minus*, *plus*, *maxime*, &c. Ex. gr. *Atheiſmus eſt magis pernicioſus*, ſive, *eſt pernicioſior*, *quam ſuperſtitio*.

Schol. In omni autem comparativa propoſitione tria occurrunt, 1. res, quæ inter ſe comparantur, 2. aliquid, in quo comparantur, quod vocant *tertium comparationis*, 3. requiritur, ut tertium comparationis uni rerum comparatarum majori gradu tribuatur, alteri in minori. Id cui tertium comparationis in majori gradu tribuitur dicitur *minus comparatum*; exempl. grat. in hac propoſitione, Wolfius *accuratius demonſtrat*, *quam* Leibnitius; res comparatæ ſunt Wolfius & Leibnitius tertium comparationis eſt *accurata demonſtratio*, ſive *rigor demonſtrandi*; comparatum majus eſt Wolfius, comparatum vero minus eſt Leibnitius.

Not. Quomodo propoſitiones comparativæ exponantur, itemque quid ſint propoſitiones *proprie* & *improprie* comparativæ, docebo uberius in prælectionibus.

Schol. Ceterum ad exponibiles referuntur a nonnullis quoque propoſitiones *inceptivæ*, exempl. grat. *Cajus incipit eſſe pius*; *definitivæ*, exempl. grat. *Cajus deſinit eſſe diligens*, *continuativæ*, exempl. grat. *Cajus continuat eſſe diligens*, & denique *exibitivæ*. Definiunt autem Logici *propoſitionem exhibitivam* per ejuſmodi propoſitionem, in qua loco ſubjecti *pronomen* adhibetur *demonſtrativum*, ad exhibendum alicui aliquid; quod eſt ex duabus rebus copulatum, quarum *principalis* minuſque ſenſui obvia in prædicato exprimitur; altera vero, quæ magis patet, non expreſſis verbis ponitur, & *vehiculum* appellatur. Sic, oſtenſo marſupio, pecunia repleto, dicere poſſum, *hoc eſt pecunia*; ubi res principaliter ſignificata, eſt *pecunia*, vehiculum vero *marſupium*. Talis exhibitiva propoſitio eſt illa JESU: *Hoc eſt corpus meum*. Hactenus de *exponibilibus*, quas merito inter propoſitiones compoſitas retuleris, quippe quæ non unicum ſubjectum & prædicatum unicum involvunt, ſed omnino propoſitiones, ſi analyſis inſtituatur & expoſitio accedat.

§. 107.

Digitized by Google

§. 207. Ad qualitatem tunc propoſitionum accedimus, ſecundum quam omnis propoſitio vel *affirmans* eſt, vel *negans*.

§. 208. *Propoſitio affirmativa* eſt, in qua prædicatum tribuitur ſubjecto, *negativa* vero eſt, in qua prædicatum removetur a ſubjecto.

Not. Negativæ propoſitionis ſignum eſt negatio *non*, quæ particula *non* in propoſitionibus negativis ſemper ad copulam referri debet.

Schol. Plures dantur caſus, in quibus negatio ingredi poteſt compoſitionem, adeoque copulam non afficit. Deprehendimus in multis propoſitionibus, quod negatio terminum tantum aliquem, aut termini partem, cui non immediate præponitur, afficiat. Quo in caſu habes propoſitiones *infinitas* e. gr. propoſitio infinita eſt ſequens: *Adam in ſtatu integritatis potuit non mori*. Sed propoſitio ſequens eſt negativa. *Adam in ſtatu integritatis non potuit mori*. Hæc falſa eſt propoſitio, illa vera.

§. 209. Propoſitio, ratione quantitatis, eſt vel *univerſalis*, vel *particularis*. Illa eſt, ſi hypotheſis ſive conditio, ſub qua prædicatum enunciatur de ſubjecto, latet in ipſa ſubjecti natura. Wolfius ita propoſitionem univerſalem definit: in qua ſubjectum eſt terminus communis, ſpecies nempe vel genus; prædicatum autem convenit ſingulis ſpeciei individuis, vel ſingulis generis ſpeciebus harumque individuis.

Exempl. Ex. gr. Homo eſt rationalis, eſt propoſitio univerſalis; ratio enim ſive hypotheſis, ſub qua rationalitas prædicatur de homine, latet in ipſa natura & definitione hominis. Subjectum in hac propoſitione eſt terminus univerſalis, nempe ſpecies, & prædicatum eſt ejuſmodi, ut ad omnia individua, ſub ſpecie contenta, applicari queat.

§. 210. Signum univerſalitatis in propoſitione affirmativa eſt vox *omnis*, in negativa, *nullus*.

§. 211. Cum propoſitio univerſalis habet ſignum

uni-

univerſalitatis ſibi additum ; tunc dicitur propoſitio *univerſalis definita*. Cum vero propoſitio univerſalis abſque ſigno univerſalitatis adfuerit ; tunc habes propoſitionem *univerſalem indefinitam*.

Exempl. Ex. gr. *Omnis homo eſt mortalis*, eſt propoſitio *univerſalis definita*, quia hic comparet ſignum univerſalitatis. Sed ſi dixeris : *Homo eſt rationalis*, tunc hæc quidem propoſitio eſt univerſalis, ſed *indefinita*.

§. 212. Perſpicuum hinc eſt, univerſalitatem propoſitionis minus recte cognoſci ex ſigno univerſalitatis propoſito.

Demonſtr. Cum detur propoſitio univerſalis indefinita (§. 211.) in propoſitione autem indefinita univerſali nullum ſignum univerſalitatis compareat (§. cit.): manifeſtum eſt, ſignum univerſalitatis non efficere propoſitionem univerſalem.

Exempl. Sumas e. gr. propoſitionem : *Omnis homo eſt eruditus*. Huic propoſitioni ſignum univerſalitatis præfixum vides, nec tamen eſt univerſalis. Ut adeo minus recte a Scholaſticis illa propoſitio dicatur univerſalis, cujus ſubjecto præfigitur ſignum univerſale. Aliud criterium allegetur neceſſe eſt, ex quo dijudicetur propoſitionis vel univerſalitas, vel particularitas, idque ex ipſa ſubjecti natura deſumi debet.

§. 213. Porro hinc liquet, recte affirmari philoſophis, *propoſitiones indefinitas in communi ſermone æquipollere univerſalibus*.

Exempl. Si quis e. gr. diceret indefinite : *Cantores amant humores*, item : *Galli ſunt adulteri* ; neque *Cantores*, neque *Galli* has ferrent propoſitiones indefinitas, facile eaſdem admiſſuri, ſi pro particularibus haberent. Hactenus de propoſitione univerſali.

§. 214. Propoſitioni univerſali opponitur *particularis*. Eſt autem propoſitio particularis, in qua ſubjectum eſt terminus communis, genus nempe vel ſpecies, prædicatum vero non convenit, niſi qui-

buſ-

buſdam ſpeciei, vel generis, individuis. Nota particularitatis eſt vox *quidam*.

Exempl. E. gr. *quidam homo eſt pius*. Hic, ut vides, ſubjectum eſt terminus communis, nempe ſpecies, prædicatum autem eſt ejuſmodi, ut non omnibus individuis, ſub hac ſpecie contentis, competat.

§. 215. Propoſitionis particularis ſubjecto nunc ſignum particularitatis præfigitur, nunc omittitur. In illo caſu habes *propoſitionem particularem*, eamque *definitam*; in hoc *propoſitionem particularem indefinitam*.

§. 216. Ut adeo hinc rurſus intelligas, 1. ſignum particularitatis non pertinere ad naturam & eſſentiam propoſitionis particularis, generatim conſideratæ, ſed tantum definitæ (§. 216.); non ideo propoſitionem eſſe particularem, quamvis ſignum particularitatis ſit præfixum.

Schol. Permagni refert, propoſitiones particulares in ſcientiis transformari in univerſales. Id vero ſequenti ratione fieri poteſt. Si propoſitionem habueris particularem, tum ad hypotheſim, conditionem, ſive determinationem attendas, ſub qua prædicatum ſubjecto competit, & eam determinationem addas; tum prædicatum ſubjectis omnibus competet, quæ ſunt ſub iiſdem circumſtantiis, iiſdemque determinationibus gaudent, e. gr. Hæc propoſitio: *quidam homo eſt philoſophus*, eſt propoſitio particularis. Si hanc propoſitionem commutare volueris in univerſalem; rationem exquiras, cur hoc prædicatum quibuſdam hominibus competat. Invenies ſcilicet, quia quidam homines habitu rationes rerum perſpiciendi & aſſerta ſua demonſtrandi gaudent. Hinc nunc efficietur univerſalis propoſitio, ſi determinationem & conditionem addideris h. m. *Omnis homo, qui gaudet habitu rationes rerum inveſtigandi, & aſſerta ſua demonſtrandi, eſt Philoſophus*.

Not. Ab hac conſideratione dependet analyſis propoſi-

poſitionum, quæ eſt reſolutio in theſin & hypotheſin. De qua analyſi propoſitionum ejuſque uſu plane inſigni in recitationibus plura diſſeram.

§. 217. *Propoſitio ſingularis* eſt; cujus ſubjectum eſt individuum, ſive terminus ſingularis.

Exempl. Ex. gr. *Cajus eſt eruditus*; *Joſephus eſt caſtus*, ſunt propoſitiones ſingulares.

§. 218. Ex his omnibus vides, omnes propoſitiones eſſe vel univerſaliter affirmantes, vel univerſaliter negantes: vel etiam particulariter affirmantes, vel particulariter negantes.

Schol. Differentiam hanc propoſitionum indicarunt ſcholaſtici per quatuor has vocales, A, E, I, O. A ſignificat univerſalem affirmantem, E univerſalem negantem, I particularem affirmantem, O particularem negantem.

§. 219. Ad differentiam nunc accedimus propoſitionum, quoad objectum & evidentiam earum. Quoad objectum, ſive rem illam; quæ propoſitione continetur, omnis propoſitio dividitur in propoſitionem *theoreticam* & *practicam*. Quoad evidentiam, ſive prædicationis claritatem, propoſitio omnis eſt vel *demonſtrabilis*, vel *indemonſtrabilis*. De ſingulis ſigillatim.

Not. Hic vel maxime exponi debent propoſitiones, quas in Mathematicorum ſcriptis obvias eſſe novimus, quaſque ipſi peculiaribus nominibus in methodo ſua a ſe invicem diſcreverunt.

§. 220. *Propoſitio theoretica* dicitur, in qua aliquid, quod ſubjecto ineſt, de eodem affirmatur, vel negatur. *Propoſitio practica* eſt propoſitio in qua aliquid fieri poſſe affirmatur, vel fieri debere poſtulatur.

Exempl. Exempl. grat. *Homo eſt rationalis*, *Deus eſt æternus*, ſunt propoſitiones theoreticæ. Hæc autem propoſitio *quicumque vult habitum ſibi acquirere, debet actiones eaſdem crebrius repetere*, eſt propoſitio practica.

§. 221.

§. 221. *Propoſitio indemonſtrabilis* dicitur, in qua nexus ſubjecti & prædicati intellectis terminis ſtatim patet. In caſu oppoſito propoſitio dicitur *demonſtrabilis*, ſive *demonſtrativa*.

Exempl. E. g. Hæc propoſitio: *fieri non poteſt, ut aliquid eodem tempore ſit, & non ſit*, eſt propoſitio indemonſtrabilis, quia ſtatim per terminos patet. Sed hæc propoſitio, *anima eſt immortalis*, eſt propoſitio demonſtrabilis, ſive demonſtrativa, quia hæc propoſitio non eſt ex terminis manifeſta, & in pſychologia rationali ex multis aliis propoſitionibus demonſtratur.

§. 222. Propoſitio indemonſtrabilis theoretica vocatur *axioma*.

Exempl. Exemp. grat. Hæ propoſitiones, *totum eſt majus ſua parte*, item *impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe; & non eſſe*, ſunt axiomata.

Schol. Veteres vocabant tritos illos Metaphyſicorum canones quoque axiomata. Quia vero illi canones & dicteria philoſophorum plerumque ſunt propoſitiones ſenſus vagi & indeterminati, multiſque adhuc exceptionibus obnoxiæ; minus recte vocari poſſe illas axiomata, rigoroſo ſenſu, in prælectionibus commonſtrabo. Axioma enim, vi vocis, indicat ejuſmodi propoſitionem, cui auctoritas aliqua in convincendo competit, quæque ob dignitatem ſuam & evidentiam internam aſſenſum extorqueat ita ut præſidiis alienis, quibus aſſenſus extorqueatur, plane non indigeat. Conf. Hagen de *Methodo mathematica*; *pag.* 239. & Bulfingeri *diſſert. de Axiomatibus philoſophicis* Tubing. habita 1722.

Ad axiomata referunt recentiores

Schol. I. Omnem illam propoſitionem, quæ ex unica definitione immediate deduci poteſt. Ita etiam Wolfius in commentatione brevi de *Methodo mathem.* §. 30. *Quidquid ex conſideratione eorum, quæ in una definitione continentur, immediate deducitur, axioma vocamus, ſi quid rei convenire, aut non convenire, enunciet*. Sumas ex. gr. hanc definitionem: *Spiritus*

eſt

eſt ſubſtantia, intellectu & voluntate prædita. Si ex hac unica definitione has poſitiones immediate deduxeris: *Spiritus eſt ſubſtantia; Spiritus eſt intellectu præditus; Spiritus eſt voluntate præditus. Quidquid non eſt intellectu & voluntate præditum, illud non eſt ſpiritus*; tunc hæ propoſitiones vocantur axiomata.

Schol. 2. Ad axiomata referuntur *propoſitiones identicæ*, in quibus idem, quoad vocem atque ſenſum, de ſe ipſo affirmatur. Exempl. grat. tales propoſitiones identicæ ſunt ſequentes: *Homo eſt homo*. Idem: *Quidquid habet partes, illud gaudet quoque multitudine partium*.

Schol. 3. Et quia omnes definitiones ſunt propoſitiones identicæ (§. 146.): patet propoſitiones in quibus definitio prædicatur de definito, aut viceverſa, de definitione definitum, referri recte inter axiomata. Ex. gr. *Quidquid eſt ſpiritus, debet eſſe ſubſtantia intellectu & voluntate prædita*. Et, *quidquid eſt ſubſtantia intellectu & voluntate prædita, illud recte inter ſpiritus refertur*.

§. 223. *Poſtulatum* dicitur propoſitio practica indemonſtrabilis; ſive propoſitio aliqua practica, quæ immediate ex unica definitione concipitur & deducitur.

Exempl. Ex. gr. Definias *felicitatem* per ſtatum durabilis gaudii. Si ex hac unica definitione has poſitiones deduxeris practicas: *Qui vult felicitate potiri, debet id agere, ut in ſtatu gaudii durabilis verſetur*. Item, *Homo redditur felix per id, quod ipſi durabile gaudium affert*, tum hæ propoſitiones dicuntur *poſtulata*.

§. 224. *Theorema* vocatur propoſitio theoretica demonſtrabilis, ſive demonſtrativa. Sive: *Theorema* eſt propoſitio theoretica, ex pluribus definitionibus, inter ſe collatis, eruta.

Exempl. Ex. gr. Hæc propoſitio: *Ens ſimplex caret omni magnitudine*, eſt theorema, quia hæc propoſitio debet demonſtrari ex definitione *entis ſimpli-*

plicis, & definitione *magnitudinis*. In omni theoremate attendendum eſt ad duo momenta, *theſin* ſcilicet, ſive ipſam *propoſitionem*, quæ enunciat, quid rei conveniat, vel non, & *probationem theſeos*, quæ nexum, vel repugnantiam, ope idearum quarumdam intermediarum clare luculenterque declarat. Probatio autem plerumque his litteris conconcluditur: Q. E. D. i. e. *quod erat demonſtrandum*:

§. 225. *Problema* dicitur propoſitio practica demonſtrabilis, ſive, eſt propoſitio practica, ex pluribus definitionibus deducta.

Exempl. Ex.gr. *Voluntas eſt emendanda per præjudiciorum abolitionem*. Hæc propoſitio eſt demonſtranda, & regulæ practicæ ſpeciem induit.

Schol. Vox *problematis* alias duplici potiſſimum ſenſu ſumitur, 1. pro quæſtione, qua operatio aliqua continetur producenda. Si autem modus operationis producendæ indicatur; tum ille modus propagationis indicatus dicitur *ſolutio problematis*, e. g. *Quomodo emendatur voluntas hominis*? eſt hoc ſenſu *problema*; ſolutio autem problematis eſſet ſequens: *ſi in intellectu viva & diſtincta boni malive repræſentatio excitatur, cum efficitur id, ut voluntas nihil appetat, niſi verum bonum, & nil averſetur, niſi verum malum. Quo ipſo emendatur*. 2. Vox *problematis* ſignificat quoque propoſitionem & quæſtionem dubiam, de qua in utramque partem diſputari poteſt, e. g. *num anima a parentibus propagatur*.

§. 226. *Corollaria*, quæ alias quoque dicuntur *conſectaria*, itemque *poriſmata*, ſunt propoſitiones, quæ ſine multa ratiociniorum ambage ex definitionibus aliis inferuntur.

Exemp. Si ex. gr. hoc theorema fuerit poſitum: *Affectus turbant attentionem*, & ex hoc theoremate hanc propoſitionem elicueris: Ergo & *ira turbat attentionem*? tunc hæc ultima propoſitio dicitur *corollarium*.

§. 227. Singulis propoſitionum generibus addi ſolent

lent *ſcholia*, quæ illuſtrant ea, quæ adhuc obſcura videri poterant.

Not. Ad ſcholia itaque omnes illæ annotationes pertinent, quibus uſus propoſitionis demonſtratæ, hiſtoria, neque minus ratio, qua auctor ad hanc illamve propoſitionem pervenerit, explicantur. Si e. gr. *principium indiſcernibilium* explicaſſes & demonſtraſſes, & in annotatione aliqua adjecta, vel primum hujus principii auctorem, vel ejuſdem uſum, vel objectiones nonnullorum, contra illud formatas, vel alia, hoc principium illuſtrantia, adferres; tunc integra illa annotatio, qua hæc adferuntur, quæ ad illuſtrandum principium indiſcernibilium pertinent, diceretur *ſcholion*.

§. 228. *Lemmata* dicuntur propoſitiones ex aliena diſciplina deſumtæ, & in ſubſidium adductæ, ad demonſtrationem alicujus propoſitionis in diſciplina, quam tractamus, obviæ, abſolvendam.

Exempl. E. gr. ſi in philoſophia morali theorema demonſtrare velles: *omnes actiones bonæ vel malæ ſunt intrinſece & per ſuam naturam bonæ vel malæ* ad hoc autem demonſtrandum in ſubſidium vocares propoſitionem illam metaphyſicam: *eſſentiæ rerum ſunt neceſſaria*; tunc hæc propoſitio dicitur *lemma*.

§. 229. Hactenus de propoſitionum differentia. Proximum eſt, ut addamus quædam de propoſitionum *affectionibus*, de quibus ſcholaſtici multa operoſe magis, quam utiliter præceperunt. Ad affectiones propoſitionum pertinent (*a*) *oppoſitio*, (*β*) *ſubalternatio*, (*γ*) *converſio*, (*δ*) *æquipollentia*. De ſingulis ea adferemus, quæ nobis in accurata rationatione uſui eſſe poſſunt.

§. 230. *Oppoſitio* eſt propoſitionum inter ſe pugnantium collatio, ubi una affirmat, quod altera negat.

Exempl. Ex. gr. inter duas has propoſitiones datur oppoſitio: *Mundus eſt ens contingens*; *Mundus non eſt ens contingens*. Dividitur autem oppoſitio

ſitio in *contrariam*, *contradictoriam*, & *ſubcontrariam*.

§. 231. *Propoſitiones*, quarum una univerſaliter negatur, quod in altera univerſaliter affirmatur, de eodem ſubjecto, dicuntur *contrariæ*.

Exempl. E. g. *Omnis ſapiens eligit optimum*. *Nullus ſapiens eligit optimum*, ſunt propositiones contrariæ. De propositionibus contrariis nota hanc regulam: *Contrariarum propoſitionum utraque falſa eſſe poteſt, at nunquam utraque vera*. Si has duas habueris propositiones: *O. eruditus eſt pius; N. eruditus eſt pius*; tunc facile vides, has duas propositiones eſſe contrarias, & ambas falſas.

§. 232. *Contradictoria propoſitio* eſt, quæ idem prædicatum de eodem ſubjecto affirmat & negat; sive, cum propositiones univerſaliter affirmantes & particulariter negantes, vel univerſaliter negantes & particulariter affirmantes, inter ſe comparantur; tunc hanc *oppoſitionem* vocamus *contradictoriam*.

Exempl. E. g. *Omnis ſapiens eligit optimum*; *quidam ſapiens non eligit optimum*. De indole & requiſitis veræ contradictionis plura coram adferam. Nota interim, *contradictoriarum propoſitionum alteram ſemper veram, alteram falſam eſſe*.

§. 233. *Subcontraria oppoſitio* eſt inter particulares propositiones.

Exempl. Ex. gr. *Quidam homo eſt doctus*; *quidam homo non eſt doctus*. De propositionibus ſubcontrariis nota eſt regula: *Subcontrariæ propoſitiones ambæ veræ, at non ambæ falſæ eſſe poſſunt*. Duæ hæ propositiones modo memoratæ ſunt veræ, ſed duæ falſæ esse non poſsunt. Additur his *oppoſitio præcontraria*, qua in altera propositione singulari affirmatur, quod idem in altera singulari negatur. Regulæ de hac ſunt: 1. *Si ex his propoſitionibus altera vera eſt, altera neceſſario debet eſſe falſa*, 2. *Harum alterutram veritate ſemper eminere oportet*. Vide Dan. Richteri Diſs. de *oppoſitione propoſitionum*. Jen. 1738.

§. 234. *Subalternatio* eſt illa propoſitionum affe-ctio, qua propoſitio latior, ſive majoris extenſio-nis, includit propoſitionem anguſtiorem, ſive mi-noris extenſionis, ſive *ſubalternatio* eſt relatio uni-verſalis propoſitionis atque particularis inter ſe, quæ idem ſubjectum idemque prædicatum habent. *Univer-ſalis* propoſitio, quæ includit particularem dicitur *ſu-balternans*. *Particularis* autem propoſitio, quæ ſub univerſali continetur, dicitur *ſubalternata*.

Exempl. E. g. *Omne animal vivit & ſentit; quod-dam animal vivit & ſentit*. Prior propoſitio dicitur ſubalternans: poſterior ſubalternata.

Not. Hic notes velim regulas ſequentes: 1. *Si ſu-balternans eſt vera, ſubalternata quoque eſt vera*. Si ex. gr. verum eſt, *omne animal vivere*; verum quo-que eſt, *quoddam animal vivere*. Non vero vice ve-rſa; *ſi ſubalternata eſt vera, ſubalternans quoque erit vera*. Verum eſt, *quemdam hominem eſſe doctum*; non ideo verum eſt, *omnem hominem eſſe doctum*. 2. *Si ſubalternans eſt falſa, non ideo ſtatim falſa eſt ſubalternata*. E. g. falſum eſt, *omnem hominem eſſe doctum*; non vero ideo falſum eſt, *quemdam homi-nem eſſe doctum*. Harum regularum rationes in reci-tationibus enumerabo.

§. 235. *Converſio* dicitur talis mutatio propoſitio-nis, ubi ſubjectum fit prædicatum, & v. v. ſalva qualitate, ſeu veritate, propoſitionum.

Exempl. E. g. Hæ propoſitiones: *Omnis ſpiritus eſt intelligens*, & *omne intelligens eſt ſpiritus*, di-cuntur converti. Prior propoſitio, cujus ſubjectum & prædicatum tranſponitur, dici ſolet *convertenda* vel *converſa*. Poſterior, quæ ex hac permutatione oritur, dicitur *convertens*.

Schol. Triplex ſtatuitur converſio, 1. *ſimplex*, qua eadem quantitas & qualitas propoſitionum ſervatur, exempl. grat. *Nullus virtute præditus calumniis de-lectatur*; Ergo. *Nullus, qui calumniis delectatur, eſt virtute præditus*. 2. *Per accidens* converſio fit, qua mu-

mutatur quantitas propoſitionum, e. g. *Omnis doctus eſt homo*. Ergo *quidam homo eſt doctus*. 3. *Per contrapoſitionem*, cum qualitas terminorum mutatur qualitate, & quantitate manente, exempl. grat. *Quidam homo non eſt ſapiens*. Ergo *quoddam quod non eſt ſapiens, eſt homo*. His additur converſio *per contrapoſitionem*, qua propoſitio ita convertitur, ut ſubjecto infinito nuncupato, & qualitas mutatur, & quantitas, v. g. *Elias vivus in cœlum eſt relatus*. Ergo *quicumque non vivus in cœlum eſt relatus, non eſt Elias*; vid. Dan. Richteri diſsert. de *Converſione propoſitionum* Hal. 1740.

§. 236. Supereſt *æquipollentia* propoſitionum. Propoſitiones autem dicuntur *æquipollentes*, quæ verbis quidem diſcrepant, ſed ſenſum eumdem habent.

Exempl. Ex. gr. *Affectus turbant attentionem: mens noſtra turbatur in attendendo ab affectibus*, ſunt propoſitiones æquipollentes. Multa hic operoſius a ſcholaſticis ſunt tradita; quæ tamen recte cum Cel Syrbio ad luſus logicorum ſcholaſticorum difficiles, refecas. Quæ hic ſciri merentur; ea in ipſis ſcholiis adducam: Quoad reliquum, evolvatur Jo: Albert. Berckenkamp. comment. logica de *Affectionibus propoſitionum relativis*, Lemgou. 1743.

CAPUT VI.

De Ratiocinatione, & Syllogiſmo.

§. 237.

HActenus actum eſt de judicio & propoſitione. Cum vero idearum convenientiam vel ſeparationem non immediate ſemper perſpicere poſſimus: illud fiat, neceſſe eſt, ope alicujus ideæ tertiæ, cum ſcilicet ex comparatione duarum idearum cum tertia colligimus conjungendæne ſint, an ſeparandæ. At-

 que

que ita ex duobus judiciis notionem communem habentibus, tertiam elicimus, quod vocant *ratiocinari*.

Exempl. Ex. gr. comparas *Deum* cum ente *indeſtructibili* & *ſimplici*, ſatis intelligis, *Deum & ens indeſtructibile* poſse jungi. Atque ita nunc ratiocinium tuum conficies.

Omne ens ſimplex eſt ens indeſtructibile.
Deus eſt ens ſimplex,
Ergo Deus eſt ens indeſtructibile.

Hinc judicium tuum, *Deus eſt ens indeſtructibile*, derivas ex duobus judiciis hiſce; *Omne ens ſimplex eſt ens indeſtructibile*, *Deus eſt ens ſimplex*. Hæc duo judicia notionem communem habent, ſcil. ideam entis ſimplicis.

§. 238. Hinc intelligis, ad omne ratiocinium non plures ideas requiri, quam tres, & tria tantum judicia adeſse debere.

Demonſtr. Cum ratiocinium oriatur ex comparatione duarum idearum cum tertia (§. 237.): perſpicuum eſt, in ratiocinatione non plures conceptus requiri, quam tres.

Not. Porro cum omne ratiocinium ſit actus mentis, quo ex duobus judiciis, notionem communem habentibus tertium elicimus (§. 237.): manifeſtum eſt, ad omne ratiocinium non plura requiri, quam tria judicia.

§. 239. Per experientiam deprehendimus, ordinem cogitandi in formandis ratiociniis ita procedere.

I. Rem aliquam ſive notionem ad genus aliquod vel ſpeciem referimus, atque tum omne illud, quod de genere illo vel ſpecie, ad quam objectum retulimus, affirmatur, vel negatur; de ipſo quoque objecto, ad genus vel ſpeciem relato, affirmamus vel negamus. Hic eſt prior modus cogitandi in conficiendis ratiociniis.

II. Ordo cogitationum quoque ita inſtituitur. Cum in objecto A notas vel characteres animad-

vertimus, qui definitionem aliquam conſtituant: tunc objecto illi A definitum convenire judicamus (§. 157.), & cum notas & characteres ab objecto abeſſe obſervamus; tunc objecto illi A definitum non convenire pronunciamus.

Exempl. E. g. *Iram* referimus ad genus, nimirum *affectus*. Omne itaque illud, quod de affectu tibi ſuppeditat memoria vel imaginatio, e. g. *quod affectus turbent attentionem*, eadem applicas ratione ad *iram*, ſequentem in modum:

Omnis affectus turbat attentionem.
Omnis ira eſt affectus.
Ergo omnis ira turbat attentionem.

Hoc ratiocinium ad primum cogitandi modum eſt conformatum. Exemplum poſterioris modi nunc habes.

Exempl. Ex. g. in Cajo obſervas, *ipſum eſſe tranquillum & lætum in rebus adverſis*. Cum vero per imaginationem tibi ſuccurrat, hos characteres eſſe characteres hominis *patientis*, infers, Cajum eſse patientem, ſequentem in modum:

Quicumque lætus & tranquillus eſt in rebus adverſis, ille eſt patiens.
Atq. Cajus lætus & tranquillus eſt in rebus adverſis. Ergo Cajus eſt patiens.

§. 240. Omnia itaque ratiocinia affirmativa nituntur hac propoſitione. *Quidquid de genere vel ſpecie omni prædicari poteſt, illud etiam prædicatur de quovis ſub illo genere vel ſpecie comprehenſo*. Item: *Cui competit definitio, illi quoque convenit definitum*.

Not. Atque his propoſitionibus abſolvitur pervulgatum illud Dictum de omni, quod recte pro fundamento ratiociniorum affirmativorum habetur.

§. 241. Si negative ratiocinamur, tunc cogitationes noſtras ad hanc regulam conformamus. *Quidquid a genere vel ſpecie omni removetur, vel negatur, illud quoque de quovis ſub illo genere, vel ſub*

illa ſpecie contento negatur. Item: *Cui non convenit definitio, illi quoque non convenit definitum*.

Not. His comprehenditur Dictum de Nullo, quod adeo recte fundamentum ratiociniorum negativorum eſſe creditur.

§. 242. Ratiocinio, tamquam actui mentis interno reſpondet *ſyllogiſmus*, tamquam actus externus, qui ideo vocatur *oratio*, ratiocinia mentis declarans, ſive ſyllogiſmus eſt ratiocinium verbis expreſſum.

Schol. Vocabula συλλογίζειν & συλλογίζεσθαι, ex ſcholis arithmeticorum ad logicos tranſierunt. Quemadmodum enim arithmeticus ex datis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit; ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligit, num illæ componendæ ſint, an ſejungendæ; ſunt verba Heinecii in *Element. Log.* §. 77.

§. 243. Ex quo patet:

Corol. 1. Quemadmodum idea & terminus, judicium & propoſitio, differunt, ita quoque differre ratiocinium & ſyllogiſmum.

Corol. 2. Cum, quidquid valet de definitione, valeat quoque de definito (§. 157.): perſpicuum eſt, quidquid demonſtrari poteſt de ratiociniis, idem quoque valere de ſyllogiſmis.

§. 244. Omnis itaque ſyllogiſmus tot conſtare debet terminis atque propoſitionibus, quot ratiocinium notionibus atque judiciis conſtat.

Demonſtr. Cum ſyllogiſmus ſit ratiocinium verbis expreſſum (§. 242.): conſequens eſt, ut, quot ratiocinium notionibus & judiciis conſtat, tot debeat ſyllogiſmus complecti notiones, & judicia verbis expreſſa. Notio, verbis expreſſa, dicitur terminus (§. 123.), & judicium verbis expreſſum, dicitur propoſitio (§. 185.) Ergo quot ratiocinium notionibus & judiciis conſtat, tot debet ſyllogiſmus terminis & propoſitionibus conſtare.

§. 245. Syllogiſmus nec plures, nec pauciores debet continere terminos, quam tres.

Demonſtr. Cum ſyllogiſmus tot conſtet terminis, quot ratiocinium ideis, ſive notionibus (§. 244.); ad ratiocinium autem tantum tres requirantur ideæ, ſive notiones (§. 238.): manifeſtum eſt, ſyllogiſmum nec plures, nec pauciores debere continere terminos, quam tres.

Schol. Roetenbeccius in Logica hanc in rem ita pronunciat: in omni ſyllogiſmo eſt aliquid, 1. *de quo*, 2. *quod*, 3. *ex quo*, diſcurritur. Hinc tres etiam oriuntur termini.

Schol. Cel. quidem Rudigerus ratiocinationem per quatuor terminos, tamquam novum quid, inventam a ſe eſse putat, *in ſenſu veri & falſi p.* 341. Sed monſtrabimus coram, ſi duo adfuerint medii termini, tunc non adeſse unicum, ſed plures ſyllogiſmos.

Schol. Termini autem ſunt 1. prædicatum concluſionis, 2. ſubjectum concluſionis, 3. terminus aliquis communis, qui exprimit ideam illam tertiam, cum quo ſubjectum & prædicatum concluſionis comparatur.

§. 246. Subjectum concluſionis dicitur *terminus minor*, & prædicatum concluſionis dicitur *terminus major*. Terminus autem tertius, cujus ope concluſionis prædicatum cum ſubjecto concluſionis connectitur, dicitur *terminus medius*.

Schol. Prædicatum autem concluſionis ideo vocatur terminus *major*, quia prædicatum plerumque eſt majoris extenſionis & latitudinis, quam ſubjectum. Subjectum autem concluſionis dicitur ideo terminus *minor*, quia ſubjectum eſt minoris extenſionis & latitudinis, quam prædicatum. Terminus autem medius dicitur *medius*, quia nexum conſtituit ſubjecti & prædicati concluſionis, adeoque hoc mediante, concluſionis ſubjectum cum prædicato combinatur. Prædicatum & ſubjectum concluſionis di-

cuntur quoque termini extremi, ex. gr. ſumas hunc ſyllogiſmum: *Omnis affectus turbat attentionem*; *Omnis ira eſt affectus*, Ergo *omnis ira turbat attentionem*, tunc terminus minor eſt *ira*, *ira* enim eſt ſubjectum concluſionis; terminus major eſt, *turbat attentionem*, quia eſt prædicatum concluſionis, terminus medius eſt *affectus*, quia, mediante idea *affectus*, prædicatum hoc potius, quam aliud, tribuitur *iræ*, adeoque rationem hic terminus in ſe continet, cur de *ira* prædicem, quod *turbet attentionem*. Hos tres terminos dicunt eſse *materiam* ſyllogiſmi *remotam*, quia omnis ſyllogiſmus componitur ex propoſitionibus, tamquam ex ſua materia omnes autem propoſitiones componuntur ex terminis, hinc terminos *principia materialiter remota* ſyllogiſmorum dicimus. Hactenus de terminis.

§. 247. Omnis ſyllogiſmus tribus conſtare debet propoſitionibus.

Demonſtr. Tot ſyllogiſmus propoſitionibus conſtare debet, quot ratiocinium judiciis (§. 244.). Cum vero omne ratiocinium conſtare debeat tribus judiciis (238.): oppido patet ſyllogiſmum tribus quoque propoſitionibus conſtare debere.

§. 249. Prima harum propoſitionum dicitur *major*, ſecunda *minor*, tertia *concluſio*. De ſingulis ſigillatim.

§. 249. *Major propoſitio* dicitur illa ſyllogiſmi propoſitio, in qua terminus major, ſive prædicatum concluſionis (§. 246.), combinatur cum termino medio.

Not. Dicitur hæc propoſitio a *Cicerone propoſitio* κατ' ἐξοχήν.

§. 250. *Propoſitio minor* eſt, in qua terminus minor, ſive ſubjectum concluſionis, combinatur cum medio termino.

Not. Dicitur alias hæc propoſitio minor, *aſſumtio*, itemque *aſſumptum*.

§. 251.

§. 251. Major & minor propoſitio, conjunctim ſumtæ, vocantur *præmiſſæ*.

Not. Dicuntur autem ideo præmiſſæ, quia concluſioni præmittuntur. Alias nominantur *ſumptiones*, *ſumta*.

§. 252. *Concluſio* dicitur illa ſyllogiſmi propoſitio, quæ ex combinatione terminorum, in præmiſſis ſyllogiſmi diverſorum, formatur.

Exempl. Ex. gr. in hoc ſyllogiſmo.

Omne vitium animi tranquillitatem turbat:
Avaritia eſt vitium,
Ergo avaritia animi tranquillitatem turbat.

Propoſitio major eſt: *Omne vitium animi tranquillitatem turbat*. Propoſitio minor eſt: *Avaritia eſt vitium*. Concluſio eſt: *Avaritia animi tranquillitatem turbat*.

§. 253. *Figura* ſyllogiſmorum eſt diſpoſitio medii termini cum duobus terminis concluſionis.

§. 254. Quot itaque modis medius terminus cum ſubjecto & prædicato concluſionis in præmiſſis poteſt diſponi, tot habes ſyllogiſmi figuras.

§. 255. Conſtat ex combinationis doctrina, tres quantitates, quarum media bis ſumi debet, non poſſe niſi quadruplicem combinationis ordinem, præſtare. In ſyllogiſmo igitur, in quo tres termini occurrunt (§. 245.), & quorum medius bis ſumi debet in præmiſſis (§. 254.), non poſſunt eſſe, niſi quatuor combinationes medii termini cum extremis.

Exempl. Patebit hoc uberius ex ſchemate ſequenti, ubi S indicat ſubjectum concluſionis, ſive terminum minorem, P ſignificat prædicatum concluſionis, ſive terminum majorem, M innuit terminum medium.

1. fig.	2. fig.	3. fig.	4. fig.
M P	P M	M P	P M
S . M	S M	M S	M S

Quintam tranſpoſitionem litteræ M ſemel cum P & ſemel cum S non erues.

§. 256.

§. 256. Quatuor tantum ſyllogiſmi figuræ ſunt poſſibiles.

Demonſtr. Quot modis medius terminus cum ſubjecto & prædicato concluſionis in præmiſſis poteſt diſponi; tot habes ſyllogiſmi figuras, ſive, tot figuræ ſunt poſſibiles (§. 254.). Jam vero quatuor tantum modis medius terminus cum ſubjecto & prædicato concluſionis, ſive extremis, poteſt diſponi (255.) Ergo quatuor tantum figuræ ſyllogiſticæ ſunt poſſibiles.

De ſingulis itaque figuris ſpeciatim nunc acturi ſumus.

§. 257. *Figura prima* eſt, ubi medius terminus in majori propoſitione ſubjectum, & in minori propoſitione eſt prædicatum, conſ. ſchema §. 255. allegatum.

Exempl. Ex. gr. Omne *ens cogitans* eſt ſpiritus.
Anima humana eſt *ens cogitans*.
Ergo Anima humana eſt ſpiritus.

Not. Hic medius terminus, *ens cogitans*, eſt in propoſitione majori ſubjectum, & in minori prædicatum.

§. 258. *Secunda figura* eſt, ubi medius terminus in majori & minori propoſitione eſt prædicatum.

Exempl. Ex. gr. Omne animal *vivit & ſentit*,
Nullus lapis *vivit & ſentit*,
Ergo nullus lapis eſt animal.

§. 259. *Tertia figura* eſt, in qua terminus communis ſive medius in majori & minori propoſitione eſt ſubjectum.

Exempl. Ex. gr. Omne *animal* vivit & ſentit,
Omne *animal* eſt ſubſtantia,
Ergo quædam ſubſtantia vivit & ſentit.

§. 260. *Quarta figura* eſt, ubi medius terminus in majori propoſitione eſt prædicatum, in minori ſubjectum.

Exempl. Ex. gr. Omne animal *vivit & ſentit*,
Omne *quod vivit & ſentit*, eſt ſubſtantia.
Ergo quædam ſubſtantia eſt animal.

§. 261. Explicatis hactenus figuris ſyllogiſmorum; nunc ad eorum leges ſive regulas explicandas nos accingimus, quarum alias deprehendimus eſſe ejuſmodi, ut ad omnes ſyllogiſmos, cujuſcumque demum figuræ ſint, pertineant; aliæ vero tantum ad ſyllogiſmos hujus illiuſque figuræ ſpectent. Illæ ſunt *generales*, hæ vocantur *ſpeciales*.

§. 262. Inter generales regulas referimus primo loco, *Syllogiſmus non debet plures babere terminos, quam tres*.

Not. Hanc propoſitionem jam demonſtravimus (§. 245.) Quia vero quatuor termini non *explicite* ſemper adſunt, ſed variis tectiſque modis irrepere ſolent, hos quidem modos, quibus quatuor termini ſyllogiſmum ingredi ſoleant, ſigillatim percenſebimus.

Corol. 1. Quatuor termini adſunt, *ſi æquivocatio* (§. 136.) in terminis locum habuerit.

Exempl. Ex. gr. Omnis ſpiritus eſt intellectu & voluntate præditus.

Spiritus vini eſt ſpiritus,
Ergo ſpiritus vini eſt intellectu & voluntate præditus.

Corol. 2. Quatuor termini irrepere ſolent, per *ſuppoſitionis mutationem*.

Exempl. Ex. gr. Omne ens eſt generis neutrius.
Fœmina eſt ens.
Ergo fœmina eſt generis neutrius.

Hinc in prima propoſitione terminus *ens* ſupponitur *materialiter*; in altera vero *formaliter*. (Conf. §. 146. in annotat.)

Corol. 3. Quatuor termini ingrediuntur ſyllogiſmum per confuſionem termini abſtracti cum concreto. (§. 146. in annotat.)

Exempl. Ex. gr. Omnis juſtitia eſt habitus.
Cajus eſt juſtus.
Ergo Cajus eſt habitus.

Plu-

. Plura hanc in rem adferemus in prælectionibus.

§. 263. Regularum generalium altera hæc eſt: Medius terminus numquam debet ingredi concluſionem.

Demonſtr. Medius terminus eſt ille terminus, qui continet rationem in ſe, cur prædicatum in concluſione cum ſubjecto vel copuletur, vel non (§. 246.), adeoque eſt cauſa efficiens concluſionis (*per definit. cauſ.*) Cum vero cauſa efficiens non ingrediatur conſtitutionem effectus (*per princip. Ontolog.*): patet, medium terminum non ingredi debere concluſionem.

Exempl. Poteſt hæc regula ita quoque demonſtrari. Medius terminus eſt terminus communis præmiſſarum (per definit.) Conclusio vero eſt combinatio terminorum a præmiſſis diverſorum (252.). Ergo medius terminus conclusionem non ingredi debet.

Exempl. Exempl. gr. Omnis bonus miles eſt homo.

Cajus eſt bonus miles,
Ergo Cajus eſt bonus homo.

In hoc ſyllogiſmo medius terminus ex parte ingreditur conclusionem.

§. 264. Ex puris particularibus nihil ſequitur.

Demonſtr. Cum omnes ſyllogiſmi nitantur dicto de Omni & Nullo (§. 240.). Vi autem dicti de Omni & Nullo de nonnullis affirmetur vel negetur, quod de omni genere vel ſpecie affirmatur vel negatur (§. 240. 241.): conſequens eſt, ut, ſi conclusio eſt particularis, una præmiſſarum ſit univerſalis. Ut adeo ex puris particularibus nihil ſequi conſtet.

Exempl. Non valet conſequentia in hoc ſyllogiſmo:

Quilibet homo eſt pius.
Quilibet homo eſt impius.

Ergo

Ergo quilibet impius eſt pius.

§. 265. Ex puris negantibus nil ſequitur.

Demonſtr. Syllogiſmus, in quo puræ negativæ adhibentur, peccat contra dictum de Nullo. Vi enim hujus dicti ita concludendum eſt: Non competit omni: Ergo etiam huic non competit (§. 241.). Ut vero demonſtres, removeri ſive negari aliquid de hoc individuo vel hac ſpecie; quia idem removetur de genere; requiritur, ut oſtendas, hoc individuum, ſive hanc ſpeciem, ſub ſpecie, vel genere, contineri, adeoque affirmativa una præmiſſarum eſſe debet. Quo ipſo intelligitur, *ex puris negativis nihil ſequi.*

Exempl. Ex. gr. non valet, ſi ita argumentaris:

Nullus impius ſalvatur,
Nullus pius eſt impius,
Ergo nullus pius ſalvatur.

§. 266. Non ſit plus vel minus in concluſione, quam fuit in præmiſſis.

Demonſtr. Ponamus plus eſſe in concluſione, quam fuit in præmiſſis; tunc nova aliqua determinatio vel ad ſubjectum, vel ad prædicatum concluſionis accedet, quæ non adfuit in præmiſſis; adeoque ſubjectum vel prædicatum concluſionis alium acquiret ſignificatum, quam habuit in præmiſſis, ſicque ex immutato ſenſu terminorum quatuor exorientur termini. Cum vero in ſyllogiſmo non debeant eſſe plures termini, quam tres (§. 245.): conſequens eſt, ut in concluſione non debeat plus eſſe, quam fuit in præmiſſis.

Not. Porro cum fuerit in concluſione minus, quam fuit in præmiſſis; tunc determinatio aliqua vel ſubjecti vel prædicati, quæ adfuit in præmiſſis, in concluſione omittetur. Ex quo itidem alius terminorum ſenſus emergit, adeoque quator hinc oriuntur termini. Cum vero quatuor terminos adeſſe

ſe debere negetur (§. 245.) ſequitur, ut non minus adeſſe debeat in concluſione, quam fuit in præmiſſis.

Exempl. Ex. gr. Qui mundum contemnit, injurias patitur.

Qui Chriſtum ſequitur, mundum contemnit.
Ergo qui Chriſtum ſequitur, in æternum injurias patitur.

§. 267. *Pars debilior* præmiſſarum dicitur præmiſſa particularis & negativa.

§. 268. Concluſio ſequi debet partem debiliorem; i. e. ſi una præmiſſa fuerit vel particularis, vel negativa; tunc concluſio quoque debet eſſe particularis, vel negativa.

Demonſtr. Ponamus enim, concluſionem eſſe univerſalem, quum una præmiſſa fuerit particularis, tunc plus erit in concluſione, quam eſt in præmiſſis. Propoſitio enim univerſalis plus ſemper continet, quam propoſitio particularis. Cum vero non debeat eſſe plus in concluſione, quam fuit in præmiſſis (§. 266.); perſpicuum eſt, concluſionem non debere eſſe univerſalem, ſed particularem; cum una præmiſſarum fuerit particularis. Præmiſſa particularis dicitur *pars debilior* præmiſsarum (§. 267.). Ergo concluſio ſequi debet partem ſuam debiliorem. Porro ponamus, concluſionem eſse affirmativam, ſi una præmiſsarum fuerit negativa, tunc ejuſmodi argumentandi ratio erit contra Dictum de Nullo. Vi enim Dicti de Nullo negandum eſt de quibuſdam, quod de omni negatur (§. 241.). Requirit itaque Dictum de Nullo 1. propoſitionem, qua B, negatur de A, quæ eſt major propoſitio, adeoque negativa; 2. requirit propoſitionem, qua oſtenditur, ſeu affirmatur, C contineri ſeu comprehendi ſub A, quæ eſt minor propoſitio, adeoque affirmativa, 3. poſtulat propoſitionem, qua negatur C de A, quæ eſt concluſio, adeoque negativa. Ut

adeo

adeo videas, concluſionem debere eſſe negativam, ſi una præmiſſarum fuerit negativa, atque ita, concluſionem ſequi ſemper partem debiliorem, hinc intelligitur

Not. Hæ ſunt regulæ generaliores ſyllogiſmorum, quæ omnibus ſyllogiſmis cujuſcumque figuræ ſunt communes. Nunc ad ſpecialiores eaſque primæ figuræ regulas explicandas & demonſtrandas accedamus.

§. 269 In prima figura major propoſitio ſemper debet eſſe univerſalis.

Demonſtr. Vi dicti de Omni ita ſemper argumentandum. Quodcumque valet de omni, valet quoque de ſingulis, adeoque a genere ad ſpeciem determinatam concludere debemus (§. 240.). Si vero major propoſitio non eſt univerſalis, tunc non a genere ad ſpeciem, ſive, a propoſitione ſubalternante ad ſubalternatam concludimus. Adeoque ejuſmodi ſyllogiſmus non quadrat ad Dictum de Omni.

Schol. Ponamus, majorem propoſitionem eſſe particularem, tunc concluſio quoque debet eſſe particularis, quia concluſio ſequi debeat partem ſuam debiliorem (§. 298.). Jam vero, ſi concluſio eſt particularis, minor quoque propoſitio deberet eſſe particularis, concluſio enim & minor propoſitio habent idem ſubjectum. Eodem itaque modo, quo ſubjectum in concluſione cum ſuo prædicato connectitur, debet quoque in minori propoſitione connecti; alias ſignificatus, & ſenſus terminorum immutaretur, adeoque quatuor inde exſurgerent termini; quod eſt contra §. 245. Sic haberes puras particulares. Cum vero ex puris particularibus nihil ſequatur (§. 264.), minor propoſitio, ſi major fuerit particularis, non poteſt eſſe particularis, ſed debet univerſalis eſſe. Ergo ſi major propoſitio in prima figura eſſet particularis, tunc minor propo-

ſitio

ſitio deberet eſſe particularis & univerſalis ſimul. Particularis deberet eſse, quia ſubjectum in minori propoſitione eodem modo cum prædicato connecti debet, quo ſubjectum in concluſione cum ſuo prædicato conjungitur. Univerſalis deberet eſſe, quia ex puris particularibus nihil ſequitur. Cum vero impoſſibile & abſurdum ſit, aliquam propoſitionem ſimul eſſe univerſalem & particularem; abſonum quoque eſt, propoſitionem majorem eſſe particularem.

Exempl. Ex. gr. Non valet conſequentia, ſi ita argumentaris:

Quoddam ens eſt corpus.
Omnis ſpiritus eſt ens.
Ergo quidam ſpiritus eſt corpus.

§. 270. Propoſitio minor in prima figura non debet eſſe negativa, ſed affirmativa.

Demonſtr. Dictum enim de nullo requirit, ut, quod negatur de genere A in propoſitione majori, idem negetur de ſpecie C in concluſione (§. 241.). Cum vero in concluſione non poſſis de ſpecie C negare id, quod in majori propoſitione de genere A negaſti, niſi oſtenderis, affirmative in minori propoſitione ſpeciem C contineri ſeu comprehendi ſub genere A: manifeſtum eſt, minorem propoſitionem, vi dicti de nullo, debere eſſe affirmativam.

Exempl. Hinc non valet conſequentia, ſi ita argumentari velis:

Quicquid ſui ſibi conſcium eſt, illud exiſtit
Atque hic mundus non eſt ſui ſibi conſcius,
Ergo hic mundus non exiſtit.

§. 271. Cum concluſio in prima figura univerſaliter affirmat, tum utraque præmiſſarum univerſaliter affirmans eſſe debet.

Demonſtr. Fac enim, concluſionem eſſe univerſaliter affirmantem, nec utramque præmiſſarum eſſe

eſſe univerſaliter affirmantem; tunc aut major propoſitio non erit univerſaliter affirmans, aut minor, aut utraque ſimul. Si major propoſitio non eſt univerſaliter affirmans, debet eſſe particulariter affirmans. Cum vero demonſtratum ſit, majorem propoſitionem non poſſe eſſe particularem (§. 269.); relinquitur id, ut debeat eſſe univerſalis. Minor propoſitio quoque non poteſt eſſe particularis. Si enim hæc fuerit particularis; tunc concluſio quoque debet eſſe particularis, (quia ſequitur partem debiliorem §. 268.) quod eſt contra hypotheſin. Neque utraque præmiſsarum poteſt ſimul eſse particularis, quia ſic concluſio deberet quoque eſse particularis, quod rurſus eſt contra hypotheſin. Ut taceam, ex puris particularibus nihil ſequi (§. 264.). Relinquitur itaque id, ut, ſi concluſio fuerit univerſalis, præmiſsarum utraque debeat eſse univerſalis.

§. 272. Quoties in prima figura concluſio fuerit univerſaliter negans, major propoſitio debet eſse univerſaliter negans, minor vero univerſaliter affirmans.

Demonſtr. Cum major propoſitio in prima figura non poſſit eſse particularis (§. 169.); debet eſse univerſalis. Si vero major propoſitio debet eſse univerſalis, tunc erit aut affirmans, aut negans. Fac, eſse eamdem affirmantem, tunc, quia minor propoſitio in prima figura quoque eſse debet affirmans (§. 270.), concluſio non poteſt eſse negativa: ſed erit affirmans; quod vero cum hypotheſi pugnat. Ergo ſi concluſio erit univerſaliter negans, major quoque debet eſse univerſaliter negans.

Schol. Quod autem propoſitio debeat eſse univerſaliter affirmans, cum concluſio fuerit univerſaliter negans, ita probamus. Minorem debere eſse in prima figura affirmantem, probavimus (§. 270.). Si itaque eſt affirmans, tunc aut univerſaliter affirmat, aut particulariter. Fac, minorem propoſitionem particulariter affirmare, tunc concluſio quoque debet eſse particularis, quia concluſio & minor propoſitio unum

idemque ſubjectum habent, quod eodem modo in minori propoſitione combinari debet cum ſuo prædicato, quo connexum eſt in concluſione cum prædicato. Cum vero concluſionem hic aſsumamus *univerſaliter* negantem, non poteſt eſse particularis, adeoque minor propoſitio, ſi concluſio fuerit univerſaliter negans, debet eſse univerſaliter affirmans.

§. 273. Cum in prima figura concluſionem particularem eamque affirmantem habueris, tunc major propoſitio debet eſse univerſalis, & quidem affirmans, minor vero affirmet particulariter.

Demonſtr. In prima figura minor propoſitio, & concluſio uno eodemque ſubjecto gaudent, adeoque minor propoſitio & concluſio eamdem habent quantitatem; alias diverſimode idem ſubjectum, ſive idem terminus acciperetur. Ex qua diverſa acceptione quum oriantur quatuor termini, quod eſt contra (§. 245.); intelligitur, in prima figura debere eſse minorem propoſitionem particularem, cum fuerit concluſio particularis.

Schol. Porro cum minor ſemper debeat eſse in prima figura affirmans (§. 270.); conſequens eſt, ut, ſi concluſio eſt particulariter affirmans, minor quoque particulariter affirmans eſse debeat. Atque in hoc caſu major debet eſse univerſalis. Fac enim, eſse eam particularem; tunc habebis puras particulares, ex quibus nihil ſequitur (§. 264.). Fac porro, eſse eam negativam, tunc concluſio quoque erit negativa, quia concluſio ſequitur partem debiliorem (§. 268.), quod eſt contra hypotheſin. Ergo cum concluſio eſt particulariter affirmans, tunc major propoſitio debet eſse univerſalis affirmans.

§. 274. Quoties in prima figura concluſio fuerit particularis, & quidem negativa, toties major propoſitio debet eſse negativa, & quidem univerſaliter, & minor propoſitio debet eſse particulariter affirmans.

Demonſtr. Si concluſio negat, una ex præmiſſis quoque

que debet eſse negans (§. 273.). Cum vero in prima figura minor propoſitio debeat eſse affirmans (§. 270.) , perſpicuum eſt , si concluſio eſt negativa , majorem propoſitionem debere eſse negativam . Porro si concluſio eſt particulariter negans , tum minor quoque propoſitio debet eſse particularis , quia minor & concluſio idem habent ſubjectum , adeoque etiam eamdem habere debent quantitatem . Si vero minor eſt particularis ; debet eſse particulariter affirmans (§. 270.) . Ergo , si concluſio eſt particulariter negans , minor debet eſse particulariter affirmans . Et quia major debet eſse negativa (*per demonſtr.*) , ex puris autem particularibus nihil ſequitur (§. 264.) ; relinquitur , ut major propoſitio , si concluſio fuerit particularis negans , sit univerſaliter negativa .

§. 275. Pergimus nunc ad regulas ſecundæ figuræ. *In ſecunda figura major propoſitio ſemper debet eſſe univerſalis* . Ratio hujus regulæ eadem eſt, quam dedimus (§. 269.) ubi demonſtravimus , propoſitionem majorem in prima figura ſemper debere eſse univerſalem .

Exempl. Ex. gr. non ſequitur , si in ſecunda figura ita argumentatus fueri :

Quædam ſubſtantia eſt ſpiritus ,
Nullum corpus eſt ſpiritus ,
Ergo quoddam corpus non eſt ſubſtantia .

§. 276. In ſecunda figura concluſio ſemper debet eſse negativa .

Demonſtr. Cum ſemper in ſecunda figura altera præmiſsarum deprehendatur eſse negativa , concluſio autem ſequi debeat partem ſuam debiliorem (§. 268.) , conſequens eſt , ut concluſio quoque in ſecunda figura debeat eſse negativa . Propoſitio enim negativa refertur ad partem debiliorem præmiſsarum .

§. 277. *In tertia denique figura minor ſemper eſt affirmans .*

Not. Rationem hujus regulæ jam dedimus (§. 270.) ,

 ubi

ubi demonſtravimus, in prima figura minorem propoſitionem debere eſse affirmativam.

§. 278. In tertia figura concluſio ſemper ſit particularis.

Demonſtr. Cum in tertia figura unam præmiſsarum ſemper deprehendamus particularem, particularis autem propoſitio referatur ad partem debiliorem præmiſsarum (§. 267.), & concluſio imitari debeat partem ſuam debiliorem (§. 268.): ſequitur, ut concluſio in tertia figura debeat ſemper eſse particularis.

§. 279. Hactenus de figuris ſyllogiſmorum reguliſque ſingularum figurarum. Quia vero deprehendimus, propoſitiones in qualibet figura ſecundum quantitatem & qualitatem alia aliave ratione diſponi, ſimulque comperimus, novas hinc oriri ſyllogiſmorum ſpecies: novas has ſyllogiſmorum ſpecies ex diverſa trium propoſitionum diſpoſitione oriundas, paucis perſpiciemus.

§. 280. Novæ autem hæ ſyllogiſmorum ſpecies, ſub certa figura tamquam ſub genere comprehenſæ, dicuntur *modi ſyllogiſmorum*; ut adeo modum definiamus per diſpoſitionem trium propoſitionum ſecundum has quatuor differentias, A, E, I, O.

Schol. Hæ quatuor vocales, quæ diverſitatem propoſitionum ratione quantitatis & qualitatis indicant, poſsunt in tribus propoſitionibus multiplici ratione tranſponi, quod oſtendit *Leibnitius* de *Arte combinator. Probl. II. n.* 15. *p.* 13. Sexaginta quatuor harum vocalium in tribus poſitionibus tranſpoſitiones eſse poſſibiles, commonſtrant *Hanſchius*, item *Croſa* in *Log. p.* 572. Tot itaque etiam modi ſunt poſſibiles, ex quibus aliqui tantum ſunt, qui regulis ſyllogiſticis conformes ſunt, & qui adeo in ſyllogiſmis legitimis adhiberi poſsunt. Modi itaque legitimi, & qui concludunt, ab illegitimis diſtinguuntur per regulas, in antecedentibus §§. demonſtratas.

Scol. Ariſtotelici vocabulis quibuſdam illos modos expreſserunt, in quibus vocales quantitatem & quali-

li-

litatem propoſitionum ſignificant, litteræ autem conſonæ ideo ſunt adjectæ, ut memoriæ conſuleretur. Inſerviunt præterea hæ voces nobis in eo, ut ſtatim poſſimus intelligere, quot modis præmiſsæ ratione quantitatis & qualitatis variari poſſint.

§. 281. Scholaſticorum nomina, quibus modos & varias ſpecies ſyllogiſmorum expreſserunt, ſequentibus versiculis comprehenduntur:

PRIMÆ FIGURÆ MODI.

bArbArA, cElArEnt, *primæ*, dArIIfErIOque.

MODI SECUNDÆ FIGURÆ.

cEſArE, cAm-Eſ-trEs,) *ſecundæ*.
fEſtInO, bArOcO,)

MODI TERTIÆ FIGURÆ.

Tertia, grande ſonans, recitat: dArAptI, fElAptOn,
adjungens dIſAmIs, dAtIſI, bOCArdO, (dOcAmbrOc) fErIſOn.
cAlEmEs. (cAcrEſEn,) bAmAlIp, dImAtIS, fEſApO, frEſIo.

§. 282. Singulorum modorum exempla ſubiungemus, ne quid tibi obſcurum maneat.

FIGURÆ I.

bAr *Omnis affectus turbat attentionem*,
bA *Omnis ira eſt affectus*.
rA *Ergo Omnis ira turbat attentionem*.
cE *Nullum ens ſimplex habet figuram*,
lA *Omnis anima humana eſt ens ſimplex*,

rEnt *Ergo Nulla anima humana habet figuram.*
dA *Omnis virtute præditus eſt felix,*
ri *Qu. homo eſt virtute præditus,*
I *Ergo Qu. homo eſt felix.*
fE *Nullus impius ſalvatur,*
ri *Qu. homo eſt pius,*
O *Ergo Qu. homo non ſalvatur.*

SECUNDÆ FIGURÆ.

cEſ *Nulla virtus animi tranquillitatem turbat,*
Ar *Omnis invidia animi tranquillitatem turbat,*
E *Ergo Nulla invidia eſt virtus.*
cAm *Omnis philoſophus exiſtentiam Dei credit;*
Es *Nullus Atheus exiſtentiam Dei credit,*
trEs *Ergo nullus Atheus eſt philoſophus.*
fEs *Nullus philoſophus impugnat exiſtentiam Dei*
ti *Qu. homo impugnat exiſtentiam Dei,*
nO *Ergo Qu. homo non eſt philoſophus.*
bAr *Omnis philoſophus providentiam Dei concedit,*
Oc *Qu. homo providentiam Dei non concedit,*
O *Ergo Qu. homo non eſt philoſophus.*

FIGURÆ TERTIÆ.

dAr *Omnis pius ſalvatur,*
Ap *Omnis pius eſt homo,*
tI *Ergo Qu. homo ſalvatur.*
fEl *N. vitium animi tranquillitatem promovet,*
Ap *Omne vitium ineſt homini,*
tOn *Ergo quoddam, quod ineſt homini, animi tranquillitatem non promovet.*
dis *Quoddam vitium corpus noſtrum deſtruit,*
Am *Omne vitium tranquillitatem turbat,*
Is *Ergo quoddam, quod tranquillitatem animi turbat, deſtruit corpus noſtrum.*
dAt *Omnis effectus eſt appetitus, vel averſatio,*
Is *Quidam effectus eſt in ſe malus.*

I, Ergo

I *Ergo quoddam, quod in ſe malum eſt, eſt appetitus, vel averſatio.*

bOc *Quidam affectus non eſt bonus.*

Ar *Omnis affectus eſt appetitus,*

dO *Ergo quidam appetitus non eſt bonus.*

fEr *Nullum vitium felicitatem noſtram promovet,*

Is *Quoddam vitium eſt dulce,*

On *Ergo quoddam dulce non promovet felicitatem noſtram.*

Not. Non opus eſt, ut modos quartæ figuræ ſpeciatim percenſeamus. Rarius enim occurrunt ſyllogiſmi quartæ figuræ, neque modi, qui a quibuſdam hic commemorantur, videntur multum nobis adferre utilitatis, memoriæ licet eoſdem impreſserimus. Ceterum, ut ſubmonuimus jam, modi recenſiti ideo ſunt nobis familiares reddendi, ut, quomodo a legitimis illegitimi ſyllogiſmi diſtingui debeant, facilius perſpiciamus. Si ſcilicet vocales adfuerint, quæ nulli modorum recenſitorum reſpondeant, tum, ſyllogiſmum non quadrare admodum, colligimus.

§. 283. Ex his nunc vides, primam figuram omnibus concluſionibus, cujuſcumque ſint qualitatis aut quantitatis, inferendis ſufficere.

Demonſtr. Cum concluſio ſit propoſitio illa ſyllogiſmi, quæ ex combinatione terminorum, in præmiſſis ſyllogiſmi diverſorum, formatur (§. 252.); omnis autem propoſitio ſit vel univerſaliter affirmans, vel univerſaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans (§. 218.); conſequens eſt, ut concluſio quoque ſit vel univerſaliter affirmans, vel univerſaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans. In quacumque itaque figura concluſiones univerſaliter affirmantes & univerſaliter negantes, item particulariter affirmantes & particulariter negantes inferri poſſunt, illa figura concluſionibus cujuſque quantitatis & qualitatis inferendis ſufficit. Atqui in prima figura inferuntur concluſiones univerſaliter affirmativæ, id quod modus *bar-*

bara indicat; item univerſaliter negativæ, id quod perſpicis ex modo *celarent*: item particulariter affirmativæ, quod modus *darii* oſtendit, & denique particulariter negativæ, quod modus *ferio* innuit. Ergo prima figura conclusionibus cujuſque qualitatis & quantitatis inferendis ſufficit.

§. 284. Ex his intelligitur, recte primam figuram pro perfectiſſima haberi & ceteris omnibus multum præſtare.

Demonſtr. Cum in prima figura conclusiones cujuſque quantitatis & qualitatis inferantur (§. 283.): illa autem figura merito pro optima & perfectiſſima habeatur, in qua omnis generis conclusiones probari poſsunt; dubitari non poteſt, primam figuram recte pro perfectiſſima haberi. Porro cum in reliquis figuris non omnis generis conclusiones probari & inferri queant; in ſecunda enim figura conclusiones tantum adſunt negativæ (§. 276.), & in tertia tantum particulares conclusiones habes (§. 278.): facile patet, primam figuram ceteris multum præſtare.

Schol. Hinc eſt, ut 1. nonnulli Logicorum contenti ſint tantum prima figura, quia hæc eſt ſimpliciſſima, & naturaliſſima, & dictum de Omni & Nullo directe ſequitur. Hinc eſt, ut 2. ſyllogiſmos ceterarum figurarum commodiſſime reduci poſse ad ſyllogiſmos primæ figuræ, ajant. Eſt autem *reductio ſyllogiſmorum* illa transformandi ſyllogiſmos methodus, qua ſyllogiſmi ſecundæ, tertiæ & quartæ figuræ in ſyllogiſmos primæ figuræ commutantur, & per figuræ primæ conſequentias dicto de Omni & Nullo conformantur. Ex. gr. ſumas hunc ſyllogiſmum ſecundæ figuræ.

Exempl. Nullus invidus tranquillitatem animi promovet,
Omnis virtute præditus tranquillitatem animi promovet,
Ergo Nullus virtute præditus eſt invidus

In hoc ſillogiſmo, ut vides, eſt medius terminus præ-

prædicatum in utraque præmiſsarum, adeoque eſt ſyllogiſmus ſecundæ figuræ. Hunc ſi convertimus & reducimus ad ſyllogiſmum primæ figuræ, tunc ſequens ſyllogiſmus primæ figuræ prodibit:

Nullus qui tranquillitatem animi promovet, eſt invidus,

Omnis virtute præditus tranquillitatem animi promovet,

Ergo Nullus virtute præditus eſt invidus.

Schol. Plura de reductione ſyllogiſmorum adferemus in ipſis noſtris prælectionibus, eaque, quæ de variis modis ſyllogiſmos reducendi copioſius tradiderunt veteres, fideliſſime & perſpicue explicabimus. Interea *M. Jo. Franc. VVagneri doctrinæ de figuris, modis ac reductione ſyllogiſmorum diſtincta expoſitio*, Helmſt. 1757. evolvatur.

CAPUT VII,

De Syllogiſmis minus ordinariis itemque conſequentiis immediatis. §. 285.

HActenus de ſyllogiſmis actum, in quibus formæ ordinariæ habetur ratio. Cum vero in nonnullis ſyllogiſmis formam ordinariam occultari ab eademque recedi, deprehendamus, de iis quidem nunc exponemus.

§. 286. Syllogiſmus, in quo forma ordinaria latet, dicitur *crypticus*.

Forma autem ordinaria in ſyllogiſmo cryptico triplici modo occultatur. (*) per *propoſitionum tranſpoſitionem*, e. gr.

Exempl. Minor. Quidam homo inimicis injurias condonat.

Major. Quicumque inimicis injurias condonat, eſt *generoſus*,

Concluſ. Ergo quidam homo eſt generoſus.

Ejuſmodi ſyllogiſmi oratoribus maxime ſunt familiares,

liares, qui artis eſse putant, artem occultare. Conf. *Bergerl diſſert. de Crypſi oratoria.*

(β) Forma ordinaria occultatur per *equipollentiam propoſitionum*, e. gr.

Exempl. Omnis virtute præditus eſt felix,
Omnis caſtus virtuti eſt deditus,
Ergo quicumque eſt caſtitatis amans, felicitate potiatur, neceſſe eſt.

(γ) Forma ordinaria latet per alterutrius præmiſſæ *omiſſionem*, e. gr.

Exempl. Cajus eſt virtute præditus.
Ergo Cajus eſt felix.

Hic omittitur major propoſitio, ſcilicet hæc: *Quicumque eſt virtute præditus, ille eſt felix.*

§. 287. Ejuſmodi ſyllogiſmus crypticus, in quo una præmiſſarum deeſt, dicitur *Enthymeua* ſive *ſyllogiſmus enthymematicus.*

§. 288. Si in enthymemate præmiſſa & concluſio unum idemque habuerit ſubjectum, tunc deeſt major propoſitio. Sin vero præmiſſa & concluſio unum demque habuerit prædicatum; tunc deeſt minor propoſitio.

Demonſtr. In enthymemate ſemper deeſt una præmiſſarum (§. 287.). Minor propoſitio eſt illa, in qua ſubjectum illud, quod in concluſione comparet, cum medio termino connectitur (§. 250.) Ergo ſi in enthymemate una præmiſſarum adeſt, in qua idem ſubjectum reperitur, quod eſt in concluſione, minor adeſt propoſitio in enthymemate, conſequenter major propoſitio deſiderabitur. Porro cum major propoſtio ſit illa, in qua idem prædicatum cum medio termino combinatur, quod reperitur in concluſione (§. 249.): conſequens eſt, ut tunc adſit major propoſitio in enthymemate, ſi prædicatum præmiſsæ & concluſionis fuerit unum idemque, adeoque deficit tunc minor propoſitio, ſium prædicatum præmiſsæ & concluſionis fuerit unum idemque.

Exempl. Ex. g. Omnis virtute præditus eſt *felix*,
Omnis caſtus eſt *felix*.

In

In hoc enthymemate deeſt minor propoſitio, quia prædicata ſunt eadem. Totus ſyllogiſmus in forma ordinaria foret ſequens:

Omnis virtute præditus eſt felix,
Omnis caſtus eſt virtute præditus,
Ergo Omnis caſtus eſt felix.

Si vero dixeris.

Omnis caſtus eſt virtute præditus,
Ergo Omnis caſtus eſt felix.

tum deeſt major propoſitio, hoc modo ſupplenda:

Omnis virtute præditus eſt felix,
Omnis caſtus eſt virtute præditus,
Ergo omnis caſtus eſt felix;

Not. Huc referunt, quoque *ſyllogiſmum contractum*, in quo concluſio tantum adeſt, annexo termino medio, e. gr. *cogito; Ergo ſum*, i. e. quia cogito ego, ideo ego exiſto. Hic *terminus minor* eſt *ego*, terminus major eſt, *exiſto*, & terminus medius eſt *cogito*. Totus itaque ſyllogiſmus foret ſequens in forma ordinaria:

Quicumque cogitat, ille eſt
Atqui ego cogito,
Ergo ego ſum ſive *exiſto*.

§. 289. Ad ſyllogiſmos, a forma ordinaria recedentes referimus quoque *ſyllogiſmos compoſitos*. *Syllogiſmus* autem *compoſitus* eſt, in quo vel una vel ambæ præmiſſæ ſunt propoſitiones compoſitæ.

§. 290. Triplex datur ſyllogiſmus compoſitus, conditionalis ſcil. ſeu hyotheticus disjunctivus & copulativus.

Demonſtr. Cum ſyllogiſmus compoſitus ſit ille, qui conſtat propoſitione compoſita (§. 289.), triplex autem ſit propoſitio compoſita, conditionalis ſcil. ſeu hypothetica, disjunctiva & copulativa (§. 297.), manifeſtum eſt triplicem quoque dari ſyllogiſmum compoſitum, conditionalem ſcilicet ſeu hypotheticum, disjunctivum & copulativum. De ſingulis ſpeciatim acturi ſumus.

§. 291. *Syllogiſmus hypotheticus* ſive *conditionalis* eſt, ſi major propoſitio fuerit hypothetica (§. 198.)

Exempl. Ex. gr. *ſi homo eſt rationalis; conſequens eſt, ut homo ſit libertatis capax; Atqui homo eſt rationalis: Ergo homo quoque eſt libertatis capax.*

§. 192. Quia ſyllogiſmus hypotheticus ille eſt, in quo major propoſitio eſt hypothetica (§. 291.); propoſitio autem hypothetica ad compoſitas refertur (§. 198.) omnis vero propoſitio compoſita plures una propoſitiones involvit (§. 197.): palam eſt, ſyllogiſmi hypothetici propoſitionem majorem plures una propoſitiones involvere. Illa propoſitio, quæ particulam conditionalem ſibi præfixam habet, ſive, quæ conditionem de ſubjecto enunciat, ſub qua ipſi prædicatum competit, vel non competit, dicitur *antecedens*. Illa autem propoſitio, in qua prædicatum ſubjecto illi tribuitur, dicitur *conſequens*: Nexus autem inter antecedens & conſequens dicitur *conſequentia*.

Exempl. Ex. gr. *Si mundus eſt ens contingens, habet cauſam ſui extra ſe*. In propoſitionem hypothetica *antecedens* eſt hæc propoſitio *mundus eſt ens contingens* conſequens vero eſt altera propoſitio *mundus habet cauſam ſui extra ſe*.

§. 293. Si in ſyllogiſmo aliquo hypothetico membrum aliquod præmiſſæ ita repetitur, uti in eodem reperitur, tunc dicitur illud membrum *poni*. Si vero contradictorium ejus præmiſſæ aſſeritur, tunc dicitur illud membrum *removeri*.

Exempl. Ex. gr. *Si mundus eſt ens contingens, habet cauſſam ſui extra ſe. Atqui mundus eſt ens contingens*. Ergo *habet cauſam ſui extra ſe*: Hic *ponitur* antecedens. Scilicet hæc propoſitio, *mundus eſt ens contingens*, repetitur ita, ut in majori propoſitione habetur. Si vero dixeris: *Si mundus eſt ens neceſſarium, per ſuam eſſentiam exiſtit. Atqui mundus non eſt ens neceſſarium*. Ergo *per ſuam eſſentiam non exiſtit*, tunc *removes* antecedens. Aſſeris

enim

enim contradictorium ejus, quod in propoſitione majori affirmabas.

§. 294. Syllogiſmus hypotheticus ſuas habet figuras & modos, 1. ponit antecedens, ut inde concludat conſequens, 2. tollit, ſeu removet conſequens, ut tollat ſeu removeat antecedens.

Schol. Exemplum prioris modi eſto hic ſyllogiſmus. *Si mundus eſt ens contingens, habet cauſam ſui extra ſe. Atqui mundus eſt ens contigens*; Ergo *habet cauſam ſui extra ſe*. Hic ponitur antecedens, ut ponatur conſequens. Hic modus ſyllogiſmorum hypotheticorum dicitur *ponens*. Exemplum poſterioris modi eſto hoc. *Si anima eſt deſtructibilis, erit ens compoſitum; Atqui non eſt ens compoſitum*. Ergo *non eſt deſtructibilis*. Removetur hic conſequens, ut removeatur antecedens. Hic modus dicitur *tollens*. Ne vero in modo *ponente* antecedens iiſdem verbis repetere neceſſe habeamus, compendioſe ita loquentur philoſophi. *Atqui verum eſt prius; Ergo etiam poſterius*. Contra in *tollente* modo ita ſubſumunt: *Atqui falſum eſt poſterius*; *Ergo etiam prius*.

§. 295. Ad ſpurias minuſque legitimas ſyllogiſmi hypothetici figuras merito referimus, quando argumentamur a remotione antecedentis ad remotionem conſequentis.

Demonſtr. Cum conſequens plures conditiones admittat, atque alia ex ratione verum eſſe queat, non licet argumentari a remotione antecedentis ad remotionem conſequentis. Adeoque ad ſpurias figuras ſyllogiſmi hypothetici merito referimus, ſi quis a remotione, ſive negatione antecedentis ad remotionem conſequentis argumentaretur.

Exempl. E. g. Falſo concluderes, ſi ita argumentari velles: *Si mundus eſt ſui ſibi conſcius, ſequitur ut quoque exiſtat. Atqui mundus non eſt ſui ſibi conſcius. Ergo mundus quoque non exiſtit*. Poteris facili negotio falſam concludendi rationem ita quoque

dete-

detegere. Reducas hunc ſyllogiſmum ad ſyllogiſmum primæ figuræ hoc modo: *Quicumque eſt ſui ſibi conſcius, ille exiſtit. Atqui mundus non eſt ſui ſibi conſcius. Ergo mundus non exiſtit.* Habes hic in prima figura propoſitionem minorem negativam, quod eſt contra (§. 272.) Adeoque ejuſmodi argumentandi ratio a remotione antecedentis ad remotionem conſequentis non poteſt non eſſe falſa.

§. 296. Alter modus ſpurius ſyllogiſmorum hypotheticorum eſt, cum argumentetur a poſitione conſequentis ad poſitionem ſive affirmatione antecedentis.

Schol. Falſo argumentaris hoc modo: *Si mundus eſt ens abſolute receſſarium, ſequitur, ut exiſtat. Atqui exiſtit. Ergo eſt ens abſolute neceſſarium.* Clarius videbis vitium, ſi reduxeris hunc ſyllogiſmum hypotheticum ad categoricum, hoc modo: *Quodcumque eſt ens abſolute neceſſarium, illud exiſtit. Atqui mundus exiſtit. Ergo mundus eſt ens abſolute neceſſarium.* Eſt hic ſyllogiſmus in ſecunda figura. Cum vero in ſecunda figura ex puris affirmativis nihil ſequatur, ſed alterutra præmiſſarum ſemper debeat eſſe negativa §. 276.; vides, cur hæc argumentatio ſit minus legitima.

§. 267. *Syllogiſmas disjunctivus* eſt, in quo propoſitio major eſt disjunctiva, conf. §. 199.

Exempl. Ex. gr. *Aut anima eſt ſimplex, aut eſt ens compoſitum. Atqui non eſt ens compoſitum. Ergo eſt ens ſimplex.*

Not. Quas ſupra de propoſitione disjunctiva ſuppeditavimus regulas §. 199.; hic repetantur.

§. 298. In ſyllogiſmo disjunctivo duo dantur modi argumentandi, quorum primus ita concludit, ut unum membrum disjunctum aſſumatur, & reliquum tollatur.

Exempl. E. g. *Aut Deus eſt ens infinitum, aut finitum. Sed Deus eſt ens infinitum*, E. *non eſt finitum.*

§. 299.

§. 199. Alter modus in ſyllogiſmo disjunctivo argumentandi hic eſt. Unum membrum disjunctum tollitur, & alterum aſſumitur.

Exempl. Ex. g. *Aut anima eſt ens creatum, aut increatum. Sed non eſt ens increatum. Ergo eſt ens creatum.*

§. 300. Syllogiſmus disjunctivus reducitur ad ſyllogiſmum ſimplicem ſive categoricum, ſi membrum, quod ponitur, vel tollitur in minori propoſitione, ſumimus pro medio termino, concluſione retenta.

Exempl. Ex. gr. *Anima aut eſt ens creatum, aut increatum. Sed anima eſt ens creatum. Ergo anima non eſt ens increatum.* Reductio hujus ſyllogiſmi ad primam figuram ita erit comparata; *Quodcunque eſt ens creatum, illud non eſt ens increatum. Atqui anima eſt ens creatum. Ergo anima non eſt ens increatum.*

§. 301. *Syllogiſmus copulativus* eſt, in quo major propoſitio, quæ ſemper negans eſſe debet, duas propoſitiones per copulam connectit, quarum alteram minor propoſitio affirmat, alteram vero negat concluſio.

Exempl. Ex. gr. *Nemo ſimul poteſt & Deo, & diabolo ſervire,*
Cajus ſervit diabolo.
Ergo Cajus non poteſt Deo ſervire.

§. 302. Si in argumentatione propoſitiones conditionales cum disjunctivis connectimus, oritur hinc nova ratiocinatio, quæ vocatur *dilemma*. *Dilemma* eſt ſyllogiſmus hypotheticus, cujus conſequens eſt propoſitio disjunctiva, & totum tollitur.

Exempl. Ex. gr. *Si ens ſimplex naturaliter ex alio ente oritur; tunc aut ex ente ſimplici, aut ente compoſito oriri debet. Sed neque ex ente ſimplici, neque ex ente compoſito ens ſimplex oriri poteſt. Ergo naturaliter ens ſimplex ex alio ente oriri non poteſt.*

Not. Dicitur alias dilemma *ſyllogiſmus cornutus*, item

item ſyllogiſmus *crocodilinus*. Cum vero dilemma dicatur *ſyllogiſmus cornutus*, itemque *ſyllogiſmus crocodilinus*, per plures rationes in ipſis commentationibus noſtris adſerimus. Si duo tantum membra disjunctiva ejuſmodi ratiocinatio in minori propoſitione tranſumit quidem, ſed denique deſtruit, dicitur *dilemma*; ſi tria; dicitur *trilemma*; ſi quatuor, *tetralemma* dicitur &c.

§. 303. Ad ſyllogiſmos, a forma ordinariâ recedentes, refertur quoque *Inductio*, quæ eſt probatio ab inferioribus ſingulis ad ſuperius, a partibus ad totum, a pluribus exemplis ad regulam aliquam generalem; ſive eſt modus argumentandi, quo de ſuperiori univerſaliter infertur, quod de ſingulis inferioribus affirmatur vel negatur.

Schol. *Inferiora* autem dicuntur individua reſpectu ſpecierum, item ſpecies reſpectu generum, & *ſuperiora* dicuntur genera reſpectu ſpecierum, & ſpecies reſpectu individuorum. Fundamentum itaque inductionis eſt: *quidquid convenit ſingulis individuis, id quoque convenit ſpeciei, & quidquid convenit ſingulis partibus, ſive ſpeciebus, illud etiam toti generi competit, ſub quo ſpecies illæ continentur.* Ex. gr. ſi ita argumentaris: *Cajus eſt mortuus, Titius eſt mortuus, Sempronius eſt mortuus, nec repertus eſt quiſquam, qui non mortuus ſit. Ergo omnes homines moriuntur.*

§. 103. Inductio recte dividitur in completam & incompletam.

Demonſtr. Cum in inductione de ſuperiori affirmetur univerſaliter, quod de ſingulis inferioribus ſive partibus affirmatur (§. 303.), per experientiam autem deprehendamus, aut omnia inferiora recenſeri, aut tantum quædam: patet, inductionem recte dividi in *completam*, atque in *incompletam*. Inductio enim *completa* illa dicitur, in qua ſingula inferiora enumerantur; inductio vero *incompleta* eſt, in qua quædam deficiunt.

§. 305.

§. 305. *Sorites*, à Cicerone *acervalis argumentatio* dicta, eſt nihil aliud, quam cumulus plurium propoſitionum, ubi prædicatum prioris propoſitionis ſemper fit ſubjectum poſterioris, donec in concluſione prædicatum poſterioris propoſitionis connectatur cum ſubjecto primæ propoſitionis.

Exemplum Soritis fuerit ſequens:

Omnis anima humana eſt ens ſimplex,
Omne ens ſimplex eſt indiviſibile,
Omne ens indiviſibile eſt indeſtructibile,
Omne ens indeſtructibile perpetuo durat,
Ergo Omnis anima humana perpetuo durat.

§. 306. *Sorites*, quem modo adduximus, dicitur *categoricus*, in quo ex pluribus propoſitionibus categoricis, quarum ſubjectum ſequentis eſt prædicatum propoſitionis proxime antecedentis, infertur concluſio. *Sorites* autem *hypotheticus* eſt, in quo ex pluribus propoſitionibus hypotheticis infertur concluſio; ita quidem, ut antecedens propoſitionis poſterioris ſit ſemper conſequens præcedentis propoſitionis.

Exempl. Ex. gr. *Si anima humana eſt ens ſimplex, eſt indiviſibilis. Si eſt indiviſibilis, eſt quoque indeſtructibilis. Si eſt indeſtructibilis, perpetuo durat. Ergo, ſi anima humana eſt ens ſimplex, perpetuo durat.*

§. 307. Si Soritem in ſyllogiſmos ordinarios reſolvere volueris, obſerves ſequentia.

(α) Scito, in omni ſorite revera tot comprehendi ſyllogiſmos ordinarios, quot propoſitiones inter primam & ultimam interjacent.

(β) Si itaque ſyllogiſmos ordinarios, in ſorite comprehenſos, eruere velis; ſecunda ſoritis propoſitio fiat major propoſitio *primi ſyllogiſmi*, & prima ſoritis propoſitio fiat minor propoſitio primi ſyllogiſmi, atque ita formatur concluſio.

(γ) Hæc concluſio *primi ſyllogiſmi* fiet minor propoſitio in *ſecundo ſyllogiſmo*; tertia autem ſoritis

propoſitio fit major propoſitio, atque hinc denuo eruitur concluſio.

Exempl. Sumamus e. g. ſoritem §. 305. adductum, eundemque reſolvamus in ſyllogiſmos ordinarios categoricos, tunc reſolutio ſecundum has obſervationes ita inſtituetur.

1.

Omne ens ſimplex eſt indiviſibile.
Omnis anima humana eſt ens ſimplex.
Ergo Omnis anima humana eſt indiviſibilis.

2.

Omne ens indiviſibile eſt indeſtructibile,
Omnis anima humana eſt indiviſibilis,
Ergo Omnis anima humana eſt indeſtructibilis.

3.

Omne id, quod eſt indeſtructibile perpetuo durat.
Omnis anima eſt indeſtructibilis,
Ergo Omnis anima humana perpetuo durat.

Hic habes ex ſorite erutos ſyllogiſmos primæ figuræ. Unde nunc intelliges regulas ſoritis faciliſſimo negotio.

§. 308. In ſorite omnes propoſitiones, quæ inter primam & ultimam reperiuntur, ſunt univerſales.

Demonſtr. Ex reſolutione ſoritis, §. præcedenti facta, patet, quod quævis ſoritis propoſitio, inter primam & ultimam interjacens, fiat major propoſitio ſyllogiſmorum primæ figuræ, Jam vero, cum major propoſitio ſyllogiſmi in prima figura ſemper debeat eſſe univerſalis (§. 259.), conſequens eſt, ut omnes propoſitiones inter primam & ultimam interjacentes, debeant eſſe univerſales.

Contra hanc regulam peccares, ſi ita argumentationem tuam inſtrueres.

Omnis qui credit in Chriſtum, juſtificatur,
Omnis qui juſtificatur, habet pacem cum Deo,
Omnis qui habet pacem cum Deo ſalvatur;

Er-

Ergo, qui ſalvatur, eſt homo,

Quidam homo damnatur;

Ergo quidam, qui credit in Chriſtum, damnatur.

§. 309. Omnes præmiſſæ in ſorite debent eſſe affirmativæ, ultima autem poteſt eſſe negativa.

Demonſtr. Fac enim, primam propoſitionem ſoritis eſſe negativam; tunc minor propoſitio ſyllogiſmi primæ figuræ poterit eſſe negativa. Prima enim propoſitio ſoritis ſemper fit minor propoſitio primi ſyllogiſmi in analyſi ſoritis. Cum vero in prima figura minor propoſitio ſyllogiſmi non debeat eſſe negativa (§. 270.), palam eſt, primam propoſitionem ſoritis non debere eſſe negativam.

Not. Fac præterea, unam ex reliquis præmiſſis fieri negativam; tunc concluſio quoque, hinc orta, deberet eſſe negativa, quia concluſio ſequitur partem ſuam debiliorem (§. 268.). Cum vero concluſio in ſubſequenti ſyllogiſmo in reſolutione fiat minor propoſitio (§. 307.); tunc minor in ſubſequenti ſyllogiſmo, qui eſt primæ figuræ, deberet eſſe negativa, quod eſt contra §. 370. Ergo in ſorite omnes præmiſſæ debent eſſe affirmativæ.

Exempl. Contra hanc regulam peccares, ſi e. g. hunc in modum argumentari velles:

Omnis credens in Chriſtum juſtificatur,

Omnis qui juſtificatur, habet pacem cum Deo,

Omnis qui habet pacem cum Deo ſalvatur;

Nullus qui ſalvatur, eſt impius,

Nullus qui eſt impius, Deo placet,

Ergo Nullus credens in Chriſtum, Deo placet.

§. 310. In ſorite cavendum præterea eſt, ne 1. quædam propoſitio falſa irrepat, quo fit, ut concluſio non poſſit non quoque eſſe falſa; 2. ne plus in concluſione inferamus, quam in propoſitionibus præmiſſis habuimus (§. 266.).

§. 311. *Epicherema* inter ſyllogiſmos minus ordinarios adhuc refertur. Eſt autem *Epicherema* ejuſmodi ſyllogiſmus, cujus propoſitioni, vel majori,

vel minori, vel utrique compendii cauſa adjicitur probatio.

Exempl. Minor. E. g. *Omnis alios amans, aliorum felicitatem promovet. Hujus probatio. Quia, qui alios amat, ex aliorum felicitate voluptatem capit*, (per defin. *Major*. *Quicumque aliorum felicitatem promovet, ille agit legi naturali convenienter. Hujus probatio. Nam lex naturæ hac propoſitione abſolvitur: Quære tuam aliorumque felicitatem.*

Concluſ. Ergo Omnis, alios amans, agit legi naturæ conformiter.

§. 312. Ultimo denique loco ad conſequentias immediatas accedimus. Eſt autem *conſequentia immediata* ejuſmodi modus ratiocinandi, quo una propoſitione poſita, ſimul poni alteram, per rationes logicas, manifeſtum eſt.

Exempl. E. g. *Ratio eſt donum Dei. Ergo qui contemnit rationem, contemnit donum Dei*. Item: *Mundus eſt effectus Dei. Ergo Deus eſt cauſa mundi.*

§. 313. Præcipuæ regulæ, ſecundum quas conſequentiæ immediatæ formantur, ſunt ſequentes.

(α) *A propoſitione univerſali ad aggregationem ſingularium valet conſequentia*: ex. g. *Omnis virtus eſt habitus: Ergo hæc, illa virtus in individuo eſt habitus.*

(β) *Ab actu ad poſſe valet conſequentia*: e. g. *Cajus ſaltat: Ergo poteſt ſaltare.*

(γ) *A non poſſe ad non eſſe valet conſequentia*, e. g. *Circulus non poteſt eſſe quadratus: Ergo non eſt quadratus.*

(δ) *A conjugatis ad conjugata ſenſu æquipollentia valet conſequentia*. E. g. *Bonus amicus eſt pretioſus theſaurus. Ergo qui deſtituitur bono amico, deſtituitur pretioſo theſauro.*

(ε) *Ab una contradictoriarum propoſitionum vera ad alteram falſam valet conſequentia*. E. g. *Verum eſt, animam humanam eſſe non extenſam. Ergo falſum eſt, animam humanam eſſe extenſam.*

(γ) *Ab una contrariarum vera ad alteram falſam valet conſequentia*. E. g. *verum eſt, quod omnis anima humana ſit rationalis. Ergo falſum eſt, quod nulla anima humana ſit rationalis*.

Schol. Huc referri poſſunt quoque illæ regulæ, quas ſupra de propoſitionibus ſubalternantibus & ſubalternatis adduximus. Ea, quæ de ſyllogiſmis modalibus & exponibilibus hic dici poterant, intelligentur ex natura propoſitionum modalium atque exponibilium, ſupra explicata.

PARS II.

DE USU LOGICÆ.

CAPUT II.

De Veritate in genere.

§. 314.

HActenus de tribus mentis operationibus. Cum vero non ſcholæ, ſed vitæ diſcamus, logicæque officium præterea ſit, ut nos doceat veritatem & invenire, & dijudicare; nunc in eo erimus, ut doceamus, quo modo & in invenienda, & in dijudicanda veritatis, his tribus mentis operationibus recte uti debeamus. Prius vero, quam id commode fieri poſſit, explicemus, oportet, quid ſit *veritas*.

§. 315. *Veritatis* vox triplici potiſſimum modo ſumitur a philoſophis. *Verum* dicitur 1. omne ens, quatenus habet eſſentiam ſibi debitam. Sic exempli grat. *aurum eſt verum aurum, cum habet omnia re-*

quiſita auri. Hæc veritas dicitur *metaphyſica*. 2. *Verum* tribuimus ſermoni noſtro. Cum ſcilicet adeſt convenientia ſive conſenſus verborum cum animi noſtri conceptibus; tunc *verum* loqui dicimus. Quæ veritas dicitur *ethica*. 3. *Verum* tribuimus ipſis noſtris conceptibus, judiciis & ratiociniis, cum ſcilicet rem ita nobis repræſentamus, uti in ſe eſt. Quæ veritas dicitur *logica*, de qua in præſenti loquimur.

§. 316. *Veritas* itaque *logica* nihil eſt aliud, quam convenientia cogitationum noſtrarum cum rebus ipſis, quas cogitamus ſive nobis repræſentamus.

§. 317. *Vera* igitur eſt *idea ſimplex* mentis noſtræ, quæ cum re repræſentata convenit, ſive cum rem ita nobis repræſentamus, uti in ſe eſt.

§. 318. Veritas in judiciis noſtris reperitur, cum ideas quæ combinandæ ſunt, combinamus, & illas ideas, quæ ſeparari debent, a ſe disjungimus.

Demonſtr. Cum veritas logica generatim involvat conven[i]ntiam cogitationum noſtrarum cum objectis (§. 316.); conſequens eſt, ut veritas judiciis noſtris adſit tum, cum judicia conſentiunt cum objectis. Quia vero tum demum judicia noſtra cum objectis convenire dicimus, ſi ideas, quæ componendæ ſunt, componimus; & quæ disjungendæ ſunt, disjungimus; manifeſtum eſt, veritatem in judiciis noſtris reperiri tum, cum ideas, quæ combinandæ ſunt, combinamus, & illas ideas, quæ disjungendæ ſunt, a ſe invicem disjungimus.

§. 319. Hinc intelligitur,

Corol. 1. Propoſitionem veram eſſe illam, quæ exprimit judicium (§. 187.).

Corol. 2. Ad propoſitionem veram requiri, ut prædicatum non repugnet ſubjecto.

Corol. 3. Cum porro omnis propoſitio conſiderari queat vel ratione qualitatis, vel ratione quantitatis (§. 195.); ratione autem qualitatis ſit propoſitio vel affirmativa, vel negativa (§. 295.), & ratione quantitatis ſit vel univerſalis, vel particula-

ris

ris (§. cit.): palam eſt, veras propoſitiones illas eſſe *ratione qualitatis*; quæ affirmanda affirmant, & neganda negant: & veras eſſe propoſitiones illas *ratione quantitatis*; quæ univerſaliter enunciant, quod univerſaliter efferri debet, & contra particulariter vel affirmant, vel negant, quod particulariter affirmari negative debet.

§. 320. Ratiocinia denique gaudent veritate, cum illa, & ratione materiæ, & ratione formæ, fuerunt recte concinnata. Recte autem ratiocinor *ratione materiæ*, ſi propoſitiones, ex quibus concluſio fluit, fuerint veræ. *Ratione* autem *formæ* recte ratiocinamur tum, cum ſyllogiſmos regulis, ſupra §. 262. & ſeqq. traditis, convenienter inſtruimus.

§. 321. Cum propoſitio vera illa ſit, quæ exprimit judicium verum (§. 319.); judicium autem verum illud dicatur, in quo ideæ combinandæ combinantur, & ſejungendæ ſejunguntur, ſive in quo ſubjecto convenit prædicatum (§. 318.): permagni refert, notam aliquam & criterium allegari, ex quo in caſu quolibet dato agnoſcere queas, num prædicatum ſubjecto conveniat, aut repugnet, & ex quo veram propoſitionem a falſa diſtinguere poſſis.

§. 322. Veram itaque eſſe enunciationem, ſcito, cum adeſt ratio ſufficiens, cur prædicatum de ſubjecto aut negandum, aut affirmandum ſit, sive, quod idem eſt vera eſt enunciatio, cum prædicati qualitas, quæ vel affirmatione vel negatione abſolvitur, per notionem ſubjecti determinatur.

Schol. Hinc cel. Wolfius veritatis logicæ criterium conſtituit determinabilitatem prædicati per notionem ſubjecti. Conf. *Log. Lat.* §. 513. & 524. ex. gr. hæc propoſitio: *Omne ens ſimplex gaudet vi agendi* vera eſt, quia prædicatum τὸ *gaudere vi agendi*, agnoſcit ſui rationem ſufficientem in ipſa natura entis ſimplicis, quod definitur per ſubſtantiam; ſubſtantia autem eſt ens vi agendi præditum. Plura de veritate & ejus criterio coram. Interea Jo. And.

Oſiandri *Diſſ. de criterio veritatis*, Tubing. 1748, evolvatur.

§. 323. In omni ratiocinatione ex præmiſſis veris non poteſt non legitime fluere vera concluſio.

Demonſtr. Cum qualis cauſa eſt, talis quoque debeat eſſe effectus (*per princ. Metaphyſ.*); conſequens eſt, ut, quales ſunt præmiſſæ, tamquam cauſæ concluſionum, talis ſit quoque concluſio, exinde legitimo fluens. Si itaque præmiſſæ ſunt veræ, & regulæ concludendi rite obſervantur, non poteſt non quoque concluſio eſſe vera.

§. 324. Quicumque itaque concedit præmiſſas, tamquam veras, ille non poteſt non quoque concluſionem, ex præmiſſis legitime fluentem, concedere.

§. 325. Quemadmodum autem ex præmiſſis veris vera concluſio non poteſt non legitime fluere (§. 323.): ita cave; ne ex concluſionibus, quæ per juſtam & evidentem conſequentiam ex præmiſſis deductæ ſunt, dijudices ipſas præmiſſas.

Schol. Concluſio ſæpius ex præmiſſis legitime fluit & vera eſt, quamvis vel ambæ præmiſſæ, vel alterutra ſaltem earum, falſæ ſint, e. gr. *Omnis ſpiritus eſt corpus. Omnis lapis eſt ſpiritus; Ergo Omnis lapis eſt corpus.* Concluſio vera eſt, legitime fluit ex præmiſſis, & nihilomininus ambæ ſunt falſæ. Miror itaque, Reverendum Langium in ſcriptis ſuis, philoſophiæ Wolfianæ oppoſitis, ſubinde hanc theſin pro poſtulato habere, atque illam ad primas philoſophiæ elementa (*ad philoſophicum A, B, C*) referre.

C A-

CAPUT II.

De oppoſitis veritatis falſitate, errore præjudiciis & fallaciis.

§. 326.

Quemadmodnm verum in idea mentis ſimplici, judicio item & ratiociniis reperitur (§. 317. ſeqq. (: ita vero oppoſitum falſum itidem aut eſt in idea ſimplici, aut in judicio, aut denique in ratiocinio.

§. 327. *Falſum* generatim definimus per diſconvenientiam cogitationum noſtrarum cum objecto. *Falſitas* itaque in idea ſimplici reperitur, ſi repræſentatio mentis a re rapræſentata diſcrepat, ſive, quod idem eſt, ſi rem aliter nobis concipimus, ac in ſe eſt.

§. 328. In Judicio deprehenditur falſitas, quando ideas, quæ non erant combinandæ, combinamus; & quando contra ſejungimus eas a ſe invicem, quæ non erant ſejungendæ.

§. 329. Quum ad propoſitionum veritatem pertineat, ut 1. affirmanda affirment, & neganda negent; ut, qui univerſaliter combinari, vel ſeparari debent conceptus, combinentur, vel ſejungantur univerſaliter; & qui particulariter conjungi, vel ſejungi debent, conjungantur & ſeparentur particulariter (§. 319.); 3. facile patet, falſitatem vel in affirmatione & negatione propoſitionum latere, cum neganda scilicet affirmas, & affirmanda negas, vel in univerſalitate & particularitate propoſitionum locum invenire, cum nimirum ea univerſaliter enuncias, quæ enunciari decebat particulariter & contra.

Exempl. Si Ex. gr. dicis, *Corpus cogitat*, eſt falſa propoſitio, quia hic affirmas id, quod erat negan-

gandum. Adeoque hic falſitas latet in qualitate propoſitionum: Si dixeris porro, *Omnis homo eſt eruditus*, habes falſam propoſitionem, ratione quantitatis; id enim, quod quibuſdam tantum hominibus competit, tribuis omnibus.

§. 330. Datur criterium veritatis (§. 321.); datur itaque etiam neceſſe criterium falſitatis, quod eſt repugnantia ſubjecti & prædicati. Quoties ſcilicet prædicatum repugnat ſubjecto, toties propoſitio non poteſt non eſſe falſa.

§. 331 Si quis propoſitionem veram pro falſa habet, aut falſam pro vera, is *errat*, ut adeo error recte definiatur per confuſionem judiciorum, ſive *error* eſt aſſenſus propoſitioni *falſæ temere*, ſeu *ſine ratione datus*.

Exempl. E. gr. hæc propoſitio falsa eſt: *Anima eſt mortalis*. Si itaque quis hanc propoſitionem pro vera habuerit, & affirmaverit; *animam eſſe mortalem*; tunc errat.

§. 332. Quicumque itaque errat, affirmanda negat, & neganda affirmat.

Demonſtr. Cum falſa ſit propoſitio, quæ affirmanda negat, & neganda affirmat (§. 329.); conſequens eſt, ut, qui aſſenſum præbet falsæ propoſitioni; affirmanda neget, & neganda affirmet. Qui aſſenſum præbet falſæ propoſitioni, dicitur *errare* (§. 331.). Ergo quicumque errat, affirmanda negat, & neganda affirmat.

§. 333. Error in judicando commiſſus, dicitur *præjudicium*. Præjudicium itaque vocamus judicium erroneum, per præcipitantiam latum.

Scol. Vox *præjudicii* ſumitur vel in ſenſu juridico, vel in ſenſu philoſophico: In illo ſenſu dicunt id præjudicium, quod exemplum præbet in eadem cauſa. In hoc vero præjudicium eſt error per præcipitantiam in judicando commiſſus. Ille autem error in judicando per præcipitantiam commiſſus ideo dicitur *præjudicium*; vel quia præjudicia judicium ſa-

næ

ſtæ rationis certum antecedunt, vel quia committuntur ante, quam judicium pervenerit ad maturitatem. Non itaque incommode cum Cicerone præjudicatam opinionem illam eſſe dixeris, cum temere falſæ rei, vel non ſatis cognitæ, aſſentimur.

§. 334. Quam dedimus, præjudiciorum definitionem nos edocet, præjudiciorum originem, & prima incunabula eſſe quærenda in corrupto intellectu

Demonſtr. Cum omne præjudicium ſit judicium erroneum (§. 333.); erroneum autem judicium non poſſit non ex confuſis & obſcuris notionibus, adeoque ex corrupto intellectu ortum ſuum trahere, id quod cuique manifeſtum; ſequitur, ut recte originem ultimam præjudiciorum repetamus ab intellectu corrupto.

Schol. Buddeus aliique præjudiciorum cauſas conſtituunt vitia voluntatis, ex quo deinde illa falſa profluxit theſis, emendationem eſſe a voluntate inchoandam, non ab intellectu. Conf. Syrbii *Philoſophia Rat.* p. 5.

§. 335. Præjudiciorum ſpecies aliæ ab aliis conſtituuntur, & quodlibet iſtorum præjudiciorum peculiari nomine appellatur.

Schol. Ratione *objecti* dividuntur præjudicia in *theoretica & practica*; item in *theologica*, *juridica*, *medica*, *philoſophica*, *philologica*, *&c.* Ratione temporis poterunt deſcribi præjudicia in præjudicia *infantiæ*, *adoleſcentiæ*, *ætatis virilis & ſenilis*. Huc referri commode poſſunt *idola tribus*, *ſpecus*, *fori atque theatri*, qua appellatione Franç. Bac. de Verulamio *de Augm. ſcient. Lib. V. Cap. IV.* differentiam præjudiciorum ſive præconceptarum opinionum indicare voluit. Per *idola tribus* intelligit ejuſmodi hypotheſes & præconceptas opiniones, quæ in ipſa natura humana ſunt fundatæ. Per *idola ſpecus* intelligit illa principia erronea, cum quis errandi occaſionem a ſe deſumit. Per *idola fori* intelligit judicia erronea, ex commercio ex conſuetudine hominum

minum acquiſita. *Idola* denique *theatri* vocat opiniones erroneas, quæ ex variis philoſophorum placitis hauſtæ ſunt.

Schol. Cel. Syrbius diſtinguit præjudicia in præjudicia *præcipitantiæ*, *proprietatis*, & *auctoritatis humanæ*. Ad illa refert 1. *præjuditium temeritatis* 2. *præjudicium oſcitantiæ* &c. Ad præjudicia proprietatis referunt *præjudicium inventionis propriæ*, item *præjudicium ſectæ*, *receptæ hypotheſeos*, *præjudicium familiæ*, *nationis*, *patriæ* &c.

§. 336. Præjudicia ſunt judicia erronea, per præcipitantiam lata (§. 333.). Cum verò præcipitanter vel maxime tum judicemus, cum, re minus examinata, ideo aliquid affirmamus vel negamus, quia alter in arte probe verſatus, idem affirmat, vel negat, oritur hinc *præjudicium auctoritatis*. Hoc autem judicium, præcipitanter latum, ideo dicitur præjudicium auctoritatis, quia aliorum auctoritas ratio eſt, cur aliquam rem vel pro vera, vel pro falſa habemus. Porro cum ipſi nos, nondum perſpecta vel veritate, vel falſitate alicujus propoſitionis, judicamus feſtinantius quam par eſt, &, viribus noſtris nimium confiſi, non facile nos errare poſſe exiſtimamus: oritur hinc *præjudicium nimiæ confidentiæ*.

Schol. In illo præjudicio plus tribuitur aliorum viribus, quam decebat; in hoc autem de viribus propriis plus juſto ſperatur. De aliis præjudiciis coram plura. Ex dictis autem facillimo negotio patet, quod in omni præjudicio homines ſecundum certas præmiſſas judicare ſoleant. Sic e. gr. in præjudiciis auctoritatis judicant homines ſecundum hanc propoſitionem: Hoc illudve, hic vel ille quem ob ſapientiam & ætatem veneror, pro vero habet; aut falſo: Ergo eſt verum, aut falſum. In præjudicio præcipitantiæ ita argumentantur homines; Hoc ergo ignoro; Ergo leve eſt & contemnendum. Item Hoc ego propria inveni meditatione, & facile ego Poſſum perſpicere veritatem: Ergo verum eſt.

§. 337.

§. 337. Ex his nunc perſpicuum eſt, omnem illum, qui præjudicia evitare vult, tamdiu judicium ſuum ſuſpendere debere, donec veritatis rationes internas intimius & diſtinctius perſpiciat.

Demonſtr. Cum præjudicium ſit judicium, per præcipitantiam latum (§. 333.); præcipitantia autem in judicando evitetur, ſi aſſenſum & judicium tuum aliquandiu ſuſpenderis: manifeſtum eſt, ad præjudicia evitanda neceſſariam & utilem eſſe judicii & aſſenſus ſuſpenſionem.

§. 338. *Dubitare* nihil eſt aliud, quam ſuſpendere judicium. *Suſpendere* autem *judicium* ille dicitur, qui neque affirmat, neque negat.

§. 339. Patet hinc, dubitationem ad quodvis præjudicium evitandum apprime eſſe utilem.

Demonſtr. Cum ad præjudicia evitanda multum faciat ſuſpenſio judicii (§. 337.) Ille autem dubitare dicitur, qui ſuſpendit judicium (§. 338.) & dubitatio adeo nihil aliud ſit, quam ſuſpenſio judicii; conſequens eſt, ut ad præjudicia evitanda, vel in primis cuique dubitatio ſit commendanda.

Not. Dum vero hic dubitationem commendamus, non ſcepticam illam & ſtolidam, ſed ſobriam, & cum ratione ſuſpectam approbamus. Quemadmodum enim non ſine ratione aliquid affirmandum eſt, aut negandum: ita etiam ſine ratione non eſt dubitandum. Cave autem (α) ne confundas dubitationem cum negatione. Non is ſtatim aliquam rem negare cenſendus eſt, de qua dubitat (β). Quæ evidentiam maximam habent, vel divina auctoritate nituntur, de iis dubitandum non eſt.

§. 340. Hactenus de falſitate, quæ eſt in idea ſimplici, itemque in judiciis & propoſitionibus. Nunc ad id, quod falſum eſt in ratiocinatione, pertractandum accedemus.

§. 341. Veritas ineſt ratiociniis, quum recte ratiocinamur (§. 320.). Recte autem ratiocinamur, quum ſyllogiſmus ratione præmiſſarum verus eſt,

ſive ratione *materiæ* (§. 320.) ; & præterea regulis ſyllogiſticis , ſuperius demonſtratis , convenienter concinnatur : Ex quo , vi oppoſitorum , conficitur , falſas eſſe ratiocinationes , vel ratione propoſitionum præmiſſarum ſive *materiæ* , vel ratione modi concludendi ſive *formæ*.

§. 342. Falſæ ratiocinationes ratione formæ dicuntur *paralogiſmi* , item *ſophiſmata*. *Paralogiſmus* eſt cujus vitioſa forma nulla crypſi tegitur.

Exempl. Exempl. gr. *Omne adulterium eſt evitandum*,
Nullum homicidium eſt adulterium,
Ergo *Nullum homicidium evitandum*.

§. 343. *Sophiſmata* ſunt ſyllogiſmi falſi , cujus forma vitioſa crypſi tegitur.

Exempl. E. gr. *Omnes ſancti peccato ſunt obnoxii*,
Omne adulterium eſt peccatum,
Ergo *Omnes ſancti ſunt obnoxii adulterio*.

Not. In hoc ſophiſmate forma vitioſa eſt cryptica. Si enim ad formam manifeſtam redegeris ſyllogiſmum , deprehendes , eſſe illum in prima figura , & habere majorem propoſitionem particularem ; quod eſt contra §. 269. Forma manifeſta hujus ſophiſmatis erit hæc:

Exempl. Quoddam peccatum eſt illud , cui ſancti ſunt obnoxii.
Omne adulterium eſt peccatum.
Ergo *Omne adulterium eſt illud , cui omnes ſancti ſunt obnoxii*.

§. 344. Fallacia , quæ committi ſolet , cum falſo ratiocinamur , deprehendi ſolet vel in terminis ſyllogiſmi eorumdemque combinatione , vel extra terminos in rebus ipſis. Illa dicitur fallacia *in indictione*, hæc *extra dictionem*.

§. 345. *Fallacia ſimplicis dictionis* eſt , ſi una vox vel unus terminus in ſyllogiſmo occurrens , nobis imponit ſua ambiguitate , ita ut vel genuinum ejusdem ſenſum non capiamus , vel ſi vox , cum aliis

com-

combinata, formam vitioſam ſyllogiſmi, nobis non animadvertentibus, producit.

Not. Ad fallacias ſimplicis dictionis referunt (α) *Fallaciam ambiguitatis*; qua vario unius ejuſdemque vocis ſignificatu decipimur, ex. gr. *Verbum eſt ſignum conceptuum & vox evaneſcens: Atqui Chriſtus eſt verbum: Ergo Chriſtus eſt ſignum conceptuum & vox evaneſcens.*

(β) Sicut fallacia æquivocationis committitur, cum in unica voce latet ambiguitas (num. α) : ita, cum in integra ſententia & phraſi integra æquivocatio reperitur, nunc illud fallaciarum genus dicitur *fallacia amphiboliæ*. E. g. Scio *tuum te hoſtem amare*.

(γ) Pertinet huc porro *fallacia compoſitionis* & *diviſionis*. Illa eſt, cum male in argumentatione conjunguntur, quæ erant disjungenda; hæc eſt, in qua male disjunguntur, quæ erant conjungenda. E. *Nullus renatus poteſt peccare* 1 *Jo. V. Quidam homo eſt renatus: Ergo quidam homo non poteſt peccare*. Hic enim major ſumitur in ſenſu compoſito: *Nullus renatus, quatenus renatus, poteſt peccare*. At concluſio ſumitur in ſenſu diviſo. Sejungis enim in concluſione τὸ renatum eſſe ab idea hominis. Plura exempla in lectionibus adducam.

§. 346. Hæc de fallaciis dictionis. Sed ut in verbis, ita etiam perſæpe in rebus ipſis, ſeu verborum ſignificationibus, latitat fallacia, quæ fallacia, dici ſolet *fallacia extra dictionem*.

Schol. Ad fallacias extra dictionem deprehendi ſolitas, referunt (α) *Fallaciam accidentis*, cum ex iis, quæ per accidens ſunt, aliquid concluditur. Ex. gr. *Quodcumque ducit ad Atheiſmum* (per ſe) *illud eſt malum. Atqui philoſophia ducit ad Atheiſmum* (per accidens) *Ergo eſt mala* (β). *Fallaciam a dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter*, quæ committitur, cum ex eo, quod cum limitatione ſive reſtrictione verum eſt, colligimus aliquid, quod ſine limitatione accipitur. Ex. gr. ſi dixeris:

Cajus

Cajus eſt bonus Muſicus . Ergo eſt bonus , fallaciam hanc commitis (α) . *Fallaciam* ἑτεροζητήσεως ſive *ignorationis elenchi* , quæ eſt , quando ſtatus controverſiæ mutatur , nec mens adverſarii recte intelligitur , ut adeo in hac fallacia non id probetur , quod probandum proponebatur . Ex. gr. Si probare velis , *magiſtratum plane delinquentes punire non debere* , atque id inde , *quia Chriſtus dicit : ne reſiſtite malo* , committis fallaciam ignorationis elenchi (β) : *Fallaciam petitionis principii* , cum demonſtratur aliquid ex eo , quod eſt adhuc in quæſtione , ſive cum ratio probans æque eſt dubia , ac theſis probanda : Si ex. gr. quis *Pontifici Romano in omnibus credendum* affirmet , *quia eſt infallibilis* , committit fallaciam petitionis principii . Huc pertinet quoque *circulus in probando* (γ) . *Fallaciam conſequentiæ* , cum ex antecedenti quid colligimus , quod inde conſequitur , e. g. *Quidam patres Eccleſiæ philoſophiam prorſus rejecerunt . Ergo philoſophia eſt perniciosa* (δ) : *Fallaciam non cauſæ ut cauſæ* , cum quid pro cauſa affertur , quod tamen cauſa non eſt . Ex. gr. Cum nonnulli ita argumentantur : *Peſſimi quique Athei ſemper fuere ſubtiliſſimi philoſophi . Ergo philoſophia eſt cauſa Atheiſmi* (ε) *Fallaciam* πολυζητήσεως ſive *plurium interrogationum* , quando varia quæſita in uno commiſcentur . Ex. gr. cum quæris , *ſuntne homo & planta animalia ?* Item : *Caſtitas & ebrietas ſuntne vitium* : Hæ quæſtiones ſunt ejusmodi , ut nec affirmando , nec negando reſpondere queas .

CA-

CAPUT II.

De veritate certa, & variis modis ad eam perveniendi.

§. 347.

Hactenus evolvimus notionem veritatis generatim conſideratæ. Cum autem, experientia teſte, omne verum falſumve vel nobis certo verum & falſum ſit, vel minus; diſpiciendum nunc primo quidem loco eſt *de veritate certa*.

§. 348. Cum convenientiam, vel diſconvenientiam prædicati cum ſubjecto jam diſtincte perſpicio, ut, oppoſitum locum invenire non poſſe, intelligam; tum de veritate vel falſitate propoſitionis certus ſum. Ut adeo cognitio mea veritatis *certa* ſit, cum fuerit ejusmodi, ut ab omni formidine oppoſiti libera ſit & immunis; *Incertitudo* ſe habet oppoſita ratione.

§. 349. Hinc intelligitur, unam eamdemque propoſitionem uni poſſe eſſe certam, alteri incertam.

Demonſtr. Cum unus propoſitionis alicujus veritatem diſtincte ita perſpicere poſſit, ut ſimul agnoſcat, oppoſitum locum invenire non poſſe; alter vero propoſitionem eamdem habere poſſit pro vera, quamvis, cur ſit vera, diſtincte non perſpiciat; ille autem, qui veritatem propoſitionum diſtincte perſpicit, ut oppoſitum ejus locum non invenire, intelligat, dicatur certus eſſe de veritate propoſitionis (§. 348.): palam eſt, alteri unam eamdemque propoſitionem poſſe eſſe certam, alteri incertam.

Schol. Omne quidem id, quod verum eſt, *in ſe certe* verum eſt, quia non ſimul poteſt eſſe falſum. Sed non omne id, quod verum eſt, ideo etiam *no-*

bis certo verum eſt, quia non ſemper diſtincte perſpicimus nexum prædicati cum ſubjecto, nec ſemper rationem ſufficientem intelligimus, ex qua intelligi poteſt, cur prædicatum ſubjecto competat. *Certitudo objectiva* ſemper locum obtinet, ſed non ſemper *certitudo ſubjectiva*. Sumamus e. g. hanc propoſitionem *Omne id, quod cogitat, debet eſſe ens ſimplex*. Hæc propoſitio, ſi vera eſt, certo eſt vera, *certitudine* ſcilicet *objectiva*, (non poteſt enim ſimul eſſe falſa.) Quia vero in ſe certo vera eſt: Ergo non ſtatim eſt Cajo certo vera. Fac, Titium rationem diſtincte noſſe, cur illud, quod cogitet, debeat eſſe ens ſimplex, tunc ipſi hæc propoſitio erit certo vera: Fac porro, Cajum propoſitionem hanc cum aliis compluribus, pro vera dudum habuiſſe, ignorare autem ipſum ſimul fundamentum, ex quo vera ſit, tunc ipſi propoſitio adhuc eſt incerta.

§. 350. Duplex eſt via ad omnem certitudinem, *experientia* ſcilicet & *ratio* ſive *demonſtratio*. Quare cum *de experientia*, tum de *demonſtratione* tanquam mediis ad certitudinem obtinendam præſtantiſſimis, ſigillatim acturi ſumus.

§. 351. Per *experientiam* intelligimus cognitionem, quæ acquiritur attendendo ad objecta, ſenſibus obvia.

Exempl. Sic e. gr. per experientiam novimus, aquam madefacere; hanc enim cognitionem acquirimus, cum attendimus ad objecta ſenſibus obvia. Experiri, itaque aliquam rem nihil eſt aliud, quam ejus cognitionem acquirere attendendo ad id, quod ſenſibus obvium eſt.

Not. Cognitio experimentalis dicitur alias quoque *cognitio a poſteriori*. Quemadmodum vero hic experientiam ſumimus pro cognitione ſenſuali, ſive quam ad perceptiones, & ſenſationes noſtras attendendo acquirimus; ita quoque nonnunquam experientia ſumitur pro ipſis notionibus atque propoſitionibus, cognitione a poſteriori acquiſitis. Cum quo tamen ſignificatu nihil hic nobis eſt negotii.

§. 352.

§. 352. Hinc perſpicuum eſt, nos ea tantum, quæ exiſtunt; experiri; nec; niſi individua & ſingularia, pro objecto habere experientiam.

Demonſtr. Cum experientia ſit cognitio, quam acquirimus attendendo ad perceptiones; ſive ſenſationes noſtras (§. 231.); ea autem tantum percipiamus; ſive ſenſibus noſtris usurpemus; quæ exiſtunt (*per def. ſenſ.* conſequens eſt; ut ea tantum experiamur; quæ actu exiſtunt. Et quia; quæ actu exiſtunt; ſunt individua; ſive res ſingulares (§. 66.); intelligitur; objectum experientiæ eſse individua, ſive res ſingulares.

§. 353. Ex quo manifeſtum ſit, univerſalia, ſive abſtracta; nos non immediate experiri, quamvis cognitio univerſalium ab iis, quæ experimur, derivari ſoleat. Id quod conſtare poteſt ex iis quæ ſupra (§. 110.) de methodo notiones per abſtractionem formandi; dicta ſunt.

§. 354. Pateſcit hinc, omnem illum, qui theſin quampiam probaturus; ad experientiam provocat, debere caſum quemdam ſingularem & factum in individuo allegare.

Demonſtr. Cum ea demum experiamur, quæ actu exiſtunt; & ſunt ſingularia (§. 252.): palam eſt, eum, qui ad experientiam confugit, debere caſum quemdam ſingularem adferre; idque ideo, ut ita intelligi queat; num recte verſatus ſit circa experientiam; & quomodo ex ſenſibus deduxerit judicium ſuum experimentale.

Not. Si vero quis experientiam allegaverit, quæ cuivis obvia eſt; non opus eſt, ut caſum quempiam ſingularem adferat. Quotieſcumque vero aliquid ex experientia conſtare affirmamus, quod non omnibus obvium eſt; toties allegemus oportet caſum ſpecialem.

§. 355. Porro hinc planum ſit, illud, cujus nullam formamus notionem; per experientiam non conſtare.

Demonſtr. Cum experiamur, id quod ſenſibus obvium, cognoſcimus (§. 351.); ejus autem rei, quam ſenſibus percipimus, claram certe notionem habemus (§. 66.); manifeſtum eſt, perperam id dici, ex experientia conſtare, cujus nullam habemus notionem.

Schol. Recentiorum itaque nonnulli minus recte ex experientia probari influxum phyſicum animæ in corpus exiſtimant, quia nunquam percipimus, attenti licet fuerimus ad ſenſationes noſtras, animam revera & effective movere corpus, adeoque ne claram quidem notionem habemus influxum phyſici animæ in corpus, Conf. Wolf. *Log. Lat. p.* 483.

§. 356. Ceterum ex dictis conſtat, omnem experientiam recte diſpeſci in externam, & internam.

Demonſtr. Per ipſam experientiam deprehendimus nos, vel ea, quæ in nobis & in anima noſtra contingunt, ad noſmetipſos attendendo, percipere, vel ea, quæ extra nos fiunt, ſenſibus in ſubſidium adhibitis nobis repræſentare. Si ea, quæ in nobis menteque noſtra contingunt, nobis ſiſtimus, tum id fieri dicimus ſenſibus internis. Si vero ea, quæ extra nos mutationes in organis ſenſoriis producunt, nobis repræſentamus, tum ſenſus externi ſuo defunguntur officio. Proinde, cum omnes ſenſus ſint vel interni, vel externi, & omnis experientia nitatur ſenſationibus (§. 351.): dubium non eſt, quin recte diſpeſcatur experientia in internam & externam.

Exempl. Si ex. gr. per experientiam internam novi, quod, quoties aliquid mihi repræſento, tamquam mali quid, toties in anima mea oriatur tædium. Per experientiam autem externam conſtat, quod ignis ſit calidus, & aqua madefaciat.

§. 357. Experientia porro recte dividitur in vulgarem & artificialem.

Demonſtr. Cum, ipſa experientia teſte, noſtra cognitio experimentalis vel exhibeat nobis obſervationes

tiones & ſenſationes ejuſmodi, quas cum plebe & imperitiſſimo quoque habemus communes, quaſque conſequimur ſine multo labore & ſine ſpeciali noſtro concurſu; vel exhibeat nobis ejusmodi perceptiones quas, accedente noſtro ſpeciali ſtudio, per experimenta demum conſequimur: patet, optime experientiam dividi in experientiam communem ſive vulgarem, & in experientiam eruditam ſive artificialem.

Exempl. Per experientiam e. gr. noſti, *ignem eſſe calidum*, ruſticus idem novit, magiſtra experientia. Adeoque, ut vides, hæc tua experientia eſt vulgaris, communis & cuivis obvia. Sed ſi ope experimentorum phyſicorum noſti, aerem eſſe gravem, vel, multo adhibito opere, expertus es, in ſemine animalium innumera comparere & vivere animalcula, ſive vermiculos: tum vero illa tua experientiam non vulgaris amplius & communis; ſed erudita & artificialis, dici debet.

Schol. Perfectio illa & promptitudo animi varias colligendi obſervationes, vel proprio, vel aliorum labore detectas, ex iiſque per legitima ratiocinia novas detegendi concluſiones, vocatur *ars experiundi*. Ad quam excolendam faciunt omnino experimenta & tot inventa eruditorum, ex quibus generaliores poſſunt deduci obſervationes.

Schol. Hæc quidem de experientiæ definitione & conſectariis, ex eadem deductis, itemque de varia experientiæ diviſione dicta ſunt. Nunc ſpecialius exponendum erit, qua ratione, ope ſenſionum, ſive experientiæ, & cognitionis a poſteriori, ad notiones & judicia veritateſque indubias perveniamus. Prius vero, quam hoc oſtendi poſſit, cautiones, oportet tradamus, quibus circa ſenſiones & experientias opus eſt; ſi quidem hæ adminiculum veritatis inveſtigandæ fieri debent.

§. 358. Ope ſenſionum adeoque experientiæ quoque quæ ſenſionibus nititur (§. 351.); non notiones complures nobis formare, & plurimas res nobis red-

dere perſpectas, quas antea non noveramus, & ipſa experientia teſtatur, ut ſupra jam demonſtravimus (§. 352.)

Exempl. Sic e. gr. notionem *ignis*, notionem *aquæ* item *nigri*, *albi*, *rubri* &c. ope ſenſionum & experientiæ tibi formas, & plurimarum rerum notitiam, ſenſibus in ſubſidium adhibitis, tibi acquiris, quas antea nondum noveras.

§. 359. Ut vero hoc luculentius conſtet, nos ope ſenſuum & experientiæ ad certitudinem pervenire, quæſtionem, identidem in medium prolatam, antea definiemus: An nos ſenſus aliquando fallant.

§. 360. Proinde ſcito, ſenſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, nos non fallere, ſi fallere idem eſt, ac falſum proponere & ſtatuere.

Demonſtr. Cum ad ſenſiones plura non requirantur, quam hæc duo momenta. (α) ut mutatio ab objectis externis in organis noſtris ſenſoriis producatur, (quod vocant *momentum phyſicum*; (β) ut anima repræſentationem, huic mutationi, in organis ſenſoriis factæ, conformem producat (per princ. pſychol.) conſequens eſt, ut ſuo tum demum fungantur officio ſenſus ſi objecta externa, mutationem in organis ſenſoriis producentia, repræſentant. Quia itaque plura non requiruntur ad ſenſionem, quam ut per eam nobis objectum externum, in noſtra organa ſenſoria agens, repræſentemus: conſequens eſt, ut, dum ſenſus mei me non fallant, quia ſenſus, qua ſenſus, nec affirmant, nec negant.

Schol. Sæpius inter Carteſianos, & alios philoſophos de eo diſputatum eſt, num ſenſus fallant; Quam quidem quæſtionem ideo negamus, quia, non omnia requiſita ad ſentiendum adſunt, ſenſus non poſſunt non objectum externum nobis repræſentare. Adeoque dum per ſenſus objectum nobis repræſentamus, non fallitur. Judicium autem, quod nimis præcipitanter ex ſenſibus formatur, multoties nos

fal-

fallit; quæ vero judicia, ex ſenſibus formata, neutiquam ad ſenſus referre debemus. Ne autem mens, ſecundum ſenſus judicans, adeo facile fallatur, quaſdam ſubjungam cautiones, circa omnem ſenſionem obſervandas.

361. Qui ſenſibus recte uti vult, eoſdemque ita adhibere, ut ipſis conſtet certitudo, illius organa ſenſoria ita comparata ſint, ut nullo vitio vel morbo laborent.

Demonſtr. Cum organa ſenſoria fuerint corrupta; tunc non poteſt fieri, quin objecta alias mutationes in iiſdem producant, quam productæ fuiſſent, ſi organa forent ſana. Unde non mirum eſt, mentem, ſecundum ſenſus corruptos judicantem. Si itaque ſenſibus recte uti velimus, eoſdemque ita adhibere, ut mens, ſecundum eos judicans, minus fallatur, organa ſenſoria oportet ſint ſana minuſque corrupta.

Not. Ineptus igitur eſt ad judicandum de coloribus, qui luſcus eſt; nec qui febri laborat, aptus videtur ad ſaporem hujus illiusve cibi recte æſtimandum.

§. 362. Proinde ſi quis fuerit, qui habet ſenſus paulo debiliores, is huic defectui inſtrumentis, arte factis, teleſcopiis e. gr. & microſcopiis, mederi debet.

§. 363. Ne mens, ſecundum ſenſus judicans, fallatur, ea, quæ ſentimus, attentius paulo contemplari debemus.

Demonſtr. Cum, quo plus rei perceptæ attenderis hoc clarior fiet idea (. §. 72.): dubitari non poteſt illum, qui, neglecta attentione, rem quampiam ſentit, obſcuriuſcule illam percipere. Unde deinde intelligi poteſt, quid ſit, quod mens, ſecundum ſenſionem ejuſmodi judicans, nimium quantum fallatur. Ergo ſi mens in judiciis, ſecundum ſenſus formatis, non debeat falli, & nos noſtris ſenſibus recte uti voluerimus; id agendum in primis eſt, ut,

quicquid percipimus ſive ſentimus, id juſta contemplemur attentione.

§. 364. Porro, qui ſenſibus rite uti vult, eoſdemque in veritatibus indagandis ita cupit adhibere, ut mens, ſecundum eoſdem judicans, non facile fallatur, ad tot ſenſus rem perceptam redigat, ad quot redigi poteſt.

Demonſtr. Cum hoc clarior fiat rei perceptæ idea, quod pluribus ſenſibus eadem uſurpaveris (§. 67.) dubitari non poteſt, mentem non adeo facile deceptum iri, ſi ſecundum ſenſus judicaveris, ſi pluribus ſenſibus unam eademque rem perceperis. Recte itaque præcipitur, illum, qui recte ſenſibus uti cupit, nec in judiciis, ſecundum ſenſus formatis, vult falli, debere rem perceptam ad tot ſenſus redigere, ad quot redigi poteſt.

§. 365. Si judicium, quod ſenſibus ſtat, fallere non debet, opus eſt, ut juſta adſit diſtantia organorum ſenſoriorum & objectorum.

Demonſtr. Si objecta nimis fuerint ab organis remota, tunc objecta debilius organa afficiunt, adeoque repræſentatio rei perceptæ in anima erit obſcura. Quo fiet, ut mens, ſecundum hanc obſcuram repræſentationem judicium ferens, facillimo fallatur negotio.

§. 366. Maxime vero circa experientiam id tandem adhuc cavendum, ne id, quod minime experimur, ſeu quod vel ratiociniis ex experientia demum deducimus, vel quod per imaginationem nobis aliunde ſuccurrit, pro ipſa experientia venditemus. Quem errorem in experiundo qui committunt, *vitium ſubreptionis* committunt, quod conſiſtit in eo, ſi nobis videmur experiri, quod minime experimur.

Schol. Per experientiam tantum cognoſcimus ſingularia, ſive ea, quæ actu exiſtunt. Si itaque plura ex experientia conſtare, nobis perſuademus, quam quæ actu exiſtunt, atque cauſas etiam rerum,

quas

quas demum ex iis, quæ exiſtunt, deducimus ratiocinando, ex experientia probare volumus, & noſtras hypotheſes & fœtus imaginationis iis, quæ experimur, immiſcemus, hoc vitium committimus. Sic e. gr. per experientiam deprehendimus, *Magnetem ferrum attrahere*. Si itaque cauſas hujus phænomeni ſcitatus, effluvia magnetis in cauſa eſſe, aſſeras, atque dicere velis, per experientiam conſtare, quod magnes attrahat ferrum per effluvia, committis vitium ſubreptionis. Id enim, quod ex experientia demum concludis & colligis, pro ipſa habes experientia. Plura hujus vitii ſubreptionis exempla in commentationibus adferam.

§. 367. His regulis & cautionibus circa ſenſiones experientiamque obſervatis, nunc facile via munietur ad veritatem. Videbimus itaque, quomodo ope ſenſuum & experientiæ notiones atque judicia formari poſſint & ſoleant.

§. 368. Quaſcumque nobis notiones ope experientiæ formamus immediate, ſunt, non niſi individuales,

Demonſtr. Cum quidquid experimur, exiſtat & ſit res ſingularis (§. 452.): manifeſtum eſt, nos per experientiam tantum nobis res exiſtentes repræſentare. Repræſentatio rei exiſtentis dicitur notio individualis (§. 192.). Ergo quaſcumque nobis notiones ope experientiæ formamus immediate, ſunt non niſi notiones individuales.

§. 369. Judicia, quæ his notionibus ſingularibus, per experientiam formatis, nituntur, dicuntur *intuitiva*. Definit autem Celeb. Wolfius *intuitivum* per ejuſmodi judicium, in quo enti cuidam tribuimus, quæ in ipſius notione comprehenſa intuemur. Illud autem judicium, quod per ratiocinium ex judicio intuitivo elicitur, dicitur *diſcurſivum* ſive *dianoeticum*.

Exempl. Si e. gr. igni tribuimus calorem, propterea quod notio, quam de igne habemus, ignem calidum

lidum nobis exhibet. Judicium itaque, *ignis eſt calidus*, eſt intuitivum. Si vero Titium vides *iratum*, tunc ex hoc judicio, *Titius eſt iratus*, & alio, quod memoria tibi ſuggerit, *iratus non eſt mentis compos*, tertium elicis, *Titius non eſt mentis compos*. Hoc tertium judicium dicimus *diſcurſivum & dianoeticum*.

§. 370. A poſteriori ſive per experientiam judicia formantur intuitiva hoc modo.

(I) Attendas ad rem, quam percipis; hanc ſumas pro ſubjecto.

(II) Attendas ad id, quod rei perceptæ ineſt, & hoc ſumas pro prædicato. Sic prodibit judicium intuitivum.

Exempl. Ex. gr. ſi ignem percipis, *τὸ urere* in igne obſervas, tunc ignem ſumas pro ſubjecto, & urere pro prædicato. Hinc emerget judicium intuitivum, & quidem affirmans: *Ignis urit*.

§. 371. Judicium intuitivum negativum formatur hunc in modum.

(α) Rem perceptam ſumas loco ſubjecti.

(β) Sumas id, quod alias in aliis rebus obſervaſti, in re autem percepta non animadvertis, tamquam prædicatum negativum, Ex. gr. Si hanc menſam perceperis, tunc hanc menſam, tamquam rem perceptam, ſumas loco ſubjecti, & cum in aliis rebus rotunditatem obſervaveris, in hac autem menſa eamdem non animadvertas; *τὸ rotundum* ſumis, tamquam prædicatum negativum, hoc modo: *Hæc menſa non eſt rotunda*.

§. 372. Vides ex his, judicia, quæ per experientiam formantur, eſſe judicia ſingularia.

Demonſtr. Judicia, quæ per experientiam formamus, ſunt judicia intuitiva (§. 569.) In judiciis vero intuitivis loco ſubjecti aſſumitur res illa, quam ſenſibus percipimus (§. 370.). Res, quam ſenſibus percipimus, dicitur res ſingularis, ſive individuum (§. 99.): Ergo in judiciis intuitivis locum ſubjecti obti-

obtinet res ſingularis, ſive individuum. Judicium vero, in quo locum ſubjecti occupat res ſingularis ſive individuum, dicitur *ſingulare* (§. 377.). Ergo per experientiam formata judicia ſunt ſingularia.

§. 373. Quamvis vero & notiones & judicia per experientiam formata, ſint ſingularia (§. 327.) nihilominus uti ſupra, enunciationes particulares in univerſales commutari poſſe, demonſtravimus (§. 210.): ita quoque notiones ſingulares & judicia intuitiva ſingularia in univerſalia transmutari poſſunt. Docebimus itaque, quomodo & notiones & judicia intuitiva in univerſalia converti poſſint.

Schol. Prius vero, quam modos notiones univerſales per experientiam formandi commonſtremus; maxime opus eſt, ut doceamus, quomodo a poſteriori ſive per experientiam inveſtigari poſſint & attributa & accidentia, ſive modi rei perceptæ.

§. 373. Si vis a poſteriori ſive per experientiam noſſe, num aliquid, quod rei perceptæ ineſſe obſervas, ſit vel attributum, ſive eſſentiale ejus, vel accidens, attendas ad id, num idem, quod rei perceptæ inexiſtere obſervas, conſtanter & perpetuo competat ipſi; vel non competat. Si itaque A uno tempore in re percepta obſervas, quod tamen A alio tempore in re percepta, vel altera ejuſdem generis, aut ſpeciei, non reperitur; tunc A eſt inter accidentia mutabilia, ſive modos ſubjecti percepti, referendum.

Exempl. Ex. gr. Obſervas ceram liquidam. Si itaque ſcire vis, num *τὸ liquidum eſſe* ſit accidens ceræ; attendas, num *τὸ liquidum eſſe* ceræ perpetuo conveniat. Quia vero obſervas, ceram, igni admotam, liquefieri, ab eodem autem remotam non eſſe liquidam; vides, *τὸ liquidum eſſe* ad mutabilia ceræ, adeoque ad accidentia, ſive modos ejuſdem referri debere.

§. 375. Si vero A in re percepta perpetuo obſervas, idemque A in iis objectis, quæ cum re per-

cepta

cepta ſunt ejuſdem generis vel ſpeciei, conſtanter reperitur; tum merito id pro eſſentiali rei perceptæ ſive pro attributo habetur, quod ab eadem auferri non poteſt.

Exempl. Si ex. gr. obſervas, igni ineſſe calorem, idque perpetuo; nec contrarium ignis exemplum proferri poteſt, in quo non conſtanter obſervetur calor, *Calorem* merito pro eſſentiali ſive attributo *ignis* habemus.

§. 376. Hinc nunc intelligi poteſt, quomodo a poſteriori ſive ope experientiæ notiones diſtinctæ univerſales formari poſſint, i. e. ejuſmodi notiones in quibus notæ characteriſticæ ſiſtuntur (§. 75.), quæ omnibus ejuſdem generis vel ſpeciei ſubjectis competunt (§. 108.). Quæ notiones diſtinctæ univerſales cum ſint definitiones (247.): intellectu nunc erit facile, quomodo ex caſibus individuis eruantur a poſteriori definitiones.

§. 377. Ad formandas ſcilicet notiones diſtinctas univerſales, conducit ſequentes obſervaſſe regulas.

(α) Tot fac judicia intuitiva, quot in re percepta diſtinguis.

(β) Omitte prædicata accidentalia, ſive quæ variari poſſunt.

(γ) Prædicata, quæ in omni caſu non eadem ſunt, determinationibus particularibus libera.

(δ) Facilius procedet negotium, ſi plura exempla inter ſe contuleris, atque ſolicite attenderis, in quo exempla perpetuo conveniant, in quo item a ſe invicem differant.

Not. Ut hæ regulæ, in formandis notionibus ſive definitionibus a poſteriori apprime utiles, ſine difficultate intelligantur & rite applicentur, ſuppeditabo exemplum perquam perſpicuum. Fac, te velle ſcire, quid ſit *laudare alterum*, fac, tua intereſſe, ut noſcas, quid notio *laudis* generalior & univerſalis involvat; tunc attendas velim ad caſum quempiam individuum, in quo alterum alter laudare di-

citur,

citur. Ponamus itaque, Cajum in ſcripto aliquo narrare, quod Titius ſit eruditus, modeſtus, perſpicuus, pius &c. Hic Cajus laudat Titium. Tot itaque fac judicia intuitiva, quot caſus præſens tibi ſuppeditat.

I. *Cajus narrat.*

II. *Cajus narrat in ſcripto quodam.*

III. *Cajus narrat, quod Titius ſit doctus.*

IV. *Cajus narrat, quod ſit Titius modeſtus.*

V. *Cajus narrat, quod ſit Titius perſpicuus.*

VI. *Cajus narrat, quod Titius ſit pius.*

Schol. Si hinc cognoſcere vis, quid ſit generatim *laudare alterum*, difficulter id fiet, (α) quia multa adſunt peregrina & accidentalia in hoc caſu, quæ ad τὸ *laudare alterum* non pertinent; (β) quia ea, quæ notionem laudis neceſſario ingrediuntur, multis adhuc particularibus determinationibus ſunt involuta, quæ ab iis abeſſe debent. Ut igitur intelligas, quænam hic ſint peregrina & accidentalia, & quænam ſint determinationes particulares, in memoriam tibi revoca alium caſum, quo alterum ab altero laudatum fuiſſe, percepiſti. Ponamus, parentem præſente filio, narrare, quod filius ingenio excellenti gaudeat, item, quod ſit obediens, diligens, item, ac bonus poeta; hic caſus ſequentia tibi ſiſtit judicia intuitiva.

I. *Parens narrat,*

II. *Parens narrat, præſente filio.*

III. *Parens narrat, quod filius ſit ingenio excellenti præditus.*

IV, --- *quod filius ſit obediens.*

V. --- *quod filius ſit diligens.*

VI. --- *quod filius ſit bonus poeta,*

Quod ſi hos duos caſus inter ſe confers; intelliges (1) *Cajum*, (2) *ſcriptum Caji*, (3) *Titium* in priori caſu individuo eſſe peregrina, quæ non ad notionem laudis pertinent, quia in altero caſu non adſunt, Item intelliges, in poſteriori caſu non neceſ-

ceſſarium quid eſſe, ut adſit (α) *parens*, (β) *filius præſens*, (γ) *ut filius præciſe ſit obediens & bonus poeta &c.* Hinc hæc omnia quia ſunt prædicata accidentalia, notionem laudis generalem non ingrediuntur, vi regulæ II. §. 377. Sed τὸ *narrare* eſt utrique caſui commune; ſiquidem in utroque caſu narrantur *perfectiones*, quæ vero in utroque caſu particularibus determinationibus ſunt involutæ, pietas ſcil. & diligentia; item eruditio, perſpicuitas &c. ſunt ejuſmodi prædicata, quæ, ſi determinationibus particularibus liberantur, generali nomine *perfectionum* enunciantur. Quia itaque τὸ *narrare* & *perfectiones* ſunt ejuſmodi prædicata, quæ laudi conſtanter competunt, merito hæc pro eſſentialibus ſive attributis laudis habes (§. 375.). Dum vero attributa ſive eſſentialia debeant definitionem ingredi (§. 150.) patet, notionem diſtinctam univerſalem ſive definitionem laudis ita, nunc formari: *Laus* eſt narratio perfectionum; & *laudare* alterum eſt nihil aliud, quam alterius perfectiones enarrare.

Schol. Si unus alterve caſus non ſufficit, ut poſſis convenientiam vel diſconvenientiam perſpicere: ſumas plures caſus pro libitu. Exercitatiores poſſunt unico etiam caſu eſſe contenti. Cel. Wolfius in *Log. Lat. pag.* 492. ſecundum regulas ſuppeditatas notionem generalem *furis* a poſteriori eruit, & Clar. Schloſſerus eodem modo ex unico caſu format notionem univerſalem *libertatis* in *diſſert. De genuina notione libertatis*, Vitembergæ clↄcIↄ CCXXV. habita.

§. 378. Vides nunc, quomodo notiones diſtinctæ univerſales ſive definitiones a poſteriori vel ope experientiæ formari ſoleant. Requiritur vero ad id, ſi quid aliud, abſtractio & reflexio, ut ſupra demonſtratum dedimus (§. 111.). Dum enim in notionibus, a poſteriori formandis, ita procedimus, ut ea, quæ accidentalia ſunt & variari poſſunt, omittamus, nec ſimul conſideremus (§. 375.). tum autem,

ſem, cum quædam non conſideramus & omittimus, dicamur ab iis, quæ non conſideramus, quæque in contemplatione noſtra tantiſper ſeponimus & omittimus, *abſtrahere* (§. 111.): perſpicuum eſt, artificium abſtrahendi in notionibus a poſteriori formandis, utramque facere paginam.

§. 379. Nunc jam diſpiciemus, qua ratione ope experientiæ ſive a poſteriori perveniamus ad judicia univerſalia. Experientia habet pro objecto res ſingulares (§. 352.); adeoque etiam judicia intuitiva, quæ experientia formantur (§. 370,), ſunt ſingularia (§. 372.). Quæ in univerſalia commutari debent, attendas; num prædicatum in judicio intuitivo ſit attributum vel eſſentiale rei perceptæ. Quotieſcumque enim prædicatum fuerit attributum rei perceptæ, & ex eſſentia ſive natura ſubjecti fluit, toties habes enunciationem, adeoque judicium univerſale (§. 209.) Cum vero per experientiam ea demum rei perceptæ attributa ſive eſſentialia eſſe obſervamus, quæ conſtanter inſunt rei perceptæ, ab eaque, re ſalva, auferri non poſſunt (§. 374.): ad judicium intuitivum univerſale pervenis, ſi ope experientiæ obſervas, prædicatum judicii intuitivi conſtanter eidem ineſſe, nec ab eo auferri poſſe.

Exempl. Ex. gr. Experientiæ ope conſtat, calorem igni ineſſe attributi inſtar (§. 375.). Enunciatio igitur, *ignis eſt calidus*, eſt univerſalis. Experientia porro conſtat, ceram eſse nonnunquam liquidam. Dum vero τὸ liquidum eſse ceræ non perpetuo & conſtanter inſit, adeoque inter accidentia ſive modos ceræ ſit referendum (§. 374.): non potes inferre inde judicium ſive propoſitionem univerſalem: *Omnis cera eſt liquida*. Conferas hic velim ea, quæ ſupra de propoſitionibus in univerſales commutandis ſunt dicta (§. 216.).

§. 380. Philoſophus debet cauſas & rationes rerum pernoſcere (§. 22.). Permagni itaque refert, noſse modum, quo ope experientiæ inveſtigari queat,

num unum ſit cauſa alterius. Hic itaque obſerva poſitiones ſequentes.

(α) Si in objecto A mutationem aliquam obſervas, qua primum objectum A jungitur objecto B; tunc ratio ſufficiens mutationis, quæ in objecto A accidit, merito quæritur in objecto B; ut ita objectum B mutationis illius, in objecto A ſubſecutæ, cauſa recte dicatur.

(β) Ex eo, quod nonnulla perpetuo coexiſtere, sive ſe invicem ſequi obſervas, neutiquam ſtatim inferas: Ergo unum eſt cauſa alterius. Poſitiones illuſtrabimus exemplis. Si obſervas ceram, quæ antea dura erat, mollem fieri & liqueſcere, ut primum ſolis radiis fuerit expoſita; calorem ſolis recte habes pro cauſa liquefactionis ceræ. Fac autem, cum cometa ſimul exiſtere bellum, vel hoc ſubſequi cometam, a qualicumque coexiſtentia vel inſecutione belli, nondum concludere potes: Ergo cometa eſt cauſa belli.

§. 381. Ex his omnibus patet, propoſitiones ex experientia legitime inſtituta formatas, eſse certas.

Demonſtr. Quaſcumque propoſitiones experientiæ ope formamus, in iis prædicatum ſubjecto convenire oppido obſervamus (§. 369.). In quibuſcumque vero propoſitionibus prædicatum ſubjecto convenire obſervamus, illas veras eſſe agnoſcimus (§. 318.). Quaſcumque propoſitiones veras eſſe agnoſcimus, illas non poſſe eſſe falſas, novimus (*per princ. contrad.*). Quaſcumque autem propoſitiones ita veras eſſe novimus, ut oppoſitum earum, ſcilicet falſitatem, locum habere non poſſe, perſpiciamus, illæ ſunt nobis certo veræ (§. 348.). Ergo propoſitiones ope experientiæ legitime inſtitutæ, formatæ, ſunt nobis certæ.

Not. Atque eadem ratio eſt propoſitionum, quas per experientiam falſas eſſe novimus. Has, fieri non poteſt, ut ſimul habeamus pro veris, adeoque ſunt nobis certo falſæ.

Exempl.

Exempl. Ex. gr. igni convenire calorem, per experientiam conſtat. Veram itaque eſſe propoſitionem, intelligimus: *ignis eſt calidus*, adeoque nobis certa eſt.

§. 382. Quidquid itaque cum ſenſione, ſecundum regulas ſupra traditas inſtituta, convenit, illud certum eſt (§. 381.)

§. 383. Ex quo porro patet, definitiones, quæ ex experientia & collatione caſum individualium, ſecundum regulas ſupra §. 377. traditas, formatæ ſunt, debere eſſe certas.

Demonſtr. Cum ea, quæ experientia cognoſcuntur, ſint certa (§. 391.): conſequens eſt, ut definitiones, ex experientia ſecundum regulas ſuppeditatas legitime formatæ, ſint etiam certæ. Ex certo enim non poteſt non legitime fluere certum.

§. 384. Axiomata itaque & poſtulata itidem certa eſſe, ex his intelligi poterit.

Demonſtr. Cum axiomata & poſtulata ſint propoſitiones, ex unica definitione immediate fluentes (§. 222. 223.), & in quibus ſtatim, terminis intellectis, patet, prædicatum convenire, vel non convenire, ſubjecto, definitiones autem ſint certæ (§. 383), patet, axiomata & poſtulata eadem gaudere certitudine, qua gaudent definitiones.

§. 385. Hæc de primo ad certitudinem perveniendi adminiculo, ſcilicet experientia ſive cognitione a poſteriori, qua per ſenſionem ita ſubjecto convenire prædicatum obſervamus, ut de rei veritate dubitare non poſſimus (§. 381.). Altera via ad veritatem certam eſt *ratio*. Quæ cum nihil ſit aliud, quam facultas nexum veritatum univerſalium diſtincte perſpiciendi (§. 13.): facile intelligitur, nos ope rationis ſive cognitionis a priori tum demum ad certitudinem pervenire, cum propoſitionem, cujus certitudinem obtinere volumus, ita connectimus cum aliis propoſitionibus, tamquam indubiis principiis, ut nexus ſubjecti & prædicati in

propoſitione, quæ nobis certa eſſe debet, oppido perſpiciatur.

Exempl. Fac e. gr. te velle ſcire, num hæc propoſitio, *Anima humana eſt immortalis*, ſit certo vera; tunc non ad ſenſionem & experientiam confugere potes, ſed certitudinem hujus propoſitionis a priori cognoſcas, oportet, i. e. debes eam cum aliis propoſitionibus, tamquam ſuis principiis indubitatis ita connectere, ut legitime ratiocinando eam ex aliis certis propoſitionibus derives.

§. 386. Quotieſcumque propoſitionem aliquam, tamquam concluſionem ex præmiſſis certis & indubiis, legitime ratiocinando, deducimus, toties iſtam propoſitionem dicitur *demonſtrare*. Ut adeo *demonſtratio* nihil aliud ſit, quam concatenatio ſive connexio ratiociniorum, in quibus nullæ præmiſſæ, niſi certæ, admittuntur.

Not. Ratiocinia autem ſive ſyllogiſmi dicuntur *concatenati*, ſi ſemper concluſio ſyllogiſmi antecedentis ſit præmiſſa ſubſequentis ſyllogiſmi. Exempla hujus concatenationis mox adducentur.

§. 387. Præmiſſæ illæ certæ, ex quibus concluſio ſive propoſitio demonſtranda deducitur, appellantur *principia demonſtrandi*.

§. 388. Ex quo apparet, in omni demonſtratione ad duo attendi debere (α) ad principia demonſtrandi; (β) ad ipſam connexionem concluſionis cum principiis demonſtrandi.

Not. Primum requiſitum dicimus *materiale demonſtrationis*, alterum nominamus *formale demonſtrationis*.

(§. 389.) Inter principia demonſtrandi referimus merito experientias, definitiones, axiomata, & poſtulata.

Demonſtr. Cum enim experientiæ ſint certæ, (§. 381.) itemque definitiones ex experientia legitime formatæ (§. 383.) neque minus axiomata & poſtulata gaudeant certitudine (§. 384.) facile patet, ex-

experientias, definitiones itemque axiomata & poſtulata poſse loco præmiſſarum certarum admitti. Præmiſſæ certæ, ex quibus propoſitio demonſtranda legitime derivatur, dicuntur principia demonſtrandi (§. 287.). Ergo patet, experientias, definitiones, itemque axiomata & poſtulata recte referri inter principia demonſtrandi.

Schol. Hinc eſt, ut Cel. Wolfius in *Log. Lat.* p. 397. definiat demonſtrationem per ejuſmodi probationem; ſi in ſyllogiſmis, quos inter ſe concatenamus, non utamur præmiſſis, niſi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatibus; & propoſitionibus jam antea demonſtratis.

§. 390. Hinc vides, non ſtatim illum demonſtrare ſua aſſerta, qui ea ex principiis incertis & dubiis deducit. Ut adeo qualiſcumque probatio propoſitionis non ſit confundenda cum ejuſdem demonſtratione, in qua quippe requiruntur principia certa, de quorum veritate dubitari nequit. (§. 386.)

§. 391. Cum propoſitionem, ſive concluſionem demonſtrandam deducis ex definitionibus & axiomatibus, tum eam *a priori demonſtrari* diceris.

Exempl. Sic e. gr. ſi velles *a priori* demonſtrare hoc aſſertum: *Deus vult optimum*, tunc tota tua demonſtratio niteretur his definitionibus & axiomatibus.

Definitio I. Deus eſt ens perfectiſſimum.

Axioma I. Ens perfectiſſimum debet habere voluntatem perfectiſſimam.

Definitio II. Voluntas perfectiſſima eſt, quæ vult non niſi optimum.

Axioma II. Quicumque habet voluntatem perfectiſſimam, ille vult non niſi optimum. Ex his definitionibus & axiomatibus hæc demonſtratio a priori conficietur:

Quicumque eſt ens perfectiſſimum, ille habet voluntatem perfectiſſimam, (*per Axioma* I.)
Atqui Deus eſt ens perfectiſſimum (*per Defin. I.*)
Ergo Deus habet voluntatem perfectiſſimam.

Quicumque habet voluntatem perfectiſſimam, ille vult optimum, (*per Axiom. II.*) Atqui Deus habet voluntatem perfectiſſimam (*per ſyllogiſmum præcedentem*) Ergo Deus vult optimum.

Dicitur demonſtratio a priori quoque illa probatio, qua effectum ex ſua cauſa demonſtro.

§. 392. Cum propoſitione ſive aſſertum probo ex indubia experientia, demonſtratio dicitur *a poſteriori.*

Exempl. Si e. gr. qui contingentiam mundi demonſtrare volunt; item, qui hanc propoſitionem demonſtrant, *Impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe, & non eſſe*, provocare ſolent ad experientiam, quod eſt a poſteriori demonſtrare. Dicitur quippe demonſtratio a poſteriori, cum cauſam ex affectu demonſtro. Cum ex. gr. exiſtentiam Dei ex exiſtentia mundi demonſtramus, Dei exiſtentiam a poſteriori demonſtramus, quia ex effectu cauſam colligimus,

§. 393. Præterea demonſtratio diſpeſcitur in oſtenſivam ſive directam, & apogogicam ſive indirectam. Directa demonſtratio illa eſt, quam hactenus explicavimus. Wolfius eam in *Log. Lat. p.* 141. ita definit: Demonſtratio directa ſive oſtenſiva eſt, qua ex notione ſubjecti colligitur, prædicatum convenire ſubjecto.

Not. Talis eſt demonſtratio, quam ſuppeditavimus §. 391. ubi ex notione Dei, diſtinctius evoluta, colligebamus * *velle optimum* convenire Deo.

§. 394. *Demonſtratio indirecta* ſive *apogogica* eſt, ubi propoſitionem, concluſioni noſtræ demonſtrandæ oppoſitam, aſſumimus, tamquam veram, atque inde abſurdum aliquod ſeu falſum colligimus, quod propoſitioni demonſtrandæ contradicit.

Not. Hæc demonſtratio dicitur alias deductio ad *abſurdum* vel *impoſſibile*. Talis eſt illa demonſtratio, quam ſupra dedimus §. 269. ubi per indirectum demonſtrabamus hanc propoſitionem: *In prima figura major propoſitio ſemper ſit univerſalis*. Illuſtrationis gratia exemplum adhuc aliquod adducemus.

Exem-

Exempl. Si e. gr. velles demonſtrare per indirectum hanc propoſitionem: *Nihil ſemetipſum poteſt producere*; tunc propoſitionem huic aſſerto oppoſitam, aſſumas tamquam veram, atque ex ea deducas aliquod abſurdum. Eſt autem propoſitio oppoſita hæc: *Aliquid poteſt ſemetipſum producere*. Demonſtratio itaque indirecta ita conficietur: *Ponamus, aliquid ſemetipſum producere; tunc id, quod ſemetipſum producit, debet exiſtere & ſimul non exiſtere. Exiſtere debet, alias non poſſet ſemetipſum producere. Non exiſtere debet, quia demum ſe producit, ſibique exiſtentiam largitur. Dum vero abſurdum & impoſſibile ſit, ut aliquid ſimul exiſtat, & non exiſtat (per principium contradict.) abſurdum quoque & impoſſile eſt, ut aliquid ſemetipſum producat*. Oppoſita itaque propoſitio erit vera: *Nihil ſemetipſum poteſt producere*.

Schol. Novi quidem, eſſe nonnullos, qui huic demonſtrandi modo parum tribuunt efficaciæ. At, mea quidem ſententia, multum ipſi ineſt roboris. Quia enim in hac demonſtratione indirecta evincitur, propoſitionem, quæ concluſioni demonſtrandæ oppoſita eſt, eſſe falſam & abſurdam; neceſſario illa propoſitio, quam demonſtrandam ſuſcepimus, debet eſſe vera.

§. 395. Quia in omni demonſtratione concluſio demonſtranda per ſyllogiſmorum concatenationem cum ſuis præmiſſis ſive principiis legitime debet connecti (§. 386.): deprehendimus, illam concatenationem aut ita inſtitui, ut a concluſione demonſtranda aſcendamus & perveniamus ad prima & indubia principia, aut ita, ut a principiis & præmiſſis indubiis progrediamur & deſcendamus ad concluſionem, ſive propoſitionem demonſtrandam. Ille modus demonſtrandi dicitur *analyticus*, in quo concluſionem reſolvimus in ſua prima principia. Hæc autem demonſtrandi ratio dicitur *ſynthetica*, in qua

ex ſimpliciſſimis & primis principiis componitur & exſurgit concluſio, ſive propoſitio demonſtranda.

Exempl. Sumamus e. gr. hanc propoſitionem: *Deus caret affectibus* quam *analytice* demonſtraturi ſumus, ita ut a concluſione; sive propositione ipſa demonſtranda, per concatenationem ratiociniorum, aſcendamus, & progrediamur ad prima uſque principia, ſive ad definitiones & axiomata, quibus propoſitio demonſtranda nititur.

Quicumque caret appetitu ſenſitivo, ille caret affectionibus; (per defin. affectuum.)

Atqui Deus caret appetitu ſenſitivo.

Ergo Deus caret affectionibus.

Minoris probatio.

II. Quicumque caret repræſentationibus confuſis, ille caret appetitu ſenſitivo, (per defin. appetit. ſenſ.)

Atqui Deus caret repræſentationibus confuſis:

Ergo Deus caret appetitu ſenſitivo.

Minoris probatio.

III. Quicumque omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat, ille caret repræſentationibus confuſis, (eſt hæc propoſit. axiomat.)

Atqui Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat,

Ergo Deus caret repræſentationibus confuſis.

Minoris probatio.

IV. Quicumque gaudet intellectu perfectiſſimo, ille omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat, (per defin. intellectus perfectiſſimi.

Atqui Deus gaudet intellectu perfectiſſimo;

Ergo Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat.

Minoris probatio

V. Quicumque eſt ens perfectiſſimum, ille gaudet intellectu perfectiſſimo (eſt hæc propoſ. axiom.)

Atqui Deus eſt ens perfectissimum, (per defin. Dei)

Ergo Deus gaudet intellectu perfectissimo.

Not.

Not. Habes hic demonſtrationem analyticam hujus propoſitionis: *Deus caret affectibus*. A propoſitione enim demonſtranda, quæ fuit concluſio primi ſyllogiſmi, ad principia progreſſi ſumus, ſyllogiſmos ita quidem concatenando, ut ſemper minor propoſitio prioris ſyllogiſmi facta fuerit concluſio ſyllogiſmi ſubſequentis.

Exempl. Eamdem propoſitionem ſi *ſynthetice* demonſtrare vis, a principiis, ſcilicet, definitionibus & axiomatibus, deſcendis uſque ad concluſionem demonſtrandam, ratiociniis ita concatenatis, ut ſemper concluſio prioris ſyllogiſmi debeat fieri propoſitio minor poſterioris ſyllogiſmi, hunc in modum:

I. *Quicumque eſt ens perfectiſſimum, ille gaudet intellectu perfectiſſimo*, (*eſt propoſitio axiomatica*)

Atqui Deus eſt ens perfectiſſimum, (*per defin. Dei*)

Ergo Deus gaudet intellectu perfectiſſimo.

II. *Quicumque gaudet intellectu perfectiſſimo, ille omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat*, (*per defin. intell. perfectiſſ.*)

Atqui Deus gaudet intellectu perfectiſſimo, (*per Syllog. I.*)

Ergo Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat.

III. *Quicumque omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat, ille caret repræſentationibus confuſis*, (*eſt axioma.*)

Atqui Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repræſentat, (*per Syllog. II.*)

Ergo Deus caret repræſentationibus confuſis.

IV. *Quicumque caret repræſentationibus confuſis, ille caret appetitu ſenſitivo*, (*per defin. appetit. ſenſ.*)

Atqui Deus caret repræſentationibus confuſis, (*per Syllog. III.*)

Ergo Deus caret appetitu ſenſitivo.

V. *Quicumque caret appetitu ſenſitivo, ille caret affectibus*, (*per def. affect.*)

Atqui Deus caret appetitu ſenſitivo, per Syllog. IV.)

Ergo Deus caret affectibus.

§. 396. Ex his vides, ſyllogiſmorum uſum in demonſtrando eſſe indiſpenſabilem.

Demonſtr. Cum omnis demonſtratio continua ſyllogiſmorum concatenatione abſolvatur (§. 386.): patet, ſyllogiſmorum uſum eſſe in demonſtrando indiſpenſabilem.

Schol. Qui demonſtrandi habitum ſibi compararunt, ſæpius demonſtrant propoſitionem aliquam, ita ut videantur nullos mente formare ſyllogiſmos, atque actuum omnium, quos mens edit, non ſint ſigillatim ſibi conſcii. At quamvis, in demonſtrando, exercitatiores, ſæpius unam alteramve propoſitionem mente retineant, nec eam exprimant verbis; ipſos tamen revera omnia per ſyllogiſmos demonſtraſſe, tum demum apparet, ſi analyſin demoſtrationis iuſtitueris. Credis e. g. pauciſſimas demonſtrationes in illuſt. Wolfii ſcriptis philoſophicis reperiundas eſſe per ſyllogiſmos concinnatas. Sed contrarium probat illarum demonſtrationum analyſis, quam non ſine fructu, & jucunditate inſtitues.

§. 397. Circulus in demonſtrando eſt, cum quis ad demonſtrandam propoſitionem A utitur propoſitione B, quæ tamen propoſitio B ſine propoſitione A demonſtrari nequit.

Exempl. Ex. gr. Circulum in demonſtrando committeres, ſi hanc propoſitionem: *Deus eſt æternus*, demonſtrares ex hac: *quia Deus eſt ens neceſſarium*; demonſtraturus autem porro hanc propoſitionem: *Deus eſt ens neceſſarium*, in ſubſidium vocares hanc propoſitionem: *quia Deus eſt æternus*. Revera ita demonſtrares hanc propoſitionem: *Deus eſt æternus*, per eamdem, quia eſt æternus.

§. 398. Circulus in demonſtrando ſollicite evitandus eſt.

Demonſtr. Qui circulum in demonſtrando committit,

tit, ille probat propoſitionem A per propoſitionem B, & propoſitionem B per propoſitionem A; adeoque propositionem A, per propositionem A, & A per ſemetipſam probat. Quia vero nihil poteſt eſſe ſimul propoſitio probans, & propoſitio probanda, (quia alias eſſet ſimul principium & principiatum, cauſa & effectus eodem reſpectu): patet, circulum in demonſtrando eſſe ridiculum, adeoque ſollicite evitandum.

§. 399. Quæcumque propoſitio legitime demonſtrata eſt, illa eſt certo vera.

Demonſtr. Quæcunque propoſitio legitime demonſtrata eſt: illa nititur experientiis, definitionibus & axiomatibus (§. 389.). Cum vero experientiæ, definitiones, & axiomata ſua gaudeant certitudine (§. 382. & ſeqq.): manifeſtum eſt, propoſitiones ex iis legitime deductas eſſe etiam certas & quidem certo veras, ſi hæc principia demonſtrandi fuerint vera, quia ex veris præmiſſis non poteſt non legitime fluere vera concluſio.

Schol. Poterat hæc propoſitio ita quoque demonſtrari. Quæcumque propoſitio legitime demonſtratur, in ea nexum ſubjecti & prædicati diſtincte perſpicimus, & rationem ſufficientem perſpicimus, cur ſit vera, quia eam, tamquam ex principiis ſuis deductam, contemplamur. In quacumque autem propoſitione rationem ſufficientem nexus ſubjecti & prædicati diſtincte perſpicimus, de ejus propoſitionis veritate ſumus certi (§. 348.); ut adeo illa propoſitio non poſſit non nobis eſſe certa, quæ legitime demonſtrata eſt.

§. 400. Demonſtrationem itaque præſtantiſſimam eſſe viam ad veritatem certam perveniendi, ex his uberrime patet.

§. 401. Cum itaque & experientiam, & demonſtrationem, certitudinis adminicula eſſe evicerimus (§. 381. 400.): poterat veritas *nobis certa* illa dici, quæ indubia ſenſione, (ſive experientia) vel evi-

evidenti principio nititur. Conf. Heinecc. *Log.* p. 129.
Certo autem falſum illud dici poterat, quod ſenſioni indubiæ, vel evidenti principio, repugnat.

§. 402. *Requiſita ad veritatem* dicimus ea, per quæ prædicatum ſubjecto tribuendum determinatur.

Exempl. Ex. gr. Ad immortalitatem animarum requiritur (1) indeſtructibilitas, (2) ſtatus idearum diſtinctarum, (3) ut anima ſtatus præteriti memoriam conſervet. Quocirca ſi noſti, animam hominis rationalem poſt mortem non deſtrui, ſed perſeverare, eamque ſimul in ſtatu idearum diſtinctarum verſari, itemque memoriam ſui ſtatuſque præteriti conſervare; omnia adeſſe noſti, quæ ad hoc requiruntur, ut anima hominis rationalis ſit immortalis.

§. 403. Ex quo patet, quod qui omnia requiſita ad veritatem adeſſe novit: veritatem certo cognoſcat oportet.

Demonſtr. Si quis omnia requiſita ad veritatem adeſſe cognoſcat, is novit, omnia ea adeſſe, per quæ prædicatum, ſubjecto competens, determinatur. Qui vero novit, omnia ea adeſſe, per quæ prædicatum, ſubjecto tribuendum, determinatur, perſpicit rationem determinantem, ex qua intelligi poteſt; cur prædicatum competat ſubjecto. Is autem, qui diſtincte perſpicit rationem, quæ efficit, ut prædicatum conveniat ſubjecto, certo novit veritatem (§. 348.). Ergo qui omnia requiſita ad veritatem adeſſe novit, ille veritatem certo novit.

Exempl. Ex. gr. ad hanc veritatem *anima eſt immortalis*, requiruntur hæc tria: (α) indeſtructibilitas, (β) perſeverantia in ſtatu idearum diſtinctarum, (γ) memoria & recordatio ſtatus priſtini, & collatio ſtatus præſentis cum ſtatu præterito. Qui itaque novit, hæc omnia requiſita in anima humana poſt mortem corporis adeſſe, is certo novit, animam eſſe immortalem. Ex his intelligis, recte nos affirmaſſe, §. 349. illi veritatem eſſe certam, qui novit rationem ſufficientem, cur ſubjecto conveniat præ-

prædicatum. Requiſita enim ad veritatem omnia determinant & efficiunt, ut prædicatum conveniat ſubjecto, adeoque rationem conſtituunt ſufficientem, ex qua intelligi poteſt, cur prædicatum tribuatur ſubjecto.

§. 404. Colligitur hinc, vi oppoſitorum quædam tantum requiſita conſtituere rationem inſufficientem, cur prædicatum ſubjecto ſit tribuendum.

Exempl. Ex. gr. qui novit, animam quidem, ob ſimplicitatem ſuam, ex ſua natura & principio interno, eſſe indeſtructibilem, ignorat autem, num anima in ſtatu idearum diſtinctarum verſetur; item, num memoriam ſtatus ſui præteriti conſervet, is aliqua tantum requiſita ad immortalitatem animæ agnoſcit, atque adeo rationem quidem, ſed ſufficientem, novit, cur anima dicatur immortalis. Ex his nunc opinor, intelliget quiſque, quid ſit veritas probabilis. De qua exponet caput ſequens.

CAPUT IV.

De veritate probabili.

§. 405.

Quemadmodum, *certos* nos eſſe vel de veritate, vel de falſitate propoſitionis cujuſdam, diximus, cum convenientiam aut diſconvenientiam prædicati cum ſubjecto tam diſtincte perſpicimus ut nulla oppoſita formido locum obtineat §. 348 & cum omnia requiſita ad veritatem adeſſe novimus (§. 403.); ita contra propoſitio illa nobis eſt *probabilis*, in qua prædicatum ſubjecto tribuitur ob quædam tantum requiſita veritatis, adeoque ob rationem inſufficientem. Ut adeo *judicare probabiliter* recte dicamus, cum a quibuſdam ad veritatem requiſitis, ſive a nonnullis circumſtantiis, ad rei exiſtentiam, concludimus.

Exem-

Exempl. Qui e. gr. in adoleſcente quodam obſervat (1) ingenium excellens & alacre, (2) diſcendi cupiditatem, (3) laborem indefeſſum, (4) ſubſidiorum ad ſtudia tractanda copiam, (5) fidelem inſtitutionem, atque, ob has circumſtantias, judicat; hunc puerum fore aliquando virum eruditum, & evaſurum eſſe ornamentum reipublicæ litterariæ is probabiliter judicat. Aliqua enim tantum requiſita ad veritatem novit. Neſcit enim, num ingenii vigor, morbo vel alio caſu facile corrumpendus, continuo ſit permanſurus; neſcit præterea, num adoleſcens, in vitia flecti cereus diligentiam ſit continuaturus. Ariſtoteles *probabile* quondam vocavit illud, *quod videtur omnibus, vel pluribus, vel ſapientioribus*. Quam vero notionem probabilitatis eſse rejiciendam, coram commonſtrabo.

Schol. Clar. Rudigerus, qui in doctrina de probabilitate egregias affert meditationes, omnibuſque palmam præripit, *probabilitatem* generatim vocat ratiocinationem, qua ex plurium ſenſionum convenientia in ſuppoſitione ſeu hypotheſi quadam, ſenſui immediate haud obvia, concludimus certitudine omni exceptione haud majore. Conf. *de Senſu veri & falſi, Lib. III. Cap. I. §. 10.* Convenientia autem plurium ſenſionum in hypotheſi quadam in eo conſiſtit, quod *hypotheſis* ſit veluti principium, & plures illæ ſenſiones, tamquam effectus ex ſua cauſa, & concluſiones inde explicantur. *Hypotheſis* enim eſt propoſitio, quam ideo pro vera adſumimus, quia proprietates & effectus rei inde commode explicantur. *Sive hypotheſis* eſt, ſecundum Wolfium, ſumptio eorum quæ eſſe, demonſtrari nondum poteſt, tanquam eſſent, rationis reddendæ gratia. Ex. gr. ſi quis Medicorum hanc propoſitionem aſſumeret, *anima effective, & phyſice agere in corpus, & corpus effective, & phyſice agere in animam*; quia phænomena in corpore humano ita commode poſsent explicari; tunc hæc ſumtio propoſitionum, quæ nondum demonſtrari

monſtrari poſſent, diceretur hypotheſis. Sic ex. gr. Copernicani aſſumunt hanc propoſitionem: *terra movetur*; tunc hæc propoſitio dicitur hypotheſis Copernicana, quia inde ſenſiones & phænomena, maxime in corporibus cæleſtibus commodiſſime explicari poſſunt. Quæ hypotheſis eſt probabilis, ſi nulla ſenſionum & phænomenorum ipſi repugnat, ſed cum ea optime convenit. Si vero aliqua phænomena repugnant plane, tum hypotheſis eſt falſa.

§. 406. Ex definitione §. 405. ſuppeditata patet:

I. *Hoc probabiliorem eſſe propoſitionem, quo plura requiſita ad veritatem adſunt, ob quæ prædicatum ſubjecto tribuitur.*

II. *Omne probabile eſſe debere quoque poſſibile.*

Cum enim in omni probabilitate quæſtio ſit de exiſtentia rei (§. 405.); omnis autem exiſtentia ſupponat poſſibilitatem (*per princip. metaphy.*): manifeſtum eſt, omne probabile debere quoque eſſe poſſibile.

III. *Non omne autem id, quod eſt poſſibile, eſſe probabile, itidem hinc diſcis.* Cum enim a poſſe ad exiſtentiam nulla ſit conſequentia (*per princ. metaphyſ.*) in probabilitate autem rei ſupponatur phænomeni exiſtentia (§. 405.): palam eſt, illud, quod mere poſſibile eſt, non eſſe ſtatim probabile.

Propoſitiones has illuſtrabimus exemplis.

Exempl. E. gr. ſi in Titio, adoleſcentulo, obſervas diſcendi cupiditatem, fidelem item inſtitutionem, ingenium excellens, ſubſidiorum copiam; tum probabilius eſt, Titium fore doctum, quam cum tantum in ipſo obſervas diſcendi cupiditatem, nullam autem ingenii dexteritatem, nulla ſubſidia, nullamque inſtitutionem. Hæc ad primam propoſitionem. Non omne id, quod eſt poſſibile, eſſe probabile, hoc ex exemplo diſcas. Poſſibile e. gr. eſt, te hac hora 1000. nummos aureos accipere ab amico Cajo; non enim involvit contradictionem. Sed non eſt probabile, quia nondum circumſtantiæ quædam

nec

nec phænomena apparent, ob quæ judicare queas, te eſſe accepturum a Cajo 1000. nummos aureos. Fac autem, (1) Cajum eſſe divitem, (2) Cajum debere tibi 1000. nummos aureos, (3) promiſiſſe ſancte, ſe velle ſolvere hac hora ſummam debitam; tum nonnullæ apparent circumſtantiæ, ob quæ judicare probabiliter queas, te eſſe accepturum hac hora 1000. nummos aureos. Probabile itaque eſt, te accepturum eſſe ſummam pecuniæ debitam, & quia probabile eſt, eſt quoque poſſibile. Sollicite profecto *tò* poſſibile debet a probabili diſtingui, quia in moralibus hæc differentia perſæpe multum nobis uſum præſtat. Stolidam, e. gr. ſpeciem illam eſſe, docemus in moralibus, quæ nititur poſſibilibus; illam autem affirmamus eſſe rationalem, quæ nititur probabilibus.

§. 407. Hactenus de propoſitione probabili. Syllogiſmum dicimus illum *probabilem*, in quo alterutra præmiſſarum eſt propoſitio probabilis.

Exempl. Exempl. gr. Plebeji homines, qui ſecundum conſcientiam probabilem actiones inſtituunt, atque bonitatem vel pravitatem actionum ex rationibus externis æſtimant, ſic ſæpenumero ratiocinantur:

Quidquid paſtor, voluntatem Dei ſciens, & morum moderator, ſuſcipit, illud licitum eſt,
Atqui paſtor ſaltationem ſuſcipit,
Ergo Saltatio eſt licita.

Schol. Hic ſyllogiſmus eſt ſyllogiſmus probabilis, quia major propoſitio probabilis. Hunc ſyllogiſmum veteres vocabant ſyllogiſmum *dialecticum*, item *topicum*. Loci enim topici erant apud veteres argumentationum probabilium quaſi promi condi. De quibus quidem locis topicis, quid exiſtimandum ſit, quidve, vel philoſopho, vel oratori proſit, ſincere in ipſis lectionibus exponetur.

§. 408. Diſcrimen itaque, quod inter demonſtrativum ſive apodicticum ſyllogiſmum, & ſyllogiſmum

pro

probabilem ſive dialecticum, reperitur, non in forma, ſed in materia quærendum eſt.

Demonſtr. Cum demonſtrationem ſive ſyllogiſmum demonſtrativum non niſi ingrediatur præmiſſæ certæ & indubiæ (§. 386.): ſyllogiſmum autem probabile ſive dialecticum ingrediantur, tamquam præmiſſæ, propoſitiones probabiles (§. 407.). Præmiſſæ autem conſtituant materiam ſyllogiſmorum (246.) conſequens eſt, ut ratiocinationis demonſtrativæ & probabilis diſcrimen ſit in materia quærendum, neque adeo ſyllogiſmus demonſtrativus & dialecticus ſive probabilis differant niſi principiis.

§. 406. Propoſitio, quæ nobis probabiliter vera eſt, poteſt eſſe falſa.

Demonſtr. Cum propoſitio illa nobis probabiliter vera ſit, in qua prædicatum tribuimus ſubjecto ob quædam tantum ad veritatem requiſita & ob rationem inſufficientem (§. 405.); facile vides, poſſe etiam prædicatum illud, quod ob quædam ad veritatem requiſita, & ob rationem inſufficientem ſubjecto tribuitur, ſubjecto repugnare. Nondum enim rationes adſunt completæ, quæ efficiunt, ut prædicatum neceſſario competere debeat ſubjecto. Si itaque prædicatum, quod ſubjecto ob rationem inſufficientem in propoſitione probabili tribuitur, poteſt etiam ſubjecto repugnare; tunc autem, cum ſubjecto repugnat prædicatum, propoſitio dicitur *falſa*; (§. 330.): patet, propoſitionem, quæ nobis probabiliter vera eſt, poſſe eſſe falſam.

Exempl. Ex. gr. Ruſticus judicat, ſaltationem eſſe licitam, quia paſtor, diſcrimen boni malique optime ſciens, ſaltat. In hac propoſitione: *ſaltatio eſt licita*, ruſticus prædicatum *tò licitum eſt* tribuit ob rationem inſufficientem. Ita enim ſententiam fert: *Saltatio eſt licita, quia paſtor ſaltat*. Poteſt igitur propoſitio ruſtici *ſaltatio eſt licita*, quæ ipſi probabiliter vera eſt, revera eſſe falſa. Hactenus de probabilitate in genere, Nunc ad ſpecies probabilitatis ſigil-

ſigillatim pertractandas deſcendemus; atque hic doctas Cel. Rudigeri meditationes ſecuti, probabilitatem (1) *hiſtoricam*, (2) *phyſicam*, (3) *politicam*, (4) *practicam* denique diſtincte exponemus.

§. 410. Ad veritatem vel experientiæ ope, vel per demonſtrationem ſive a priori pervenimus; (§. 350.): Cum vero ipſi nec omnia experiri & a poſteriori invenire poſſimus, neque etiam nexus omnium noſtrorum aſſertorum cum ſuis primis principiis introſpicere; opus eſt, ut multa etiam, quæ alii ſunt experti, aut ab aliis referuntur, credamus.

§. 411. Ex quo vides, recte ex finitudine intellectus deduci originem *fidei philoſophicæ* quæ nihil aliud eſt, quam aſſenſus, propoſitioni datus ob teſtimonium alterius.

§. 412. Si itaque fides eſt aſſenſus, quem propoſitioni cuidam præbemus ob teſtimonium alterius (§. 411.): perſpicuum eſt, rationem, cur in fide quid pro vero habeamus, eſſe auctoritatem perſonæ narrantis.

§. 413. Cum vero perſonæ narrantes, & ob ignorantiam dexteritatiſque defectum poſſint, & ob malitiam velint nos ſæpenumero decipere, falſumque pro vero obtrudere: requiritur, ut cautiones quædam tradantur, doceaturque, quodnam ſit probabiliter verum, quodnam probabiliter falſum in narratione factorum ſive hiſtoriarum. Regulas igitur *probabilitatis hiſtoricæ* percenſeamus oportet.

§. 414. In omni itaque fide humana & probabilitate adeo hiſtorica, attendas ad ſequentes circumſtantias (I) Ad teſtem, ſive perſonam, quæ factum aliquod narrat (II.) Ad rem ipſam, quæ refertur (III.) Ad modum narrandi.

§. 415. Teſtium ſive perſonarum narrantium non eadem eſt auctoritas. Adeoque ad hominum, factum narrantium, diverſitatem debet attendi.

§. 416. Quod ad diverſitatem teſtium attinet, diverſitas illa conſpicitur (1) *ratione intellectus*, (2) *ratio-*

ratione voluntatis, (3) *ratione* denique *ſenſuum*.

§. 417. *Ratione intellectus* alii ſunt teſtes prudentes & intelligentes, judicandique docte inſtructi, alii ſunt ſimplices, vecordes, & de fæce plebis.

§. 418. *Ratione voluntatis* teſtes ſunt vel neutrarum partium, vel uni parti magis obnoxii, &, uti vocantur intereſſati, item ſunt vel probi, vel improbi & mendaciis aſſueti.

§. 419. *Ratione* denique *ſenſuum* teſtes ſunt vel teſtes oculati, qui factum coram intuiti ſunt, vel ſunt teſtes auriti, qui, quidquid factum eſt, ab aliis acceperunt. Atque hi teſtes auriti vel ſunt coævi i. e. eo tempore vixerunt, quo factum evenit; vel ſunt recentiores, qui, quidquid narrant, a coævis acceperunt.

Not. Hac diverſitate teſtium perſtructa, nunc facile inde formabuntur regulæ & leges probabilitatis hiſtoricæ.

§. 420. Regulæ autem & leges probabilitatis hiſtoricæ commodiſſime his comprehenduntur poſitionibus.

I. Probabilius eſt teſtimonium viri prudentis, & judicandi maturitate gaudentis, quam hominis ſimplicis & rudis, ſi res narrantur, quæ attentionem aliquam judiciumque requirunt.

Exempl. Si e. gr. narrantur phænomena naturæ, vel recenſetur peculiaris aliqua & paradoxa viri eruditi opinio; tunc tutius credes Gajo, cujus dexteritas & judicii ἀκρίβεια tibi jam perſpecta eſt, quam Titio, qui cum ſit homo obeſæ naris, nimiumque ſimplex, ea cum attentione, qua debebat, phænomena, in regno phyſico obvia, opinionemque viri alicujus eruditi, neutiquam conſideraſſe præſumitur.

II. Cum vero facta narrantur, quæ non niſi uſum ſenſuum, nec multam adeo attentionem requirunt, teſtimonium hominis plebeji & rudis eamdem meretur fidem, quam eruditi cujuſdam & prudentis viri; quin immo nonnunquam majorem, ſi ſcilicet & affectus ſuſpicio adſit, & partium ſtudium metuitur.

Exempl. E. gr. Cum homo plebejus & ſimplex narrat, Titium Cajo inflixiſſe alapam; tunc ipſius teſtimonium, ceteris paribus, eadem gaudet probabilitate, qua gaudet Sempronii, tamquam hominis docti, narratio. Quin etiam, quia homo eruditus & prudens, perſpectis narrationis conſequentiis, veritatem ſæpe retinet, in pluribus caſibus homini ſimplici, facti consecutiones neſcienti, adeoque factum fideliter narranti, tutius creditur.

III. Teſti, quem partium ſtudio occupatum eſſe, ex nonnullis circumſtantiis colligimus, parum fidei haberi debere, ratio edocet; cum contra ea viro, quem neutrarum partium eſſe, ex narrationis circumſtantiis concludimus, major ſit habenda fides.

Not. Si vero ſcire vis, num teſtis ſtudio partium ſit occupatus, & vel amori, vel odio, aliquid det; attendas, oportet, ad complures περίστασις, ad patriam ſcilicet, religionem, ſectam, familiam, &c.

Exempl. Si e. gr. ephemeridibus aut annalibus, ab homine Gallicæ nationis conſcriptis, percipis, Germanos a Gallis eſſe fugatos victoriamque Gallos reportaſſe; tunc fallax adhuc eſt ſcripturis fides. Hinc itidem intelligis, cujus fidei ſint ea, quæ de Luthero, ejusque ortu & obitu maxime referunt. Plura coram.

IV. Auctoritas teſtis oculati potior eſt teſtimonio teſtis auriti, illique ſemper tutius creditur, quam huic.

Schol. Ratio in promtu eſt. Quidquid enim quis per auditum & famam accepit, id plerumque eſt ejuſmodi, ut veritatem multum abludat. Cum enim Cajus narrat factum aliquod; Titio tum Cajus de ſuo quid addere ſolet. Titius idem factum refert Sempronio, atque itidem de ſuo quid immiſcet: Sempronius facit ſimiliter, ut tandem factum non videatur eſſe idem. Fama enim creſcit eundo. Quo fit, ut teſtis auritus eam fidem non mereatur, quam meretur teſtis oculatus.

V. Si

V. Si qua tamen fides nonnunquam tribuenda teſti aurito: attendas, num teſtis auritus ſit vir prudens; aut ſit de fæce plebis. Sin illud, tutius credes; ſin hoc, ſuſpectior eſt fides.

VI. In teſtimonio, quod exhibet teſtis auritus, vel maxime inquiras, quoad ejus fieri poteſt, in auctorem primum narrationis, & a quibus tandem incunabulis profecta ſit fama. Sic, ſolicite inveſtigata hiſtoriæ ultima origine, facile, cujus ſit fidei teſtis auritus, perſpicies.

VII. Quod teſtes coævi narrant, probabilius judicatur, quam quod homines, qui multo poſt vixerunt, referunt.

VIII. Si idem, quod teſtis coævus narrat, plures, eodemque modo iiſdemque circumſtantiis, narrant; tum neſcio, an probabilitati teſtimonii, a coævo lati, quid addi poſſit.

Schol. Hæ ſunt potiores regulæ, quas oportet, ante oculos habeamus, ſi quidem in credendo minus voluerimus falli. Atque hæ quidem, ut vides, ſpectant ad teſtem ipſum. Nunc quæ cautiones, ratione facti, ſive rei narratæ, obſervari debeant, ſtrictim percenſebimus.

§. 421. I. Si quod factum narratur, in quo circumſtantiæ occurrunt, ſibi invicem repugnantes; tum vero nulla adeſt probabilitas.

Not. Quoties enim circumſtantiæ facti ſibi contradicunt, toties impoſſibilia adferuntur. Cum vero omne probabile debeat eſſe poſſibile (§. 406.); intelligitur, ubi repugnantia ſive contradictio circumſtantiarum locum habet, ibi nullum locum habere poſſibilitatem, adeoque etiam nullam probabilitatem.

II. Si factum inſolitum mirabile narratur; idemque num probabiliter verum ſit, noſſe cupis, attendas ad ſequentia:

(α) Cum rem mirabilem unicus teſtis narrat, non adeo multum ipſi fidei habetur. Potuit enim, quod ſæpiſſime fit, imaginationem decipi. (β) Cum vero

eamdem rem mirabilem inſolitamque plures, probatæ ceteroquin fidei, viri, iiſdem ſub circumſtantiis, referunt & jurejurando quoque confirmant id, quod factum viderunt; multo probabilius eſt, revera id, quod narratur, contigiſſe.

§. 422. Ad modum denique narrandi quod attinet, obſerves ea, quæ hiſtorice narrantur, plus mereri fidei, quam quæ poetice & oratorie recenſentur. In hiſtorica enim narratione ſimplicia reperiuntur cuncta, ornatuque, tamquam veſte, detracto, nuda. Quæ vero contra poetice commemorantur aut oratorie, in iis multum a ſimplicitate ingenua recedi reperies, omnia que coloribus ambitioſe quæſitis, exornari videbis; ita quidem ut veritas multis pigmentis fucoque inani tecta vix ac ne vix quidem conſpiciatur.

§. 423. Hæc quidem, quæ hactenus de probabilitate hiſtorica diſputavimus, tantum ad teſtimonium auctoritatemque humanam referri volumus. Quæ enim teſtimonio divino confirmantur, hæc ſunt certiora, quominus Numen veraciſſimum fallere novit.

Schol. Ex his denique vides, facta tantum credi. Dogmata enim univerſalia certitudinem ſuam obtinent ex demonſtrationibus. Si vero quis dogmata univerſalia ob teſtimonium alterius tantum credit, parum ſolicitus de rationibus internis, quæ ipſum ad aſſenſum commoveant, eum, dicimus, occupatum eſſe *præjudicio auctoritatis*, de quo ſupra §. 336. Exinde porro nunc liquet, quam præpoſtere agant, qui, veritatem confirmaturi, teſtimoniis, nil inde operoſius conquiſitis, eam ſtabilitum eunt, auctoritati, quam argumentis, ponderis plus tribuentes.

§. 424. Nunc ad probabilitatem hermeneuticam. Probabilitas hermeneutica inſervit nobis in interpretando ſive in ſenſu alicujus ſcriptoris eruendo. Fit ſcilicet perſæpe, ut ſermo alicujus ſcriptoris multiplices admittat interpretationes, quarum quænam
ſit

ſit probabiliter, ex legibus probabilitatis hermeneuticæ eſt definiendum.

§. 425. Probabilitas autem hermeneutica eſt, cum a quibuſdam, in ſcripto auctoris obviis, circumſtantiis, e. gr. verborum ſignificatione, poſita connexione, ſcriptoris ætate, fine & affectu, ad ſenſum ſcriptoris concludo.

Schol. Senſus auctoris eſt conceptus ille ſcriptoris quem per verba in animis legentium, & audientium ſcriptor, vel loquens vult produci. Si ex legitimis principiis de ſenſu auctoris, quem ipſe intendit, ſtudio in eoque inveſtigando labore, dicor auctorem *interpretari* & *interpretatio* eſt actus, quo eruimus ſenſum auctoris:

§. 426. Ut vero, ſi ſenſum alicujus ſcriptoris eruere volueris, diſtinctius ſcias, quomodo ipſum conjectando aſſequi poſſis, ſequentes propoſitiones, tamquam leges probabilitatis hermeneuticæ, obſerves.

Corol. I. Cum ſenſus ſcriptoris per verba ſignificetur, (§. 425.) conſequens eſt, ut, qui ſenſum auctoris eruere cepit, linguam, qua ſcriptior mentem ſuam explicavit, probe calleat, ejuſdemque linguæ idiotiſmos habeat perſpectos: Unde

Corol. II. Interpretes illos, in eruendo ſcriptoris ſenſu, falli & labi oportet, qui verſionibus ſive translationibus fidunt aliorum linguam qua auctor quis ſcripſit, minus intelligentes.

Corol. III. In interpretando probe attendendum ad ſcriptoris affectum, ſectam, minus, ætatem, ſcopum, &c. Hinc

Corol. IV. Peropus eſt, ut deſcendamus in ſyſtema auctoris, quem interpretari volumus, illumque dijudicemus ex notionibus domeſticis, atque adeo caveamus, ne ex notionibus noſtris de ſcriptorum ſermone judicemus.

Schol. Optime Clericus in *Arte critica Part.* II. *Sect.* II. *Cap.* II. §. 7. & 8. *Oportet*, inquit, *veluti noſtrarum opinionum oblivíſci*, & *quærere*, *quid veteres*

ves illi magiſtri ſenſerint , non quod ſentire debuiſſe nobis videntur , ut ſaperent.

Corol. V. Ex quo porro patet, oportet, ut neque cum amore, neque cum odio perſonali, aut præjudiciis quibuſcumque ad interpretationem accedamus.

Corol. VI. In interpretando, antecedentia & conſequentia ſollicite ſunt conferenda, nec, ſi probabiliter velis ſenſum auctoris aſſequi, extra contextum verba ſcriptoris ſunt conſideranda.

Schol. Unde non mirum, turpiter falli eos in interpretando, qui, cum de ſenſu auctoris alicujus exiſtimare volunt, ſæpius verba auctoris, ab alio, forte auctoris inimico, allegata, & extra contextum poſito, in ſubſidium adhibent. Fit id ſæpiſſime in controverſis, id quod pluribus coram commonſtrabo.

Corol. VII. Loca auctoris parallela ſunt conferenda ſtudioſius, ſi, quisnam ſit ſenſum auctoris probabiliter vetus, velis feliciter inveſtigare.

Not. Sæpius enim id, quod paulo obſcurius in uno loco dicitur auctor, in altero clarius enunciavit, ut adeo obſcuriora ſint explicanda ex clarioribus.

Cor. VIII. Senſui litterali, & proprio tamdiu inhærendum, quamdiu ſenſus literalis & proprius cum circumſtantiis textus melius convenit, quam quivis alius improprius.

Cor. IX. Benignior & ſanior interpretatio præferenda eſt odioſæ, nec facile præſumendum, aliquem ſibi contradicere. Id quod æquitas in interpretando exigit.

Not. Plures regulas adducere non vacat, cum de arte interpretandi peculiaribus compendiis exponi ſoleat. Has interim poſitiones, exemplis, & theologicis, & philoſophicis uberius coram illuſtrabo.

§. 427. Accedimus nunc ad *probabilitatem phyſicam*, quæ eſt, cum ex pluribus phænomena ſive ſenſionibus concludimus ad cauſam aliquam phyſicam ac modum, qui producit effectum. Conf. Rudiger. *de ſenſu V. & F. Lib. III. Cap. E.*

Exem-

Exempl. Sic e. gr. probabile eſt, fluxum & refluxum maris a preſſione lunæ dependere, quia multa phænomena adſunt, quæ efficiunt, ut ad preſſionem lunæ, tamquam cauſam flexus & reflexus maris, concludere poſſim. Conf. Hamberg. *Phyſic.* §. 737. *& ſeqq.* Hæc probabilitas eſt phyſica.

§. 428. Circa probabilitatem itaque phyſicam ſequentes obſervari volo cautiones.

(α) Si cauſam aliquem probabilitatem phyſicam vis eruere, requiritur, ut phænomenon aſſumatur exploratum, illiuſque ſaltem notio clara formetur. Hic igitur obſerventur, neceſſe eſt, regulæ, circa experientiam ſupra §. 354. & ſeqq. traditæ. Quas quidem regulas, circa experientiam obſervandas, ſi minus habueris ante oculos, facile fit, ut fœtum imaginationis, adeoque chimæram pro phænomeno habeas.

(β) Similis cautio eſt adhibenda in phænomenis quæ ab aliorum recenſione, ſuppeditantur. Hinc in ſubſidium ſunt adhibendæ regulæ, quas circa probabilitatem hiſtoricam §. 420. tradidimus.

(γ) Si phænomena fuerint rite explorata, tum omnes cauſæ poſſibiles phænomeni ſunt inveſtigandæ.

(δ) Ex omnibus cauſis poſſibilibus ſunt aſſumendæ illæ, quæ reliquis circumſtantiis quam optime conveniunt.

§. 429. Quod ad *probabilitatem politicam*, quam nunc exponemus, attinet, eam. ſcito, in ea conſiſtere, cum ex pluribus alicujus perſonæ phænomenis colligimus indolem animi ejuſdem perſonæ.

Exempl. Sic ex. gr. cum in Cajum ſtatum corporis ad oſtentationem compoſitum, gravem inceſſum, ſeſquipedalia verba, ſtudium decori, & cetera obſervo, tum ex his circumſtantiis probabiliter colligo, Cajum eſſe *ambitioſum*, ſive, Cajum ſecundum hanc regulam agere: quidquid honorem mihi affert, illud mihi bonum, & illud ſuſpicio. Item, cum in Titio obſervas faciei hilaritatem, jocandi ſtudium, inconſtantiam, prodigalitatem, & propenſionem ad otium fu-

gamque laboris; tum ex his ſenſionibus, ſive phænomenis colligis probabiliter, Cajum eſſe *voluptuoſum*, ſive, ſanguineum, atque illum maxime ſecundum hanc regulam agere: quidquid mihi jucundum eſt, & ſenſus titillat, illud mihi bonum eſt, illudque ſuſpicio. De hac probabilitate Politica, qua ex ſignis propenſionum ad ipſas animi propenſiones concludimus, agitur ſpecialius, & cum applicatione in ethica charatheriſtica.

§. 430. *Probabilitatem* denique *practicam* Rudigerus *de ſenſu V. & Lib. III. Cap. VIII.* vocat illam, qua ex principiis phyſicis, aut moralibus futurum aliquem prædicimus eventum.

Exempl. Ex. gr. Cum Principis alicujus miniſter, uſu rerum ſubactus, prædicit probabiliter, hanc illamve rempublicam collapſum iri, tunc certas quaſdam circumſtantias obſervet in republica, quam affirmat ſubverſum iri, quas adfuiſſe meminit in aliis rebuspublicis, quæ everſiones funeſtas expertæ ſunt. Adeoque ex collatione ſimilium circumſtantiarum expectat eventus ſimiles, idque probabiliter.

Schol. Quæ expectatio eventuum ſimilium in probabilitate practica apud politicos utramque facit paginam; id quod uberius demonſtratum dedi in *diſſert. de expectatione caſuum ſimilium in praxi morali ſæpius fallaci*, quæ in meis exercitat, eademque & ſcholaſt. pag. 303. reperitur. Ibi quoque cautiones quaſdam allegavi, in expectatione caſuum ſimilium, adeoque in probabilitatem practica, obſervandas. Pertinet huc quoque argumentum ab *analogia* deſumptum, quod inter argumenta probabilia omnino referri meretur. Argumentamur hic a ſimili ad ſimile, quia ſimilium ſimilis eſt ratio. Hoc argumentum nonnulli adhibent, cum bruta animabus, iiſque immaterialibus, gaudere, probare volunt: item, cum animam poſt mortem in ſtatu idearum diſtinctarum verſari, probant, de quo copioſius diſſeram in recitationibus. Quæ de probabilitate *vulgari* item

item de *probabilitate* κατ' ἄνθρωπον, quam Rudigerus vocat, & de probabilitate *medica* dici adhuc poterant, ea, qua decet, fide & perſpicuitate in ipſis lectionibus adferemus. Præterea Ludov. Mart. Kahlii *Elementa Logicæ probabilium*, Hal. 1735. edita, adhibenda ſunt.

§. 431. Cum probabilitate eſt connexa *opinio*, quæ eſt propoſitio inſufficienter probata. Propoſitio autem *inſufficienter probatur*, ſi ex principiis nondum certis deducitur.

Exempl. Ex. gr. hæc propoſitio: *dantur incolæ lunæ*, eſt opinio. Cum enim hæc propoſitio nitatur principiis nondum certis, facile vides eam inſufficienter probari, adeoque in numerum opinionum referendam.

§. 432. Colligi hinc poteſt opinionem aliam eſſe probabilem, aliam improbabilem.

Demonſtr. Cum opinio ſit propoſitio, inſufficienter probata & principiis incertis nixa (§. 531.), non autem omnia incerta ſint probabilia, ſed quædam incerta nitantur *principiis precariis*, quæ omni ratione deſtituta, vel ſine probatione ſumuntur: facile vides non omnem opinionem eſſe probabilem, ſed dari quoque opinionem improbabilem. Ut adeo opinio recte dividatur in probabilem & improbabilem.

§. 433. Omnis opinio eſt mutabilis.

Demonſtr. Cum opinio ſit propoſitio, probatione inſufficiente, & incertis principiis nixa (§. 431.): fieri poteſt, ut quis probationem inſufficientem, qua nititur opinio, perſpiciat, & cognita opinionis falſitate, aſſenſum eidem ulterius deneget. Quo ipſo, opiniones mutabiles eſſe intelligis.

§. 434. Porro hinc liquet, opiniones probabiles poſſe eſſe ſæpe falſas.

Demonſtr. Si verum eſt, propoſitionem probabilem poſſe eſſe falſam (§. 509.), recte affirmatur, opiniones probabiles poſſe eſſe falſas.

CA-

CAPUT V.

De meditatione legitime inſtituenda & veritate per eam inveſtiganda.

§. 435.

HActenus actum de veritate certa & probabili. Nunc ſpecialius oſtendendum nobis eſt, quomodo, operationes mentis noſtræ dirigere debeamus, ut veritates facilius inveniamus, veritatumque connexionem diſtinctius perſpiciamus, ſive, quod idem eſt, quomodo debeamus meditari. *Meditari* enim dicimus, cum cogitationes noſtras bonæ methodi legibus convenienter ita applicamus, & eo dirigimus, ut veritates ex veritatibus, notiones ſcilicet ex notionibus, propoſitiones ex propoſitionibus, eruamus; & *meditationem* dicimus cogitationum noſtrarum applicationem ad veritatem inveſtigandam, bonæ methodi legibus conformiter.

§. 536. Ex notionibus, quas uſu loquendi confirmari, coram oſtendemus, fluunt hæ poſitiones tamquam conſectaria:

Corol. I. Bonam methodum & meditationem ipſam ad bonæ methodi leges attemperatam, multum differre. *Differt*, inquit Cel. Syrbius, *meditatio a methodo, ut iter a via*. Conf. *Philoſ. Ration. pag.* 155.

Cor. II. Hinc intelligas licet, omnem illum, qui legitime meritari cupit, id agere debere, et cogitationes ſuas bonæ methodi requiſitis, quæ ſupra §. 33. & ſeqq. allegavimus, convenienter inſtituat, & hoc quemque felicius meditari, quo exactius methodi bonæ præcepta exequitur,

Cor. III. Colligitur ex his, eos, qui legitime & feliciter meditari volunt, plures jam debere habere perſpectas veritates. Quomodo enim veritates ex veritatibus, propoſitiones ex propoſitionibus erues, niſi

niſi jam ante veritates & propoſitiones habueris cognitas? Ut adeo hinc videas, cur tirones, & veritatum, & bonæ methodi, ignari, nondum apti ſint ad meditandum.

§. 438. Qui feliciter meditari vult, adferat præ ceteris omnibus attentionem, & animam a præjudiciis liberam.

Demonſtr. Cum quis feliciter meditari cupit, veritates ex veritatibus eruere elaborabit (§. 435.). Cum vero veritates ex veritatibus eruere nequeas, niſi veritatum connexionem perſpicias; conſequens eſt, ut feliciter meditaturus, veritates, prout inter ſe connexæ ſunt, contempleris. Qui veritates in ſuo nexu perſpicere cupit, ille alteram ab altera debes diſtinguere, & partialia cujuſvis veritatis ſigillatim ſibi repræſentare; adeoque, qui feliciter vult meditari, debet veritates diſtincte ſibi repræſentare (§. 73.). Cum vero diſtincta repræſentatio acquiratur attentione (§. 79.): conſequens eſt, ut qui meditando feliciter vult progredi, adferat juſtam attentionem.

Præjudicia ſunt judicia erronea (§. 333.), adeoque ex confuſis repræſentationibus oriuntur (§. 331.) Cum vero confuſæ repræſentationes turbent attentionem (*per princ. Pſycolog.*); attentio autem ad meditandum vel in primis requiratur (*per demonſtrata*): palam eſt, ad meditandum requiri animum præjudiciis vacuum.

§. 438. Qui meditari vult, debet ante omnia de principiis, quibus certas veritates ſuperſtruat, eſſe ſollicitus.

Demonſtr. Cum meditaturus cogitationes ſuas regulis bonæ methodi convenienter inſtituere debet (§. 435.), inter regulas autem bonæ methodi illa præcipuum mereatur locum, qua docetur, omnes poſitiones & omnia ratiocinia deduci debere non niſi a principiis certis (§. 33. II.) intelligitur, omnem illum, qui meditari vult, ſollicitum eſſe

debe-

debere de principiis, quibus poſitiones & ratiocinia ſua ſuperſtruat.

§. 439. Ex quo conficitur ad meditationem requiri præcipue, ut rem illam, de qua meditamur, accurate definiamus, ſinguloſque terminos rite determinemus.

Demonſtr. Cum meditaturus de principio quodam, ex quo ordiatur ejus meditatio, debeat eſſe ſollicitus (§. 438.); ad principia autem veritatum referantur quoque definitiones (§. 29. 389.): apparet, ad meditationem id requiri in primis, ut earum rerum, de quibus meditari volumus, accurate formentur definitiones. Quo ipſo ſimul patet, terminos ſingulos, qui in materia, de qua meditaris, ſe tibi offerunt, eſſe rite determinandos, maxime cum id bonæ methodi leges requirant. (§. 33.)

§. 440. Si vero rei, de qua meditaris, accuratam definitionem formare velis, experientiam & caſus plures in ſubſidium adhibeas, ex quorum collatione, definitiones, ſecundum regulas, §. 377. traditas, formantur.

§. 441. Definitione rei, de qua meditaris, rite conſtituta, ſingulas notas, in definitione occurrentes, denuo definias; atque ita ex novis notarum partialium definitionibus exſurgent diviſiones (§. 180. *ſchol.*), quarum veritatem & bonitatem dijudicabis ex regulis ſupra §. 184. traditis.

§. 442. Si definitiones regulis definiendi, ſupra §. 148. & ſeqq. expoſitis, convenienter formaſti, nullo negotio ex definitione confecta novas elicies poſitiones, quas ex unica definitione immediate deductas, dicimus *axiomata* (§. 22.). Sunt hæc axiomata magni omnino uſus, cum per ratiocinationes legitimas aliæ veritates debent inveniri. Quare, quomodo meditando eliciantur ex definitionibus axiomata, paucis oſtendemus, regulas præcipuas ſuppeditaturi.

§. 443. Quoties axiomata ex definitionibus imme-

dia-

diate deducere vis; toties (α) *partem definitionis, genus nimirum vel differentiam ſpecificam, omittas*, & emergent propoſitiones axiomaticæ.

Exempl. Ex. gr. Sumas definitionem *Legis*. Lex eſt decretum ſuperioris, obligans inferiorem. Omitte genus, & emergent hæ propoſitiones axiomaticæ, quæ immediate in definitione legis continentur. (α) *Lex ſupponit ſuperiorem*, (β) *Lex obligat*. (γ) *Lex datur a ſuperiore inferiori*. Omittas differentiam, & prodibit hæc theſis: *Lex eſt decretum*.

(β) *Eruitur axioma, ſi definitionem ita invertis, ut prædicatum in ſubjecti locum, & ſubjectum in prædicati locum ſubſtituatur*.

Exempl. Ex. gr. *Quidquid eſt decretum ſuperioris, obligans inferiorem, illud eſt lex*. Item: *Ubicumque habes decretum ſuperioris, quo obligatur inferior, ibi habes legem*.

(γ) *Detegitur axioma, ſi definitiones affirmativas convertis in propoſitiones negativas æquipollentes*.

Exempl. Ex. gr. (1) *Ubicumque non adeſt decretum ſuperioris, ibi non adeſt lex*, (2) *ubicumque non eſt ſuperior, ibi nullum locum habet lex*, (3) *ubi nulla lex, ibi nulla obligatio*, (4) *quicumque non gaudet vi obligandi, non habet poteſtatem leges ferendi &c.*

Not. Plura omnino axiomata ſe ſponte tibi offerunt, ſi attentionem tibi habueris commendatam, aciemque meditationis, quantum fieri poteſt, intenderis.

§. 444. Atque eodem fere modo eruuntur ex unica definitione *poſtulata*, quæ ſunt propoſitiones practicæ, ex unica definitione conceptibiles (§. 223.), i. e. ejuſmodi propoſitiones, quæ exponunt modum, quo aliquid fieri debeat vel poſſit (§. 220.) Poſtulata vero commodiſſime eruuntur ex definitionibus genericis, de quibus vid. §. 175.

Exempl. Sumas e. gr. hanc definitionem genericam *commiſerationis*. Commiſeratio eſt tædium vehemens, ex alterius infelicitate ortum. Hinc fluit hoc poſtula-

ſtolatum: *Qui alterum ad commiſerationem erga ſemetipſum vult excitare, ille alteri debet ſuam infelicitatem & miſeriam patefacere.*

§. 445. Si ejuſmodi axiomata & poſtulata elicueris ex unica definitione; tunc per immediatas conſequentias, de quibus vide §. 312. ex his propoſitionibus inferas, & prodibunt *conſectaria* §. 226.

Exempl. Si e. gr. ex definitione legis hoc formaſti axioma, §. 443. *Lex ſupponit ſuperiorem*: ex hoc axiomate elicies per immediatam conſequentiam hoc conſectarium.

Ergo par pari non poteſt legem ferre; item:
Ergo par parem non poteſt obligare.

§. 446. Ex collatione plurium definitionum & propoſitionum oriuntur *theoremata*, itemque *problemata*; de quibus §. 224. 225. Quicumque igitur vult theoremata per meditationem invenire, illum oportet comparare aliquot definitiones, ex quarum combinatione oritur propoſitio quædam, in qua aliquod tantum affirmatur & negatur, adeoque eſt theoretica (§. 220.).

Schol. Ut modus inveniendi theoremata clarior fiat, ſumamus definitionem *Dei*, qui definitur per ſpiritum independentem, & definitionem *ſpiritus*, qui eſt ſubſtantia intellectu & voluntate prædita. Hinc ita argumentari licet:

O. ſpiritus eſt intellectu & voluntate præditus,
Deus eſt ſpiritus;
Ergo Deus eſt intellectu & voluntate præditus.

Si porro definiveris, quid ſit *intellectu præditum eſſe*, & deprehenderis, intellectu præditum eſſe illum, qui diſtincte res ſibi repræſentat; emergit jam nova hæc propoſitio: *Deus res ſibi diſtincte repræſentat.* Si meditationem ita continuaveris, ut novas ſemper definitiones in ſubſidium adhibeas; in eas tandem incides propoſitiones per legitimum ratiociniorum nexum, quas nunquam crediſſes tibi oblatum iri. Fac periculum, & non ſine inſigni animi

nimi voluptate experieris, ratiocinationem legitimam, adeoque ſyllogiſmnm etiam non mediocre eſſe remedium veritatem inveniendi.

§. 447. Cum problema ſit propoſitio practica demonſtrabilis (§. 225.); facile intelligitur, propopoſitionem ejuſmodi eodem modo inveniri, quo theorema inveſtigatur. Duas ſcilicet vel plures definitiones inter ſe conferas, atque tum ex hac collatione prodibit propoſitio practica.

Exempl. Ex. gr. Si definiveris præjudicia, itemque explicaveris, quid ſit *emendare voluntatem*; facile, ope meditationis aliiſque propoſitionibus mature cognitis, in ſubſidium adhibitis, emerget hæc propoſitio practica: *Voluntas eſt emendanda per præjudiciorum abolitionem.*

Schol. Nonnunquam, quod ſupra jam monuimus, problema ſumitur pro quæſtione, qua operatio aliqua continetur producenda. Si modum itaque oſtenderis, quo operatio aliqua producitur; tum diceris ſolvere problema (§. 225.). Ad ſolutionem problematis feliciter inſtituendam requiritur, ut cauſas rei, quæ produci debet, perſpectas habeamus. Sit problema, *commiſerationem in altero excitare.* Si noſti geneſin & cauſas commiſerationis, tum ſolvetur facile problema. *Commiſeratio ſcilicet oritur ex amore: Ergo ſi commiſerationem in altero, vel erga te, vel erga alium, excitare vis, prius id age, ut alter amet. Quo obtento, alteri, in quo commiſerationem excitare vis, miſeriam, ſive infelicitatem tuam manifeſta, & orietur in ipſo tædium ob infelicitatem tuam, quod tædium dicitur commiſeratio.*

§. 448. His poſitionibus per meditationem inventis, per legitimam ratiocinationum concatenationem ita eaſdem combinabis, ut per demonſtrationem, regulis ſcilicet §. 395. traditis, convenienter, omnia apte cohæreant. Cum vero modus ſyllogiſmos, ſive ratiocinia concatenandi ſit vel analyticus, vel ſyntheticus (§. 396.); oritur hinc *medita-*

ditatio analytica & *ſynthetica*, de qua plura eo- ram.

§. 449. Hæc pro ſcopo noſtro ſufficiant dixiſſe de meditatione. Plura adderem; at, cum propediem *de arte meditandi* peculiarem commentationem academicam edere mecum conſtituerim; ea, quæ hic deſiderari poterant, tum ſupplebo.

Exempl. Ut vero, quæ de meditatione ſuppeditatæ ſunt regulæ, plenius intelligantur, & rectius applicentur, exhibeo exemplum perſpicuum meditationis. Fac e. gr. te velle quid commentari de *amici* characteribus, atque id ita quidem, ut omnes, propria meditatione, libris tantiſper ſepoſitis, inveſtiges; tum ſecundum regulas meditationis procedes.

Schol. §. 1. Sollicitus eſto de definitione *amici*, ſecundum regulam §. 439. ſuppeditatam. Definitionem autem & notionem diſtinctam amici acquires ſi caſus ſpeciales, in quibus aliquis dicitur amicus, intuitus fueris, eoſdemque ita inter ſe contenderis, ut ex his, ſecundum regulas, §. 377. expoſitas, notionem univerſalem *amici* abſtrahas. Prodibit autem, ſi regulis datis convenienter meditatus fueris, hæc definitio *amici*: *amicus eſt perſona, quæ nos amat.*

Not. §. 2. Hac definitione *amici* præſtructa, attendas ad notas partiales, in hac definitione occurrentes, vi regulæ, §. 441. poſitæ; adeoque in primis volvas notionem *amoris*, & quid ſit *amare alterum*, explices. Eſt autem *amare alterum* nihil aliud, quam *ex alterius felicitate voluptatem capere.*

Axiom. §. 3. Ex definitionibus deducas axiomata ſecundum §. 442. Fluunt autem ex definitione amici hæc axiomata. 2. *Amicus alterum amat.* 3. *Quicumque alterum non amat, ille non eſt amicus.* 3. *Quicumque obligatus eſt ad alterum amandum, illo quoque obligatus ad id, ut alteri ſit amicus.* 4. *Ubicumque nullus eſt amor, ibi nulla eſt amicitia.* 5. *Quamdiu durat amor, tamdiu durat amicitia.* 6. *Quicum-*

cumque efficit, ut aliter ipſum amet, ille alterum ſibi reddit amicum: 7. Quidquid in altero excitat amorem illud alterum nobis reddit amicum. 8. Quidquid impedit amorem, illud tollit amicitiam.

Axiom. §. 4. Ex definito τῷ *amare* elicies hæc axiomata: 1. *Quicumque alterum amat, alterius felicitate delectatur.* 2. *Quicumque obligatus eſt ad id, ut ex alterius felicitate voluptatem capiat: ille obligatus eſt ad alterum amandum.* 3. *Quidquid jubet, ut ex alterius felicitate voluptatem capiamus, illud jubet, ut alterum amemus,* 4. *Quidquid promovet voluptatem ex alterius felicitate, illud promovet amorem. Quidquid impedit voluptatem ex alterius felicitate, illud impedit amorem.*

§. 5. Ex his definitionibus, inter ſe collatis, nunc fluit hoc theorema: Amicus alterius felicitate delectatur. *Demonſtratio. Quicumque alterum amat ille felicitate alterius delectatur.* (§. 4. Axioma I.) *Atqui amicus alterum amat* (§. 3. Axioma I.) *Ergo amicus alterius felicitate delectatur.*

§. 6. Ex quo quidem theoremate, ſine multa ratiociniorum ambage, ſequentia deduces *conſectaria.*

Cor. (α) *Ergo amicus non afficitur tædio, ſi perſona amata fuerit infelix.*

Cor. (β) *Ergo Amicus tædio afficitur, ſi perſona amata fuerit felix.*

Not. §. 7. Occaſione horum conſectariorum ſuccurrit tibi, illum, qui tædio afficitur ob alterius felicitatem, dici *invidum*: & illum, qui tædio afficitur ob alterius infelicitatem, dici *commiſerari.*

Theorem. §. 8. Hinc offerunt ſe ſponte tibi hæ propoſitiones, ſive theoremata: *Theorema* I. Amicus non eſt invidus. *Demonſtratio. Quicumque afficitur tædio ob felicitatem alterius ille eſt invidus* (§. 7.) *Atqui amicus non afficitur tædio ob felicitatem alterius, ſeu perſonæ amatæ* (§. 6. *Conſect.* α) *Ergo amicus non eſt invidus. Theorema* II. Amicus commiſeratione tangitur erga perſonam amatam. *Demon-*

 ſtra-

ſtatio. Qui tædio afficitur ob infelicitatem alterius, ille commiſeratione tangitur erga alterum (§. 7.) *Atqui amicus tædio afficitur ob infelicitatem alterius perſonæ amatæ* (§. 6. *Conſect.* II.) *Ergo amicus commiſeratione tangitur erga perſonam amatam.*

§. 9. Habes hinc nova rurſus conſectaria.

Corol. (α) *Ergo qui invidiæ obnoxius eſt, non eſt aptus ad amicitiam contrahendam.*

Corol. (β) *Ergo qui neſcit miſerave alterius vicem, alterumve ex infelicitate ſua non vult eripere, ſi poteſt, non ſe dicat amicum.*

§. 10. Si meditando longius progredi volueris, atque nunc ſpeciatim evolvere, quid ſit *delectari alterius felicitate*; tum complures ſe ſponte tibi offerent propoſitiones, quas, nunquam opinatus eſſes, inde prodituras.) Faciamus periculum, & quid ſit *delectatio*, ſive *voluptas*; itemque quid *felicitas*, explicemus.

§. 11. *Voluptas* ſive *delectatio* eſt ſenſus perfectionis: *Felicitas* vero eſt ſtatus durabilis gaudii.

Axiom. §. 12. Hinc eliciuntur hæc axiomata: 1. *Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, tamquam perfectam ſive bonam ſentire, & ſibi repræſentare debeat.* 2. *Quicumque obligatus eſt ad ſenſum perfectionis in altero promovendum, ille etiam obligatus eſt ad voluptatem alterius promovendam.* 3. *Quidquid jubet, ut alterius ſenſum perfectionis promoveamus, illud jubet quoque ut alterius voluptatem promoveamus.*

Axiom. §. 13. Ex definitione felicitatis eruuntur ſequentia axiomata: *Quicumque delectatur alterius felicitate, delectatur quoque alterius ſtatu durabilis gaudii.* 2. *Quicumque promovet alterius ſtatum durabilis gaudii, ille quoque promovet alterius felicitatem.* 3. *Quicumque jubet, ut alterius ſtatum durabilis gaudii promoveamus, ille jubet, ut alterius felicitatem promoveamus.* 4. *Quicumque obligatus eſt ad ſtatum durabilis gaudii alterius promovendum, ille obligatus eſt ad alterius felicitatem promovendam.*

Theo-

Theorem. §. 14. Has definitiones, ſi cum ſuperioribus, vel definitionibus, vel aliis poſitionibus, contuleris, nova nunc prodibunt theoremata. *Theorema* I. Amicus alterius felicitatem ſibi repræſentat, tamquam bonum quid. *Demonſtr. Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, ſibi repræſentat tamquam bonum aliquid* (§. 12. *Axiom.* I.); *Atqui amicus ſibi alterius felicitatem repræſentat, tamquam bonum quid. Theorema* II. Amicus delectatur alterius ſtatu durabilis gaudii. *Demonſtr. Quicumque alterius felicitate delectatur, ille delectatur quoque alterius ſtatu durabilis gaudii* (§. 13. *Axiom.*); *Atqui amicus alterius felicitate delectatur* (§. 5.); *Ergo amicus quoque alterius ſtatu durabilis gaudii delectatur. Theorema* III. Amicus alterius gaudium durabile ſibi tamquam bonum quid, repræſentat. *Demonſtr. Quicumque aliqua re delectatur, is eam ſibi tamquam bonum quid repræſentat* (§. 12. *Axiom.* I.); *Atqui amicus alterius gaudio durabili delectatur* (*per theorema præc.*); *Ergo amicus alterius gaudium durabile ſibi, tamquam bonum aliquod, repræſentat.*

Not. §. 15. His theorematibus, ope meditationis, erutis, oppido tibi occurret illa lex appetitus, ſecundum quam anima id omne appetit & promovere ſtudet, quod ſibi, tamquam bonum quid, repræſentat.

Theor. §. 16. Unde novæ jam prodeunt propoſitiones ſequentes. *Theorema* I, Amicus alterius felicitatem, adeoque & alterius gaudium durabile, appetit & promovere ſtudet. *Demonſtr. Quodcunque nobis, tamquam bonum quid repræſentamus, illud appetimus, & promovere ſtudemus* (§. 15.); *Atqui amicus alterius felicitatem ſtatumque durabilis gaudii ſibi tamquam bonum quid repræſentat* (§. 14. *Theorema* II. III.); *Ergo amicus alterius felicitatem, adeoque & alterius gaudium durabile, appetit & promovere ſtudet.*

Corol. §. 17. Ex quo hæc conſectaria ſponte fluunt: (α) *Ergo amicus id omne cavet, quod alterum tædio afficit* (β); *Ergo amicus nullam occaſionem omittit, qua jucunditatem & voluptatem perſonæ amatæ promovere queat*.

§. 18. Si ulterius progreſſus fueris, & evolveris notionem durabilis gaudii, reperies, *durabile gaudium* eſſe *voluptatem eminentiorem, ex poſſeſſione verarum perfectionum ortam*.

Axiom. §. 19. Hinc fluit axioma hoc: *Qui alterius gaudium durabile promovet, ille promovet alterius perfectiones*.

Theorem. §. 20. En novam nunc propoſitionem ex his elicitam. *Theorema:* Amicus alterius perfectiones promovet. *Demonſtrat. Qui alterius gaudium durabile promovet, ille promovet alterius perfectiones* (§. 19). *Atqui amicus alterius perfectiones promovet.*

Not. §. 21. Hinc ſuccurrit lex naturæ, quæ abſolvitur hac propoſitione: *Tuas aliorumque perfectiones promove*. Hinc proveniunt ſponte ſequentes propoſitiones.

§. 22. *Ergo amicus obſervat legem naturæ* (§. 20. 21.) *Ergo nos ſumus obligati ad amicitiam colendam. Ergo qui homines ſibi reddit inimicos, agit legi naturæ diſconvenienter. Ergo voluntati divinæ conveniens eſt, ut aliis ſimus amici &c.*

Schol. innumeræ porro propoſitiones ex hujus meditationis adminiculo derivari poſſunt; modo id ſemper obſerves, ut, quæ occurrunt, notiones, rurſus ſemper definias, atque ſubſequentes propoſitiones cum antecedentibus legitime connectas. Quæ ulterius hic obſervari poterant, ea ipſum ſæpe argumentum, de quo meditaris, ceteræque argumenti περιστάσεις te edocet. Pro diverſitate rei, de qua meditaris, diverſus ſæpe requiritur ordo, atque adeo alia etiam cogitationum ad ordinem conformatio.

CA-

CAPUT VI.

De modo libros legendi & dijudicandi.

§. 450.

Quemadmodum hactenus tradita eſt 1. veritatis natura in genere (Cap. I.) 2. veritatis differentia (Cap. III.); 3. modus ſpecialior eam inveſtigandi (Cap. V.): Ita nunc in eo erimus, ut exponamus rationem, qua ad veritatem, ab aliis jam inventarum, cogitationem perveniamus.

Schol. Scilicet non poſſumus omnia ipſi invenire; quare opus eſt; ut aliorum quoque cogitata conſulamus & aliorum, qui multas jam veritates invenerunt, adminiculo, ad veritatum utilium cognitionem perveniamus. *Qui nihil enim veri*, inquit praeclare Cel. Holmann. in *Philoſ. rat. pag.* 354. *admitteret; ſuoſque in uſus convertere vellet; niſi quod propria primum induſtria detexerit, is aeque quidem abſone ageret, ac qui nec veſtimentis, nec calceis, neque aedibus, nec pane denique ipſo uti prius fruique vellet, quam haec omnia conficiendi praeparandique artem, proprio, quod ajunt Marte; atque ſine omni aliorum inſtitutione didiciſſet.*

§. 451. Cum itaque opus ſit, ut ad veritatem ab aliis inventarum, cognitionem perveniamus (§. 450.), aliorum autem veritates in libris contineantur: logicae officium eſt regulas & cautiones tradere, ex quibus aliorum ſcripta dijudicari queant

§. 452. Libri autem continent facta, aut dogmata ſive univerſales poſitiones. Illi dicuntur *hiſtorici*, in quibus propoſitiones ſingulares comprehenduntur, hi appellantur *dogmatici*. Ut adeo ſcripta omnia commode diſpeſci poſſe; intelligas, in ſcripta dogmatica & hiſtorica.

§. 453. Quia vero in ſcripto dogmatico aliorum

 dog-

dogmata recenſentur tantum, & nonnunquam argumenta quoque enarrantur, quibus alii utuntur: aut dogmata inter ſe ordine ſyſtematico connectuntur, nova hinc emergit diviſio libri dogmatici. Ille nimirum dicitur liber *dogmaticus hiſtoricus*, hic liber *dogmaticus ſcientificus*.

Schol. Eo itaque ordine hic procedimus, ut (α) exponamus, quænam cautiones circa lectionem & dijudicationem ſcripti hiſtorici ſint obſervandæ, (β) ut percenſeamus regulas, in legendis examinandiſque libris dogmaticis ſcitu neceſſarias.

§. 454. Generalis regula, quæ in omni omnino ſcriptorum quorumcumque lectione & dijudicatione obſervari debet, hac propoſitione abſolvitur: *Lecturus & dijudicaturus alicujus ſcriptum, eaſdem notiones cum verbis auctoris conjungat, quas voluit auctor cum iiſdem conjungi.*

Demonſtr. Qui ita ſcriptum aliquod legere vult, ut ad veritatem, in eo contentam, perveniat, debet illud ſcriptum intelligere. Cum vero tum demum mentem auctoris intelligamus, ſi eaſdem notiones cum verbis auctoris conjungimus, quas auctor ipſe cum iiſdem voluit conjungi (§. 125.). Conſequens eſt, ut lecturus & dijudicaturus alicujus ſcriptum, eaſdem cum verbis auctoris notiones conjungat, quas ipſe auctor voluit conjungi.

§. 455. Hinc efficitur generatim, in lectione & dijudicatione libri alicujus eſſe ſollicite attendendum ad definitiones, quibus auctor voces adhibitas determinat, aut ſaltem in ſignificatum vocis, quæ non definitur, inquirendum, quem ipſi uſus loquendi tribuit (§. 143.).

§. 456. Speciatim ad lectionem ſcripti hiſtorici requiritur attentio & crebrior repetitio. Quo efficitur, ut facta, quæ commemorantur, memoriæ facile mandentur.

§. 457. In dijudicando autem ſcripto hiſtorico ad tria potiſſimum, oportet, attendas. (1) Num quæ nar-

narrantur, ſint vera. Num in iis, quæ narrantur, ordo legitime obſervetur. (3) Num ſcriptum hiſtoricum fini & ſcopo reſpondeat, ſive, num ſit completum

§. 458. Sin autem de veritate eorum, quæ in ſcripto hiſtorico referuntur, judicare legitime volueris; regulas probabilitatis hiſtoricæ, ſupra §. 420. ſpeciatim explicatas, in ſubſidium adhibeas, ex quibus veritas facti æſtimari debet.

§. 459. Si vis de ordine ſcripti hiſtorici judicare; ad circumſtantias temporis, quam fieri poteſt, diligentiſſime, velim, attendas, adeoque chronologiam accurate teneas.

§. 460. Si denique num ſit ſcriptum hiſtoricum *completum*, examinare volueris, ad finem, qui in conficiendis ſcriptis hiſtoricis intendi debet, animum advertito.

Schol. Finis pro diverſitate hiſtoriæ varis eſt. *Hiſtoriæ naturalis*, in qua facta naturæ referuntur, finis & ſcopus eſt, ut objecta rariora accurate deſcribat, omniaque ea, quæ in phænomeno aliquo ſpeciatim conſideranda veniunt, ſigillatim percurrat, nexumque item partium exponat. *Hiſtoriæ eccleſiaſticæ*, in qua facta Eccleſiæ, & viciſſitudines commemorantur, finis eſt, ut ſtatus eccleſiæ omnium temporum deſcribatur, deinde media & viæ, quibus eccleſia ad florem & incrementum pervenit, ſpeciatim enumerentur, tum hujus floris impedimenta allegentur & denique mutationes, cum qua doctrinas, tum qua errores, ita exponantur, ut ex his principia prudentiæ eccleſiaſticæ poſſint derivari. *Hiſtoriæ civilis* ſcopus eſt, ut ſubjiciantur oculis animiſque exempla, quibus præcepta politices ſtabiliuntur, quæque prudentiæ civili promovendæ inſerviunt. In hiſtoria itaque civili (α) neceſſe eſt, ut ſtatus reipublicæ per omnia tempora deſcribatur, (β) ut incrementa & converſiones explanentur; ſubnexis ubique cauſis, quibus vel rerum publica-

rum fortunatior ſtatus, vel collapſiones ſunt productæ. Hinc (γ) imperantium facta, factorum conſecutiones, auſpicia regiminis, pacta & fœdera, & matrimonia quoque ſpeciatim recenſeantur. *Hiſtoriæ* denique *litterariæ*, in qua, vel facta ſcientiarum, & librorum, vel vitæ & facta eruditorum, enumerari debent, is vel in primis finis eſt, ut cognitio veritatum, a veteribus in medium prolatarum, inde acquiratur, itemque ſubſidia ſuppeditentur, quibus ars heuriſtica, ſive inveniendi, poſſit collocupletari. Opus itaque eſt, (α) ut in hiſtoria litteraria recenſeantur ſcripta, eorumque argumenta, item methodus, in iiſdem adhibita, quave ratione & occaſione hæc illave veritas fuerit inveſtigata. (β) Opus eſt, ut deſcribantur vitæ eruditorum accurate, omniaque ea tradantur feliciter, quæ ad cujuſvis eruditi merita & facta plenius intelligenda ſpectant.

§. 461. Hactenus de ſcriptis hiſtoricis cautionibuſque, circa eorumdem lectionem & examen obſervandis. Nunc ea quæ ad legenda & dijudicanda ſcripta dogmatica ſpectant, adferemus.

§. 462. Scriptum dogmaticum ſcientificum qui *legere* vult, is primum omnium auctoris ſcopum ſibi perſpectum reddat. Id quod cum ex ipſo ſcripti titulo, tum vel in primis ex præfatione fieri poterit.

§. 463. Qui præterea ſcripta dogmatica ſcientifica legere cupit, id agat, ut quaſque veritates in ſingulis obvias periodis, in certas quaſnam deſcribat propoſitionum ſpecies, atque, num vel ad definitiones, vel ad axiomata & poſtulata, vel ad theoremata & problemata, pertineant, ſollicite diſpiciat.

§. 464. Id porro in ſcriptis dogmaticis legendis obſervari volo, ut, quam fieri poteſt diligentiſſime, ad ſingulos attendatur terminos, quaſque cum iis jungat auctor notiones, probe animadvertatur.

§. 465. Denique in lectione dogmatici ſcripti, ejuſdemque ſcientifici, veritates antecedentes familiares tibi reddito, antequam pergas legendo, & demon-

monſtrationes ſubinde reſolvas in ſyllogiſmos. De qua analyſi demonſtrationum dictum eſt ſupra §. 396.

§. 466. Ad examinanda ſcripta dogmatica vel maxime facit, (I.) ſi attenderis, num ſcriptum ſit *perſpicuum*, (II.) num idem ſit *ordine* confectum, (III.) num ſit *ſolidum* ſcriptum. (IV.) num denique *completum* ſit, ſcopoque ſufficiens.

§. 467. *Perſpicuum* dicitur ſcriptum, ſi omnes terminos accurate definiat, neque adeo voces, ab uſu loquendi abhorrentes, & vagas, adhibeat.

§. 468. Si itaque perſpicuitate ſcripti judicare volueris, peropus eſt, ut animum advertas ad terminorum definitiones. Quæ ſi adfuerint, regulisque definiendi ſupra §. 150. traditis, convenienter ſint allatæ, non eſt, quod de obſcuritate ſcripti conqueraris.

Schol. Fit vero nonnunquam, ut nonnulli ſcriptores nimii ſint in definiendo, & plures omnino præmittant vocum explicationes, quam ad propoſitiones ſequentes demonſtrandas requiruntur. Non hoc ipſi fiunt obſcuri illi quidem, ſed ſuperflua immiſcent ſuis, adeoque efficiunt, ut ſcriptum nimis fiat prolixum. Scriptum enim *nimis prolixum* dicitur, quod plura continet, quam quæ ſcopo inſerviunt. Alii minus, quam par erat, definiunt, vel nullis plane vel inadæquatis uſi terminorum explicationibus. Quo ipſo non poteſt non irrepere in ſcriptum obſcuritas. *Scriptum* enim *obſcurum* vocatur, in quo vel plane nullæ adhibentur definitiones, vel in vagis ſaltem, & indeterminatis notionibus acquieſcimus. Hæc de perſpicuitate ſcripti.

§. 469. *Ordine* conſcriptus liber dogmaticus ſcientificus dicitur, ſi ſingulæ notiones & propoſitiones ita coordinantur, ut ſequentibus plenius intelligendis & demonſtrandis inſerviant. Conf. §. 33.

Schol. Ordo autem hic, pro diverſo ſcriptoris fine varius eſſe poteſt. In libro hiſtorico dogmatico is perſæpe obſervatur ordo, ut omnia ea, quæ ad idem ſpectant argumentum, in unum coacerventur, qui

ordo

ordo dicitur *ordo ſcholæ*. In libro autem dogmatico ſcientifico, in quo veritates methodo ſyſtematica connecti debent (§. 453.), is eſt obſervandus ordo, ut ea ſemper præſtruantur, ex quibus ſubſequentia concipi & explicari poſſunt (§. 33.) Qui ordo dicitur *ordo naturæ*.

§. 470. Si itaque de ordine libri dogmatici ſcientifici judicare volueris, videas in primis, num legitimæ experientiæ, definitiones & axiomata, tamquam principia demonſtrandi indubitata (§. 389.) præmittantur, ex iiſque theoremata & problemata apte demonſtrentur.

§. 471. Nunc ad palmariam ſcripti dogmatici ſcientifici virtutem ſcilicet *ſoliditatem*, devenimus. Scriptum autem dogmaticum appellatur *ſolidum*, ſi in eo omnes propoſitiones firmis demonſtrationibus corroborantur; ita quidem, ut nihil, præter experientias indubias, definitiones & axiomata, ſine probatione admittatur.

§. 472. Qui igitur de ſoliditate ſcripti dogmatici judicium ferre cupit, is probe (1) attendat ad ſingulas propoſitiones, num ſecundum regulas, §. 388. expoſitas, rigoroſe demonſtratæ ſint, (2) num ejuſmodi principia fuerint præmiſſa, quæ ſunt certa, & de quorum veritate dubitari non poteſt, (3) num methodus demonſtrativa apte adhibeatur, eæque omnes obſerventur regulæ methodi, quas ſupra §. 33. expoſuimus. Si minus regulæ methodi demonſtrativæ obſervantur, ſcriptum dicimus *ſuperficiarium*, (4) num circulus in demonſtrando ſit commiſſus, de quo vid. §. 397.

Not. Maxime vero dijudicaturus ſoliditatem ſcripti ſcientifici dogmatici, totum perlegat librum in continenti connexione, attentiuſque veritatum nexum & catenam contempletur. Ex quo intelligi poteſt, minus aptos eſſe ad examinanda ſcripta dogmatica ſcientifica, quotquot, legendis fabulis Romanenſibus aſſueti, aut in vocabulis ediſcendis, & regulis

gulis Grammatices memoriæ mandandis, occupati, nequeunt multarum propoſitionum nexum diſtincte perſpicere.

§. 473. Num ſcriptum dogmaticum denique completum ſit, ex auctoris fine dijudicabis; cui obtinendo ſi ſufficerit ſcriptum, eſt *completum;* ſin minus, eſt *incompletum*,

§. 474. Ex his omnibus intelligitur, ſcriptum ſcientificum dogmaticum ſyſtematice conſcribi debere.

Demonſtr. Cum enim *ſyſtema* dicamus veritatum inter ſe, & cum principiis ſuis connexarum congeriem (*per def.*): conſequens eſt, ut, quæcumque veritates ſunt inter ſe, & cum ſuis principiis connexæ, illæ debeant ſyſtematice pertractari. Jam vero cum veritates, quæ in libro ſcientifico dogmatico continentur, ſint inter ſe connexæ & cum principiis ſuis (§. 371.): manifeſtum eſt, ſcriptum ſcientificum dogmaticum ſyſtematice conſcribi debere.

Schol. Sub finem hic monere adhuc debemus, quiſnam ſit *plagiarius*, *epitomator*, item *compilator*. *Compilator* ille dicitur, qui ea, quæ hinc inde diſperſa ſunt, in unum colligit, nulla connexionis aut ordinis habita ratione. *Plagiarius* dicitur, qui, quæ ab aliis mutuatus eſt, a ſe inventa eſſe, aliis vult perſuadere. *Epitomator* dicitur qui ex ſcripto ſpiſſiori ea ſeligit, quæ fini ſuo ſunt convenientia, & ex ſcripto majori minus componit.

CA-

CAPUT VII.

De modo alios convincendi.

§. 475.

TRadidimus hactenus præcepta, quibus opus eſt ſi vel ipſi veritatem inveſtigare, vel ab aliis inveſtigatam cognoſcere, & dijudicare voluerimus. Nunc paucis, qua ratione cum aliis debeat communicari veritas, exponemus.

§. 476. Nos obligatos eſſe ad veritates cum aliis communicandas, docetur in moralibus, in quibus itidem ultiliſſimæ prudentiæ regulæ ſuppeditantur, quæ circa veritatum communicationem ſunt obſervandæ; de quibus plura in prælectionibus.

§. 477. Qui alterum ad veritates, alteri incognitas, verbis, viva voce prolatis, perducit, is alterum *docere* dicitur.

§. 478. Qui alterum vult docere, dono perſpicuitatis gaudeat.

Demonſtr. Cum qui alterum docere vult, rerum, alteri incognitarum, notitiam alteri ingenerare velit (§. 477.): conſequens eſt, id agere debere docentem, ut ab altero, quem docet, intelligatur. Cum vero intelligi nequeat, niſi perſpicuitatis rationem habuerit: conſequens eſt, ut docens perſpicuitatis dono ſit inſtructus.

§. 479. Hinc fluunt hæc conſectaria.

Corol. I. Ergo ille demum docere debet, qui rem, quam docet, diſtincte intelligit. Qui enim rem, quam docet, diſtincte intelligit, is eam per verba cum aliis facile diſtributiuſque communicare poteſt (§. 80.).

Corol. II. Ergo docens ſingulos terminos accurate definiat, neque in vocibus vagis, & indetermina-

minatis, quæ obſcuritatem pariunt (§. 135. 136.), acquieſcat.

Corol. III. Ergo docens res abſtractas, & a ſenſibus paullo remotiores, exemplis ſelectioribus & e communi vita petitis, illuſtret, propterea quod exempla lucem maximam rebus abſtruſioribus fænerantur.

Corol. IV. Ergo docens bonæ methodi leges exacte ſequatur, ea præmittat, per quæ ſequentia intelliguntur.

Corol. V. Propoſitiones porro omnes in ſuam theſin & hypotheſin reſolvat (§. 216.), & demonſtrationum, ab aliis allatarum, analyſin inſtituat (§. 397.)

§. 480. Docens porro inſtructus ſit dono docendi, i. e. prompte, & expedite, & cum ſuavitate aliqua, ſenſa animi exprimat.

Demonſtr. Cum docens, alteri, rerum ipſi incognitarum, notitiam ingenerare debeat (§. 477.): conſequens eſt, ut docens aptus ſit ad attentionem in altero excitandam, excitatamque conſervandam. Quod cum fiat per experientiam, tum demum, ſi docens continenti concitatoque orationis flumine, in aures animoſque audientium ſuaviter influat, facile intelligitur, ad docentem vel maxime requiri, ut dono docendi ſit inſtructus, mentemque & verba habeat in promptu.

Not. Si quis naturalem quemdam languorem in ſe deprehenderit, ſibique, & animi præſentiam, & verborum copiam, deeſſe ſenſerit, huic auctor ſuaſorque exſtiterim, ut, ſi riſui ludibrioque audientium ſe exponere nolit, miſſam faciat docendi provinciam, aliam, aliamque vitæ rationem ineat. Satius enim eſt non dicere, quam cum aliorum faſtidio & irriſione docere.

§. 481. Id præterea agere debet docens, ut eos, quos docet, de veritatibus certos reddat.

De-

Demonſtr. Cum, qui docet alios, aliis veritates incognitas manifeſtare debeat (§. 477.): evidens eſt, docentem alios eo quoque perducere debere, ut diſtincte intelligant, eſſe verum, quod docetur. Alias ambigent, num veritas ipſis proponatur, adeoque finis docentis minus obtinetur. Si vero docens id agere debet, ut alii intelligant diſtincte, eſſe, id verum, quod docetur; efficere debet, ut alii, quos docet, de veritate certi reddantur (§. 348.).

§. 482. Ex quo conficitur, docentem habitu demonſtrandi, & ratiocinia ſua concatenandi debere eſſe inſtructum.

Demonſtr. Cum certitudo obtineatur vel a poſteriori ſive per experientiam, vel a priori per legitimas demonſtrationes, & continuum ratiociniorum nexum (§. 350.): docens autem quam maxime ad certitudinem debere eſſe inſtructum habitu demonſtrandi, i. e. ratiocinia ſua tamdiu concatenandi, donec ad principia certa, & indubia pervenerit. (§. 386.)

§. 483. *Soliditatem* dicimus illam perfectionem intellectus, qua ratiocinia ita concatenare novimus, ut propoſitiones cum principiis certis & indubitatis legitime connectantur.

§. 484. Unde conficitur, ſoliditatem eſſe palmariam virtutem docentis.

Demonſtr. Cum docens habitu gaudere debeat, ratiocinia ſua tamdiu concatenandi, donec perveniatur ad principia indubia (§. 482.), ejuſmodi autem habitus ſive perfectio dicatur *ſoliditas*, (§. 483.): perſpicuum eſt, ſoliditatem ad docentem præcipue requiri, eamque eſſe palmariam docentis virtutem.

§. 485. *Convincere alterum* dicimus, cum efficimus, ut propoſitio alteri certa evadat; & *convictio* (active ſumta) eſt actio, qua alterum certum reddimus vel de veritate vel de falſitate alicujus propoſitionis? & *convictio*

ctio (paſſive ſumta) eſt ſtatus ille, quo certi ſumus de alicujus propoſitionis vel veritate vel falſitate.

§. 486. Docens itaque id docendo intendere debet, ut alios, quos docet, de veritate, vel falſitate propoſitionis convincat.

Demonſtr. Cum docens id agere debeat, ut illos, quos docet, de veritate vel falſitate alicujus propoſitionis certos reddat (§. 481.); tum autem, cum alios de veritate vel falſitate alicujus propoſitionis certos reddimus eoſdem dicamur *convincere* (§. 485,): manifeſtum eſt, docentem id debere intendere, ut alios de veritate vel falſitate propoſitionis convincat.

Not. Ut vero convictionis indoles & natura diſtinctius intelligatur, requiſita cum *convincenti*, tum *convincendo*, ſpecialius enumerabimus, maxime, cum doctrinæ de convictione in capitibus ſubſequentibus de refutatione, & diſputatione multum dicendis effundat lucis.

§. 487. Convincimus alios, vel a priori ſive per demonſtrationem, vel a poſteriori ſive per experientiam.

Demonſtr. Cum ad certam cognitionem vel a priori per concatenatam ratiociniorum ſeriem ſive demonſtrationem, vel a poſteriori per experientiam & ſenſionem legitime inſtitutam perveniamus (§. 350.), conſequens eſt, ut alios quoque ad certam cognitionem vel a priori vel a poſteriori perducamus. Alios ad cognitionem certam perducere, ſive, quod idem eſt, alios de veritate vel falſitate propoſitionis certos reddere, eſt alios *convincere* (§. 485,); Ergo alios convincimus vel a priori vel a poſteriori.

§. 488. Hinc patet, convictionem a priori eſſe vel oſtenſivam, vel apogogicam.

Demonſtr. Cum a priori alterum convincamus, ſi alterum per demonſtrationes certum reddimus (§. 487.)

de-

Demonſtratio autem fit vel oſtenſiva vel apogogice (§. 393.): alterum nos convincere, patet, vel directe ſive oſtenſive, vel per indirectum ſive apogogice: adeoque omnem convictionem eſſe vel oſtenſivam ſive directam, vel apogogicam ſive indirectam.

§. 389. Qui alterum convincere vult, ille id agere debet, ut explicet propoſitionem, de qua convictio debet inſtitui.

Demonſtr. Qui alterum de aliqua propoſitione vult convincere, ille eam propoſitionem per demonſtrationem cum aliis indubiis veritatibus connectit. (§. 487.). Quomodo propoſitionem cum aliis veritatibus indubiis ita connectes, ut alter de eadem reddatur certior, niſi alter ejuſdem propoſitionis ſenſum capiat? Neceſſe itaque eſt, qui alterum convincere vult, prius propoſitionem explicet, quam demonſtrationem cum fructu inſtituat.

§. 490. Ex his intelligi nunc poſſunt requiſita convincendi, ſive ejus perſonæ, quæ convinci vult & debet.

§. 491. Qui convincendus eſt, debet in demonſtrationibus eſſe verſatus.

Demonſtr. Cum convictio inſtituatur vel per experientiam, vel per demonſtrationes (§. 487.): conſequens eſt, ut qui demonſtrationibus non verſatus eſt, eaſdemque minus capit, convinci vix poſſit, convincendus itaque in demonſtrationibus ſit verſatus, eaſdemque capiat.

Not. Hinc vides, cur homo rudis & plebejus difficilius convincatur de veritate aliqua, a ſenſibus remota quam homo eruditus, demonſtrationis non ignarus,

§. 492. Qui convinci vult, debet attentionem adferre.

Demonſtr, Qui convinci vult, debet demonſtrationes capere (§. 491.) adeoque propoſitionis, de qua convictio inſtituitur, nexum cum aliis veritatibus & principiis indubiis debet diſtincte perſpicere (§. 386.) Cum vero ad diſtinctam repræſentationem propoſitionis

ſis nexus cum ſuis principiis indubiis præcipue requiratur *attentio* (§. 79.): evidens eſt, ex parte ejus, qui convinci vult, in primis requiri attentionem.

§. 493. Patet hinc, ſollicite cavendum eſſe, ne ejus, quem de veritate vel falſitate propoſitionis convincere volumus, attentionem turbemus.

§. 494. Ex quo porro perſpicuum eſt, nos non debere illum, quem convincere allaboramus, turbulentis affectibus implere.

Demonſtr. Cum per principia pſychologica, & ipſam experientiam conſtet, affectibus turbari omnem attentionem; cavendum autem nobis ſit, ne ejus, quem convincere cupimus, attentionem turbemus (§. 493): perſpicuum eſt, a nobis illum, quem convincere cupimus, in ſtatum turbulentorum affectuum non conjiciendum eſſe.

§. 495. Fugienda itaque ſunt convicia & omnia ſcommata aculeataque dicteria, ſi alterum convincere nitimur.

Demonſtr. Cum per convicia & dicteria, oblique pungentia alter, qui convinci debet, in affectum iræ & triſtitiæ redigatur (*per experientiam*); nos autem non debeamus alterum, quem convincere volumus, affectibus turbulentis implere (§. 494.): patet, fugienda eſſe convicia & omnia ſcommata, oblique pungentia, ſi alterum diſcupimus convincere.

§. 496. Qui igitur, dum in altero convincendo laborat, alterum vel conviciis proſcindit, vel aculeat is ſcommatibus alterum oblique pungit, is media adhibet, quæ fini ſuo ſunt contraria, adeoque ſtolidiſſime agit. *Stultus* enim vocatur, qui eligit media, fini ſuo contraria.

§. 497. A convictione differt *perſuaſio*. Quot ſcilicet propoſitionem aliquam, quæ inſufficienter explicata eſt, & ex incertis principiis probata, pro inſufficienter demonſtrata habent, atque adeo illi aſſenſum præbent, illi ſibi falſo *perſuadent*, *ſe eſſe convictos*. *Perſuaſio* itaque (*paſſive ſumta*) definiri

poteſt per aſſenſum, qui præbetur propoſitioni, nondum ſufficienter explicatæ & demonſtratæ.

CAPUT VIII.

De modo alios confutandi.

§. 498.

Cum alios convincimus erroris, tum illos dicimus *refutare*.

§. 499. Quicumque alterum refutare vult, ille debet demonſtrare falſitatem propoſitionis, quam alter pro vera habet.

Demonſtr. Cum alios convincamus tum, cum demonſtrationes, legitime concinnatas, in ſubſidium adhibemus (§. 487.), conſequens eſt, ut ſi alios erroris convincere volumus, debeamus demonſtrare, propoſitionem, quam alter pro vera habet, eſſe falſam (§. 331.). Alios erroris convincere eſt refutare alios (§. 498.). Ergo qui alios vult refutare, debet demonſtrare, falſam eſſe propoſitionem, quam alii pro vera habent.

§. 500. Hinc intelligi poteſt quomodo refutatio a qualicumque impugnatione differat. *Impugnamus* alium ſi inſufficienter, ſcilicet ex principiis incertis & precariis probamus, alterum erraſſe.

§. 501. Propoſitio vera non poteſt refutari.

Demonſtr. Si propoſitio vera poſſet refutari; tunc demonſtrari poſſet, propoſitionem veram eſſe falſam (§. 499.). Cum vero omne id, quod legitime demonſtratur, verum ſit (§. 399.), verum quoque eſſet, propoſitionem veram eſſe falſam. Abſurdum autem & impoſſibile eſt, ut propoſitio vera ſimul ſit falſa (*per princ. contrad.*); Ergo abſurdum quoque & impoſſibile eſt, ut propoſitio vera refutetur.

Not. Impugnari quidem poteſt propoſitio vera, i. e. poſſunt varia dubia, quæ nituntur principiis inſuffi-

ſufficientibus & dubiis, ipſis in ſpeciem obverti, ſed refutari nunquam poteſt.

§. 502. Ex quo vides clariſſime, propoſitionem, quæ legitime demonſtrata eſt, non poſſe refutari.

Demonſtr. Cum propoſitio, quæ legitime demonſtrata eſt, ſit neceſſario vera; (§. 339.), vera autem propoſitio refutari nequeat (§. 501.): conſequens eſt, ut propoſitio quæ legitime demonſtrata eſt, non poſſit refutari.

§. 503. Si itaque propoſitionem tuam demonſtraſti legitime, contrariam jam refutaſti.

Demonſtr. Si propoſitionem tuam legitime demonſtraſti, eo ipſo eviciſti, eam eſſe veram. (§. 390.) Si eviciſti per demonſtrationem, tuam propoſitionem eſſe veram, demonſtraſti eo ipſo, contrariam propoſitionem eſſe falſam; quia contraria propoſitio non poteſt ſimul eſſe vera; alias non eſſet contraria, adeoque contrariam propoſitionem jam refutaſti (§. 499.)

§. 504. Quemadmodum alium convincimus vel a priori vel a poſteriori (§. 497.); item vel per demonſtrationem directam, & oſtenſivam, vel per demonſtrationem indirectam, & apogogicam (§. 488.): ita datur quoque modus refutandi a priori & a poſteriori, neque minus refutatio directa ſive oſtenſiva, & refutatio indirecta ſive apogogica locum habet.

§. 505. Quemadmodum porro alterum convicturus, ſenſum propoſitionis, de qua convictio inſtituitur, diſtincte explicare debet (§. 498.): ita confutaturus alterum, propoſitionem explicet ex mente affirmantis, & demonſtrandum eſt, quod ſcilicet hic, nec alius ſit ſenſus auctoris, quem confutare volumus. Quod vocamus *ſtatum controverſiæ formare*.

§. 506. Hinc ipſo evitamus omnem *logomachiam*, quæ eſt impugnatio propoſitionis, cui reſpondentem notionem veram agnoſcit impugnans, ſed quam ipſe aliis verbis exprimit.

§. 507. Ex regulis convictionis cetera refutatoris

requiſita intelligi & dijudicari poſſunt, quæ paucis ſumus enumeraturi.

I. *Si alter, quem confutare vis, incommoda uſus fuerit dictione, admoneri poterit, ut dictionem corrigat.*

II. *Directe refutaturus alterum, oſtendat modum quo alter in errorem inciderit ſpecialiuſque indicet errorem aut in principiis, aut in modo concludendi commiſſum.*

III. *Confutare qui vult alterum, caveat, ne alterius, quem confutare vult, attentionem turbet* (§. 493.) *adeoque fugiat convicia & aculeata dicteria* (§. 496.).

§. 508. Hinc conficitur, a conſequentiis periculoſis, quæ non animo refutandi, ſed nocendi formantur, eſſe abſtinendum.

Demonſtr. Cum ejuſmodi conſequentiæ ideo tantum formentur, ut alteri noceatur, ejuſdemque exiſtimatio in diſcrimen vocetur; facile intelligitur, ejuſmodi conſequentias., quæ non tam animum veritatis cupidum, quam cupiditatem nocendi, aliorumque viſui adverſarium exponendi, declarant, hominem, qui refutari debet, turbulentis implere affectibus. Quia vero alterum convicturus erroris, non debet ipſum multis diſturbare affectibus (§. 494); conſequens eſt, ut refutaturus alterum, non debet ipſum ridiculis & periculoſis conſequentiis onerare.

Schol. Complurium hic mos eſt in confutando, ut, cum fundamenta errorum convellere deberent, & ſubruere, fundamentum falſitatis intactum relinquant, oppido ad conſequentias conſequentiarum confugientes. Non quidem omnes volumus rejici conſequentias, ſed id tantum ſubmonemus, cautiones permultas circa conſequentias formandas obſervari debere, quarum nonnullas eaſque potiores hic adjiciemus. (α) *Conſequentiæ ſi formantur, non formentur ex verbis nude ſpectatis, ſed ex vero eorum demum ſenſu.* (β) *Conſequentiæ formentur ex verbis, non extra, ſed intra contextum ſpectatum ſpectatis.* (γ) *Opus eſt, ut conſequentia prono nexu ex propoſitionibus fluat,*

non

non vero per multas detorſiones & fidiculas quaſi inde extorqueatur. (δ) *Requiritur, ut conſequentiam quæ ex alicujus auctoris placitis fluit, non ipſi auctori ſemper imputemus, quippe qui fort eſſe hanc periculoſam conſequentiam non introſpexit.* (ε) *In primis vero ab ejusmodi conſequentiis, quæ tantum illudendi & nocendi cauſa formantur, abſtinendum eſt* (§. 495.). Has cautiones illuſtrabimus pauribus exemplis lectioribus. Confer. inter Holmanni *diſſert. de jure Conſequentiarum* 1726. Vitem. habita, & Hobeiſel in Tract. *per Conſequentiæ deductionem.*

§. 509. Qui ejuſmodi conſequentias formant, ut exponant diſſentientes tantum riſui aliorum, eorumque famam in diſcrimen vocent, veritatis ſtudio neglecto, dicuntur *conſectarii* item *conſequentiarum fabri*; (*Conſequentiæ deductio.*)

Schol. Hi conſequentiarii, qui diſſentientes ridiculis & periculoſis conſequentiis nocendi cauſſa, onerant, 1. primam, quam formant, conſequentiam precario aſſumunt, 2. ex hac, quam ſine ratione aſſumunt, deducunt plures; & verbis diſſentientium in perverſum ſenſum detortis, id agunt; ut ipſis multa periculoſa & veneni plena imputent.

§. 510. Hos conſequentiarios ſtolidiſſime agere in refutando, ex dictis conſtat.

Demonſtr. Cum conſequentiarios conſequetiis ſuis ridiculis famæ diſſentientis; & fortunæ nocere ſtudeat (§. 509.): conſequens eſt, ut consequentiarius diſſentientem in ſtatum turbulentorum affectuum conjiciat; adeoque media convictioni contraria adhibeat (§. 496.) Quo ipſo conſequentiarios ſtolidiſſime agere, cum confutare alios volunt, plus ſatis intelligitur.

§. 511. *Argumenta ab invidia ducta* appellantur rationes illæ, quibus utimur, ut diſſentientem ejuſque placita aliis exoſa reddamus, quo opprimantur.

§. 512. Hinc vides, conſequentiarios uti argumento ab invidia ducto (§. 506. 511.)

§. 513. Qui argumentis ab invidia ductis in confutan-

rum fortunatior ſtatus, vel collapſiones ſunt productæ. Hinc (γ) imperantium facta, factorum conſecutiones, auſpicia regiminis, pacta & fœdera, & matrimonia quoque ſpeciatim recenſeantur. *Hiſtoriæ* denique *litterariæ*, in qua, vel facta ſcientiarum, & librorum, vel vitæ & facta eruditorum, enumerari debent, is vel in primis finis eſt, ut cognitio veritatum, a veteribus in medium prolatarum, inde acquiratur, itemque ſubſidia ſuppeditentur, quibus ars heuriſtica, ſive inveniendi, poſſit collocupletari. Opus itaque eſt, (α) ut in hiſtoria litteraria recenſeantur ſcripta, eorumque argumenta, item methodus, in iiſdem adhibita, quave ratione & occaſione hæc illave veritas fuerit inveſtigata. (β) Opus eſt, ut deſcribantur vitæ eruditorum accurate, omniaque ea tradantur feliciter, quas ad cujuſvis eruditi merita & facta plenius intelligenda ſpectant.

§. 461. Hactenus de ſcriptis hiſtoricis cautionibuſque, circa eorumdem lectionem & examen obſervandis. Nunc ea quæ ad legenda & dijudicanda ſcripta dogmatica ſpectant, adferemus.

§. 462. Scriptum dogmaticum ſcientificum qui *legere* vult, is primum omnium auctoris ſcopum ſibi perſpectum reddat. Id quod cum ex ipſo ſcripti titulo, tum vel in primis ex præfatione fieri poterit.

§. 463. Qui præterea ſcripta dogmatica ſcientifica legere cupit, id agat, ut quaſque veritates in ſingulis obvias periodis, in certas quaſnam deſcribat propoſitionum ſpecies, atque, num vel ad definitiones, vel ad axiomata & poſtulata, vel ad theoremata & problemata, pertineant, ſollicite diſpiciat.

§. 464. Id porro in ſcriptis dogmaticis legendis obſervari volo, ut, quam fieri poteſt diligentiſſime, ad ſingulos attendatur terminos, quaſque cum iis jungat auctor notiones, probe animadvertatur.

§. 465. Denique in lectione dogmatici ſcripti, ejuſdemque ſcientifici, veritates antecedentes familiares tibi reddito, antequam pergas legendo, & demon-

monſtrationes ſubinde reſolvas in ſyllogiſmos. De qua analyſi demonſtrationum dictum eſt ſupra §. 396.

§. 466. Ad examinanda ſcripta dogmatica vel maxime facit, (I.) ſi attenderis, num ſcriptum ſit *perſpicuum*, (II.) num idem ſit *ordine* confectum, (III.) num ſit *ſolidum* ſcriptum. (IV.) num denique *completum* ſit, ſcopoque ſufficiens.

§. 467. *Perſpicuum* dicitur ſcriptum, ſi omnes terminos accurate definiat, neque adeo voces, ab uſu loquendi abhorrentes, & vagas, adhibeat.

§. 468. Si itaque perſpicuitate ſcripti judicare volueris, peropus eſt, ut animum advertas ad terminorum definitiones. Quæ ſi adfuerint, regulisque definiendi ſupra §. 150. traditis, convenienter ſint allatæ, non eſt, quod de obſcuritate ſcripti conqueraris.

Schol. Fit vero nonnunquam, ut nonnulli ſcriptores nimii ſint in definiendo, & plures omnino præmittant vocum explicationes, quam ad propoſitiones ſequentes demonſtrandas requiruntur. Non hoc ipſi fiunt obſcuri illi quidem, ſed ſuperflua immiſcent ſuis, adeoque efficiunt, ut ſcriptum nimis fiat prolixum. Scriptum enim *nimis prolixum* dicitur, quod plura continet, quam quæ ſcopo inſerviunt. Alii minus, quam par erat, definiunt, vel nullis plane vel inadæquatis uſi terminorum explicationibus. Quo ipſo non poteſt non irrepere in ſcriptum obſcuritas. *Scriptum* enim *obſcurum* vocatur, in quo vel plane nullæ adhibentur definitiones, vel in vagis ſaltem, & indeterminatis notionibus acquieſcimus. Hæc de perſpicuitate ſcripti.

§. 469. *Ordine* conſcriptus liber dogmaticus ſcientificus dicitur, ſi ſingulæ notiones & propoſitiones ita coordinantur, ut ſequentibus plenius intelligendis & demonſtrandis inſerviant. Conf. §. 33.

Schol. Ordo autem hic, pro diverſo ſcriptoris fine varius eſſe poteſt. In libro hiſtorico dogmatico is perſæpe obſervatur ordo, ut omnia ea, quæ ad idem ſpectant argumentum, in unum coacerventur, qui

ordo

ordo dicitur *ordo ſcholæ*. In libro autem dogmatico ſcientifico, in quo veritates methodo ſyſtematica connecti debent (§. 453.), is eſt obſervandus ordo, ut ea ſemper præſtruantur, ex quibus ſubſequentia concipi & explicari poſſunt (§. 33.) Qui ordo dicitur *ordo naturæ*.

§. 470. Si itaque de ordine libri dogmatici ſcientifici judicare volueris, videas in primis, num legitimæ experientiæ, definitiones & axiomata, tamquam principia demonſtrandi indubitata (§. 389.) præmittantur, ex iiſque theoremata & problemata apte demonſtrentur.

§. 471. Nunc ad palmariam ſcripti dogmatici ſcientifici virtutem ſcilicet *ſoliditatem*, devenimus. Scriptum autem dogmaticum appellatur *ſolidum*, ſi in eo omnes propoſitiones firmis demonſtrationibus corroborantur; ita quidem, ut nihil, præter experientias indubias, definitiones & axiomata, ſine probatione admittatur.

§. 472. Qui igitur de ſoliditate ſcripti dogmatici judicium ferre cupit, is probe (1) attendat ad ſingulas propoſitiones, num ſecundum regulas, §. 388. expoſitas, rigoroſe demonſtratæ ſint, (2) num ejuſmodi principia fuerint præmiſſa, quæ ſunt certa, & de quorum veritate dubitari non poteſt, (3) num methodus demonſtrativa apte adhibeatur, eæque omnes obſerventur regulæ methodi, quas ſupra §. 33. expoſuimus. Si minus regulæ methodi demonſtrativæ obſervantur, ſcriptum dicimus *ſuperficiarium*, (4) num circulus in demonſtrando ſit commiſſus, de quo vid. §. 397.

Not. Maxime vero dijudicaturus ſoliditatem ſcripti ſcientifici dogmatici, totum perlegat librum in continenti connexione, attentiuſque veritatum nexum & catenam contempletur. Ex quo intelligi poteſt, minus aptos eſſe ad examinanda ſcripta dogmatica ſcientifica, quotquot, legendis fabulis Romanenſibus aſſueti, aut in vocabulis ediſcendis, & regulis

gulis Grammatices memoriæ mandandis, occupati, nequeunt multarum propoſitionum nexum diſtincte perſpicere.

§. 473. Num ſcriptum dogmaticum denique completum ſit, ex auctoris fine dijudicabis; cui obtinendo ſi ſufficerit ſcriptum, eſt *completum*; ſin minus, eſt *incompletum*,

§. 474. Ex his omnibus intelligitur, ſcriptum ſcientificum dogmaticum ſyſtematice conſcribi debere.

Demonſtr. Cum enim *ſyſtema* dicamus veritatum inter ſe, & cum principiis ſuis connexarum congeriem (*per def.*): conſequens eſt, ut, quæcumque veritates ſunt inter ſe, & cum ſuis principiis connexæ, illæ debeant ſyſtematice pertractari. Jam vero cum veritates, quæ in libro ſcientifico dogmatico continentur, ſint inter ſe connexæ & cum principiis ſuis (§. 371.): manifeſtum eſt, ſcriptum ſcientificum dogmaticum ſyſtematice conſcribi debere.

Schol. Sub finem hic monere adhuc debemus, quiſnam ſit *plagiarius*, *epitomator*, item *compilator*. *Compilator* ille dicitur, qui ea, quæ hinc inde diſperſa ſunt, in unum colligit, nulla connexionis aut ordinis habita ratione. *Plagiarius* dicitur, qui, quæ ab aliis mutuatus eſt, a ſe inventa eſſe, aliis vult perſuadere. *Epitomator* dicitur qui ex ſcripto ſpiſſiori ea ſeligit, quæ fini ſuo ſunt convenientia, & ex ſcripto majori minus componit.

CA-

Digitized by Google

CAPUT VII.

De modo alios convincendi.

§. 475.

TRadidimus hactenus præcepta, quibus opus eſt ſi vel ipſi veritatem inveſtigare, vel ab aliis inveſtigatam cognoſcere, & dijudicare voluerimus. Nunc paucis, qua ratione cum aliis debeat communicari veritas, exponemus.

§. 476. Nos obligatos eſſe ad veritates cum aliis communicandas, docetur in moralibus, in quibus itidem ultiliſſimæ prudentiæ regulæ ſuppeditantur, quæ circa veritatum communicationem ſunt obſervandæ; de quibus plura in prælectionibus.

§. 477. Qui alterum ad veritates, alteri incognitas, verbis, viva voce prolatis, perducit, is alterum *docere* dicitur.

§. 478. Qui alterum vult docere, dono perſpicuitatis gaudeat.

Demonſtr. Cum qui alterum docere vult, rerum, alteri incognitarum, notitiam alteri ingenerare velit (§. 477.): conſequens eſt, id agere debere docentem, ut ab altero, quem docet, intelligatur. Cum vero intelligi nequeat, niſi perſpicuitatis rationem habuerit: conſequens eſt, ut docens perſpicuitatis dono ſit inſtructus.

§. 479. Hinc fluunt hæc conſectaria.

Corol. I. Ergo ille demum docere debet, qui rem, quam docet, diſtincte intelligit. Qui enim rem, quam docet, diſtincte intelligit, is eam per verba cum aliis facile diſtributiuſque communicare poteſt (§. 80.).

Corol. II. Ergo docens ſingulos terminos accurate definiat, neque in vocibus vagis, & indetermina-

minatis, quæ obſcuritatem pariunt (§. 135. 136.), acquieſcat.

Corol. III. Ergo docens res abſtractas, & a ſenſibus paullo remotiores, exemplis ſelectioribus & e communi vita petitis, illuſtret, propterea quod exempla lucem maximam rebus abſtruſioribus fænerantur.

Corol. IV. Ergo docens bonæ methodi leges exacte ſequatur, ea præmittat, per quæ ſequentia intelliguntur.

Corol. V. Propoſitiones porro omnes in ſuam theſim & hypotheſin reſolvat (§. 216.), & demonſtrationum, ab aliis allatarum, analyſin inſtituat (§. 397.)

§. 480. Docens porro inſtructus ſit dono docendi, i. e. prompte, & expedite, & cum ſuavitate aliqua, ſenſa animi exprimat.

Demonſtr. Cum docens, alteri, rerum ipſi incognitarum, notitiam ingenerare debeat (§. 477.): conſequens eſt, ut docens aptus ſit ad attentionem in altero excitandam, excitatamque conſervandam. Quod cum fiat per experientiam, tum demum, ſi docens continenti concitatoque orationis flumine, in aures animoſque audientium ſuaviter influat, facile intelligitur, ad docentem vel maxime requiri, ut dono docendi ſit inſtructus, mentemque & verba habeat in promptu.

Not. Si quis naturalem quemdam languorem in ſe deprehenderit, ſibique, & animi præſentiam, & verborum copiam, deeſſe ſenſerit, huic auctor ſuaſorque exſtiterim, ut, ſi riſui ludibrioque audientium ſe exponere nolit, miſſam faciat docendi provinciam, aliam, aliamque vitæ rationem ineat. Satius enim eſt non dicere, quam cum aliorum faſtidio & irriſione docere.

§. 481. Id præterea agere debet docens, ut eos, quos docet, de veritatibus certos reddat.

De-

Demonſtr. Cum, qui docet alios, aliis veritates incognitas manifeſtare debeat (§. 477.): evidens eſt, docentem alios eo quoque perducere debere, ut diſtincte intelligant, eſſe verum, quod docetur. Alias ambigent, num veritas ipſis proponatur, adeoque finis docentis minus obtinetur. Si vero docens id agere debet, ut alii intelligant diſtincte, eſſe, id verum, quod docetur; efficere debet, ut alii, quos docet, de veritate certi reddantur (§. 348.).

§. 482. Ex quo conficitur, docentem habitu demonſtrandi, & ratiocinia ſua concatenandi debere eſſe inſtructum.

Demonſtr. Cum certitudo obtineatur vel a poſteriori ſive per experientiam, vel a priori per legitimas demonſtrationes, & continuum ratiociniorum nexum (§. 350.): docens autem quam maxime ad certitudinem debere eſſe inſtructum habitu demonſtrandi, i. e. ratiocinia ſua tamdiu concatenandi, donec ad principia certa, & indubia pervenerit. (§. 386.)

§. 483. *Soliditatem* dicimus illam perfectionem intellectus, qua ratiocinia ita concatenare novimus, ut propoſitiones cum principiis certis & indubitatis legitime connectantur.

§. 484. Unde conficitur, ſoliditatem eſſe palmariam virtutem docentis.

Demonſtr. Cum docens habitu gaudere debeat, ratiocinia ſua tamdiu concatenandi, donec perveniatur ad principia indubia (§. 482.), ejuſmodi autem habitus ſive perfectio dicatur *ſoliditas*, (§. 483.): perſpicuum eſt, ſoliditatem ad docentem præcipue requiri, eamque eſſe palmariam docentis virtutem.

§. 485. *Convincere alterum* dicimus, cum efficimus, ut propoſitio alteri certa evadat; & *convictio* (active ſumta) eſt actio, qua alterum certum reddimus vel de veritate vel de falſitate alicujus propoſitionis? & *convictio*

ctio (paſſive ſumta) eſt ſtatus ille, quo certi ſumus de alicujus propoſitionis vel veritate vel falſitate.

§. 486. Docens itaque id docendo intendere debet, ut alios, quos docet, de veritate, vel falſitate propoſitionis convincat.

Demonſtr. Cum docens id agere debeat, ut illos, quos docet, de veritate vel falſitate alicujus propoſitionis certos reddat (§. 481.); tum autem, cum alios de veritate vel falſitate alicujus propoſitionis certos reddimus eoſdem dicamur *convincere* (§. 485,): manifeſtum eſt, docentem id debere intendere, ut alios de veritate vel falſitate propoſitionis convincat.

Not. Ut vero convictionis indoles & natura diſtinctius intelligatur, requiſita cum *convincenti*, tum *convincendo*, ſpecialius enumerabimus, maxime, cum doctrina de convictione in capitibus ſubſequentibus de refutatione, & diſputatione multum dicendis effundat lucis.

§. 487. Convincimus alios, vel a priori ſive per demonſtrationem, vel a poſteriori ſive per experientiam.

Demonſtr. Cum ad certam cognitionem vel a priori per concatenatam ratiociniorum ſeriem ſive demonſtrationem, vel a poſteriori per experientiam & ſenſionem legitime inſtitutam perveniamus (§. 350.), conſequens eſt, ut alios quoque ad certam cognitionem vel a priori vel a poſteriori perducamus. Alios ad cognitionem certam perducere, ſive, quod idem eſt, alios de veritate vel falſitate propoſitionis certos reddere, eſt alios *convincere* (§. 485,); Ergo alios convincimus vel a priori vel a poſteriori.

§. 488. Hinc patet, convictionem a priori eſſe vel oſtenſivam, vel apogogicam.

Demonſtr. Cum a priori alterum convincamus, ſi alterum per demonſtrationes certum reddimus (§. 487.) de-

Demonſtratio autem fit vel oſtenſiva vel apogogica (§. 393.): alterum nos convincere, patet, vel directe ſive oſtenſive, vel per indirectum ſive apogogice: adeoque omnem convictionem eſſe vel oſtenſivam ſive directam, vel apogogicam ſive indirectam.

§. 389. Qui alterum convincere vult, ille id agere debet, ut explicet propoſitionem, de qua convictio debet inſtitui.

Demonſtr. Qui alterum de aliqua propoſitione vult convincere, ille eam propoſitionem per demonſtrationem cum aliis indubiis veritatibus connectit. (§. 487.). Quomodo propoſitionem cum aliis veritatibus indubiis ita connectes, ut alter de eadem reddatur certior, niſi alter ejuſdem propoſitionis ſenſum capiat? Neceſſe itaque eſt, qui alterum convincere vult, prius propoſitionem explicet, quam demonſtrationem cum fructu inſtituat.

§. 490. Ex his intelligi nunc poſſunt requiſita convincendi, ſive ejus perſonæ, quæ convinci vult & debet.

§. 491. Qui convincendus eſt, debet in demonſtrationibus eſſe verſatus.

Demonſtr. Cum convictio inſtituatur vel per experientiam, vel per demonſtrationes (§. 487.): conſequens eſt, ut qui demonſtrationibus non verſatus eſt, eaſdemque minus capit, convinci vix poſſit, convincendus itaque in demonſtrationibus ſit verſatus, eaſdemque capiat.

Not. Hinc vides, cur homo rudis & plebejus difficilius convincatur de veritate aliqua, a ſenſibus remota quam homo eruditus, demonſtrationis non ignarus.

§. 492. Qui convinci vult, debet attentionem adferre.

Demonſtr, Qui convinci vult, debet demonſtrationes capere (§. 491.) adeoque propoſitionis, de qua convictio inſtituitur, nexum cum aliis veritatibus & principiis indubiis debet diſtincte perſpicere (§. 386.) Cum vero ad diſtinctam repræſentationem propoſitionis

nis nexus cum ſuis principiis indubiis præcipue requiratur *attentio* (§. 79.): evidens eſt, ex parte ejus, qui convinci vult, in primis requiri attentionem.

§. 493. Patet hinc, ſollicite cavendum eſſe, ne ejus, quem de veritate vel falſitate propoſitionis convincere volumus, attentionem turbemus.

§. 494. Ex quo porro perſpicuum eſt, nos non debere illum, quem convincere allaboramus, turbulentis affectibus implere.

Demonſtr. Cum per principia pſychologica, & ipſam experientiam conſtet, affectibus turbari omnem attentionem; cavendum autem nobis ſit, ne ejus, quem convincere cupimus, attentionem turbemus (§. 493.): perſpicuum eſt, a nobis illum, quem convincere cupimus, in ſtatum turbulentorum affectuum non conjiciendum eſſe.

§. 495. Fugienda itaque ſunt convicia & omnia ſcommata aculeataque dicteria, ſi alterum convincere nitimur.

Demonſtr. Cum per convicia & dicteria, oblique pungentia alter, qui convinci debet, in affectum iræ & triſtitiæ redigatur (*per experientiam*); nos autem non debeamus alterum, quem convincere volumus, affectibus turbulentis implere (§. 494.): patet, fugienda eſſe convicia & omnia ſcommata, oblique pungentia, ſi alterum diſcupimus convincere.

§. 496. Qui igitur, dum in altero convincendo laborat, alterum vel conviciis proſcindit, vel aculeat is ſcommatibus alterum oblique pungit, is media adhibet, quæ fini ſuo ſunt contraria, adeoque ſtolidiſſime agit. *Stultus* enim vocatur, qui eligit media, fini ſuo contraria.

§. 497. A convictione differt *perſuaſio*. Quot ſcilicet propoſitionem aliquam, quæ inſufficienter explicata eſt, & ex incertis principiis probata, pro inſufficienter demonſtrata habent, atque adeo illi aſſenſum præbent, illi ſibi falſo *perſuadent*, *ſe eſſe convictos*. *Perſuaſio* itaque (*paſſive ſumta*) definiri

poteſt per aſſenſum, qui præbetur propoſitioni, nondum ſufficienter explicatæ & demonſtratæ.

CAPUT VIII.

De modo alios confutandi.

§. 498.

Cum alios convincimus erroris, tum illos dicimus *refutare*.

§. 499. Quicumque alterum refutare vult, ille debet demonſtrare falſitatem propoſitionis, quam alter pro vera habet.

Demonſtr. Cum alios convincamus tum, cum demonſtrationes, legitime concinnatas, in ſubſidium adhibemus (§. 487.), conſequens eſt, ut ſi alios erroris convincere volumus, debeamus demonſtrare, propoſitionem, quam alter pro vera habet, eſſe falſam (§. 331.). Alios erroris convincere eſt refutare alios (§. 498.). Ergo qui alios vult refutare, debet demonſtrare, falſam eſſe propoſitionem, quam alii pro vera habent.

§. 500. Hinc intelligi poteſt quomodo refutatio a qualicumque impugnatione differat. *Impugnamus* alium ſi inſufficienter, ſcilicet ex principiis incertis & precariis probamus, alterum erraſſe.

§. 501. Propoſitio vera non poteſt refutari.

Demonſtr. Si propoſitio vera poſſet refutari; tunc demonſtrari poſſet, propoſitionem veram eſſe falſam (§. 499.). Cum vero omne id, quod legitime demonſtratur, verum ſit (§. 399.), verum quoque eſſet, propoſitionem veram eſſe falſam. Abſurdum autem & impoſſibile eſt, ut propoſitio vera ſimul ſit falſa (*per princ. contrad.*); Ergo abſurdum quoque & impoſſibile eſt, ut propoſitio vera refutetur.

Not. Impugnari quidem poteſt propoſitio vera, i. e. poſſunt varia dubia, quæ nituntur principiis inſuffi-

ſufficientibus & dubiis, ipſis in ſpeciem obverti, ſed refutari nunquam poteſt.

§. 502. Ex quo vides clariſſime, propoſitionem, quæ legitime demonſtrata eſt, non poſſe refutari.

Demonſtr. Cum propoſitio, quæ legitime demonſtrata eſt, ſit neceſſario vera; (§. 339.), vera autem propoſitio refutari nequeat (§. 501.): conſequens eſt, ut propoſitio quæ legitime demonſtrata eſt, non poſſit refutari.

§. 503. Si itaque propoſitionem tuam demonſtraſti legitime, contrariam jam refutaſti.

Demonſtr. Si propoſitionem tuam legitime demonſtraſti, eo ipſo eviciſti, eam eſſe veram. (§. 399.) Si eviciſti per demonſtrationem, tuam propoſitionem eſſe veram, demonſtraſti eo ipſo, contrariam propoſitionem eſſe falſam; quia contraria propoſitio non poteſt ſimul eſſe vera; alias non eſſet contraria, adeoque contrariam propoſitionem jam refutaſti (§. 499.)

§. 504. Quemadmodum alium convincimus vel a priori vel a poſteriori (§. 497.); item vel per demonſtrationem directam, & oſtenſivam, vel per demonſtrationem indirectam, & apogogicam (§. 488.): ita datur quoque modus refutandi a priori & a poſteriori, neque minus refutatio directa ſive oſtenſiva, & refutatio indirecta ſive apogogica locum habet.

§. 505. Quemadmodum porro alterum convicturus, ſenſum propoſitionis, de qua convictio inſtituitur, diſtincte explicare debet (§. 498.): ita confuturus alterum, propoſitionem explicet ex mente affirmantis, & demonſtrandum eſt, quod ſcilicet hic, nec alius ſit ſenſus auctoris, quem confutare volumus. Quod vocamus *ſtatum controverſiæ formare*.

§. 506. Hinc ipſo evitamus omnem *logomachiam*, quæ eſt impugnatio propoſitionis, cui reſpondentem notionem veram agnoſcit impugnans, ſed quam ipſe aliis verbis exprimit.

§. 507. Ex regulis convictionis cetera refutatoris

non vero per multas detorſiones & fidiculas quaſi inde extorqueatur. (δ) *Requiritur, ut conſequentiam quæ ex alicujus auctoris placitis fluit, non ipſi auctori ſemper imputemus, quippe qui fort eſſe hanc periculoſam conſequentiam non introſpexit*. (ε) *In primis vero ab ejusmodi conſequentiis, quæ tantum illudendi & nocendi cauſa formantur, abſtinendum eſt* (§. 495.). Has cautiones illuſtrabimus pauribus exemplis lectioribus. Confer. inter Holmanni *diſſert. de jure Conſequentiarum* 1726. Vitem. habita, & Hobeiſel in Tract. *per Conſequentiæ deductionem*.

§. 509. Qui ejuſmodi conſequentias formant, ut exponant diſſentientes tantum riſui aliorum, eorumque famam in diſcrimen vocent, veritatis ſtudio neglecto, dicuntur *conſectarii* item *conſequentiarum fabri*; (*Conſequentiæ deductio*.)

Schol. Hi conſequentiarii, qui diſſentientes ridiculis & periculoſis conſequentiis nocendi cauſſa, onerant, 1. primam, quam formant, conſequentiam pretario aſſumunt, 2. ex hac, quam ſine ratione aſſumunt, deducunt plures; & verbis diſſentientium in perverſum ſenſum detortis, id agunt; ut ipſis multa periculoſa & veneni plena imputent.

§. 510. Hos conſequentiarios ſtolidiſſime agere in refutando, ex dictis conſtat.

Demonſtr. Cum conſequentiarios conſequetiis ſuis ridiculis famæ diſſentientis; & fortunæ nocere ſtudeat (§. 509.): conſequens eſt, ut conſequentiarius diſſentientem in ſtatum turbulentorum affectuum conjiciat; adeoque media convictioni contraria adhibeat (§. 496.) Quo ipſo conſequentiarios ſtolidiſſime agere, cum confutare alios volunt, plus ſatis intelligitur.

§. 511. *Argumenta ab invidia ducta* appellantur rationes illæ, quibus utimur, ut diſſentientem ejuſque placita aliis exoſa reddamus, quo opprimantur.

§. 512. Hinc vides, conſequentiarios uti argumento ab invidia ducto (§. 506. 511.)

§. 513. Qui argumentis ab invidia ductis in confutan-

Digitized by Google

futando utuntur, varias adhibent machinationes, quibus adverſarium in vitæ & famæ diſcrimen adducere conantur.

I. *Sententiam ejus, quem refutare volunt male explicant.*

II. *Dogmata ejus quem confutare nituntur, conſerunt cum placitis hominum jam inviſorum.*

IV. *Nominibus invidioſis doctrinam adverſarii infamant.*

V. *Reticent argumenta, quibus adverſarius utitur.*

VI. *Tacent commoda, ex ſententia adverſarii expectanda, & incomoda cumulant, quibus ipſa premitur.*

Not. Plures modos, quibus ii, qui *argumentis ab invidia ductis* uti conſueverunt, adverſarium aliis infenſum reddere conantur, recenſet Clericus in diſſert. theologica de *Argumento theologico ab invidia ducto.*

§. 514. Colligitur ex his, argumentum ab invidia ductum in confutando neutiquam eſſe adhibendum.

Demonſtr. Cum turbulentis affectibus alterum convicturi adverſarium implere non debeamus (§. 494): conſequens eſt, ut ejuſmodi argumenta in confutando non adhibere debeamus, quæ alios affectibus turbulentis implent. Cum vero argumentum ab invidia ductum adverſarium in affectum iræ, & triſtitiæ non poſſit non conjicere; quia in hoc argumento adverſarii ſive diſſentientis fama, & fortuna labefactatur, palam eſt, argumentum, ab invidia ductum eſſe in confutando neutiquam adhibendum.

Not. Hos impugnatores, qui periculoſis conſequentiis, & argumento ab invidia ducto uſi, ſub prætextu veritatis defendendæ, diſſentientes in diſcrimen famæ, fortunæ, immo vitæ adducere conantur, vocat Wolfius *perſecutores.* Conf. *Log. Lat. pag.* 752.

C A-

CAPUT IX.

De modo ſe defendendi.

515. Qui demonſtrat, ſe ab altero non eſſe confutatum, ille ſe adverſus diſſentientem *defendere* dicitur. Qui vero inſufficienter tantum probat, ſe ab altero refutatum non eſſe, is defenſionem ſui *tentare* dicitur.

§. 516. Ex quo patet, ſi propoſitio revera refutata eſt, tum defenſionem nullum poſſe habere locum, quamvis ab imperitis defenſio tentari poſſit.

Demonſtr. Si propoſitio revera refutata eſt: tum demonſtratum eſt, propoſitionem eſſe falſam (§. 499) adeoque etiam neceſſario propoſitio refutata erit falſa, quia omne, quod legitime demonſtratum eſt, verum eſſe debet (§. 399.) Fac itaque, contra propoſitione refutatam locum eſſe defenſionis; dum demonſtrari debet propoſitionem non eſſe refutatam, adeoque non eſſe falſam (§. 515.) Verum itaque erit, propoſitionem refutatam non eſſe falſam (§. 499.) Hac ratione una eademque propoſitio erit falſa, quia refutata eſt, & non erit falſa, quia defenſionis locus eſt. Cum vero impoſſibile ſit, ut una eademque propoſitio ſit ſimul falſa (*per princ. contrad.*) impoſſibile quoque eſt, ut in propoſitione, quæ revera refutata eſt, defenſio locum habere poſſit. Quia tamen inſufficienter ſæpius probari poteſt, propoſitionem, quæ revera refutata eſt, non eſſe refutatam: patet, defenſionis quidem tentamen locum hic habere poſſe (§. 515.)

§. 517. De defenſione ſequentes adhuc obſerves regulas & cautiones.

Reg. I. *Si propoſitio aliqua revera demonſtrata eſt eademque ab aliis impugnatur, non opus eſt, ut eam multis defendas, cum certum ſit, eam refutari non poſſe* §. 502.

Reg. II. *Si ſenſus verborum vendicandus eſt, ſatis te defendiſti, ſi, quid tibi velis per verba, demonſtraveris. Si notionem, quam cum verbis tuis coniungis, pertinaciter rejicit adverſarius, aut malitioſe verba in*

alium ſenſum detorquet, *non opus eſt amplius defenſione*.

Reg. III. *Si impugnans vel principia erronea, vel modum argumentandi falſum, tibi vult imputare, vel defenſione opus eſt, ut, principia tua legitima eſſe, commonſtres, itemque, ut, vitium formæ per ignorantiam regularum logicarum imputari tibi, doceas.*

Reg. IV. *Si impugnans conſequentiam, ex tuis aſſertis elicitam, habuerit pro abſurda; tum in defenſione demonſtrandum eſt, aut conſequentiam eſſe legitimam, aut ſaltem ex tuis aſſertis non fluere.*

Reg. V. *Contra impugnantem, qui injuriis potius & conviciis, quam argumentis, militat, non opus eſt defenſione.*

Schol. Si vero adverſarius, qui noſtra aſſerta impugnat, noſtræque famæ labeculam aſpergere nititur per convicia, magnæ fuerit auctoritatis, multumque valuerit apud pleroſque; opus eſt defenſione nonnunquam etiam duriori, propterea quod ejusmodi impugnatori & adverſario ob auctoritatem ſuam, qua multum valet penes pleroſque, creditur, atque ita non modo fama & fortuna in diſcrimen adducitur, ſed veritas quoque ipſa opprimitur haud raro. Contra homines autem, quorum ignorantia & conviciandi libido omnibus jam perſpecta eſt, non magis eſt neceſſaria defenſio, quam contra convicia, quibus te prætereuntem petit furioſus aut ſumme ebrius.

Reg. VI. *Si quam denique contra conſequentiarios omneſque eos, qui argumento ab invidia ducto utuntur* (§. 513.), *defenſionem ſuſcipis; horum hominum malitiam & nocendi ſtudium aliis oſtendas, tuamque potius commiſerationem, quam iram & indignationem ipſis ſignifices. Sic victor abibis veritaſque nihilominus ſtabit inconcuſſa.*

§. 518. Ejusmodi ſcripta, quibus continentur defenſiones adverſus imputationes errorum, dicuntur *apologetica*. *Scripta polemica* dicuntur, quibus errores refutantur aliorumque ſententiæ impugnatæ defen-

dun-

dantur. Dicuntur alias quoque *ſcripta eriſtica*, quorum numerus minui potius deberet, quam augeri.

CAPUT X.

De modo diſputandi.

§. 519. Diſputatio eſt mutua propoſitionis alicujus impugnatio & defenſio coram inſtituta.

§. 520. Illum, qui, theſin ſive propoſitionem, ad diſputandum propoſitam, impugnat, dicimus *Opponentem*. Qui vero theſin contra impugnationem defendit, dicitur *Reſpondens*. Qui autem partes reſpondentis tuetur, illique, ſicubi hæſerit, tulerit ſuppetias, dicitur *Præſes*.

§. 521. Ad diſputantes requiruntur generatim ſequentia.

(α) *Qui diſputare de argumento aliquo volunt, argumentum, de quo diſputatur, probe intelligant.*

(β) *Linguam item, qua diſputare debeant, calleant, & præſentis ſemper ſint animi.*

(γ) *Diſputaturi vacui ſint ab affectibus turbulentis, ira præſertim & invidia, ut ne videantur altercari magis, quam diſputare.*

§. 522. Qui diſputant, debent ſemper in terminis contradictoriis verſari.

Demonſtr. Cum diſputantium alter propoſitionem, ad diſputandum propoſitam, impugnet (§. 519.) adeoque pro falſa habeat (§. 520.) alter vero eamdem defendat (§. 519.), adeoque pro vera habeat (§. 515.) conſequens eſt, ut diſputantium alter debeat theſin ſimul negare, alter affirmare. Quicumque eamdem theſin ſimul affirmant & negant, dicuntur ſibi *contradicere* (*per defin. contrad.*) Ergo qui diſputant, debent ſibi ſemper contradicere, ſive, quod idem eſt diſputantes ſemper in terminis contradictoriis verſentur.

§. 523. Fluunt hinc tres propoſitiones tamquam conſectaria.

Cor. I. Hinc patet diſputantes convenire debere in notionibus ſubjecti & prædicati, quia ad omnem

con-

contradictionem requiritur idem ſubjectum (§. 232.)

Cor. II. Exinde porro perſpicuum eſt, opponentem debere propoſitionem, quam impugnat, ante rite explicare, ejuſque ſubjectum & prædicatum diſtincte evolvere, ut ita intelligi queat, num in ſubjecto conveniant. Hoc ipſo dicitur opponens ſtatum controverſiæ formare (§. 503.)

Cor. III. Hinc denique intelligis, poropus eſſe, ut opponens, ſi verborum ſenſus non eſt manifeſtus, ex reſpondente theſeos ſenſuum & verborum explicationem poſtulet, ne in logomachias incidant diſputantes, adeoque de lana caprina diſputetur.

§. 524. Si inter diſputantes de ſenſu verborum convenerit, tum opponens, qui theſin impugnat ſive pro falſa habet (§. 525.), ſententiam theſi, ad diſputandum propoſitæ, contrariam probet. Quare

I. Opponens argumenta proferat modeſte & ordine, quoad ejus fieri poteſt, ſyllogiſtico, ut ipsius mens & nervus probandi ita eo melius perſpiciatur.

II. Si ratiocinatio opponentis ſyllogiſtica fuerit ejuſmodi, ut ejuſdem concluſio theſi reſpondentis immediate & e diametro ſit oppoſita; tum opponens præmiſſas, ſi adhuc lucem requirunt, & earumdem probatio a reſpondente poſtulatur, novis ſemper ſyllogiſmis tamdiu corroboret, donec ad principia certa & in dubia perventum fuerit.

III. Caveat præterea ſibi opponens ab omnibus cavillationibus ſophiſticis & injuriis, quia hoc modo convictio non obtinetur (§. 495.): ſed rixæ cyclopicæ inde oriuntur.

IV. cum reſpondens ad argumentationem opponentis reſponderit: tum opponens, ad ſingula reſpondentis verba & diſtinctiones attendendo, novas formet exceptiones, in primiſque notionum allatarum explicationem a reſpondente ſibi expetat.

V. Opponens ſemper videat, num reſpondentem ex ſuis aſſertionibus erroris convincere & refutare, adeoque proprio jugulare gladio poſſit. Unde oritur diſputatio κατ' ἄνθρωπον.

Not.

Not. Hæc ſunt fere opponentium officia. Plures cautiones, circa legitimam oppoſitionem obſervandas in ſcholiis noſtris adferemus.

§. 525. Argumento ab opponente prolato, tum reſpondens ſequentia obſervet:

I. Reſpondens integrum ſyllogiſmum, prout ab opponente fuit prolatus, repetat, ut pateat, num opponentis mentem & ſenſum perceperit. Quo in caſu dicitur reſpondens *argumentum aſſumere*.

II. Aſſumto argumento, porro reſpondens diſpiciat de omnibus propoſitionibus, num debito gaudeant robore. Quarum ſi una alterave videatur dubia, expetat ſibi probationem ejuſdem.

III. Probatione dubiæ propoſitionis ab opponente prolata, infringatur reſpondendo nervus argumenti.

§. 526. Reſpondens itaque reſpondeat ita ut

(α) de forma ſyllogiſmi diſpiciat, num ratiocinatio regulis ſyllogiſticis ſit conformis.

(β) Reſpondeatur ad materiam, ita, quidem, ut reſpondens vel *concedat* totum argumentum, ſi ſcilicet illud ipſum non contra theſin eſſe, apparuerit; vel argumentum opponentis infringat *per inſtantiam*, qua per exemplum contrarium prolatum demonſtratur, enunciationem opponentis non eſſe univerſalem, vel *per inverſionem* & *retorſionem*; vel denique per *diſtinctionem* & *limitationem*.

Not. De ſingulis his reſpondendi modis plura adferam in lectionibus, & cautiones ſubjungam in eorum uſum, quibus nonnunquam, cum reſpondendum eſt, lingua obmuteſcit.

§. 427. Diſputandi methodi variæ ſunt, quibus tamen omnibus methodus ſyllogiſtica merito præfertur.

Demonſtr. In ſyllogiſtica methodo per ratiocinia omnes propoſitiones ſpeciatim ita recenſentur, ut & opponens argumento ſuo, ſyllogiſtice propoſito, fortius addere robur & reſpondens fontes errorum, ab opponente prolatorum felicius detegere queat. Ut adeo commodiſſima merito diſputandi methodus ſit illa, qua per

ſyl-

ſyllogiſmos propoſitiones vel impugnamus vel refutamus.

Schol. Diſputatur nonnunquam per quæſtiones, & reſponſiones, quæ methodus dicitur *erotematica*, item *ſocratica:* Nonnunquam vero in diſputando apogogice proceditur, ita ut opponens reſpondentem, & reſpondens opponentem ab abſurdo deducit, quæ methodus vocatur *megarica*. Cur vero illa dicatur *ſocratica*, hæc *megarica*, coram oſtendetur, ſimulque artes quædam diſputantium ſophiſticæ detegentur.

§. 528. Finis diſputationis varius eſſe poteſt. Sunt qui diſputant, ut facilitatem loquendi ingeniique celeritatem acquirant. Alii diſputant oſtentationis gratia, alii ob aliam cauſam.

Veritatis autem inquiſitio deberet eſſe diſputationis princeps finis, qui tamen raro obtinetur, idque non tam ob diſputationum, quam ob diſputantium vitium. Conf. Hanſchii: *Idea boni diſputatoris*, Francof. 1722. 410. Item Schneidr, *in Proceſſu diſputandi*, Halæ 1718.

Schol. Diſputatum recentiori tempore memini, num diſputationes quoque poſſint idiomate germanico inſtitui? Negarunt id nonnulli, veriti, ne ita linguæ latinæ contemtione invaleſcente, barbaries pedetentim obrepat. Defendit vero P. Ahlvvardt in peculiari diſſert. teutonica, *de maxima academiarum in lingua germanica utilitate*, habita Gryphiſvv 1753. Crediderim ego, poſſe diſputari Hebraice, Perſice, Arabice, & Teutonice quoque, quia verba ſunt ſigna conceptuum arbitraria (§. 124.). Sed, conſultius eſſe inſimul arbitror, latinam linguam, eruditorum nimirum vernaculam in diſputando retinere, quam, ea neglecta, novi quid ſine ratione moliri.

IN-

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM,

Numerus paragraphum indicat.

A

ABſtractæ ideæ 111. quomodo ope experientiæ formentur. 379.

Abſtractio, hac mediante ex notionibus ſingularibus fiunt univerſale 111. 379.

Abſtrahere. 111.

Accidentia; 158. non debent ingredi definitionem, ibid.

Adæquata idea. 92. ejus gradus. ib.

Æquipollentes propoſitiones. 136.

Æquitas in interpretando quid exigat. 426. IX.

Æquivoca ſive termini æquivoci. 136. æquivoca æquivocantia, ib. termini æquivoci ſunt proſcribendi ex ſcholis philoſophorum.

Æquivocata. 136.

Affectus, iis non turbandus eſt, qui debet convinci. 494. iis vacui eſſe debent diſputaturi. 521, ad affectum ſcriptoris attendendum eſt in interpretando. 426. III.

Affirmare. 188.

Analogum. 136. quotuplex. ib.

Analyſis notionum, 97. quouſque continuanda, ib. demonſtrationis. 397. propoſitionum. 216.

Anteprædicamentorum doctrinam quænam conſtituant. 136.

Apogogica demonſtratio refutatio. 394.

Argumentum ab invidia ductum. 511.

Ars experiundi. 457. heuriſtica ſive inveniendi. 264.

Aſſu-

Digitized by Google

Aſſumere argumentum, quando reſpondens dicatur. 525.
Aſſumptio. 250.
Attentio. 62. hac mediante, idea obſcura fit clara. ib. facit ad ideas diſtinctas acquirendas. 79. hanc adferre debet, qui vult convinci. 492. opus eſt, ſi ſenſus fallere non debet. 362.
Auctoritas perſonæ, in probabilitate hiſtorica pro hypotheſi aſſumitur. 413.
Axioma. 222. axiomata quomodo ex definitionibus eliciantur. 442. ſunt certa. 384. ſunt principia demonſtrandi. 389.

B

Botanologia. 389.

C

Caſus ſingularis quomodo allegandus. 354.
Certitudo. 348. ad eam quotuplex via. 350.
Circulus in definiendo. 367. eſt evitandus 158. in demonſtrando. 397. non eſt admittendus. 398.
Clara notio. 64. quomodo obtineatur. 66. quotuplex. 71.
Cognitio *hiſtorica* 3. ope ſenſuum acquiritur. 7. eſt infimus cognitionis humanæ gradus. 8. eſt fundamentum cognitionis philoſophicæ. 9. *philoſophica*. 3. omnium rerum dari poteſt. 11. ad eam requiritur ratio. 13. demonſtratio. 14. *Mathematica*. 6.
Comparationis terminus. 206.
Comparatus terminus, 149.
Comparatum majus. 206. minus ib.
Compilator. 474.
Conceptus. 62.
Concluſio. 252. in ea non plus aut minus eſſe debet, quam in præmiſſis. 276. ſequi debet partem debiliorem. 268. quando vera. 323.
Conſectarium. 226. quomodo inveſtigetur. 445.
Conſequens in propoſitione conditionali. 293.

Conſequentia in ſyllogiſmo conditionali. 293. immediata. 312. ſecundum quas regulas formetur 313. num formari debeant, 509. quæ cautiones circa eaſdem formandas obſervari debeant. ib. ridiculæ & periculoſæ in refutando, cur evitandæ. ib.
Conſequentiarii, ſive conſequentiarum fabri. 509. ſtolide agunt in refutando. 510. utuntur argumento ab invidia ducto. 512.
Contextus, ad eum reſpicere debet interpres. 241. extra eum non ſunt conſequentiæ ex verbis formandæ, 508. (β)
Controverſiæ ſtatum formare. 503. 523. II.
Converſio, 235. quotuplex. ib.
Convictio active ſumta. 485. paſſive ſumta ib. ſit vel a priori vel a poſteriori. 487. ea eſt vel oſtenſiva vel a poſteriori. 488. differt a perſuaſione. 497.
Convincendus quomodo debeat eſſe comparatus. 491. ſeqq.
Copula. 138. quotuplex ib.
Corollarium. 226. vid. *Conſectarium*.
Coſmologia. 45.
Credere. 410. cur multa debeamus ib. facta tantum credimus. 423.

D

Debilior pars præmiſſarum. 267.
Deductio ad abſurdum. 394.
Defendere ſe, aut theſin. 515.
Defenſio quando locum habeat, & quando minus. 516. cautiones circa eamdem obſervandæ. 517. quis eam tentare dicatur. 515.
Definitio. 147. recenſere debet notas, rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernentes. 148. omnium rerum definitio a nobis dari non poteſt. 149. quando dicatur latior ſuo definito & anguſtior. 152. non debet eſſe latior nec anguſtior ſuo definito. 153. debet eſſe adæquata ſuo definito.

to. 154. cum definito debet reciprocari. 155. eſt revera eadem cum definito. 156. recenſeri in ea debent attributa ſive eſſentialia. 159. debet eſſe clara 160. quid ad claritatem definitionis faciat. 162. per ſynonyma non valet. 164. non continere debet terminos vagos & indeterminatos. 169. excludat terminos negativos. 171. continet genus & differentiam ſpecificam. 172. differt a deſcriptione. 179.
Definitio nominalis. 174. quid veteribus. ib. eſt arbitraria, 176. in hac non opus eſt, ut ſemper omnia rei definitæ attributa recenſeantur. 177. realis ſive generica. 175. quid ad eam formandam requiratur. 102. cur plurimarum rerum nulla adſit. 178.
Definitiones, quomodo a poſteriori ex collatione caſuum plurium ſingularium formentur. 376. ſunt principia certa demonſtrandi. 389.
Definitum. 147.
Demonſtrandi principia. 387. quænam illa ſint. 389. in demonſtrando circulus. 397. modus analyticus quid. 219. ſyntheticus quid ib.
Demonſtrare. 386.
Demonſtratio ib. a priori. 391. a poſteriori. 392. directa ſ. oſtenſiva. 383. indirecta ſ. apogogica. 595.
Dendrologia. 45.
Deſcriptio. 179. eſt individuorum ib.
Determinatum omnimode quidnam dicatur. 100.
Dichotomia. 181, illi non ſuperſtitioſe nimis inhærendum. 184. 4.)
Dictum de omni & nullo. 240. ſeq. eſt fundamentum ratiociniorum affirmativorum & negativorum ib.
Differentia ſpecifica. 117. eſt in definitione adhibenda. 172.
Dilemma. 302.
Disjuncta membra. 199. eorum debet eſſe plena enumeratio ib. ſibi debent eſſe oppoſita ib.

Di-

Diſputantes, eorum requiſita generalia. 521. debent terminis contradictoriis verſari. 522. debent convenire in notionibus ſubjecti & prædicatis. 523. I.
Diſputatio. 519. ejus variæ methodi. 527.
Diviſio. 180. quotuplex. 183, regulæ diviſionis. 184,
Diviſum. 180.
Docens, ejus requiſita. 479.
Docere quis dicatur 477.
Dogma. 452.
Dogmaticum ſcriptum. 552. quotuplex. 453.
Dubitare. 338. de quibus liceat. 339.
Dubitatio præjudiſciis, abolendis inſervit. 339. ſobria cum ſceptica & ſtolida non eſt confundenda ib. diſtinguenda eſt a negatione ib.

E

Eadem quænam. 156.
Enthymema. 287.
Ennunciatio. 187.
Edichirema. 311.
Epitomator. 474.
Eriſtica ſcripta. 518.
Errare. 331.
Error. ib.
Ethica. 46.
Experientia. 350. quidnam habet pro objecto. 352. eſt via ad certitudinem. 350. ad eam provocans quid allegare debeat. 354. quotuplex. 456. ope ejus notiones formantur. 376. judicia intuitiva. 377. experientiæ ſunt principia demonſtrandi. 389.
Extenſio notionis. 116.
Extrema in ſyllogiſmo quænam dicantur. 246.

F

Fallacia accidentis. 346. (α) a dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter quid ib. (β) ambiguitatis. 345. (α) amphiboliæ ib. (β) a non cauſſa ut cauſſa. 340. (ζ) compoſitionis & diviſionis. 345. (γ) conſequentiæ. 346. (ε) ἑτεροζητήσεως, ſive ignorationis elenchi ib. (γ) petitionis prin-

cipii. ib. (γ) plurium interrogationum. Ib. (β) ib. ſimplicis dictionis. 345.
Falſitas. 327. ejus criterium. 328.
Falſum. 327. certo. 201.
Fides. 411. ejus origo. ib. cautiones circa fidem. 414. fide quinam dignus. 415. ſeqq.
Figura ſyllogiſmorum. 253. prima 257. ejus regula. 269. ſeqq. ea perfectiſſima. 284. quarta. 260. ſecunda. 258. ejus regulæ. 275. ſeqq. tertia. 255. ejus regulæ. 277. ſeqq. figuræ ſyllogiſmorum. 254. earum ſunt quatuor tantum poſſibiles. 256. earum ſchema. 255.

G

Genera ubi exſiſtant. 112. eorum notiones quales ſint. 109. quomodo formentur. 110
Genus. 107.

H

Habitus. 22. cognitionis philoſophicæ. 23.
Hiſtoria quotuplex. 460. ejus finis. ib.
Hiſtorica probabilitas. 413. ejus regulæ. 420.
Homonyma. 236.
Hydrologica. 45.
Hypotheſis. 450. enunciationis. 198.

I.

Idea. 62. adæquata. 91. quomodo oriatur. 94. de omnibus rebus a nobis formari non poteſt. 95. clara qua ratione obtineatur. 64. ejus gradus. 67. quando fiat obſcura. 73. quotuplex. 77. completa. 88. confuſa. 76. per verba cum aliis communicari non poteſt. 82. diſtincta. 75. quomodo acquiratur. 79. per voces cum altero poteſt communicari 80. inadæquata. 91. incompleta. 88. individualis. 102. nimis multas circumſtantias ſiſtit. 103. obſcura. 69. fit clara ope attentionis. 72. univerſalis. 108. quomodo formentur. 111. vera. 317. falſa. 327.
Ideæ, eas triplex formandi datur methodus. 118. quomodo, & quando meliorentur. 119. quando, & quomodo deteriorentur. 121.
Impugnare alterum quando dicamur. 550.

Individuum. 99.
Individuationis principium. 101.
Inductio. 303. quotuplex. 304.
Inferiora. 303.
Inſtantia, quid ſit per eam reſpondere. 526. (β)
Intelligere mentem alterius, 125.
Interpretari. 425.
Interpretandi regulæ quænam. 426.
Interpretatio. 425.
Inverſio; quid ſit per eam reſpondere. 526. (β)
Invidia quomodo ab ea argumentum petatur. 511.
Judicare. 185.
Judicium quid. 185. vocibus expreſſum quomodo vocetur. 187. intuitivum. 369. quomodo formetur. 370. ſeq. dianœticum. 369. diſcurſivum. ib. univerſale, quomodo a poſteriori formet. 379. ſuſpendere. 338.
Jus naturæ. (β)

L

Lemma. 228.
Liber completus. 473. dogmaticus. 422. hiſtorico dogmaticus. 453. ejus lectio. 462. ſcientificus. 453. hiſtoricus. 452. ejus lectio. 456. completus. 460: imcomplectus. 473. obſcurus. 468. ordine ſcriptus. 469. nimis prolixus. 468. perſpicuus. 467. ſolidus. 471. ſuperficiarius. 472.
Limitatio per eam, quomodo reſpondeatur. 416.
(γ) Logica. 56. artificialis. ib. 58. quotuplex. 56. docens. 57. naturalis adquiſita. 51. connata. 52. utens. Logomachia. 506.
Lumen mentis. 86. quomodo obtineatur. ib.

M

Meditatio. 435. quotuplex. 448. quomodo inſtituatur. 437.
Metaphyſica. 45.
Meteorologica. 45.
Methodus demonſtrandi analytica. 395. ſynthetica. ibid. erotematica. 527. magarica. ibid. ſocratica. ibid. ſyllogiſtica. ibid. mathematica. 34. ejus le-

ges. 35. philoſophia. 32. ejus leges. 53. eſt cum mathematica eadem. 26. naturalis. 37. 469. ſchiolæ. 469. ſyſtematica. 37.
Modi ſyllogiſmorum. 288. eorum nomina in prima ſecunda, & tertia figura. 280.

N

Negare 188.
Notio. 62. deceptix 128. vid. *idea*, univerſalis. 108. quomodo inveſtigari debet a poſteriori. 376.

O

Obſcuritas idearum abſoluta. 70. relativa ib.
Oeconomica. 46. (ε)
Ontologia. 45.
Operationes mentis quot. 61.
Opinio quid. 231. eſt mutabilis. 433. quotuplex. 432.
Opponens. 520. illius officia. 524.
Oppoſitio propoſitionum. 230. contradictoria. 222. contraria. 231. ſubcontraria. 233.
Oratio. 146.
Ordo quando liber ordine ſcriptus dicatur 569. philoſophicus qui. 32. ejus regulæ. 33. ſcholæ. 469. naturæ. 37. 469.
Organa ſenſoria qualia. 261.
Oryctologia. 45.

P

Parallela loca ſunt interpreti conferenda. 426. VIII.
Paralogiſmus. 332.
Paronyma. 136.
Particulæ comparativæ. 206. exceptivæ. 204. excluſivæ. 203. reſtrictivæ. 205.
Perceptio. 62.
Perſpicuitas, ejus eſt in primis habendas ratio in ſtylo philoſophico. 39.
Perſuaſio 497.
Petitio principii, ejus fallacia. 346. (δ)
Phænomenorum convenientia cum hypotheſi, quid conſtituat. 405.
Philoſophia. 20. quotuplici modo vox hæc accipiatur. ib. ſyſtematice, & objective conſiderata. 21.
ſubje-

ſubjective, & habitualiter ſpectata. 22. quid ſecundum Wolfium. 27. illius partes. 22. quomodo differat a cognitione philoſophica. 24. quotuplex. 42.
Philoſophus. 22. ejus requiſita. 26. ſeqq.
Philoſophari. 15.
Phyſica. 45.
Phyſiologia. ib.
Phytologia. ib.
Plagiarius. 474.
Pneumatica. 45.
Politica. 26. (δ)
Poriſma. 226.
Poſtulatum. 223. quomodo inveſtigetur. 444. ſunt certa 384.
Prædicatum. 191.
Præjudicium. 333. unde oriatur. 334. quomodo evitetur. 337. auctoritatis. 336. confidentiæ. ib.
Præmiſſæ ſyllogiſmorum. 251. num dijudicandæ ſint ex concluſione, quæ ex iis legitime fluit. 325.
Præſes diſputationis. 520.
Principia precaria. 433. demonſtrandi. 381.
Probabile. 495.
Probabilitas. 405. quid Ariſtoteli. ib. quid Rudigero, ib. ejus gradus. 406. cum poſſibilitate non confundenda. 406. hermeneutica. 425. ejus regulæ. 426. hiſtorica. 410 ejus regulæ. 420. phyſica. 427. ejus leges. 428. politica. 419. practica. 430.
Problema. 225. quomodo inveſtigetur. 447. quomodo ſolvatur ibid.
Propoſitio. 187. illius analyſis. 116. illius partes. 110. illius affectiones. 229. quando vera 318. affirmans. 208. categorica. 296. comparativa quid, quotuplex. 206. compoſita. 197. illius ſpecies, inconditionalis. 198. ejus conſequens. 292. continuativa. 205. contradictoria. 232. contraria. 231. converſa. 235. convertens, ib. copulativa. 200 demonſtrativa. 221. definita. 211. definitiva. 206. dif-

disjunctiva. 199. exceptiva. 204. excluſiva. 203. quotuplex. ib. exhibitiva. 206. exponibilis. 202. identica 222. 2. inceptica. 206. indefinita. 211. quomodo æquipollet univerſali. 213. indemonſtrabilis. 221. infinita. 208. major. 249. minor. 250. modalis 201. negans. 208. illius criterium. ibid. particularis. 209. 214. quotuplex. 215. practica. 220. probabilis. 405. reduplicativa. 205. reſtrictiva. ibid. quotuplex. ibid. ſimplex. 196. ſingularis. 117. ſpecificativa. 205. ſubalternans. 234. ſubalternata. 234. theoretica. 220. univerſalis. 209. quotuplex. 221.

Propoſitiones, quot requirat ſyllogiſmus. 247. æquipollentes. 236. contradictoriæ. 232. contrariæ. 230. cryptica. 294. modales. 201. Pſychologia. 45. quotuplex. ibid.

Q

Qualitas propoſitionum, ſecundum hanc quotuplex ſit propoſitio. 195.

Quantitas propoſitionum; ſecundum hanc quotuplex ſit propoſitio. 195. 209.

R

Ratio (*Bernunft*) 13. ad cognitionem philoſophicam adquirendam requiritur. ib.

Ratiocinatio. 237. quomodo differat a ſyllogiſmo. 243. quot in ea ideæ requirantur. 238. quod adeſſe debeat judicio. ib.

Ratiocinium. 237. fundamentum ratiociniorum affirmativorum & negativorum. 204.

Refutare. 498. refutans quid obſervare debeat. 499.

Repræſentatio. 62.

Reſpondens. 520. ejus officia. 525.

Reſpondendi ad objectionem varii modi. 526.

S

Scholion. 227.

Scientia. 27. ea inſtructus debet eſſe philoſophus ib.

Scripta quotuplicia. 452. apologetica. 361. eriſtica ib. polemica ib.

Sen-

Senſus auctoris. 525, quomodo illum capiamus. 426. hominis. 360 num fallant. ib. quid facto opus ſit ne fallant. 361. iis nobis res repræſentamus confuſe. 81. ad tot ſenſus res redigentia, quam clare percipere volumus, ad quot redigi poteſt. 364.
Sermo. 146.
Signum. 123.
Signa arbitraria. 124. particularitatis, 214. univerſalitatis. 210.
Significatus proprius. 138. improprius. 139. terminorum receptus quando obſervetur. 145.
Similitudines individuorum quid conſtituant. 105. ſpecierum quid efficiant. 107.
Soliditas. 483. lidri dogmatici. 471. ea inſtructus eſſe debet docens. 471.
Soni ſine mente. 128.
Sophiſma. 342. vide *Fallacia*.
Sorites. 305. quotuplex. 306. qua ratione reducatur. 307.
Species. 105. de illa regulæ. 115.
Status controverſiæ, quando quis eum dicatur formare. 505.
Stylus philoſophicus. 38. ejus leges. 39.
Subalternatio. 234.
Subdividere. 182.
Subjectum. 191.
Superiora. 303.
Suppoſitio quotuplex. 146.
Syllogiſmus. 242. quomodo differat a ratiocinio 243 quot requirat terminos. 245. quot exigat propoſitiones. 247. regulæ 261. ſeqq. compoſitus, 289. quotuplex. 290. conditionalis, 261. quot illius modi. 294. ejusmodi ſpurii. 295. contractus 288. copulativus. 301. cornutus. 302. crocodilinus. ib. crypticus. 286. disjunctivus. 297. enthymematicus. 287. hypotheticus. probabilis 407.
Syllogiſmi uſus indiſpenſabilis in demonſtrando. 396 eorum figuras. vid. *figura*, modi. 280 ſeqq.

Synonima & Synonymia. 137. per ea non valet definitio: 164.
Syſtema. 474.

T

Tentamen defenſionis. 515.
Termini in definitione adhibendi, ſunt definiendi. 160. quinam in definitione adhibendi. 162. quinam evitandi. 169. quot in ſyllogiſmo eſſe debeant. 245.
Terminus 132. abſolutus. 146. abſtractus ibid. æquivocus. 136. analogus ibid. categorematicus. 146. clarus. 160. communis. 77. comparatus. 146. complexus ib. concretus. 145. determinatus. 134. familiaris. 142. finitus. 146. fixus. 134. formaliter ſumtus. 146. improprius. 139 inanis. 128. incomplexus. 146. indeterminatus. 134. infinitus 146. major. 246. materialiter ſumtus: 146. medius. 246. metaphoricus. 130. minor. 246. mixtus. 146. obſcurus. 129. paronymus. 136. proprius. 148. ſingularis. 136. ſyncategorematicus. 246. translatus. 139. vagus. 134. univerſalis. 136. univocus ibid.
Teſtes, eorum requiſita. 415.
Teſtis auritus quis. 419. illius requiſita, 420.
Tetrachotemia. 281.
Theologia naturalis. 45. quomodo tractanda. 464.
Theorema, 224. quomodo inveſtigetur. 346.
Tricotomia 181.

V

Verba. 123.
Veritas. 315. quotuplex. ibid. ejus criterium. 322. idearum. 317. judicii ſeu propoſitionis. 317. ratiociniorum. 320.
Vitium ſubreptionis. 306.
Univoca. 136. quotuplex ibid.
Voces. 123. mente caſſæ. 128. cautiones circa eaſdem. 127.
Uſus loquendi. 143. quando obſervetur. 144. tuplex, ibid.

F I N I S.

MAG 2003721

Digitized by Google

Digitized by Google